This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Tappan Presbyterian Association
LIBRARY

Presented by HON. D. BETHUNE DUFFIELD,
From Library of Rev. Geo. Duffield, D.D.

Geo Duffield

Section

No

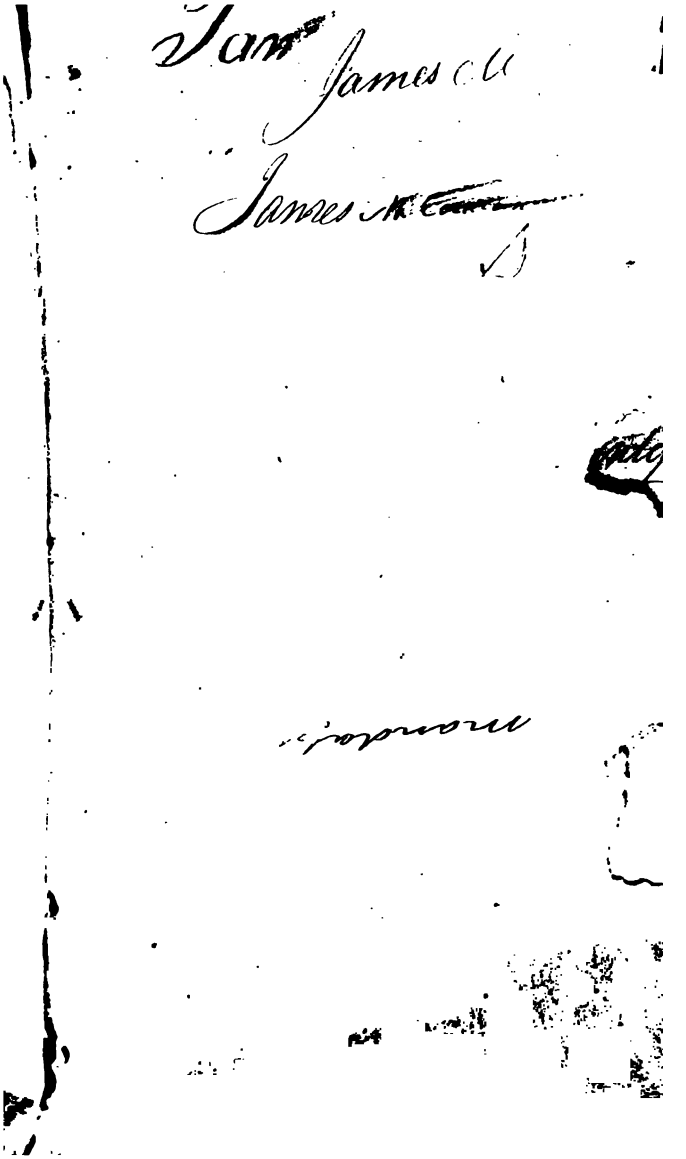

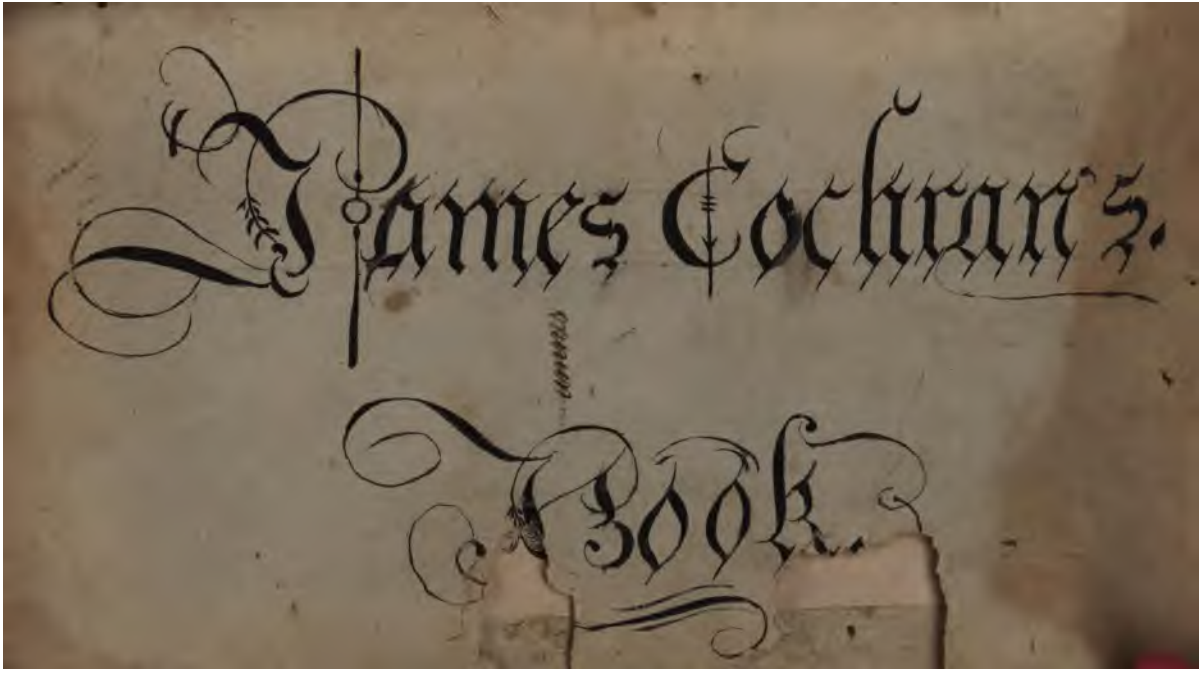
James Cochran's
Book.

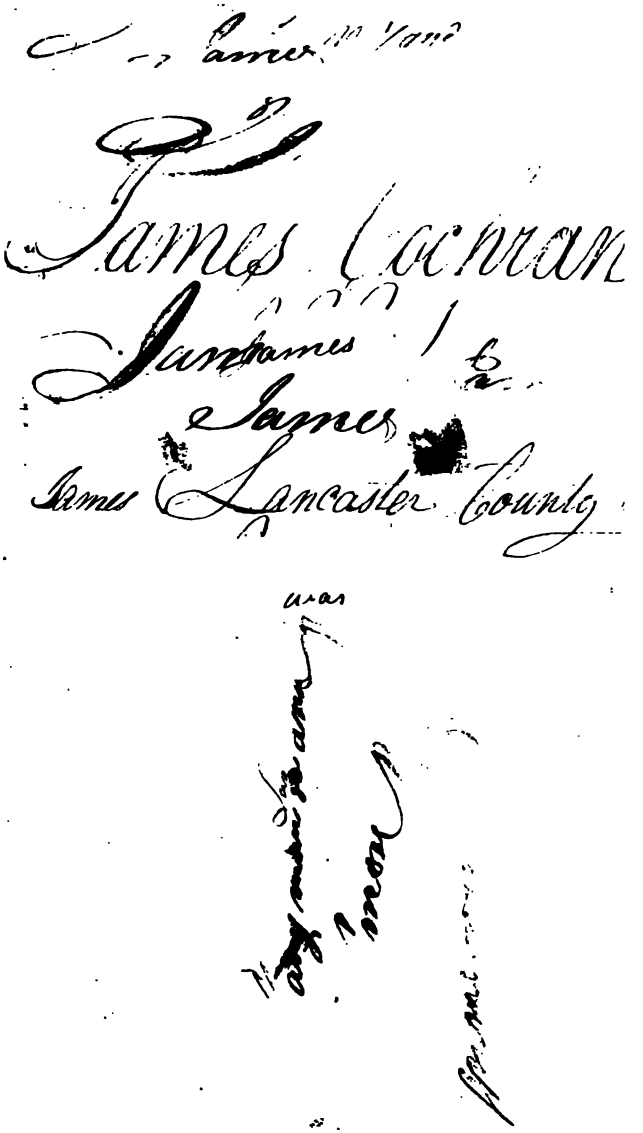

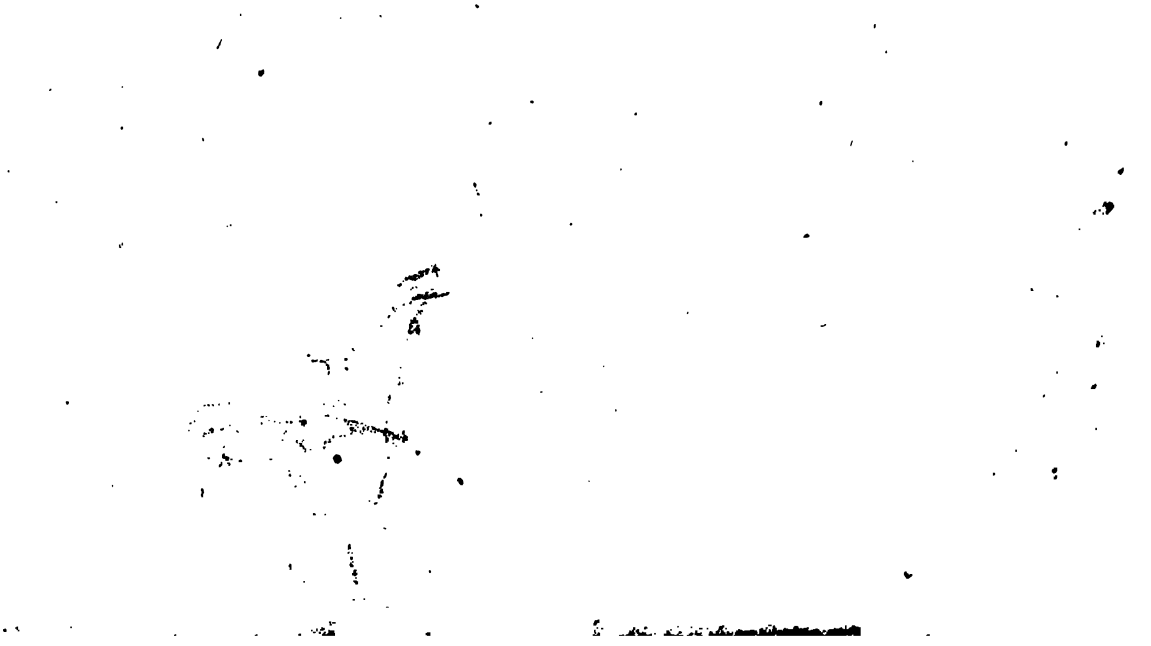

SELECTÆ
E PROFANIS
SCRIPTORIBUS
HISTORIÆ.

Quibus admiſta ſunt

VARIA HONESTE VIVENDI PRÆCEPTA,

Ex iiſdem Scriptoribus deprompta.

NOVA EDITIO

Prioribus longè emendatior.

LONDINI:

Impenſis C. Bathurst, J. F. and C. Rivington, T. Longman, B. Law, G.-Robinson, R. Baldwin, C. Dilly, J. Fox, and J. and T. Pote. MDCCLXXXIV.

Gift
Tappan Presb. Ass.
11-28-1931

PREFACE.

THE Approbation with which the World has received my little Latin Collection of ſelect Stories from the Old Teſtament, has determined me to preſent it with a ſecond Collection from Profane Authors, together with ſome of their Moral Precepts. My Deſign has been, in both, to put into the Hands of Children, and others that begin to learn the Latin Tongue, ſome little Piece, that might be eaſy to underſtand, and at the ſame Time improve their Manners. No doubt can be made but that the Holy Scriptures afford us both thoſe Advantages; which is the Reaſon probably, that has induced ſo many Maſters, both in a public and private Character, to make their Scholars read that Collection.

That this might, as far as poſſible, merit the ſame Eſteem, I thought it incumbent on me not to leave ſight of theſe two Objects, Clearneſs

of Thought and Expreſſion, and Uſefulneſs of Matter. With reſpect to the former, I have been obliged, and eſpecially in the firſt Part, to retrench, from the Stories and Maxims I borrowed, thoſe Thoughts which were ſubtile or obſcure; to change ſometimes Expreſſions which were refined, and too far-fetched for Children, into others that were more ſimple; to ſhorten Phraſes which were too long; and laſtly paying greater Regard to Plainneſs and Facility than Sound, to place the Words in a more natural Order; that Manner of ranging them, which is ſo great a Beauty to the Latin Tongue, being a Burden to all who firſt begin to tranſlate the Authors who have written in it. For this Reaſon the Reader will find all the Words almoſt of the firſt Chapters of this Book placed according to their natural and common Conſtruction. When we teach Children Language, it is ſufficient at firſt to teach them Rules, and make them know Words. Time will follow, when they muſt attend to Elegance. It is not till after the Foundations of an Edifice have been well laid, that we employ our Thoughts about the Decorations of the Apartments.

The Means I have taken to facilitate the underſtanding of the Originals, have undoubtedly made them loſe ſomewhat of their Force and Beauty: But, I dare promiſe, enough of it is left to render them pleaſing and profitable to Children. And I thought it would be doing no injury to the Intention of theſe illuſtrious Dead, whoſe Works are deſigned for Poſterity, if in Favour of thoſe tender Years, which are to be taught betimes to reap Advantage from the Leſſons

they

they have ſet, and to apply the Remedies (as one of them expreſſes it*) which they have prepared for all Mankind, I diminiſhed for once ſomewhat of their Majeſty and Ornaments. Theſe will open to their young Diſciples in all their Brightneſs, and all their Charms, as ſoon as they ſhall be capable of underſtanding them.

As much Facility as we have endeavoured to give this little Piece, we may now and then have left in it Places ſomewhat difficult to Children. It is not therefore to be expected, that they who have but a ſlender Knowledge of the firſt Rudiments of the Latin Tongue, ſhould with Eaſe underſtand it without the Help of a Maſter. It will be with this as with the eaſieſt Claſſic Authors, to underſtand whom every one at firſt has need of an Interpreter and a Guide. The Advantage that it has above them, which yet we are far from intending to baniſh out of Schools, is, that it unites, and places, as it were, in one Point of View, a great Number of Maxims and Examples, which may not only by their Variety gain the Attention of Youth, but alſo contribute to the forming of their Manners; the greateſt Advantage that can be drawn from reading Heathen Authors.

We ſhall there ſee, that theſe Heathens, even in the Midſt of the Darkneſs of Idolatry, teach us, That the Providence of God is not only watchful over all Men in general, but over every Individual. That he knows our moſt ſecret Thoughts: and that it is he who inſpires us

* Poſterorum negotium ago. Illis aliqua, quæ poſſint prodeſſe, conſcribo. Salutares admonitiones, velut medicamentosum utilium compoſitiones, litteris mando. *Senec. Epiſt.* viii.

with good ones, as well as condemns and puniſhes the evil: That the true Worſhip due to him conſiſts in Purity of Heart, and that unlawful Deſires are no more permitted than criminal Actions: That he proves good Men by Afflictions, and gives them Strength to bear them: That the Happineſs of Man conſiſts neither in Pleaſures, nor Honours, nor Opulence; but in Virtue: That we ought not to indulge the Body with any Thing further than what is neceſſary for its Support: That it is our Duty to ſuffer Injuries, not to render Evil for Evil; but to do Good to all Mankind, even our very Enemies: That there is no ſuch Thing as true Friendſhip, but what has Virtue for its Foundation and Aim: That it is better to loſe our Quiet, our Liberty, our Life, than to be wanting to our Duty, *&c.*

Good Examples, generally of greater Force than Precept, eſpecially upon the Minds of young People, here preſent themſelves throughout in Crouds, and render Virtue more lovely and reſpected. Sometimes we ſee Generals of Armies, whether *Greeks* or *Romans*, who, after having diſcharged the greateſt Employments of the State, and enriched their Country with the Spoils of their Enemies, died ſo very poor, as not to leave enough to defray their Funeral Expences. Sometimes Fathers renouncing the tendereſt Sentiments of Nature, to ſecure the public Liberty, and maintain the Diſcipline of the Army; or Children inſpired with Courage by filial Piety, and rendered ingenious to preſerve the Lives of thoſe from whom they received their own. The richeſt Bribes were not able to taint

the noble diſintereſted Spirit of the *Curii*, the *Fabricii*, the *Phocions*, or that of *Xenocrates*. Nor the rougheſt Threats, nor Priſon, Exile, or Death, ſhake the Conſtancy of the *Catos*, the *Metelli*, the *Reguli*. Ill Uſage by them is borne with Patience, is diſſembled, forgot, pardoned. With them Friendſhip is ſacred, religious, ſincere; Liberty prudent and induſtrious: A frugal Table, and plainneſs in Dreſs, in Furniture and Houſe, is equally the Taſte of great Generals and Philoſophers. Judges and Magiſtrates are clear, juſt, diſintereſted. Kings have the Bowels of Fathers for their Subjects. Virtue is practiſed out of the Love of Duty, without any View of Recompence; and nothing appears intereſting that is not entirely agreeable to Juſtice. In a Word, the Reader has here an Aſſemblage of ſeveral Strokes of Morality and Hiſtory, many of which may ſerve as Rules and Models for the different Conditions of Life, and at the ſame Time give ſome Pleaſure by the Diverſity of Matter which they treat of; ſo that this little Work, though deſigned for Children, will not, perhaps, diſpleaſe Perſons of more advanced Age, who will here find ſummed up together what they have formerly read diſperſed up and down in various Authors.

If, amidſt ſo many Examples of different Virtues, we have mixed ſome of contrary Vices, it was only to ſhew the Deformity of the latter, and to make them the more deteſted. We know what *Livy* has ſaid of Hiſtory in general *,

* Hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerum ſaluhre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri: inde tibi tuæque reipublicæ, quod imitere, capias; inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites. *l. 1. in præf.*

That

That it furniſheth Examples of every Kind; ſome of which are Patterns to be imitated, and the others are Admonitions of what we ought to ſhun.

The Examples I have choſen, are ſometimes a little diffuſe and circumſtantial, and the Precepts of Morality more largely explained. Often, on the other hand, both are conciſe, and no more than the Anſwer of ſome great General or Philoſopher. The latter have this Advantage, that they are the more eaſily retained. They are a Sort of lively Strokes, that penetrate deep: Agreeable to the Obſervation of *Seneca**, who tells us, in his Time, they made Children learn Moral Maxims compriſed in few Words. And *Quinctilian* † likewiſe adviſes to teach them, by Way of Diverſion, the Wiſe Sayings of great Men, and certain Verſes ſelected out of the Poets.

As I found it neceſſary to mix the Precepts with the Examples, as *Cicero* has done, that they might illuſtrate and enforce each other; I thought I could not do better than diſpoſe this great Field of Matter agreeably to the Method he has followed in his firſt Book of *Offices*, and to reduce to a certain Order Precepts and Facts which are ſo diverſified, that it would be difficult to retain them without ſuch Help. *Cicero*, every one knows, reduces his whole Subject to Prudence, Juſtice, Fortitude, and Temperance. I

* Faciliùs ſingula præcepta incidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſententias ediſcendas damus: quia complecti eas puerilis animus poteſt. *Seneç. Epiſt.* 33. *Vide & Epiſt.* 38. 94.

† Etiam dicta clarorum virorum ediſcere inter luſum licet; & electos ex poëtis maximè locos. *Quinctil. l.* i. *c.* 2.

have

have followed that Diviſion, being the plaineſt and the beſt known, dividing into four Books what I had to ſay upon theſe four Virtues; and have prefixed a very ſhort one concerning God, Religion, and the Nature of Man. That which follows it upon Prudence is ſhort likewiſe; becauſe I ſtraitened myſelf with reſpect to the Sciences, and to what relates to them.

The Title of each Chapter is generally a Maxim proper to be remembered; becauſe it contains in a few Words the chief Subject of the Chapter.

The *Arabic* Figures that occur in almoſt all the Chapters ſerve to diſtinguiſh the different Sections.

All that is contained in a Chapter has not always a neceſſary Connexion with the Title. I thought it ſufficient if it had a Relation to the ſame Subject.

I did not think myſelf obliged to make all the Chapters of equal Length: but was generally ruled by the Copiouſneſs and Importance of the Subject.

Nor have I been in any Pain, through a ſcrupulous Exactneſs, to bring into the ſeveral Chapters a certain Number of Examples, and a certain Quantity of Morality. I ſometimes give more, ſometimes leſs. There are even ſome that contain nothing elſe but Examples, and others nothing but moral Precepts. I am perſuaded, that the Uniformity, which ſome, perhaps, would deſire, would be leſs pleaſing to Children.

As there is a Sort of Connexion between all the Virtues, and often one great Action, according to the different Lights in which we

view

view it, may be conſidered, for Inſtance, as an Act of Prudence, or Juſtice; I have placed ſometimes under one Title what might be as well placed under another. It would be needleſs to ſay what determined me to this Way or that. Since whatever occurs in a Collection like this has its Advantage, of what Conſequence is it that it be placed under one Head rather than another?

I have made uſe of all the ancient profane Authors, *Greek* as well as *Latin*, which I thought might contribute to the Execution of my Deſign. I have ſometimes even blended them, as it were, together upon the ſame Fact, or the ſame Maxim, to make the Object I propoſed to the Reader the more viſible, and to avoid Repetition. I have generally preferred, as I ought, the *Latins* to the *Greeks*; and have been exact in my References to both, that thoſe who would might with Eaſe have Recourſe to the Originals.

If I have often abridged hiſtorical Facts, and Precepts of Morality, it was to retrench what appeared leſs agreeable to my Plan, or to prevent my Work from growing too large.

I have not engaged myſelf in reconciling Hiſtorians with one another, in relation to the Truth of a Fact, or its Circumſtances. I cite my Authority; that ought to be my Warrant, and is enough for me.

I ſcarce any where paſs my Judgment, or make Reflections upon the Paſſages I have produced in this Work from the Ancients, leaving that Care to the Maſters, who will do it by Word

Word of Mouth to more Advantage than I could by Writing *.

Seneca, the Philoſopher, abounds with Maxims and Examples, many of which I have thought proper to make uſe of: and that the rather, becauſe this Author is uſually not read in Schools, and remains unknown to Scholars the reſt of their Lives. It is true, he betrays almoſt always an Affectation in his Style; but his Expreſſion is ſhort, and his Thoughts lively; and he embelliſhes his Diſcourſe with natural Compariſons and Images, which entertain the Imagination: ſo that with the Alterations I have taken the Liberty of making in what I have borrowed from him, I hope he will be able to pleaſe, and be intelligible to Children, without any Prejudice to them. I do not imagine I ſhall lie under any Cenſure for having turned to a more favourable Senſe certain Paſſages of this Author, and perhaps of ſome others likewiſe, with a View to render them proper for Children. We meet in this Philoſopher, as well as in all the Heathen Writers, Principles of Morality, which ought not to be inſtilled into Chriſtians without ſome Correctives, to reduce them to that Standard of Truth which our Religion has taught us.

Good Men have the Comfort of ſeeing the Cuſtom by Degrees prevailing of ſanctifying the public and private Inſtruction of Youth,

* Ipſe præceptor aliquid, imò multa quotidie dicat, quæ diſcipuli ſecum audita referant. Licèt enim ſatis exemplorum ad imitandum ex lectioni ſuppeditet, tamen viva illa, ut dicitur, vox alit plenius, præcipuéque præceptoris, quem diſcipuli, ſi modò rectè ſunt inſtituti, & amant, & verentur. *Quinctil. l.* ii. *c.* 2.

by explaining to them, and making them every Day get by Heart ſome Paſſages of Scripture, which ſerve for a Rule of Conduct in the Courſe of their Lives. By theſe means they lay up inſenſibly a rich Treaſure, infinitely more valuable than what they inherit from their Parents. Though that be ſufficient to teach them the Whole of their Duty, ſince the Word of God is a fruitful and an inexhauſtible Fund; yet they may add to it however another, which though indeed of leſs Value, yet is not without its Uſe. What I mean is, they may furniſh their Memories with the pureſt Maxims, both in Proſe and Verſe, that are to be found in profane Authors, as we before ſaid the Heathens uſed to do. Theſe Maxims, it muſt be owned, come to us through ſuſpected Channels; but that is no Objection to their Uſe, ſince they are eternal, and flow from the only Source of Truth and Happineſs. Thoſe that ſhall think it proper to teach their Children ſuch Leſſons, will find this Collection for their Purpoſe: and it is partly for that Reaſon I have added ſome Verſes out of *Publius Syrus*.

Though Man's Reaſon has been much obſcured by Original Sin, yet he has Light enough left to trace the great Lines of his Duty. Thoſe Heathen Philoſophers, who were content to be guided by theſe faint Lights of the Law of Nature, give us ſometimes ſuch ſolid and pure Principles of Religion, that they ſeem to be not far from the Doctrine of the Goſpel. And then it is proper to point out to Youth the Likeneſs; and to obſerve what a Shame it is that Chriſtians, who have received the inеſtimable Gift of Faith, ſhould have leſs rational Sen-

Sentiments of Morality than thoſe of a Heathen. Sometimes, on the contrary, we find in theſe pretended Sages of Antiquity ſuch groſs Errors, that we plainly ſee the Divine Light, without which Man ſits in Darkneſs, has not ſhined upon them. And from thence we ſhould take Occaſion to let Children know how Reaſon has been weakened and obſcured by Sin, and how imperfect the Morality of the Heathens is. The Concluſion of all which is, That it is JESUS CHRIST whom we ſhould give Ear to: That it is the Goſpel we ought to conſult, as a ſure and infallible Oracle; that it is the Chriſtian Religion alone that has the Privilege of ſhewing the Truth without any Abatements of Error. If therefore any Principles of the Heathens ſhould be found in this Book, not agreeable to the Doctrine of the Goſpel, we truſt the Piety and Vigilance of the Maſters will take care to obſerve to their Scholars, in few Words, in what Particular thoſe Principles deviate from it.

There have been Heathens, no doubt, who, perſuaded that it was Reaſon which gave Man his diſtinguiſhed Excellence and Merit, endeavoured to follow it on many Occaſions, and practiſed it in ſeveral moral Virtues. But, beſides their Want of the Knowledge and Love of the only true God, and JESUS CHRIST his Son, the only Foundation for true ſolid Virtue: ſome of them, who paſſed for the moſt Virtuous, lie under the Imputation of great Vices. Therefore we are far enough from propoſing them here as perfect Patterns. We report ſome of their great Actions, and wiſe Sayings, without diving into the Motives of either, or exa-

mining what Inconſiſtencies they have fallen into upon other Occaſions. We generally ſhew their beautiful Side, and ſo far as they may ſerve for an Example of the Virtue we recommend.

If the Maſters that ſhall ſet their Pupils to tranſlate this little Book, would give themſelves the Trouble to read, in the Originals, the Lives of the Philoſophers and great Generals, which we have given them but an imperfect Knowledge of, they would find there a great many fine Things to be picked up, from whence the Youth under their Care might be inſenſibly, and very profitably, acquainted with the Actions and Sentiments of the Heroes of Antiquity.

It would not be improper likewiſe to let them into ſome Knowledge of the ſeveral Authors they tranſlate; telling them, by the bye as it were, who they were; in what Age they lived; and what Subjects they wrote upon, &c. It is a great Degree of Learning, which coſts little Time, and is ſure to be attended with good Advantage.

Thoſe Maſters, who have been well verſed in the Ancients, and ſhall caſt their Eyes on this Collection, will obſerve, perhaps, that we have omitted ſeveral Examples and Precepts of great Beauty. They will be ſo good as to ſupply this Defect, by Word of Mouth, or any other Way. For my Part, beſides the Neceſſity I was under of confining myſelf to certain Bounds in every Chapter, I choſe the Youth ſhould read, ſome Time or other, in the Originals themſelves, certain bright Paſſages, which were too long to be ſuitable to my Purpoſe, without being extremely injured. Some others there

there are, as well ſhort as long, which ſlipped my Memory. For this Fault I humbly crave Pardon, as well as for all the others I may have been guilty of in this little Book: in compiling which I ſhall think my Time happily ſpent, if it ſhall pleaſe God to give his Bleſſing to it, to render it ſerviceable to Youth.

Juſt publiſhed, by the ſame Author,

Selectæ è Veteri Teſtamento Hiſtoriæ, ad uſum eorum qui Latinæ Linguæ Rudimentis imbuuntur.

School-Books printed for C. BATHURST, *&c.*

VOcabularium Latiale: Or a Latin Vocabulary. In Two Parts. *The first* being a Collection of the moſt uſual and eaſy Latin Words, whether primitive or derivative, with their Signification in Engliſh; after the Order of the Eight Parts of Speech: giving a Specimen of each, and moſt naturally ſhewing the Gender, Increaſe, Declenſion and Motion of Nouns and Pronouns, with the Conjugation, Preterperfect Tenſe, and Supine of Verbs, both ſimple and compound. *The ſecond* ſhewing the Variation and Declining of all the declinable Parts, both regular and irregular. By Thomas Dyche, late Schoolmaſter at Stratford. Price 1s 6d.

Eutropii Hiſtoriæ Romanæ Breviarium, ab urbe condita uſque ad Valentinianum & Valentem Auguſtos: ut et Sexti Aurelii Victoris de Viris illuſtribus Liber. In uſum Scholarum.

Catechiſmus cum Ordine Confirmationis. Græcè & Latinè. Annexæ ſunt Preces Quotidianæ. In uſum Scholæ Mercatorum-Sciſſorum. Londini.

An Account of the Eight Parts of Speech, ſo far as it is neceſſary for Children to underſtand them, before they proceed to Propria quæ Maribus, and the other Parts of the Latin Grammar. The 17th Edition.

Compendium Syntaxis Eraſmianæ: Or a Compendium of Eraſmus's Syntax; with an Engliſh Explication and Reſolution of the Rules, according to both ancient and modern Grammarians and Criticks. For the Uſe of Merchant-Taylors School. The 9th Edition.

Novum Jeſu Chriſti Teſtamentum, à Sebaſtiano *Caſtalione* Latinè redditum.

INDEX

SELECTARUM E PROFANIS SCRIPTORIBUS HISTORIARUM.

PARS PRIMA.

LIBER PRIMUS.

DE DEO.

CAPUT I. *CONSENSUS populorum omnium probat Deum esse* Pag. 1

II. *Agnoscimus Deum ex operibus ejus* 2

III. *Natura Dei est optima & præstantissima* ib.

IV. *Deus regit ac videt cuncta* 4

V. *Deus colitur & placatur pietate* 5

VI. *Deus est colendus magis piè, quàm magnificè* 6

VII. *Impii non placant Deum donis* 7

VIII. *Mens bona & inventio artium veniunt à Deo* 8

IX. *Templa ad augendam pietatem exstructa sunt* 10

X. *Tuta & honorata inter hostes pietas* 11

XI. *Publica religio privatis affectibus prælata* 12

XII *Impii serius ocyus dant pœnas* 13

XIII. *Quæ vota facienda sint Deo* 15

XIV. *Homo præcipuum opus Dei* 16

XV. *Virtus proprium atque unicum hominis bonum* 17

INDEX.

LIBER SECUNDUS.

DE PRUDENTIA.

CAPUT I. *INEST mentibus insatiabilis cupiditas veri videndi* 18

II. *Scientia pabulum animi* 19

III. *Pertinax labor & disciplina naturam vincunt* 20

IV. *Quæsita vitæ periculo scientia* 22

V. *Doctus indocto multùm præstat* 23

VI. *Vir doctus, potius non vult ditescere, quàm non potest* 24

VII. *Ea viatica paranda sunt, quæ cum naufrago enatent* 25

VIII. *Literæ ornamenta hominum sunt & solatia* 26

IX. *Quæ in scientiæ studio sint vitanda* 28

X. *Qui rectè vivit, is scientiam utilem & necessariam est adeptus* 30

XI. *Naturâ tam docere cupimus, quàm discere* ib.

XII. *Stultum est ea docere cæteros, quæ ipse expertus non es* 33

XIII. *Etiam seni discere decorum est* 34

XIV. *Honos doctis habitus* 35

XV. *Modestia conjuncta cum doctrinâ* 39

XVI. *Non refert quàm multos, sed quàm bonos libros habeas ac leges.* 40

XVII. *Bibliotheca ad publicum & privatum usum comparetur, non ad ostentationem* 41

XVIII. *Memoria augetur curâ, negligentiâ intercidit* 44

LIBER

INDEX.

LIBER TERTIUS.

DE JUSTITIA.

CAPUT I. *JUSTITIA omnium regina virtutum* 46

II. *Hominem justum esse gratis oportet* 47

III. *Omni ratione colenda & retinenda justitia est* 48

IV. *Communi utilitati consulere debemus* 50

V. *Ipsa peccandi voluntas peccatum est* 52

VI. *Qui solo metu à peccato abstinet, non est innocens* 54

VII. *Oderunt peccare boni virtutis amore* 55

VIII. *Ea sola utilia sunt, quæ justa & honesta* 56

IX. *Qui adipisci veram gloriam volet, justitiæ fungatur officiis* 58

X. *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris* 59

XI. *Injuriam pati satius est quàm facere* 60

XII. *Quod meum non est, redeat ad dominum* 61

XIII. *Verbis non minùs quàm factis, fit injuria* ib.

XIV. *Ex omni vita simulatio dissimulatioque tollenda est* 62

XV. *Improbi hominis est mendacio fallere* 64

XVI. *In vitio est, qui non obsistit, si potest, injuriæ* 66

XVII. *Inhumanum verbum est ultio* 67

XVIII. *Injuriæ beneficiis vincuntur speciosius quàm mutuo odio pensantur* 70

XIX. *Justitia victrix odii* 71

XX. *Utilitas ex inimicis capienda* ib.

XXI. *A litibus est abhorrendum* 74

XXII. *Paci consulendum, nec bella acerbè gerenda* 75

XXIII. *Justitiâ hostes vincere gloriosius quàm armis* 76

XXIV. *Etiam hosti fides servanda* 78

XXV. *Jusjurandum colito* 80

XXVI. *Servis imperare moderatè laus est* 82

XXVII. Do-

XXVII. *Dominorum benignitas in ſervos* 84
XXVIII. *Servorum in dominos fides* 88
XXIX. *Omnes omnium caritates patria complectitur* 89
XXX. *Dulce & decorum eſt pro patriâ mori* 90
XXXI. *Deciorum pro patriâ devotiones* 92
XXXII. *Divitiæ in patriam impenſæ* 94
XXXIII. *Inimicitiæ publicæ utilitatis causâ depoſitæ* ib.
XXXIV. *Patriæ iraſci nefas eſt* 95
XXXV. *Fundamentum eſt omnium virtutum pietas in parentes* 96
XXXVI. *Patres à liberis pericula liberari* 98
XXXVII. *Pietas liberorum in matres* 101
XXXVIII. *Parricidium ſceleruм omnium maximum eſt* 103
XXXIX. *Nihil dulcius hominum genti, quàm liberi* 105
XL. *Liberi patriæ causâ bene inſtituendi* 106
XLI. *Maxima debetur puero reverentia* 107
XLII. *Salubriter inſtituti plurimùm prodeſſe in reliquam vitam* 108
XLIII. *Veterum Romanorum in educandis pueris diſciplina* 110
XLIV. *Publicæ utilitati plurimùm proſunt qui juventutem erudiunt* 113
XLV. *Et præceptores & ſtudia amet adoleſcens* 114
XLVI. *Sit gratus erga Magiſtrum diſcipulus* 115
XLVII. *Præceptor nec habeat vitia, nec ferat* 119
XLVIII. *Parentum adverſus filios ſeveritas* 121
XLIX. *Parentum amor in liberos* 125
L. *Sua ſunt conjugibus munia aſſignata à naturâ* 127
LI. *Maritorum amor in uxores* ib.
LII. *Uxorum conſtans amor in maritos* 129
LIII. *Conjugis dilectus ex moribus fiat* 131
LIV. *Magna ſit inter fratres concordia & benevolentia* 133
LV. Niſi in bonis amicitia eſſe non poteſt 138
LVI. *Ami-*

INDEX.

LVI. *Amicitiâ, sublatâ, omnis est è vitâ sublata jucunditas* 138
LVII. *In eligendis amicis cautio est adhibenda* 140
LVIII. *Amicus amicum non minus diligat, quàm se ipsum* 141
LIX. *Amicitiâ unus fit ex pluribus* ib.
LX. *Amico omnia credenda* 142
LXI. *Res turpes amicum non rogemus, nec faciamus rogati* 143
LXII. *Veritas & fides in amicitiâ retineantur* 144
LXIII. *Omnia possidentibus sæpe amicus deest* 146
LXIV. *Veros amicos reparare difficile est* 147
LXV. *Amici thesauri regum sunt* 148
LXVI. *Amicus certus in re incertâ cernitur* 149
LXVII. *Vulgare amici nomen, sed rara est fides* 151
LXVIII. *Nihil est naturæ hominis accommodatius beneficentiâ* 152
LXIX. *Multas cautiones habeat Beneficentia* 155
LXX. *Beneficia alia alios decent* 156
LXXI. *Beneficia quædam palam danda, quædam clam* 157
LXXII. *Tardè benefacere nolle est* 158
LXXIII. *Quas dederis, solas semper habebis, opes* 159
LXXIV. *Non quid detur referet, sed quâ mente* ib.
LXXV. *Sint gratuita Deorum exemplo beneficia* 161
LXXVI. *Nullum officium referendâ gratiâ magis necessarium est* 163
LXXVII. *Officia etiam feræ sentiunt* 165
LXXVIII. *Ingratus animus omnium odio damnatus* 167
LXXIX. *Quos experimur ingratos, ipsi facimus* 168
LXXX. *Ingrati ingratos æquo animo feramus* 169

PARS

INDEX.

PARS ALTERA.

LIBER QUARTUS.

DE FORTITUDINE.

CAPUT I. *ANIMI fortitudo duplex* 171
II. *Bellicæ fortitudinis exempla* ib.
III. *Fortitudo domestica non est inferior militari* 176
IV. *Imperare sibi maximum imperium est* 179
V. *Vitiorum irritamenta sunt fugienda* 181
VI. *Angusti animi est amare divitias, magni contemnere* 182
VII. *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optat* 184
VIII. *Optimus quisque Græcorum pauperrimus* 186
IX. *Parvo contentus sapiens, paupertatem non timet* 189
X. *Divitiæ atque otium pestes virtutis* 190
XI. *Vera bona virtus & doctrina* 192
XII. *Cavenda est gloriæ cupiditas, neque imperia expetenda* 193
XIII. *Hoc est regnare, nolle regnare, cùm possis* 196
XIV. *Gloriæ & famæ jactura facienda est publicæ utilitatis causâ* 198
XV. *Mortem ac dolorem contemnere fortis animi est* 200
XVI. *Non quàm diu, sed quam benè, vixeris, refert* 201
XVII. *Mortem æquo animo oppetit, qui bene vixit* 203
XVIII. *Humatio contemnenda in nobis, non negligenda in nostris* 206
XIX. *Tollatur fortunæ discrimen in morte* 207
XX. *Viro forti fortiter ferendus est dolor* 208
XXI. *Dolorem ferri fortiter posse, multorum exempla docent* 209
XXII. *Quæ dura sunt, fiunt leviora patientiâ* 212
XXIII. *Aliorum respice incommoda, ut mitiùs feras tua* 214

XXIV. *Ira furor brevis est* 215
XXV. *Nihil minus quàm irasci punientem decet* 217
XXVI. *Ne inimicis quidem irascendum* 218
XXVII. *Ira sui impotens et pertinax* 219
XXVIII. *Circumscribenda multis modis ira est* 220
XXIX. *Imitanda multorum in summâ potentiâ lenitas* 222
XXX. *Minimis rebus exasperari insania est* 224
XXXI. *Lingua diligentissimè continenda* 225
XXXII. *Quanto superiores sumus, tantò nos submissius geramus* 226
XXXIII. *Ne assentatoribus patefaciamus aures* 228
XXXIV. *Fortis et constantis animi est non perturbari in rebus asperis* 232
XXXV. *Viri boni nati sunt in exemplar, et eos sibi præparat Deus* 233
XXXVI. *Præclara est universæ vitæ æquabilitas* 234

LIBER QUINTUS.

DE TEMPERANTIA.

CAPUT I. *RATIONE duce per totam vitam eundum est* 236
II. *In sedatione perturbationum animi vita beata* 237
III. *Malus beatæ vitæ judex populus* 238
IV. *Corpori indulgendum, non serviendum* 240
V. *Cibus & potus desiderio condiuntur* 241
VI. *Disce parvo esse contentus* 243
VII. *Platonicæ & Syracusanæ mensæ* 244
VIII. *Convivia Lacedæmoniorum* 245
IX. *Castigata corporis obesitas* 246
X. *Corporis voluptas non est digna hominis præstantiâ* 247
XI. *Corpus & animum ad patientiam exercere* 249
XII. *Bonæ valetudinis mater est frugalitas* 250
XIII. *Omne vitium ebrietas & incendit & detegit* 252
XIV. *Coercendus luxus, & colenda frugalitas* 254
XV. *Nihil*

XV. *Nihil eſt agriculturâ melius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius* 257
XVI. *Omnes corporis motus decorum teneant* 260
XVII. *A formâ removeatur ornatus non dignus viro* ib.
XVIII. *E ſpeculo conſilium ad quædam* 262
XIX. *In veſtitu mediocritas optima* 263
XX. *Nihil olere ſatius eſt quàm bene olere* 265
XXI. *Dormi quantum ſatis eſt* 266
XXII. *Nemo ferè ſaltat ſobrius, niſi fortè inſanit* 268
XXIII. *Muſicæ magna vis in utramque partem* 269
XXIV. *Bonis moribus damnoſum eſt deſidere in ſpectaculo* 271
XXV. *Subducendus populo eſt tener animus* 273
XXVI. *Eſt adoleſcentis majores natu vereri* 274
XXVII. *Vir bonus aſpectus & cogitatus emendat* 276
XXVIII. *Multa nobis aliorum judicio & exemplo facienda aut corrigenda ſunt* 277
XXIX. *Adoleſcentia in labore & patientiâ eſt exercenda* 279
XXX. *Plura audiamus, loquamur pauca* 282
XXXI. *Adoleſcentium ludis interſint majores natu* 284
XXXII. *In ludo ac joco modus retinendus* 286
XXXIII. *Eſt cui magno conſtitit dicterium* 288
XXXIV. *Facetè dicta aut facta* 289
XXXV. *Excitatur laude æmulatio* 294
XXXVI. *Famæ conſulendum eſt* 296
XXXVII. *Vive ut in publico* ib.
XXXVIII. *Vitæ genus eligere res difficillima* 299
XXXIX. *Magiſtratus non ſuis, ſed civium, commodis conſulat* 300
XL. *Varia eorum, qui aliis præſunt, officia* 303
XLI. *Judicis eſt in cauſis ſemper verum ſequi* 306
XLII. *Cives Magiſtratibus pareant, Magiſtratus legibus* 310
XLIII. *Vitioſi principes plùs exemplo, quàm peccato, nocent* 313
XLIV. *Patientia decori eſt, ſi ſalutaris ſit* 317

SELECTÆ
E PROFANIS
SCRIPTORIBUS
HISTORIÆ.

LIBER PRIMUS.
DE DEO.
CAPUT I.

Consensus populorum omnium probat Deum esse.

ANIMAL nullum est præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. At inter homines gens nulla est tam fera, quæ non sciat Deum esse habendum, etiamsi ignoret qualem habere deceat. Quoniam verò in re omni consensio firma gentium omnium est vox naturæ, & argumentum veritatis; confitendum est numen aliquod divinum esse. *Cicero* 1 *De legib. n.* 14. 1 *Tuscul. n.* 43, 44.

2. Consuetudo disputandi contra Deos est mala & impia, sive id fit seriò, sive simulatè. Itaque cùm

Protagoras, ſophiſta maximus temporibus ſuis, poſuiſſet in principio libri cujuſ am, ſe dubitare an Dii eſſent; juſſu Athenienſium exterminatus eſt ex urbe eorum atque agro, librique ejus combuſti ſunt in concione. Ferunt quoque talentum argenti fuiſſe propoſitum præmium ei qui illum occidiſſet. Sic etiam dubitatio de Diis non potuit pœnam effugere. *Seneca Epiſt.* 117. *Cicer.* 2 *De nat. n.* 62. 1 *De nat. n.* 29. 63. *Diod. Sic. l.* xiii.

CAPUT II.

Agnoſcimus Deum ex operibus ejus.

1. Quis eſt tam vecors, qui, cùm ſuſpexerit in cœlum, non ſentiat Deum eſſe? *Cicero* 1 *Tuſc. n.* 70. *De aruſp. reſp. n.* 19. 2 *De Divin. n.* 148. 2 *De nat.* 15. & 90.

Pulchritudo mundi, ordo rerum cœleſtium, converſio ſolis, lunæ, ſiderumque omnium, indicant ſatis aſpectu ipſo ea omnia non eſſe fortuita: & cogunt nos confiteri naturam eſſe aliquam præſtantem æternamque, quæ ſit admiranda humano generi. *Ibid.*

2. Quemadmodum, ſi quis venerit in ædes aliquas, aut in gymnaſium, videritque ibi diſtinctionem rerum omnium, ordinem, diſ tam; intelliget aliquem eſſe profectò, qui præſit, & cui pareatur; ſic ſi quis intueatur motus perpetuos & certos, viciſſitudines, ordines rerum cœleſtium tot tantarumque; neceſſe eſſe ut fateatur hæc cuncta gubernari à mente aliquâ. Cùm autem nec mens nec poteſtas humana poſſit hoc efficere; Deus unus poteſt eſſe architectus & rector tanti operis ac muneris. *Ibid.*

CAPUT III.

Naturâ Dei eſt optima & præſtantiſſima.

1. Sententiæ veterum philoſophorum de naturâ Dei fuerunt variæ atque inter ſe diſſidentes; quas longum

longum ac difficile eſſet dinumerare. Naturâ duce intelligebant Deum eſſe: ſed non conveniebat inter illos, quid Deus eſſet. Itaque cùm tyrannus Hiero quæſiviſſet è Simonide, non ſolùm poëtâ ſuavi, verùm etiam viro docto ſapienteque, quid Deus eſſet; poſtulavit ſibi diem unum ad deliberandum. Cùm idem quæreretur poſtridie ex eo, petivit biduum, & deinceps ſæpius duplicavit numerum. Admirans Hiero requiſivit cur ita faceret: *Quia*, inquit, *res videtur mihi tantò obſcurior, quantò diutiùs eam conſidero.* *Cicer.* 1 *De nat. n.* 121. *Ibid. n.* 4, 5. *Ibid. n.* 60.

2. Si, cùm intramus templa, ſolemus eſſe compoſiti animo, habitu, inceſſuque: ſi acceſſuri ad ſacrificium, ſubmittimus vultum, aptamus togam, & ſtudemus omni modo ſignificare modeſtiam; debemus quoque diſputare verecundè de naturâ Deorum, ne affirmemus aliquid temerè. *Seneca Quæſt.* 7. *c.* 30.

Non poſſumus loqui rectè de numine divino, niſi ſimus illuſtrati lumine ejus. Nam numen divinum eſt fons luminis, ſicut & bonitatis. *Jamblic. de myſter. c.* 18.

3. Deus non poteſt intelligi alio modo, niſi mens quædam libera, ſegregata à materiâ, omnia ſentiens & movens. *Simpl.. Epict.*

Quid intereſt inter naturam, Dei & noſtram? Pars melior noſtri eſt animus: in illo pars nulla extra animum, totus eſt ratio. Effugit oculos, viſendus eſt cogitatione. *Cicer.* 1 *Tuſc. n.* 66. *Senec.* 1 *Quæſt. præfat.* 7. *c.* 30.

4. Quomodo poſſumus intelligere Deum, niſi ſempiternum? Natura, quæ dedit nobis notionem Deorum, inſculpſit quoque in mentibus, ut credamus eos æternos & beatos. Thales interrogatus, quid eſſet Deus? *Quod*, inquit, *caret initio & fine.* *Cic.* 1 *De nat. n.* 25. & 45. *Diog. Laërt. in Thal.*

5. Nihil eſt quod Deus non poſſit efficere, & quidem ſine labore ullo. Etenim ut membra hominum moventur mente ipsâ ac voluntate, ſine contentione

ullâ; ſic omnia poſſunt fieri, moveri, mutari, numine Deorum. *Cicer. 3 De nat. n. 92.*

6. Quocumque flexeris te, habebis ibi Deum occurrentem tibi: nihil vacat ab illo, ipſe implet opus ſitum. *Senec. 4 Benef. c. 8.*

7. Commoda quibus utimur, lux quâ fruimur, ſpiritus quem ducimus, dantur nobis & impertiuntur à Deo. *Cic. pro Roſ.*

Dii fundunt munera ſine intermiſſione diebus ac noctibus. Beneficia illorum nunc offeruntur ultro, nunc dantur orantibus. Quis eſt qui non ſenſerit munificentiam Deorum? Nemo eſt expers beneficiorum cœleſtium: nemo eſt, ad quem non aliquid manaverit ex fonte illo benigniſſimo. *Am. n. 131. Senec. 4 Benef. c. iii. 4.*

CAPUT IV.

Deus regit ac videt cuncta.

1. Mundus adminiſtratur providentiâ Deorum, iidemque conſulunt rebus humanis, nec ſolùm univerſis, verùm etiam ſingulis. *Cic. 1 Divin. n. 117.*

Hoc ſit perſuaſum hominibus omnibus, Deos eſſe dominos ac moderatores rerum omnium, & ea, quæ gerantur, geri numine ac judicio eorum: eoſdem intueri, quali mente quiſque ſit, & habere rationem piorum atque impiorum. Si mentes fuerint imbutæ his opinionibus, metus ſupplicii divini revocabit multos à ſcelere. *2 De leg. n. 15.*

2. Ne quis putet ſe lucrari quicquam, ſi non habebit aliquem conſcium delicti ſui. Nam ille, in cujus conſpectu vivimus, ſcit omnia. Patemus Deo: approbemus nos ei. *Senec. apud Lactant. l. vi.*

Vivendum eſt, tanquam vivamus in conſpectu omnium: cogitandum eſt, tanquam aliquis poſſit inſpicere in pectus intimum: & poteſt. Nam quid prodeſt aliquid eſſe abſconditum hominibus? Nihil clauſum eſt Deo: intereſt animis noſtris, & intervenit cogitationibus mediis, imò nunquam diſcedit. *Senec. Epiſt. 83.*

Qui

Qui crediderit Deum inſpicere cuncta, non peccabit neque clanculum, neque apertè. *Democrat. ſentent.*

3. Cùm Thales interrogaretur an facta hominum fallerent Deos: *Illos ne cogitata quidem fallunt*, inquit. Admonuit nos hoc reſponſo, ut velimus habere non ſolùm manus puras, ſed etiam mentes, cùm numen cœleſte adſit cogitationibus noſtris ſecretis. Sextus Pythagoricus dixit ſimili ſententiâ: *Agens injuſtè nequaquam latebis Deum, & ne cogitans quidem. Valer. l.* vii. *c.* 2. *Sexti ſentent.*

CAPUT V.

Deus colitur & placatur pietate.

1. Prima officia debentur Diis immortalibus, ſecunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliquis. *Cic.* 2 *Offic. n. ult.*

Tria ſunt colenda maximè juvenibus, Dii, parentes, leges. *Stobæus Serm.* 1.

Vir bonus eſt ſummæ pietatis erga Deos: itaque ſuſtinet animo æquo quicquid acciderit ei. Scit enim id accidiſſe lege divinâ, quâ univerſa reguntur. *Senec. Ep.* 76.

Pietate adverſus Deos ſublatâ, fides etiam, & ſocietas humani generis, & excellentiſſima virtus juſtitia tollitur. *Cic.* 1 *Nat. n.* 4. 2 *De leg. n.* 17.

Debemus colere Deos. Cultus autem Deorum optimus eſt, ut veneremur ſemper eos mente purâ, integrâ, incorruptâ. Deus habet locum nullum in terrâ gratiorem animâ purâ. Non templa ſunt ſtruenda illi è ſaxis congeſtis in altitudinem: eſt conſecrandus cuique in ſuo pectore. *Hieroc. in Pyth. carm. Senec. apud Lact. l.* vi.

Pietas & ſanctitas efficiet Deos placatos. *Cic.* 2. *Offic. n.* 11.

2. Animadverto Deos non tam lætari precibus adorantium concinnatis arte & curâ, quàm illorum innocentiâ & ſanctitate; & eum eſſe gratiorem Diis,

qui intulerit delubris eorum mentem puram & caſtam, quàm illum, qui cum carmine meditato acceſſerit. *Plin. in paneg.*

Deus colitur non corporibus opimis taurorum contrucidatis, non auro, non argento, non ſtipe infusâ, in theſauros; ſed voluntate piâ & rectâ. Itaque boni, ſunt religioſi etiam oblato farre ac farinâ: mali contrà non effugiunt impietatem, quamvis cruentaverint aras multo ſanguine. *Senec. Ep.* 116. 1 *Benef.* c. 6.

Facito ſacra Diis caſtè & purè pro facultate, atque placa eos & quando ieris cubitum, & quando tempus matutinum venerit, ut ſint animo benevolo in te. *Heſiod. Oper. ver.* 336.

CAPUT VI.

Deus eſt colendus, magis piè, quàm magnificè.

1. *Homines adeant caſtè ad Deos, adhibeant pietatem, amoveant opes.* Significat hæc lex probitatem eſſe gratam Diis, & ſumptum eſſe removendum ab eorum cultu. Cùm enim paupertas debeat eſſe probro nemini inter homines, non eſt arcenda ab aditu Deorum. Præſertim cùm nihil ſit futurum minùs gratum ipſi Deo, quàm viam ad colendum ſe & placandum non patere omnibus. *Cic.* 2 *Leg. n.* 19. 25.

Cùm Socrates faceret ſacra tenuia de facultatibus exiguis, putabat ſe non præſtare minùs, quam eos qui de magnis opibus cæderent hoſtias multas. Etenim aiebat non decere Deos, ut gauderent potiùs ſacrificiis magnis, quàm exiguis: quia cùm ſceleſti ſint plerumquè ditiores viris bonis, eorum ſacrificia futura eſſent acceptiora. Itaque exiſtimabat ſacra illa & munera eſſe maximè grata Diis, quæ offerrentur ab hominibus maximè piis. *Xenoph.* 1 *Memor.*

2. Apud veteres Romanos Dii colebantur magìs piè, quàm magnificè, placabantque eos, eò efficaciùs, quò ſimpliciùs, ex libamentis victûs ſui, farre & ſale. *Livius, l.* iii. *c.* 57. *Valer. l.* ii. *c.* 1.

L. Pa-

L. Papyrius imperator adversùs Samnites dimicaturus fecit votum Jovi, ſi viciſſet, pocillum vini. Imagines fictiles Deorum erant tum laudatiſſimæ: nullæ conficiebantur ex auro, nullæ ex argento. Nec deinde rempublicam pœnituit eorum qui coluerant Deos tales. Quippe Jupiter videbatur eſſe magis propitius, cùm ſtatuæ ejus fingerentur ex argillâ, non verò conflarentur ex auro. Simulacra Deorum lignea aut fictilia, ſunt dicata Romæ in templis uſque ad Aſiam devictam, unde luxuria invaſit urbem. *Plin. l.* xiv. *c.* 13. *Juven. Sat.* xi. 116.

3. Alexander magnus dicitur coluiſſe magnificè Deos à pueritiâ. Cùm aliquando faciens ſacrum injeciſſet manibus ambabus thura in ignem; Leonidas pædagogus ejus: *Adolebis*, inquit, *ſi cùm ſubegeris regiones eas, ubi thura naſcuntur. Interea utere parcè præſentibus.* Poſtea Alexander, Arabiâ, regione thuriferâ, redactâ in ditionem ſuam; memor reprehenſionis olim factæ à Leonidâ, miſit ei thura multa, odoreſque alios, admonuitque ne vellet poſthac eſſe parcus in honoribus Deorum. *Plut. in Alex.*

CAPUT VII.

Impii non placant Deum donis.

Impii audiant Platonem, qui vetat dubitare quâ mente Deus ſit futurus in eos; cùm vir nemo probus velit donari ſe ab improbo. *Cicer. 2 Leg. n.* 41.

Jucundum non eſſet viro probo accipere dona, quæ non ignoraret dari animo malo. Si pietas adſit, nihil non poteſt eſſe gratum Deo: contrà autem, ſi deſit. *Hierocl. in Pyth. carm.*

Sceleſti inducunt in animum ſuum, ſe poſſe placare Jovem donis & hoſtiis: at perdunt operam & ſumptum. *Plaut. in Rudente.*

Bias navigabat aliquando cum impiis; quum verò, tempeſtate exortâ, navis quateretur fluctibus, illique invocarent Deos: *Silete*, inquit, *ne Dii audiant vos navigare in hâc nave.* Idem reſpondit nihil homini impio

impio percontanti quid eſſet pietas. Cùmque ille ſciſcitaretur cauſam ſilentii: *Taceo*, inquit, *quia quæris de rebus nihil pertinentibus ad te. Diog. Laert. in Bian.*

2. Puras Deus, non plenas, aſpicit manus. *P. Syrus.*

Mentes Deorum poſſunt placari pietate, & religione, & precibus juſtis, non ſuperſtitione contaminatâ, neque hoſtiis cæſis ad perficiendum ſcelus. *Cicer. pro Cluent. n.* 194.

Æſchinus dicit apud Terentium patri: Pater, tu comprecare Deos potiùs, quàm ego. Nam certò ſcio eos obtemperaturos tibi magìs, quòd es vir melior multò, quàm ego ſum. *Terent. Adelph. act.* iv. *ſc.* 5.

Cultus primus Deorum eſt, credere Deos. Deinde, ſcire eos eſſe qui præſident mundo, qui gerunt tutelam generis humani, curioſi ſingulorum. Vis propitiare Deos: Eſto bonus. Quiſquis imitatus eſt eos, ſatìs coluit. *Senec. Ep.* 95.

Ille honorat Deum optimè, qui facit mentem ſuam ſimilem Deo, quantùm poteſt fieri. *Sexti ſentent.*

Dilige Deum plùs quàm animam. Si non diligis Deum, non ibis ad Deum. Non amabis autem Deum, niſi habueris in te aliquid ſimile Deo. *Ibid.*

Conandum eſt, ut efficiamur ſimiles Deo, quantùm licet homini. Homo autem efficitur ſimilis Deo prudentiâ, juſtitiâ, ſanctitate. *Plato in Thæet.*

CAPUT VIII.

Mens bona & inventio artium veniunt à Deo.

1. Virtus non advenit à naturâ, neque à doctrinâ, ſed à numine divino. Natura non dat virtutem. Naſcimur quidem ad hoc, ſed ſine hoc. *Plato in Menon. Senec. Ep.* 90.

Nemo vir bonus eſt ſine Deo. An poteſt aliquis exſurgere ſupra fortunam, niſi adjutus ab illo? Ille dat conſilia magnifica & erecta: ille habitat in unoquoque virorum bonorum. Si videris hominem interritum

territum periculis, intactum cupiditatibus, felicem inter adverſa, placidum in tempeſtatibus, deſpicientem quaſi ex loco ſuperiore humana omnia; nonne admiraberis eum? Nonne dices: *Virtus illa eſt major & altior corpuſculo, in quo eſt: vis divina deſcendit illuc.* Sen. Ep. 41.

Si quis eſt animo excellente, & moderato; ſi quis ridet quidquid cæteri mortales timent aut optant; cœleſtis potentia agitat eum ac regit, res tanta non poteſt ſtare ſine adminiculo numinis.

Itur ad aſtra frugalitate, temperantiâ, fortitudine, aliiſque virtutibus. Dii non ſunt faſtidioſi, non invidi. Admittunt nos, & porrigunt manum aſcendentibus. Imò Deus venit ad homines, & in homines. Mens bona nulla eſt ſine Deo. *Ep.* 73.

2. P. Scipio Africanus nihil cœpit priuſquam ſediſſet diutiſſimè in cellâ Jovis, quaſi acciperet inde mentem divinam, & conſilia ſalutaria reipublicæ. Propterea ſolitus erat ventitare in Capitolium ante diluculum. *Auctor. De vir. ill. c.* 49. *A. Gellius, l.* vii. *c.* 1.

Cicero in oratione pro Syllâ palam prædicat, conſilium patriæ ſervandæ fuiſſe injectum ſibi à Diis, cùm Catilina conjurâſſet adversùs eam. O Dii immortales! Vos profectò incendiſtis tum animum meum cupiditate conſervandæ patriæ. Vos avocaſtis me à cogitationibus omnibus cæteris, & convertiſtis ad ſalutem unam patriæ. Vos denique prætuliſtis menti meæ clariſſimum lumen in tenebris tantis erroris & inſcientiæ. Tribuam enim vobis quæ ſunt veſtra. Nec verò poſſum dare tantum ingenio meo, ut diſpexerim ſponte meâ in tempeſtate illâ turbulentiſſimâ reipublicæ, quid eſſet optimum factu. Ib. *n.* 40.

Nihil inſolens & glorioſum exiit unquam ex ore Timoleontis: qui quidem cùm audiret laudes ſuas prædicari, nunquam dixit aliud quàm ſe habere atque agere gratias maximas Diis, quòd cùm ſtatuiſſent liberare Siciliam à dominatu tyrannorum, voluiſſent ſe potiſſimum eſſe ducem hujus operis. Putabat

tabat enim nihil rerum humanarum agi ſine numine Deorum. *Corn. Nepos in Timol. c.* 4.

3. Quidquid boni egeris, puta acceptum eſſe à Diis; inquiebat Bias. *Diog. Laërt. in Bian.*

M. Antoninus, in libro de vitâ ſuâ, agit gratias Diis verbis multis, quòd dederint ſibi ſæpius monita & adjumenta ad inſtituendam vitam ſapienter; quòd eripuerint ſe & juvenem & ſenem ab occaſionibus multis peccandi; quòd conceſſerint bonos parentes, præceptores, amicos. *M. Ant. l.* i. *c.* 17.

Cùm divitiæ ſoleant afferre hominibus aut amorem voluptatis, aut animi ſuperbiam; opus eſt homini auxilio divino, ut modeſtiam colat. *Excerp. Nic. Damaſ.*

Credendum eſt neminem virorum bonorum talem fuiſſe, niſi adjuvante Deo. Et nemo unquam fuit vir magnus ſine afflatu aliquo divino. *Cic.* 2 *De nat. n.* 165.

Si mens, virtus, fides, concordia ineſt in genere humano; unde hæc potuerunt defluere in terras, niſi à ſuperis? *Ibid. n.* 79.

4. Cura priſcorum in inveniendo, benignitas in tradendo, eſt donum Deorum. Si quis fortè credit illa potuiſſe excogitari ab homine, intelligit ingratè munera Deorum. *Plin. l.* xxvii. *c.* 1, 2.

Nè dixeris illa, quæ invenimus, eſſe noſtra. Semina artium omnium inſita ſunt nobis, & Deus magiſter ex occulto acuit & excitat ingenia. *Senec.* 4 *Benef. c.* 6.

CAPUT IX.

Templa ad augendam pietatem exſtructa ſunt.

Cenſeo delubra eſſe excitanda Diis in urbibus. Nec ſequor magos Perſarum, quorum conſilio Xerxes dicitur inflammâſſe templa Græciæ. Indignabantur quippe ìncludi parietibus Deos, quibus omnia deberent eſſe patentia ac libera, quorumque hic mundus

mundus omnis eſſet templum & domus. Græci & Romani meliùs ſenſêre ac fecêre: qui, licèt agnoſcerent divinum numen eſſe ubique diffuſum, tamen, ut augerent pietatem noſtram in Deos, voluerunt illos incolere eaſdem urbes, quas nos. Affert enim hæc opinio religionem utilem civitatibus. Siquidem bene dictum eſt à Pythagorâ doctiſſimo viro, pietatem & religionem maximè verſari in animis, cùm rebus divinis operam damus in templis, cernentes ſimulacra Deorum. *Cic. 2 Leg. n. 26.*

Thales, qui fuit unus è ſapientibus illis ſeptem, dixit, oportere homines exiſtimare, Deos omnia cernere; Deorum omnia eſſe plena: ut ubique tam ſanctè caſtéque agerent, quam ſi in fanis eſſent maximè religioſis.

Olim tanta reverentia præſtabatur templis, ut in iis excreare aut mingere nefas eſſet. *Arrianus in Epict. l.* iv. *c.* 11.

CAPUT X.

Tuta & honorata inter hoſtes pietas.

1. Cùm Galli, captâ urbe Româ, Capitolium obſiderent, & intenti eſſent ad id, ne quis hoſtium poſſet evadere; juvenis Romanus convertit in ſe civium atque hoſtium admirationem. Sacrificium erat ſtatum genti Fabiæ in colle Quirinali. Ad quod faciendum cùm C. Fabius Dorſo deſcendiſſet è Capitolio, ferens ſacra manibus; per medios hoſtes tranſiit: & nihil motus voce cujuſquam & minis, in Quirinalem collem pervenit. Ibi omnibus rebus peractis ſolemniter regreſſus eſt viâ eâdem quâ iverat, ſimiliter conſtanti vultu graduque, ſperans Deos, quorum cultum ne in mortis quidem periculo deſeruiſſet, futuros eſſe ſibi propitios. Et quidem pietas ejus tuta fuit ab hoſtibus, rediitque in Capitolium ad ſuos incolumis. Gallis aut attonitis miraculo juvenilis audaciæ, aut motis religione; cujus negligens non erat gens illa. *Livius, l.* v. *c.* 46.

2. Cùm Camillus pergeret ad delendam urbem Veios, decimam partem prædæ voverat Apollini. Urbe captâ ac direptâ, ut liberaretur eo voto, ſenatus miſit nave tres legatos, qui ferrent Delphos pateram auream, donum Apollini. Hi excepti à Liparenſibus piratis haud procul freto Siculo, devecti ſunt Liparas. Mos erat civitatis prædam dividere, velut partam publico latrocinio. Fortè eo anno erat in ſummo magiſtratu Timaſitheus quidam; vir ſimilior Romanis quàm ſuis; qui & legatos & Deum, cui mittebatur donum, reveritus ipſe, multitudinem quoque juſtâ religione implevit: adduxit in publicum hoſpitium legatos, proſecutus eſt eos etiam cum præſidio navium Delphos, & inde reduxit Romam ſoſpites. Senatus hoſpitium propterea cum illo inſtitui voluit, donaque ei publicè ſunt data. *Livius*, *l.* v. *c.* 21. & 28.

CAPUT XI.

Publica religio privatis affectibus prælata.

Cùm Galli ad Romam ferro & igne vaſtandam accelerare dicerentur, & nulla ſpes eſſet urbem poſſe defendi; multi Romanorum per agros dilapſi ſunt, multi urbes petiêrunt finitimas, aſportantes quæcumque habebant pretioſiſſima. *Liv. l.* v. *c.* 40.

Interim virgines Veſtales, omiſsâ rerum ſuarum curâ, cùm conſultaſſent, quæ ſacra ſecum ferenda eſſent, & quæ relinquenda, quia vires deerant ad ferenda omnia; defoderunt in loco ſacro quædam condita in doliolis: alia ferentes, onere inter ſe partito, ingreſſæ ſunt viam quæ ducebat ad Janiculum. Eas cum conſpexiſſet Albinus è plebe Romana homo, plauſtro conjugem ac liberos vehens inter cæteram turbam quæ urbe excedebat; ratus eſt irreligioſum eſſe, ſanctas virgines pedibus ire, portantes manibus ſacra populi Romani, ſe verò ac ſuos in vehiculo conſpici. Itaque ſtatim omiſſo, quod incepe*rat*, itinere, deſcendere uxorem ac liberos juſſit, virgines

virgines ſacraque in plauſtrum impoſuit, & pervexit Cære, quò iter erat Veſtalibus. Adeò tunc in ultimo etiam caſu religio publica antecellebat privatis affectibus, ſalvumque erat diſcrimen rerum divinarum & humanarum. *Florus, l.* i. *c.* 13.

CAPUT XII.

Impii ſeriùs ocyùs dant pœnas.

1. Dionyſius major, Siciliæ tyrannus, ut crudelitatem exercuit in ſuos, ſic fuit impius in Deos furtis & cavillationibus. Cùm in fanum Jovis veniſſet, detraxit ei aureum amiculum, quo fuerat à tyranno Gelone exornatus: atque in eum etiam cavillatus eſt, dicens: *Æſtate grave eſſe aureum amiculum, hieme frigidum.* Eique laneum pallium injecit, quod dicebat aptum eſſe ad omne tempus. Idem Æſculapio barbam auream demi juſſit: *Neque enim*, inquiebat, *convenit, barbatum eſſe filium, cum in omnibus fanis pater ejus Apollo imberbis ſit.* Fano quodam expilato navigabat Syracuſas; & cùm ſecundiſſimè curſum teneret: *Videtis-ne*, inquit, *amici, quàm bona navigatio detur ſacrilegis à Diis immortalibus?* Non exſolvit quidem ſtatim Dionyſius debita impietati ſupplicia: at poſtea inſidiis ſuorum oppreſſus, interfectus eſt. Divina enim ira plerumque lento gradu procedit ad vindictam ſui, tarditatemque ſuppliciî gravitate compenſat. *Cic.* 1 *De nat. n.* 38. *Juſt. l.* xx. *c.* 5. *Valer. l.* i. *c.* 1.

2. Cùm è Siciliâ rediens Pyrrhus rex Epiri, claſſe præterveheretur Locros, theſauros fani Proſerpinæ ſpoliavit, & pecuniâ in naves impoſitâ, ipſe terrâ eſt profectus. Quid ergo evenit? Claſſis ejus poſtero die lacerata eſt fœdiſſimâ tempeſtate, omneſque naves, quæ ſacram pecuniam habebant, ejectæ ſunt in littora Locrorum. Quâ tantâ clade edoctus tandem rex eſſe Deos, juſſit pecuniam omnem conquiſitam referri in theſauros Proſerpinæ. Nec tamen unquam poſtea quicquam proſperi evenit ei: pulſuſque ex

Italiâ, ignobili morte occubuit, cùm temerè nocti ingressus esset Argos. Lanceâ primùm leviter vulneratus fuerat à juvene quodam Argivo. Matrem habebat hic anum pauperculam, quæ inter alias mulieres spectans prœlium è tecto domûs, quum videret Pyrrhum ferri toto impetu in auctorem vulneris sui; timens vitæ filii, protinus tegulam corripuit, & utrâque manu libratam demisit in caput regis. Quo vulnere dejectus ex equo Pyrrhus, à Zopyro quodam est obtruncatus. *Liv. l.* xxix. *c.* 18. *Plut. in Pyrrho.*

3. Longo post tempore Q. Pleminius præpositus præsidio Romanorum in urbe Locrorum, cùm à sacrorum spoliatione non abstinuisset, & eosdem Proserpinæ thesauros diripuisset, quos olim Pyrrhus; ex senatusconsulto prætor & legati Locros missi, præcipuam, ut mandatum erat, curam religionis habuêre. Omnem enim sacram pecuniam, quæ apud Pleminium & milites erat, in thesauris Deæ repositam, cum eâ quam duplam Româ attulerant, ac piaculare sacrum fecerunt. Ipse Pleminius, antea à suis hostiliter laceratus, & naso auribusque mutilatis, propè exanimis relictus, Romam missus est, causam dicturus. Sed ante causæ dictionem teterrimo genere morbi in carcere est consumptus. *Liv. l.* xxix. *c.* 19. 21. *cap.* 9. *Valer. l.* ii. *c.* 1.

4. Xerxes ante navale prœlium, quo victus est à Themistocle, miserat quatuor millia armatorum Delphos, ad diripiendum templum Apollinis, quasi gereret bellum non tantùm cum Græcis, sed etiam cum Diis immortalibus. Quæ manus tota deleta est imbribus & fulminibus: ut intelligeret quàm nullæ essent hominum vires adversùm Deos. *Justin. l.* ii. *c.* 12.

5. Contrà Agesilaus, rex Lacedæmoniorum, magnam templis reverentiam habuit. Maxima laus fuit victoriæ, quam de Athenienſibus & Bœotis apud Coroneam adeptus est, quòd antetulit iræ religionem. Cùm enim plerique ex fugâ se in templum Minervæ conjecissent, & quæreretur ab eo quid his vellet fieri; eos vetuit violari; etsi aliquot vulnera acceperat in *prœlio*, & iratus videbatur omnibus qui adversùs se

arma

arma tulerant. Neque solùm in Græciâ sancta habuit templa Deorum, sed etiam apud barbaros summâ religione omnia simulacra atque aras conservavit. Sic Alexander magnus, cum Thebas everteret, non est oblitus pietatis erga Deos; sed cavit summo studio ne Deorum ædes, & alia sacra loca violarentur. In expeditione quoque Asiaticâ cùm à Persis repeteret pœnas, abstinuit à locis omnibus quæ Diis dicatæ erant: quamvis Persæ hoc potissimùm injuriæ genere sæviissent in Græciâ. *Corn. Nep. in Agesil. c. 4. Pebb. l.* v.

CAPUT XIII.

Quæ vota facienda sint Deo.

1. Deum roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quidni tu hæc vota sæpe facias? Scito te esse omnibus cupiditatibus liberum, cùm eò perveneris, ut Deum nihil roges, nisi quod rogare possis palam. Quanta nunc dementia est multorum hominum! Insusurrant Diis vota turpissima: si quis admoverit aurem, conticescent; & quod scire homines nolunt, Deo narrant. Tu sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant *Senec. Ep.* 10.

Pædalii, gens Indica, nihil aliud petebant à Diis quàm justitiam. *Exc. Nic. Damas.*

Dicebat Apollonius has tantùm preces esse profundendas ab homine accedente ad Deorum templa: *O Dii, quæ mihi conveniunt præstate.* Philost. l. i. c. 2.

2. Socrates, qui fuit quasi quoddam terrestre oraculum humanæ sapientiæ, arbitrabatur nihil ultrà petendum esse à Diis, quàm ut bona tribuerent: cùm ii soli scirent, quid unicuique esset utile; nos autem plerumque ea expeteremus votis, quæ foret meliùs non impetrâsse. Etenim involuta densissimis tenebris mens mortalium effundit se in cæcas precationes. Divitias appetit, quæ fuerunt multis exitio; honores concupiscit, qui complures pessumdederunt

derunt: ſplendida conjugia ſollicitè quærit, quæ ut aliquando illuſtrant, ita nonnunquam funditus domos evertunt. Deſinat tandem ſtultè inhiare iis rebus, quæ multorum malorum cauſa ſæpe ſunt, ſeque totam permittat arbitrio Deorum: quia qui tribuere bona ſolent, etiam eligere aptiſſima poſſunt. *Valer. l.* vii. *c.* 2.

Permittes ipſis expendere numinibus, quid
Conveniat nobis, rebuſque ſit utile noſtris.
Nam pro jucundis aptiſſima quæque dabunt Dii.
Carior eſt illis homo, quàm ſibi, &c.

Juven. Sat. x. *ver.* 347.

Laudabat Socrates has antiqui poëtæ preces: *O Jupiter, ea quæ bona ſunt, nobis orantibus, aut non orantibus, tribue: quæ verò mala, etiam orantibus ne concede.* Plat. in Alcib. 2.

CAPUT XIV.

Homo præcipuum opus Dei.

1. Animal hoc providum, ſagax, memor, plenum conſilii, quem vocamus hominem, generatum eſt à ſupremo Deo præclarâ quâdam conditione. Solum eſt enim ex tot animantium generibus particeps rationis & cogitationis, cùm cætera ſint omnia expertia. Quid eſt autem ratione præſtantius? Quæ cùm adolevit & perfecta eſt, nominatur ritè ſapientia. *Cicer.* 1 *Leg. n.* 22. 27.

Propter ingeneratam homini à Deo rationem, eſt aliqua ei cum Deo ſimilitudo, cognatio, ſocietas. Itaque ad commoditates hominum tantam rerum ubertatem natura, hoc eſt Deus, largita eſt, ut ea, quæ gignuntur, meritò videantur donata nobis eſſe conſultò, non autem nata fortuitò. Artes præterea innumerabiles repertæ ſunt, docente naturâ: quam imitata ratio, conſecuta eſt multa ad vitam neceſſaria, aut commoda.

2. Eadem natura hominem non ſolùm mente ornavit, ſed etiam dedit ei figuram corporis habilem

&

& aptam ingenio humano. Nam cùm cæteris animalibus caput in terram pronum dediſſet: ſolum hominem erexit, excitavitque ad cœli, quaſi cognationis domiciliique ſui, conſpectum.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumque tueri
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.
Ovid. Met. i. ver. 84.

Omitto opportunitates habilitateſque alias corporis, moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix eſt humanæ ſocietatis.

3. In primâ rerum conſtitutione cùm Dii univerſa diſponerent, rationem homines habuerunt. Non eſt homo tumultuarium & incogitatum opus. Cogitavit nos antè natura, quàm fecit. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt Dii, habentque, & in orbe proximos ab ipſis collocaverunt, qui maximus honos tribui potuit. *Senec. Benef.* vi. *c.* 23. & ii. *c.* 29.

Qui ſe ipſe norit, intelliget ſe habere aliquid divinum, ſemperque & faciet & ſentiet aliquid dignum tanto munere Deorum. *Cicer.* 1 *Leg. n.* 59.

Decet eos, qui ſtudent præſtare cæteris animalibus, ſummâ ope niti, ne vitam tranſeant veluti pecora, quæ natura finxit prona, atque obedientia ventri. Conſtamus animo & corpore. Alterum nobis commune eſt cum Diis, alterum cum belluis. Animus debet imperare, corpus verò ſervire. Itaque admiranda & deteſtanda eſt pravitas eorum, qui dediti gaudiis corporis, in luxu atque ignaviâ ætatem agunt, ingenium autem incultu & ſocordiâ ſinunt torpeſcere. *Salluſt. Bell. Cat. c.* 1. *Bellum Jugurth. c.* 2.

CAPUT XV.

Virtus proprium atque unicum hominis bonum.

Ut ad curſum natus eſt equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; ſic homo ad duas res natus eſt, intelligendum, & agendum convenienter naturæ, id eſt, rationi: in quo poſitum eſt Honeſtum, &

quod proprium atque unicum eſt in terris hominis bonum. Non enim refert ad felicitatem ejus, quantum agrorum aret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo lecto cubet: ſed quàm bonus ſit. Bonus autem eſt, ſi ſit in eo ratio ad naturæ voluntatem accommodata & perfecta, quæ virtus & Honeſtum vocatur. *Cic.* 2. *De fin. n.* 39. *Senec. Epiſt.* 76.

In quatuor partes Honeſtum dividi ſolet; prudentiam, juſtitiam, fortitudinem, & temperantiam. Ex ſingulis autem illis virtutibus certa officiorum genera naſcuntur, in quibus colendis ſita eſt omnis vitæ honeſtas, & in negligendis turpitudo. Itaque de unaquâque ſeorſum agemus, & quatuor libris complectemur quæ pertinent ad quatuor illas virtutes. 1 *Offic. n.* 14. *n.* 3.

LIBER SECUNDUS,
DE PRUDENTIA.

CAPUT I.

Ineſt mentibus inſatiabilis cupiditas veri videndi.

MUnus proprium Prudentiæ eſt indagatio atque inventio veri. Qui enim maximè perſpicit quid in re quâque veriſimum ſit, is prudentiſſimus haberi ſolet. *Cicer.* 1. *Offic. n.* 15.

Tributum eſt à naturâ generi omni animantium, ut ſe vitam corpuſque tueatur, declinet ea quæ videntur nocitura, & inquirat ac paret omnia quæ ſint ad vivendum neceſſaria. At inquiſitio atque inveſtigatio veri, propria eſt hominis, qui unus eſt *rationis particeps*: & naturâ ineſt mentibus noſtris inſatiabilis

ſatiabilis quædam cupiditas veri videndi. Itaque cum ſumus neceſſariis negotiis & curis vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiſcere, & putamus cognitionem rerum aut occultarum aut admirabilium eſſe ad beatè vivendum neceſſariam. In ſcientiâ excellere pulchrum ducimus: errare autem, neſcire, decipi, malum & turpe. *Cicer.* 2 *Off.* 18. 1 *Tuſc. n.* 44.

CAPUT II.

Scientia pabulum animi.

1. In ipſis rebus, quæ diſcuntur & cognoſcuntur, inſunt profectò invitamenta quædam, quibus moveamur ad diſcendum cognoſcendumque. Etenim an non videmus eos, qui ingenuis ſtudiis atque artibus delectantur, aliquando non habere rationem nec valetudinis nec rei familiaris, & maximis laboribus conſequi eam, quam ex diſcendo capiunt, voluptatem? Quem ardorem ſtudii cenſetis fuiſſe in Archimede, qui dum in pulvere deſcriberet quædam attentiùs, ne ſenſerit quidem Syracuſas, patriam ſuam, eſſe captas? Quid de Pythagorâ & Platone loquar, qui judicaverunt veniendum ſibi eſſe eò, ubi aliquid eſſet quod diſci poſſet, tantas regiones barbarorum obiêrunt, tot maria tranſmiſerunt? Quid de Democrito, qui dicitur oculis ſe privaſſe ut animus quàm minimè abduceretur à cogitationibus, qui patrimonium neglexit, agros incultos deſeruit? *Cicer.* 5 *De fin. n.* 48, *&c. n.* 87.

2. Carneades laborioſus & diuturnus ſapientiæ miles, nonaginta expletis annis, habuit eundem finem vivendi ac philoſophandi. Ita quidem ſe inquirendæ veritati addixerat, ut, cùm recubuiſſet cibi capiendi causâ, manum ad menſam porrigere obliviſceretur, aliò abſtractus cogitationibus. *Valer. l.* viii. *c.* 7.

Eſt animorum ingeniorumque noſtrorum naturale quoddam quaſi pabulum, conſideratio contemplatioque naturæ: & indagatio ipſa rerum magnarum occulta-

occultarumque habet oblectationem. *Cicer. 4 Acad. n.* 127.

CAPUT III.

Pertinax labor & disciplina naturam vincunt.

1. In Demosthene, Græcorum oratorum principe, tantum discendi studium tantusque labor fuisse dicitur, ut tandem superaret impedimenta naturæ diligentiâ atque industriâ. Cùm ita balbus esset, ut rhetoricæ artis, cui studebat, primam literam non posset dicere; perfecit exercitatione, ut nemo putaretur locutus planiùs eo. Deinde perduxit ad gratum auribus sonum vocem suam, quæ propter exilitatem acerba erat. Laterum firmitate destitutus, mutuatus est à labore eas vires quas corporis habitus negaverat. Conjectis in os calculis, summâ voce versus multos pronunciabat inambulans, & ardua loca celeri gradu scandens. *Cicer. 1 De orat. n.* 260. *Valer. l.* viii. *c.* 7. *Quintil. l.* x. *c.* 3. *l.* xi. *c.* 3.

Declamitans in maris littore, in quod se fluctus illidebat, consuescebat concitatæ multitudinis fremitus non expavescere. Cellam quoque ædificâsse subterraneam dicitur, in quâ duos tresve menses continuos aliquando inclusus, operam dabat gestui & voci, & quidem mediâ parte capitis abrasâ, ut in publicum sine verecundiâ prodire non posset. Sic diu præliatus adversus naturam, victor abiit, & malignitatem ejus pertinacissimo animi robore superavit. *Ibid.*

Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. *Senec Ep.* 50.

Labor omnia vincit
Improbus. *Virgil. 1 Georg. ver.* 146.

2. Erat Cleanthi tardum obtusumque ingenium: erat & summa rerum omnium inopia. At ubi ejus animum sapientiæ amor occupavit, tarditatem ingenii acri studio ac diligentiâ vicit, Zenoni interdiu assistens

aſſiſtens auditor; inopiam verò, aquam è puteo noctu hauriens, acceptâ ab hortulano mercede. Aiunt eum aliquando in judicium vocatum fuiſſe, quòd robuſto admodum ac pingui corpore eſſet, cùm nullam artem, unde viveret, videretur profiteri. At ubi quæſtûs ſui ac victûs teſtes adhibuit, hortulanum, cui aquam hauriebat, & mulierem, apud quam pinſebat; non ſolùm eſt dimiſſus, ſed etiam ab Areopagitis judicibus donatus decem minis, quas noluit accipere. *Diog. Laërt. Clean.*

3. Accipimus Stilponem Megaricum philoſophum hominem ſanè acutum fuiſſe & temporibus ſuis probatum. Scribunt ipſius familiares hunc naturâ & ebrioſum & mulieroſum fuiſſe: neque hoc ſcribunt vituperantes eum, ſed potiùs ad laudem. Significant enim vitioſam naturam ab eo ſic edomitam & compreſſam fuiſſe doctrinâ, ut nemo unquam vinolentum illum viderit, nemo in eo veſtigium libidinis deprehenderit. *Cic. De fato, n.* 10.

Zopyrus, qui profitebatur ſe perſcrutari hominum mores naturaſque ex corpore, oculis, vultu, fronte, magno in conventu dixit Socratem ſtupidum eſſe & bardum; addidit etiam mulieroſum: in quo Alcibiades, qui aderat, dicitur cachinnum ſuſtuliſſe. Ipſe vero Socrates, *Hæc vitia ſibi ingenita fuiſſe naturâ* non diſſimulavit; *ſed ratione à ſe dejecta*, dixit. Et ſane vitia ex naturalibus cauſis naſci poſſunt: ſed exſtirpari & funditus tolli non poſſunt, niſi voluntate, ſtudio, diſciplinâ. 4 *Tuſc. n.* 80.

Animus hominis quidquid ſibi imperat, obtinet. *P. Syr.*

Cicero Quintum fratrem laudans, quòd eos, quibus præerat in Aſiâ provinciâ, contineret in officio, oſtendit his verbis quid doctrina poſſet efficere: *Tibi fuit hoc facillimum, cujus natura talis eſt, ut etiam ſine doctrinâ videatur moderata eſſe potuiſſe: ea autem adhibita doctrina eſt, quæ vel vitioſiſſimam naturam poſſet excolere.* 1 Epiſt. ad Quint.

CAPUT

CAPUT IV.

Quæsita vitæ periculo scientia.

1. Platonicus philosophus, nomine Taurus, discipulos ad philosophiam summo studio capessendam excitabat multis exemplis, & eâ re quam dicebat Euclidem Socraticum factitâsse. Caverant decreto Athenienses, ut, si quis civis Megarensis deprehensus esset pedem Athenas intulisse, id ei capitale foret. Tum Euclides Megarensis, qui ante id decretum consueverat Athenas commorari, & audire Socratem, tunicâ longâ muliebri indutus, pallio versicolori tectus, & caput atque os velatum habens, nocte ex urbe Megaris Athenas commeabat, ut saltem aliquo tempore consiliorum sermonumque Socratis fieret particeps; rursusque sub lucem eâdem veste illâ tectus domum redibat, millia passuum multa emensus. Sic ille vitæ periculum adire non dubitabat, comparandæ sapientiæ causâ. *A. Gellius, l.* vi. *c.* 10.

2. Antisthenes discipulos hortabatur ad dandam operam sedulam sapientiæ: at pauci obtemperabant. Itaque tandem indignatus dimisit à se omnes, inter quos erat & Diogenes. Cùm verò hic, incensus magno audiendi philosophi studio, ad eum tamen ventitaret, eique adhæreret pertinaciter; minatus est Antisthenes, se percussurum illi caput baculo, quem solebat manu gestare, & his minis non territum reipsa percussit aliquando. Non recessit propterea Diogenes: sed animo obstinato ad imbuendum pectus philosophiæ præceptis, *Percute*, inquit, *si ita placet. Ego tibi caput præbebo. Neque verò tam durum invenies fustem, ut me à tuâ schola abigas.* Admisit tandem tam cupidum doctrinæ discipulum Antisthenes, & eum maximè amavit. *Ælian. l.* x. *c.* 16. *Diog. Laert. in Antist.*

CAPUT

CAPUT V.

Doctus indocto multùm præstat.

1. Accessit ad Aristippum philosophum paterfamilias, rogavitque ut filium suum susciperet erudiendum. Cùm verò ille pro mercede petîsset quingentas drachmas; pater deterritus pretio, quod ignaro avaroque homini nimium videbatur, dixit se minoris empturum esse mancipium. Tum philosophus: *Eme*, inquit, *& habebis duo.*

2. Alias paterfamilias quæsivit ab eodem Aristippo, quid commodi consecuturus esset filius suus, si eum litteris institui curaret? *Si nullum alium fructum percipiet*, respondit ille, *hunc certè quòd in theatro* (cujus tum erant sedilia marmorea) *non sedebit lapis super lapidem.* Hoc gemino responso innuebat vir prudens, eos, quorum ingenium excultum non fuisset, similes videri posse aut mancipiorum aut lapidum. Tantumque doctrinæ tribuebat, ut interrogatus quodnam discrimen esset inter homines doctrinâ excultos, & indoctos? responderit: *Idem quod inter equos domitos & indomitos. Diog. Laërt. in Arist.*

Ut ager, quamvis fertilis, sine culturâ fructuosus esse non potest; sic sine doctrinâ animus. Cultura autem animi philosophia est, quæ extrahit vitia radicitùs, præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat his & serit, quæ cùm adoleverint, fructus ferent uberrimos. *Cicer. 2 Tusc. n. 13.*

Salsè ridebat Diogenes Sinopensis inertiam & incuriam Megarensium, qui liberos nullis bonis artibus instruebant, curam verò pecorum diligentem habebant. Dicebat enim: *Malle se Megarensis alicujus arietem esse, quàm filium.* Non absimili sententiâ, sed aliam ob causam, dixit de Herode Judæorum rege Augustus: *Melius est Herodis porcum esse quàm filium.* Abstinebat quippe Herodes à porcis; à filiorum cæde non abstinebat. *Ælian. l. xii. c. 56. Macrob. 2. Saturn. c. 4.*

CAPUT

CAPUT VI.

Vir doctus potiùs non vult ditescere, quàm non potest.

1. Cùm Thaleti Milesio paupertatem verterent vitio cives sui, & contenderent studium philosophiæ esse inutile ad rem augendam etiam cupienti; voluit ille objurgatores suos convincere, ostendereque philosophum facere posse pecuniam, si ei ita visum fuerit: eâque arte est usus. Intellexerat, ut aiunt, ex astrologiâ olearum ubertatem hoc anno fore. Itaque hieme nondum exactâ, paucorum nummorum copiâ instructus, conduxit parvo pretio omnia præla & trapeta quæ Mileti & in Chio insulâ erant, cùm nemo contrà licitaretur. Ubi verò conficiendi olei tempus venit, multis undique & simul ad præla accedentibus, ille ea elocavit tanti quanti voluit, & magnâ inde pecuniâ coactâ, probavit facile esse philosophis ditescere si velint: sed eos in alia longè præstantiora studium conferre. *Cicer. 1 Divin. n.* 112. *Aristot. 1 Polit. c.* 11.

2. Ego, inquit Vitruvius de se ipso, parentum curâ & præceptorum doctrinâ paravi animo possessiones & divitias, quarum ea proprietas est, is fructus, ut nihil desideretur amplius. Nonnulli hic levia judicantes, putant eos tantùm esse sapientes qui pecuniâ sunt copiosi. Itaque ad id unum contendentes, audaciâ adhibitâ opes & notitiam consequuntur. Ego autem non ad pecuniam parandam architecturæ aliisque artibus studium dedi: sed putavi sequendam potius tenuitatem cum bonâ famâ, quàm abundantiam cum infamiâ. Neque est mirandum quòd ita ignotus sim pluribus. Cæteri architecti rogant & ambiunt, ut architectentur: mihi autem à præceptoribus est traditum; oportere eum, qui curam alicujus rei suscipit, rogari, non verò rogare. *Vitruv. præfat. l.* vi.

CAPUT

CAPUT VII.

Ea viatica paranda ſunt, quæ cum naufrago enatent.

1. Ariſtippus philoſophus Socraticus, de quo ſuprà, interrogatus quid differret ſapiens ab inſipiente? *Mitte*, inquit, *utrumque ad ignotos; et diſces.* Quæ reſponſio, quàm vera eſſet, ipſius exemplo probatum eſt. Cùm ejectus naufragio in littus Rhodiorum, animadvertiſſet geometricas figuras; exclamavit primum: *Bene ſperemus, ô amici, hominum enim veſtigia conſpicio.* Deinde in oppidum Rhodum contendit, & rectà gymnaſium devenit, ibique de philoſophiâ diſputans, magnis muneribus eſt donatus; ita ut veſtitum, & quæ opus eſſent ad victum, præſtaret iis, qui unà naufragium fecerant. Cùm deinde comites ejus, in patriam reverti cupientes, interrogâſſent eum quidnam vellet domum renunciari, mandavit dicerent: *Ejuſmodi poſſeſſiones et viatica liberis parari à parentibus oportere, quæ etiam è naufragio unà poſſent enatare.* Namque ea ſunt vera præſidia vitæ, quibus neque fortunæ iniquitas, neque publicarum rerum mutatio, neque belli vaſtatio poteſt nocere. *Diog. Laërt. in Ariſtip. Vitruv. præfat. l.* vi.

2. Theophraſtus homines hortando, ut docti potius eſſent, quàm fortunæ confiderent, prædicabat. *Doctum ſolùm ex omnibus, neque in alienis locis peregrinum eſſe, neque, amiſſis familiaribus et neceſſariis, inopem amicorum: ſed in omni civitate civem cenſeri: adverſoſque fortunæ caſus poſſe deſpicere.* Ibid.

Sancitum erat legibus Grecorum, ut parentes omnes à liberis alerentur. Athenienſes verò illos tantùm parentes ali à filiis jubebant, qui eos artibus eruditſſent. Etenim fortuna facillimè adimit hominibus munera, quæ dedit: diſciplinæ verò cum animis conjunctæ, nullo tempore deficiunt, ſed permanent ſtabiliter ad ſummum exitum vitæ. Itaque ego, inquit Vitruvius, maximas infinitaſque parentibus ago

atque habeo gratias, quod Athenienſium legem probantes, me erudiendum curaverunt. *Ibid.*

3. Multi ex iis Athenienſibus, qui, acceptâ magnâ clade in Siciliâ, domum reverti ſoſpites potuêre, adiêrunt Euripidem, ſe ei ſalutem ſuam debere confitentes; dixeruntque alios fuiſſe emiſſos è vinculis, quòd edocuiſſent dominos ſuos quædam ipſius carmina, quæ memoriâ tenuerant: alios, qui poſt adverſam pugnam errabant per agros omnium egeni, fuiſſe cibo & potu recreatos propter decantatos ejus verſus aliquos. Erant quippe Siculi præ cæteris Græcis ſtudioſiſſimi atque appetentiſſimi tragœdiarum Euripidis: quarum ſi quid afferretur ab iis qui in inſulam appellebant, illud avidè arripiebant, lætique ſecum invicem communicabant. Quinetiam memoriæ proditum eſt, cum navis Caunia, quam lembi prædatorii premebant, ad Siculum littus confugiſſet; Siculos primò noluiſſe eam recipere: at ubi interrogati Caunii an nôſſent Euripidis carmina, ſe nôſſe reſponderunt, tum verò liberum eis receptum patuiſſe. *Plut. in Niciâ.*

CAPUT VIII.

Literæ ornamenta hominum ſunt & ſolatia.

1. Si non tantus fructus perciperetur ex liberalium artium ſtudiis, quantum percipi conſtat, ſed ex his delectatio ſola peteretur; tamen hæc animi remiſſio judicanda eſſet libero homine digniſſima. Nam cætera neque temporum omnium ſunt, neque ætatum, neque locorum. Hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. *Cicer. pro Archiâ, n.* 16.

Si tempus in ſtudia conferas, omne vitæ faſtidium effugeris, nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi gravis eris, nec aliis ſupervacuus. *Senec. de Tranq. c.* 3.

Videmus

Videmus literas & ingenuas artes non ſolùm beatæ vitæ oblectationem eſſe, ſed etiam levamentum miſeriarum. Itaque multi cùm in poteſtate eſſent hoſtium, multi in cuſtodiâ, multi in exilio, dolorem ſuum literis levaverunt. Demetrius Phalereus, cum è patriâ pulſus eſſet injuriâ, contulit ſe Alexandriam ad Ptolemæum regem; multaque præclara in illo calamitoſo otio ſcripſit. Dicitur eum monuiſſe regem, cujus hoſpitio utebatur, ut conſcriptos de regno imperioque libros ſibi compararet atque perlegeret: *Quia*, inquiebat, *quæ amici non audent monere reges, hæc in libris ſcripta ſunt*. Cicer. de fin. l. v. n. 53. Plutarch. Apoph.

2. Quamdiu reſpublica Romana per eos gerebatur, quibus ſe ipſa commiſerat, in eam curas cogitationeſque ferè omnes ſuas conferebat Cicero, & plus operæ ponebat in agendo, quàm in ſcribendo. Cùm autem dominatu unius Julii Cæſaris omnia tenerentur; non ſe angoribus dedidit, quibus fuiſſet confectus, nec indignis homine docto voluptatibus. Fugiens conſpectum ſceleratorum, quibus omnia redundabant, urbe relictâ rura peragrabat, abdebatque ſe, quantum licebat, & ſolus erat. Cùm verò nihil agere animus ejus non poſſet, neque vellet languere eam ſolitudinem, quam ipſi afferebat neceſſitas, non voluntas; exiſtimavit moleſtias honeſtiſſimè deponi poſſe, ſi ſe ad philoſophiam retuliſſet, cui adoleſcens multum temporis tribuerat, diſcendi causâ · omne ſtudium curamque convertit ad ſcribendum. atque ut, qui antea occupatus profuerat civibus ſuis, aliquid quoque iis prodeſſe poſſet otioſus; elaboravit ut, doctiores fierent et ſapientiores: pluraque brevi tempore eversâ republicâ ſcripſit, quàm multis annis eâ ſtante ſcripſerat. Sic paruit virorum ſapientum præcepto, qui docent non ſolum ex malis eligere minima oportere, ſed etiam excerpere ex his ſi quid inſit boni. *Cicer. 2. Offic. n. 2. et 3. 3 Offic. n. 1. et. c. 1 Tuſc. n. 5.*

3. Doctrinæ ſtudia & optimè felicitatem extollunt, & facillimè minuunt calamitatem; eademque & ornamenta,

namenta hominum maxima ſunt, & ſolatia. *Senec. ad Polyb. c.* 36.

Ipſe Dionyſius junior, cùm tyrannide excidiſſet, interrogatus quid Plato philoſophiaque ipſi profuiſſent: *Ut*, inquit *tantam fortunæ mutationem æquo animo feram.* Plut. Apoph.

Eſt gaudium mihi, inquit Plinius, & ſolatium in litteris: nihilque tam lætum eſt, quod non per has lætius fiat: nihil tam triſte, quod non per has ſit minùs triſte. Itaque infirmitate uxoris, & amicorum periculo aut morte turbatus, ad ſtudia, unicum doloris levamentum, confugio: quæ præſtant ut adverſa patientiùs feram. *Plin. l.* viii. *Epiſt.* 19.

CAPUT IX.

Quæ in ſcientiæ ſtudio ſint vitanda.

Duo vitia vitanda ſunt in cognitionis & ſcientiæ ſtudio, naturali ſanè & honeſto. Unum ne pro cognitis habeamus incognita, hiſque temerè aſſentiamus. Quod vitium effugere qui volet, (omnes autem velle debent) adhibebit & tempus & diligentiam ad conſiderandas res. Alterum eſt vitium, quod quidam nimis magnam operam conferunt in res obſcuras atque difficiles, eaſdemque non neceſſarias. Quibus vitiis declinatis, quod operæ curæque ponetur in rebus honeſtis & cognitione dignis, id jure laudabitur. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 18.

Si quis tamen ita teneatur diſcendi ſtudio ut eos deſerat quos tutari debet; ab officio decedit, & à juſtitiâ, quæ in hominum tuendis commodis maximè cernitur, & contemplationi cognitionique rerum anteponenda eſt. Quod optimus quiſque judicat, & re ipsâ oſtendit. Quis eſt enim tam cupidus perſpiciendæ rerum naturæ, ut, ſi ei ſubitò allatum ſit periculum aliquod patriæ, propinquorum, amicorum, cui ſubvenire poſſit, non ſtatim abjiciat res cognitione digniſſimas? *n.* 153.

2. Cùpere omnia ſcire, cujuſcumque modi ſint, *curioſorum* eſt: duci verò cupiditate ſcientiæ ad magnarum

magnarum rerum contemplationem, ſummorum virorum eſſe eſt putandum. *Cicer. 5. de fin. n. 49.*

Ii operosè agendo nihil agunt, qui in literarum inutilium ſtudiis detinentur. Ecce Romanos quoque invaſit ſtudium ſupervacua diſcendi. Cujus errores iſta minuent? cujus cupiditates prement? quem fortiorem, quem juſtiorem, quem liberaliorem facient? *Senec. de Brev. c. 13, 14.*

Cùm gloriaretur quidam quòd multa didiciſſet; dixit ei Ariſtippus: *Sicut qui plurima comedunt, non meliùs valent, quàm qui ſumunt neceſſaria; ſic eruditi habendi ſunt, non qui plurima legerunt ac didicerunt, ſed qui utilia.* Diog. Laërt. in Ariſt.

3. Anniceris Cyrenæus magnificè de ſe ſentiebat ob artem equitandi, & currorum regendorum peritiam. Volens igitur ſpecimen artis Platoni exhibere, junctò curru multos curſus circumegit in Academiâ, ſic ſervans primam orbitam arenæ impreſſam à rotis currûs ſui, ut ne tantillùm quidem ab eâ declinaret. Obſtupuêre omnes rei miraculo, & aurigam ad cœlum laudibus extulêre. Uni Platoni talis peritia reprehenſione potiùs, quàm gloriâ digna viſa eſt; dixitque: *Fieri non poſſe, ut, qui curam impenderet adò diligentem rebus tam exilibus, et nullius utilitatis, ea non negligeret, quæ eſſent multò potiora, et verè dignæ admiratione.* Ælian. l. ii. c. 27.

Quædam ſupervacua eſt artis imitatio, quæ vanum laborem habeat. Qualis illius fuit, qui continuè & ſine fruſtratione in acum inferebat grana multa ciceris ex ſpatio diſtante miſſa. Quem cùm ſpectâſſet Alexander, donâſſe eum dicitur ejuſdem leguminis modio. Quod quidem præmium fuit illo opere digniſſimum. *Quintil. l. ii. c. 21.*

Turpe eſt difficiles habere nugas,
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

Mart. l. ii. Epig. 86.

Hiſtrionum, gladiatorum, equorum ſtudio occupatus & obſeſſus adoleſcentum animus, quantulum loci bonis artibus relinquit! *De Corr. Eloq. c. 9.*

4. Etiamſi longa homini vita ſuppeteret, tempus

parcè diſpenſandum eſſet ut ſufficeret neceſſariis. Nunc quæ dementia eſt, ſupervacua diſcere in tantâ egeſtate temporis? *Seneca, Ep.* 48.

Non tam benignè & liberaliter tempus natura nobis dedit, ut liceat aliquid ex illo perdere. Vide tamen quantum etiam diligentiſſimis pereat. Aliud cuique valetudo ſua abſtulit, aliud valetudo ſuorum: aliud privata negotia, aliud publica occupaverunt: vitam nobiſcum dividit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, tam rapido, tam nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? *Ep.* 117.

CAPUT X.

Qui rectè vivit, is ſcientiam utilem & neceſſariam eſt adeptus.

Si quis animum virtuti conſecravit, & ſequitur quocunque vocat illa: ſi intelligens ſe ſociale animal eſſe, & in commune bonum genitum, mundum ut unam omnium domum ſpectat: ſi ſemper tanquam in publico vivit: ſi ſciat nec malum eſſe ullum, niſi quod turpe eſt, nec bonum, niſi quod honeſtum; ad hanc legem ac regulam agat cuncta & exigat: ſi judicet miſerrimos omnium mortalium, quantiſcumque opibus refulgeant, homines ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet: hæc ſi quis & ſciat & præſtet, conſummavit ſcientiam utilem atque neceſſariam. Reliqua oblectamenta otii ſunt. *Senec. 7 Benef. c.* 1, 2.

Plùs prodeſt, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa tibi in promptu & in uſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum.

CAPUT XI.

Naturâ tam docere cupimus, quàm diſcere.

1. Impellimur naturâ, ut prodeſſe velimus quamplurimis, in primiſque docendo & tradendis comparandæ prudentiæ rationibus. Itaque non facile eſt *invenire*, qui non tradat alteri quod ſciat ipſe. Ita non

non ſolùm ad diſcendum propenſi ſumus, verum etiam ad docendum. *Cicer.* 3 *de fin. n.* 65.

Cupio, dicebat olim Seneca ſcribens ad Lucilium, in te transfundere omnia quæ ad ſanándos animi morbos efficacia expertus ſum. Gaudeo aliquid diſcere, ut doceam, nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi uni ſciturus ſum. Nullius boni jucunda poſſeſſio eſt ſine ſocio. Mittam itaque tibi ipſos libros, unde ſalutaria hauſi: & ne multum operæ impendas in totis libris perlegendis, imponam notas, ut tu, qui ſectaris profutura, protinus accedas ad ea quæ probo & miror. Plùs tamen tibi & viva vox & convictus ſapientum proderunt, quàm libri. Primùm quia homines amplius oculis, quam auribus credunt: deinde quia longum eſt iter per præcepta, breve & efficax per exempla. Cleanthes non expreſſiſſet moribus Zenonem, ſi eum tantummodo audiſſet. Vitæ ejus interfuit, ſecreta perſpexit, obſervavit illum, an ex præceptis ſuis viveret. Plato & Ariſtoteles plùs ex moribus quàm ex verbis Socratis taxêre. *Senec. Ep.* 6.

Ex commodato librorum uſu, ac ſermone de iis habito, fluxit illa ſtudiorum animorumque conjunctio Polybii & Scipionis Æmiliani, cujus fama non Italiam modò ac Græciam pervaſit, ſed remotiſſimas etiam gentes. *Polyb. l.* xxxi.

2. Xenophontem in angiportu obvium habuit Socrates. Quumque videret adoleſcentem vultu ſpecioſo admodum & verecundo, porrecto baculo, vetuit ne præteriret. Ut conſtitit, interrogavit eum Socrates, ubinam venderentur, quæ eſſent neceſſaria variis uſibus civium? Ad quæ cùm expeditè reſpondiſſet Xenophon; percontatus eſt, ubinam homines fierent boni probique? Id verò neſcire ſe, reſpondente adoleſcente: *Me igitur ſequere*, inquit Socrates. Ex eo tempore Xenophon cœpit eſſe Socratis auditor. *Diog. Laërt. in Xenoph.*

3. Protagoram aiunt adoleſcentem, victûs quærendi gratiâ, vecturas onerum corpore ſuo factitâſſe. Quod genus hominum Latinè bajulos appellamus.

Is aliquando caudices ligni plurimos funiculo brevi colligatos portabat è rure Abdera in oppidum, cujus civis fuit. Tum fortè Democritus, ejuſdem civitatis popularis, homoque ante alios virtutis & philoſophiæ gratiâ venerandus, urbe egrediens, videt adoleſcentem cum illo genere oneris tam impedito facilè atque expeditè incedentem. Propè accedit, junctûramque poſituramque lignorum ſcitè peritéque factam conſiderat, petitque ut paulùm acquieſcat. Quod ubi Protagoras, ut erat petitum, fecit: animadvertit Democritus caudices illos brevi vinculo comprehenſos librari continerique ratione quâdam quaſi geometricâ. Itaque interrogavit, quis illum acervum lignorum ita compoſuiſſet? Et cùm ille à ſe compoſitum dixiſset, deſideravit utì ſolveret, ac denuo in eundem modum collocaret. Paruit bajulus, ac diſſolutum faſciculum compoſuit ſimiliter. Tum Democritus ſolertiam hominis non docti demiratus: *Mi adoleſcens*, inquit, *cùm ingenium ſolerter aliquid agendi habeas, ſunt majora melioraque, quæ facere mecum poſſis.* Abduxitque eum ſtatim, ſecumque habuit; ſumptum miniſtravit, philoſophiam docuit, & eſſe eum fecit, quantus poſtea fuit. *A. Gell. l.* v. *c.* 3.

4. Hoc docenti & diſcenti debet eſſe propoſitum, ut ille prodeſſe velit, hic proficere. Qui ad Philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni referat: aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Aliquid peccatur vitio præcipientium, qui nos docent diſputare, non vivere: aliquid etiam vitio diſcentium, qui ad præceptores ſuos afferunt propoſitum, non animum excolendi, ſed ingenium. Hæc nobis dicere Attalum memini, inquit ipſe de ſe Seneca, cùm ſcholam ejus obſideremus, & primi veniremus, & ultimi exiremus. *Senec. Ep.* 108.

Perditæ luxuriæ adoleſcens Athenienſis Polemo, cùm è convivio, non poſt occaſum ſolis, ſed poſt ortum ſurrexiſſet; domumque repetens, Xenocratis philoſophi patentem januam vidiſſet; vino gravis, unguentis delibutus, ſertis capite redimito, perlucidâ *veſte amictus*, ſcholam ejus refertam turbâ doctorum hominum.

hominum intravit, deinde conſedit, ut clariſſimum eloquium & prudentiſſima philoſophi præcepta irrideret. Ortâ, ut par erat, omnium, qui aderant, indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omiſſiſque iis, de quibus tum diſſerebat, de modeſtiâ ac temperantiâ loqui cœpit. Cujus ſermonis gravitate reſipiſcere coactus Polemo, primùm coronam capite detractam projecit, paulò pòſt brachium intra pallium reduxit, deinde oris hilaritatem depoſuit, ad ultimum totam luxuriam exuit, uniuſque orationis ſaluberrimâ medicinâ ſanatus, ex infami ganeone maximus philoſophus evaſit. *Valer. l.* vi. *c.* 9.

CAPUT. XII.

Stultum eſt ea docere cæteros, quæ ipſe expertus non es.

Cùm Annibal Carthagine expulſus, veniſſet Epheſum ad Antiochum regem, invitatus eſt ab hoſpitibus ſuis, ut Phormionem Peripateticum audiret. Quod cùm ſe non nolle dixiſſet: locutus eſt homo copioſus aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Cæteri, qui illum audierant, vehementer ejus oratione delectati, quæſiêre ab Annibale, quidnam ipſe de illo philoſopho judicaret? Hic Pœnus liberè reſpondiſſe fertur: *Se multos deliros ſenes vidiſſe; ſed qui magis, quam Phormio, deliraret, vidiſſe neminem.* Neque mehercule injuriâ. Quid enim aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quàm Græcum hominem qui nunquam hoſtem aut caſtra viderat, & ne minimam quidem partem ullius publici muneris attigerat, dare præcepta de re militari Annibali, qui tot annos de imperio certaverat cum populo Romano, omnium gentium victore? Hoc mihi facere videntur omnes illi, qui, quod ipſi experti non ſunt, id docent cæteros. *Cicer. 2. de Orat. n.* 75, 76.

CAPUT XIII.

Etiam ſeni diſcere decorum eſt.

1. Gloriabatur Solon, ſe, aliquid quotidie addiſcentem, ſenem fieri. Quod & ſupremo vitæ die confirmavit. Nam cùm aſſidentes ei amici, quâdam de re inter ſe ſermonem conferrent; caput jam morte inſtante gravatum erexit: interrogatuſque cur id feciſſet; reſpondit: *Ut cùm iſtud, quidquid eſt, de quo diſputatis, percepero, æquiore animo moriar.* Cic. de Senect. n. 26. Valer. l. viii. c. 7.

Cato major Græcas literas ſenex didicit: quas quidem avidè arripuit, quaſi diuturnam ſitim explere cupiens.

Sophocles ad ſummam ſenectutem tragœdias fecit. Propter quod ſtudium cùm rem familiarem negligere videretur, à filiis in judicium vocatus eſt, ut judices à rei familiaris adminiſtratione removerent eum quaſi deſipientem, quemadmodum apud Romanos bonis interdici ſolebat patribus malè rem gerentibus. Tum ſenex recitavit judicibus eam fabulam, quam proximè ſcripſerat, quæſivitque, num illud carmen hominis deſipientis eſſe videretur. Quo recitato, ſententiis judicum eſt liberatus. *n.* 22.

Diogenem admonebat quidam, ut jam ſenex quieſceret à laboribus. Cui ille: *Quid*, inquit, *ſi in ſtadio currerem, oporteretne me jam vicinum metæ curſum remittere? an non potiùs intendere?* Ex Eraſm. Apoph.

2. Senecam ætate provectum non pudebat ire ad philoſophos, ut ipſe refert his verbis: Quintum jam diem in ſcholam eo, & ab octavâ horâ diſputantem Metronactem philoſophum audio. Quid ergo, inquis, idem facies quod juvenes? Næ ego mihi beatus videor, ſi hoc unum ſenectutem meam dedecet. In theatrum ſenex ibo, ad philoſophum ire erubeſcam? Quid ſtultius, quàm non diſcere, quia diu non didiceris? Tamdiu diſcendum eſt quamdiu neſcis: & tamdiu diſcendum eſt quemadmodum vivas, quamdiu *vivis. Senec. Ep.* 76.

Pudet

Pudet autem me generis humani. Mihi Metronactis domum petenti tranſeundum eſt præter theatrum. Illud ſemper factum eſt. Ibi ingenti ſtudio judicatur quis ſit bonus hiſtrio: at in illo loco ubi diſcitur quomodo quis fieri poſſit vir bonus, pauci ſedent; & hi pleriſque videntur ac vocantur inepti & inertes. Mihi contingat iſte deriſus. Æquo animo audienda ſunt imperatorum convicia; & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Ibid.

Cur neſcire, pudens prave, quàm diſcere, malo?
Horat. de arte poët. ver. 88.

Turpe eſt, quempiam multos annos continenter laborare atque exerceri, ut vel bonus grammaticus, vel rhetor, vel geometra, vel medicus fiat: ut autem vir bonus evadat, nunquam quidquam laboris in tanto temporis ſpatio inſumere. *Galenus de affect. curand.*

3. Aurelius imperator ſapientiæ ſtudiis incumbebat apud Sextum philoſophum, ad ejus ædes propterea ventitans. E regiâ aliquando egredientem rogavit Lucius philoſophus, qui modò Romam advenerat, quò pergeret, & ad quod negotium? Tum Marcus; *Seni etiam*, inquit, *diſcere decorum eſt... Itaque ad Sextum philoſophum ea, ut ſciam quæ nondum ſcio.* Lucius manibus in cœlum ſublatis, exclamavit. *O Jupiter! Romanorum imperator jam ſeneſcens, tabellis è zona ſuſtenſis ad ludimagiſtrum pergit, puerorum inſtar!* Philoſt. l. ii.

CAPUT XIV.

Honos doctis habitus.

1. Dionyſius tyrannus, qui ſævitiæ & ſuperbiæ natus videbatur, navem vittis ornatam miſit obviàm Platoni, graviſſimo dicendi & vivendi magiſtro, venienti Syracuſas. Ipſe quadrigis albis excepit in littore egredientem è navi. *Plin. l.* vii. *c.* 30.

Conſule ædes aliquas ingreſſuro, earum fores virgâ à lictore percutiebantur, monendi cauſâ adeſſe conſulem: niſi ædes eſſent ejus hominis cui habendus ab ipſo magiſtratu honos videretur. Ita-

que Pompeius cùm ex Asiâ redeuns Rhodum venisset, & Posidonii philosophi domum esset intraturus, fores ejus de more percuti à lictore vetuit, & fasces lictoris januæ philosophi submisit is, cui se oriens occidensque submiserat.

Gaditanus quidam Titi Livii nomine famâque commotus, ad visendum eum ab ultimis terrarum finibus venit, statimque, ut viderat, abiit. *Plin. l.* ii. *Ep.* 3.

2. Alexander magnus, captis Thebis, posteris Pindari poëtæ in eâ urbe nati pepercit, ipsiusque domum stari incolumem voluit. Inter spolia Darii regis Persarum capto unguentorum scrinio, quod erat auro gemmisque, ac margaritis pretiosum, varios ejus usus amicis demonstrantibus: *Imò Hercule*, inquit, *librorum Homeri custodiæ detur*. Cupiebat nempe ut pretiosissimum humani ingenii opus servaretur opere quàm maximè diviti. Prædicabat hunc poëtam complexum esse omnia bellandi ac regnandi præcepta: eumque tanto amore atque honore prosecutus est, ut Homeri amator cognominaretur. Interrogante aliquando Philippo patre, cur tantopere hoc uno poëtâ delectaretur, cæteros verò negligeret? *Ideo*, inquit, *pater, quòd non quævis poësis regem decere mihi videtur, sicut nec quodvis vestimentum. Unius Homeri ingenua est, et magnifica, et verè regia.* Itaque Homeri libros secum inter bella ferre solitus erat; &, cùm quiesceret, eos unà cum pugione sub pulvino, cui incumbebat, reponere; *militiæ viaticum et bellicæ virtutis institutionem appellans.* Cùm quidam prosperè gestæ rei nuncius citato cursu accederet, vultu ingentem lætitiam præferens: *Quid mihi nunciaturus es*, inquit, *tanto gaudio dignum? nisi forsan Homerus revixit.* Ælian. l. xiii. c. 7. Plin. l. vii. c. 29. Diogen. Chrys. Or. 2. Plut. in Alex. Idem de Profec. Virtut.

3. Alcibiades quoque Homerum magno in pretio habuit. Itaque cùm fortè in scholam puerorum venisset, Homerum sibi petiit exhiberi. Cùm verò ludimagister se nihil Homeri habere respondisset: colaphum

laphum ei durum inflixit, & abiit, *imperitum* dicens, *et qui tales redderet pueros.* Ælian. l. xiii. c. 38.

Cùm Zoilus, qui Homeromaſtix, id eſt, Homeri flagellum, eſt vocatus, Alexandriam veniſſet, & ſua contra Iliadem & Odyſſeam ſcripta Ptolemæo Philadelpho recitâſſet; animadvertens rex poëtarum principem vexari abſentem & inauditum, utpote, mortuum: & eum, cujus ab cunctis gentibus ſcripta ſuſpicerentur, à Zoilo vituperari: indignatus, nullum ei reſponſum dedit. Ille diutius Alexandriæ commoratus, & inopiâ preſſus, ſummiſit ad regem, poſtulans ut aliquid ſibi tribueretur. Rex verò dicitur reſpondiſſe: *Homerum, qui antè annos mille defecerat, quotidie paſcere multa millia hominum: debere pariter eum, qui ſe meliore ingenio profiteretur, poſſe alere non modo ſe unum, ſed etiam plures.* Vitruv. præfat. l. vii.

4. Sylla duxit aliquo præmio dignam ſedulitatem etiam mali poëtæ. Nam cùm ille epigramma ipſi obtuliſſet; juſſit præmium ei ſtatim tribui, ſub eâ tamen conditione, ne quid poſtea ſcriberet. Julius Cæſar civitate donavit liberalium artium doctores, & medicinam Romæ profeſſos, ut eò libentiùs & ipſi urbem incolerent, & cæteri appeterent. Optimè ille quidem: ſolet quippe labor impendi eò, unde emolumentum atque honos ſperatur. At ſublatis ſtudiorum præmiis, etiam ſtudia pereunt. *Cicer. pro Arch. n.* 25. *Sueton. in J. Cæſ. c.* 42. *Livius, l.* iv. *c.* 35. *Ta it. an.* xi. *c.* 7.

5. Mandatum eſt memoriæ, Platonem philoſophum tenui admodum pecuniâ fuiſſe: atque eum tamen mercatum eſſe decem millibus drachmarum tres Philolai Pythagorici libros. Quidam dixerunt, amicum ejus Dionem Syracuſanum eam pecuniam illi dediſſe. Traditum eſt quoque Ariſtotelem libros pauculos Speuſippi philoſophi emiſſe talentis Atticis tribus. Iſocrates pro unâ oratione viginti talenta accepit. Dicitur Octavia, cùm Virgilium audiviſſet recitantem illos de filio ſuo verſus, *Tu Marcellus eris*, &c. deliquium animi paſſa eſſe; deinde, recepto animo,

Virgilio dari jussisse pro singulis versibus dena sestertia. *A. Gell. l.* iii. *c.* 17. *Plin. l.* vii. *c.* 30. *Auct. vitæ Virgil.*

6. Græci magnos honores constituerunt athletis, qui in Olympiis, Pythiis, Isthmiis, Nemæisque certaminibus vicerint. Nam non modò in publico Græciæ conventu laudes ferunt cum palmâ & coronâ; sed etiam cùm revertuntur in suas civitates, triumphantes quadrigis invehuntur in patriam, & constitutis è re publicâ vectigalibus fruuntur per totam vitam. Quod cùm ego animadverto, inquit Vitruvius, admiror cur non iidem honores, atque etiam majores, tributi sint scriptoribus, qui infinitas utilitates perpetuo ævo omnibus præstant. Id enim eò magis dignum erat institui, quòd athletæ sua tantùm corpora exercitationibus efficiunt fortiora; scriptores verò non solùm sua ingenia suosque sensus perficiunt, sed etiam omnium aliorum, ea in libris suis præcepta dantes, quæ plurimùm juvent ad animos exacuendos, & ad discendum. Quid enim Milo Crotoniates, quòd fuit corporis viribus invictus, prodest hominibus, aut cæteri qui eo genere fuerunt victores? Pythagoræ verò, Platonis, Aristotelis, cæterorumque sapientum præcepta omnibus gentibus edunt novos quotidie fructus, quibus qui à tenerâ ætate satiantur, ipsi optimos habent sensus, & humanos mores civitatibus infundunt, æqua jura ac leges describunt, sine quibus nulla potest esse civitas incolumis. Cùm ergò tanta munera privatim publicèque fuerint hominibus præparata ab scriptorum prudentiâ; non solùm palmas & coronas his tribui arbitror oportere, sed etiam & triumphos, & divinos, si fas sit, honores decerni. *Vitruv. l.* ix. *præfat.*

Animi remedia inventa sunt ab antiquis philosophis. Suspiciendi propterea sunt, & propè Deorum ritu colendi. Equidem quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani debere me existimo. Quid ergo? si consulem videro aut prætorem, omnia faciam quibus honor haberi solet; equo desiliam, caput adaperiam,

periam, semitâ cedam: Socratem cum Platone, & Zenonem & Cleanthem non venerabor? non tanta nomina colam? *Senec. Ep.* 64.

CAPUT XV.

Modestia conjuncta cum doctrinâ.

Dicebat doctissimus, idemque sapientissimus, Socrates: *Se hoc unum scire, quòd nihil sciret.* Diog. Laërt. in Socrat.

Cùm venisset Plato ad ludos Olympicos, frequentissimum omnium in Græciâ conventuum, Olympiæ contubernium iniit cum ignotis hominibus, ignotus iis & ipse. Ita verò eos cepit ac sibi devinxit tum morum suavitate, tum sermonibus ab omni affectatione sapientiæ alienis, ut peregrini illi plurimùm gauderent fortuito talis viri contubernio ac convictu. Neque verò academiæ aut Socratis mentionem ullam fecit. Hoc solum illis declaravit, se Platonem appellari. Quum peractis ludis Athenas venissent; perhumaniter eos excepit. Tum hospites: *Age*, inquiunt, *monstra nobis illum tibi cognominem Socratis discipulum, cujus magna ubique fama est. Duc nos in academiam, & siste verò, ut aliquem ex ejus quoque colloquio fructum colligamus.* At ille leniter subridens, quemadmodum solebat: *Ego verò*, inquit, *ille ipse sum.* Obstupuêre illi, quòd socium tamdiu habuissent tantum virum, ignorantes: intellexeruntque posse eum sibi conciliare animos eorum quibuscum ageret, etiam sine consuetis illis de philosophiâ sermonibus. *Ælian. l.* iv. *c.* 9.

Magna est admiratio copiosè sapientèrque dicentis. Si verò inest in oratione mista modestiæ gravitas, nihil admirabilius fieri potest: maximè, cùm ea sunt in adolescente. *Cicer. de Offic. n.* 14.

CAPUT XVI.

Non refert quàm multos, sed quàm bonos libros habeas ac legas.

1. Est lectio necessaria; alit enim ingenium, & cogitando inveniendoque fatigatum reficit. Nec scribere tantùm, nec tantùm legere, debemus: sed invicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum, ut quidquid lectione collectum est, prosit ad pabulum animi aut ad scribendum. Apes debemus imitari, quæ ducunt succum ex floribus ad mel faciendum idoneis, deinde disponunt per favos quidquid attulêre. *Senec. Ep.* 84.

Alimenta corporis tunc demum in sanguinem & vires transeunt, cùm sint concocta. Idem præstemus in his quibus aluntur ingenia; concoquamus illa.

2. Lectio omnis generis voluminum habet aliquid vagum & instabile. Paucis libris immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter hæreat. Lectio certa prodest, varia delectat. Qui vult pervenire quò destinavit, unam sequatur viam, non per plures vagetur.

Librorum inopiam quereris. Non refert quàm multos habeas, sed quàm bonos. Distrahit animum librorum multitudo. Modò, inquis, hunc librum evolvere volo, modò illum. Fastidientis stomachi est multa degustare: quæ, ubi varia & diversa sunt, nocent, non alunt. Probatos itaque libros semper lege: et, si quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie auxilii adversùs varias animi pestes compara: & cùm multa percurreris, unum excerpe quod illo die concoquas. Hoc ipse facio. *Senec. Ep.* 2. 45.

Plinius major libros legens, adnotabat, excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliquâ parte posset prodesse. *Plin. l.* iii. *Ep.* 5.

3. Pueri legant & discant non modò quæ diserta sunt, sed magis quæ honesta. Itaque non tantùm auctores eligendi, sed etiam partes operis. Nam &

Gra-

Græci licenter quædam scripsêre, & Horatium in quibusdam nolim interpretari. *Quintil. l.* i. *c.* 14.

Lacedæmonii libros poëtæ Archilochi jusserunt ex suâ civitate exportari, quòd eorum lectionem arbitrabantur parum verecundam ac pudicam. Noluerunt enim eâ liberorum suorum animos imbui, ne plùs moribus noceret, quàm ingeniis prodesset. *Valer. l.* vi. *ex.* 1.

CAPUT XVII.

Bibliotheca ad publicum & privatum usum comparetur, non ad ostentationem.

1. Antiquissima, cujus ad nos memoria venerit, Bibliotheca, ea est, quam exstruxit apud Ægyptios rex Osymandias, & cujus in fronte inscripta erant hæc verba: ψυχῆς ἰατρεῖον, hoc est, medica animæ officina. *Diodor. l.* i.

Pisistratus tyrannus, qui studia literarum plurimùm fovit, dicitur primus comparâsse Athenis libros disciplinarum liberalium publicè præbendos ad legendum; quorum numerum ipsi Athenienses deinde studiosiùs auxerunt. Sed Xerxes potitus Athenis, urbe ipsâ præter arcem incensâ, abstulit asportavitque ad Persas omnem illam librorum copiam. Multis autem pòst annis Seleucus rex, qui Nicanor appellatus est, eosdem libros referendos Athenas curavit. *A. Gell. l.* vi *c.* 17.

Ingens postea numerus librorum in Ægypto à Ptolemæis regibus conquisitus & comparatus est, ad millia ferme voluminum septingenta. Sed ea omnia (aut saltem quadringenta millia, teste Senecâ) in urbe Alexandriâ conflagrârunt bello inter Cæsarem & Pompeii liberos. *Lib. de Tranq. c.* 9.

Bibliothecam Ægyptiacam instruxerat Ptolemæus Philadelphus tum profanis libris, tum etiam sacris petitis è Judæâ. Nam cùm ejus aures fama Hebrææ sapientiæ tetigissent, misit Eleazaro Judæorum summo pontifici dona multa, & epistolam, quâ orabat, ut divinos libros ad se mittendos curaret emendatos

idoneis hominibus, à quibus in linguam Græcam ex Hebræa verterentur. Ut regis votis ac precibus satisfaceret Eleazarus, misit selectos è singulis tribubus senos viros seniores, utriusque linguæ peritissimos; à quibus facta est illa celeberrima sacrorum librorum interpretatio, quæ Septuaginta Interpretum vocatur. Præerat autem Ptolemæi bibliothecæ vir factis & scriptis illustris, Demetrius Phalereus, quem Athenis pulsum rex benignè exceperat. *Joseph l.* xii. *c.* 2.

2 Primus librorum copiam Romam advexit Æmilius Paulus, devicto rege Macedonum Perseo, cujus thesauros ne aspicere quidem dignatus est: libros verò filiis suis, quia erant literarum stu diosissimi, asportandos permisit. Deinde Lucullus è Pontica prædâ plures congessit. Nam reges Attalici literarum amore capti, egregiam bibliothecam ad communem utilitatem & delectationem Pergami instituerant. *Isidor. Plut. in Æmil. Vitruv. l.* vii. *in præfat.*

Laudanda est Luculli impensa & studium in libris. Nam & multos & optimos conquisivit, eosque liberaliter dedit utendos. Patebat omnibus bibliotheca, & in porticus ei adjectas, velut ad Musarum ædem, veniebant maxime Græci, tempusque ibi jucundè inter se traducebant, ab aliis curis liberi. Sæpe cum iis versabatur Lucullus, & inter magnam doctorum virorum turbam ambulabat. *Plut. in Lucul.*

In Tusculano cùm essem, inquit Cicero, vellemque è bibliothecâ Luculli pueri quibusdam libris uti; veni in ejus villam, ut eos ipse, sicut solebam, inde promerem. Quò cùm venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliothecâ sedentem, multis circumfusum Stoicorum libris. Erat enim in eo inexhausta aviditas legendi, nec satiari poterat: quippe qui reprehensionem inanem vulgi non reformidans, in ipsâ curiâ soleret legere sæpe, dum senatus cogeretur. Itaque magìs tum in otio, maximâque voluminum copiâ, videbatur quasi helluo librorum, si hoc verbo in tam præclarâ re uti licet. Tum ego Catoni: *Certè, Cato, totam hanc copiam jam Luculio nostro aetam esse oportebit. Nam his libris cum malo, quàm reliqua*

reliqua ornatu villæ delectari. Ætatem quidem video: sed infici tamen jam debet iis artibus, quas si, dum est tener, combiberit, ad majora veniet paratior. Cic. 3 de fin. n. 2.

3. Quàm studiosus comparandæ ornandæque bibliothecæ ipse Cicero fuerit, patet ex multis ejus epistolis ad Atticum.

Tu, velim, des operam, ut quamprimum habeamus ea, quæ te nobis emisse & parâsse scribis: & cogites quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. In tuâ humanitate positam habemus spem omnem delectationis, quam, cùm in otium venerimus, habere volumus. Ego quotidie magìs, si quid mihi è forensi labore temporis datur, in literis conquiesco. Summum me librorum studium tenet, sicut odium jam cæterarum rerum. Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris. Nam ego omnes meas vindemiolas eò reservo, ut illud subsidium senectuti parem. Noli desperare fore ut libros tuos facere possim meos. Quod si assequor, supero Crassum divitiis, atque omnium agros, locos, prata contemno. *Lib.* i. *Ep* 3. 6. 8 9. 20.

4. Comparandorum librorum impensa liberalissima est. At in ea habendus modus. Quid prosunt innumerabiles libri, quorum dominus vix totâ vita suâ indices perlegit? Onerat discentem turba; multòque satius est tradere te paucis auctoribus, quàm errare per multos. Nunc plerisque literarum ignaris libri non studiorum instrumenta sunt, sed ædium ornamenta. Paretur itaque quantum satìs sit librorum, nihil in apparatum. Honestiùs, inquis, in libros impensas effundam, quàm in vasa pretiosa pictasque tabulas. Vitiosum est ubique, quod nimium est. An ignoscas homini aptanti armaria cedro atque ebore, & inter tot millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maximè placent titulique? Apud desidiosissimos videbis quidquid orationum historiarumque est, & tecto tenus extructa loculamenta. Sicque sacrorum opera ingeniorum in speciem tantùm

&

& cultum parietum comparantur. *Senec. de Tranquill. c. 9.*

Indoctum gloriantem bibliothecâ ridet Ausonius hoc epigrammate :

Emptis quòd libris tibi bibliotheca referta est,
Doctum & grammat cum te, Philomuse, putas ?
Hoc genere & chordas, & plectra, & barbita conde :
Mercator hodie, cras citharœdus eris. *Epig. 43.*

CAPUT XVIII.

Memoria augetur curâ, negligentiâ intercidit.

1. Omnis disciplina memoriâ maximè constat, fruſtraque docemur, si quicquid audimus, præterfluit. Quidam eam naturæ modò munus esse existimaverunt : sed ipsa excolendo, sicut alia omnia, augetur. Imò nihil æquè vel augetur curâ, vel negligentiâ intercidit, quàm memoria. *Quint. l. xi. c. 2.*

Maxima & una memoriæ augendæ ars, exercitatio est & labor. Quare pueri, quorum tenaciſſima memoria est, statim quamplurima edisçant : & quæcumque ætas operam juvandæ studio memoriæ dabit, devoret initio tædium illud scripta & lecta sæpius revolvendi, & quasi eundem cibum remandendi. Quod ipsum fieri potest leviùs, si primum pauca cœperimus edisçere, tum quotidie aliqua acceſſio fiat. *Quint. l. ii. c. 2.*

2. Quantum naturâ studioque valeat memoria, testis est vel Themistocles, quem constat unum intra annum optimè locutum esse Persicè : vel Mithridates, cui notæ fuerunt duæ & viginti linguæ earum, quibus imperabat, nationum : vel Crassus ille dives, qui, cùm Asiæ præesset, sic tenuit quinque Græci sermonis differentias, ut jus cuique redderet eâdem linguâ, quâ quisque postulâsset : vel Cyrus denique, quem omnium militum tenuisse nomina traditum est. Quinetiam dicitur Theodectes protinus reddidisse semel auditos quamlibet multos versus.

Memoriam

Memoriam in Themistocle fuisse ferunt singularem, ita ut quæcumque audierat aut viderat, hærerent animo. Itaque cùm Simonides, sive quis alius, se ei traditurum polliceretur artem memoriæ aliquam, quæ recens inventa erat: *Oblivionis*, inquit, *mallem. Nam memini etiam quæ nolo: Obliviſci non possum quæ volo.* Cic. 4 Acad. 2. 2 fin. 104.

Etiam obliviſci quod ſcis, interdum expedit.

P. Syrus.

3. Seneca rhetor hoc ſcriptum reliquit de ſuâ memoriâ. Cùm ſenectus mihi jam fecerit multa deſideranda, oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetaverit, nervorum firmitatem infregerit; in memoriam maximè incurrit. Hanc aliquandò in me ſic floruiſſe non nego, ut non tantùm ad uſum ſufficeret, ſed uſque in miraculum procederet. Nam & reddebam duo millia nominum, quo ordine erant dicta: & plures quàm ducentos verſus, qui ſinguli à ſingulis condiſcipulis dati erant, referebam; ab ultimo incipiens uſque ad primum. Nec tantùm velox erat mihi memoria ad complectenda quæ vellem: ſed etiam firma ad continenda quæ acceperat. Itaque ſine cunctatione etiam nunc profert quaſi modò audita, quæcumque apud illam aut puer aut juvenis depoſui. Imminuta tamen eſt ætate, & longâ deſidiâ, quæ juvenilem quoque animum diſſolvit. Nam ſi qua ei commiſi intra annos proximè elapſos, ſic perdidit, ut, etiamſi ſæpius ingerantur, toties tanquam nova audiam. *Sen. Lib.* i. *controv.*

Hortenſius in auctione perſedit totum diem; & veſpere recenſuit omnes res, et pretia, & emptores ordine ſuo, ita ut in nullo fallerētur. *Ibid.*

Quidam recitatum à poeta carmen novum, ſuum eſſe dixit, & protinus memoriâ recitavit; cum ille, cujus carmen erat, hoc facere non poſſet. *Ibid.*

LIBER TERTIUS.
DE JUSTITIA.

CAPUT I.

Juſtitia omnium regina virtutum.

JUſtitia eſt omnium domina & regina virtutum: ejus ſplendor maximus: ex eâ boni viri vulgo juſti appellantur. At unum Ariſtidem à Græcis cognominatum fuiſſe Juſtum accepimus. *Cicer. 2. Offic.* 28. 1 *Offic.* 20.

Hic Athenis natus, à pueritiâ firmo conſtantique animo fuit, nunquam ab eo, quod juſtum videbatur, diſcedens, et nullam fraudem nollumque mendacium admittens, ne joco quidem & in ludo. *Corn. Nep.* et *Plut.* in *Ariſtide.*

Ubi ad rempublicam acceſſit, non potentium amicorum præſidio niti voluit, ſed conſiliis factiſque utilibus & juſtis. Non animum inflabant ſecundæ res, non frangebant adverſæ. Id ſe patriæ debere exiſtimabat, ut ei prodeſſet ſine ullo pecuniæ aut honorum præmio.

Cùm aliquando eo præſente pronunciarentur in theatro verſus è tragœdiâ Æſchyli de Amphiarao, qui dicebatur, *non velle videri juſtus, ſed eſſe:* omnes converterunt in eum oculos, tanquam ad quem hæc laus pertineret, eumque cognominaverunt Juſtum. Quod cognomen ut novum erat & omnium ampliſſimum, ita Ariſtidi invidiam conflavit & Themiſtoclis æmuli, & concitatæ ab illo multitudinis. Eſt enim hoc commune vitium in magnis liberiſque civitatibus, ut invidia gloriæ comes ſit; & libenter detrahant de iis, quos vident eminere altiùs. Itaque mulctatus eſt decem annorum exilio, quod oſtraciſmum vocabant. *C. Nepos in Chabr. c.* 3.

Eo

Eo tempore, quo congregatus populus de ejiciendo Ariſtide ferebat ſuffragium teſtulis pro more inſcriptum, dicitur Illiteratus quidam & planè r[illegible]is tradidiſſe Ariſtidi ipſi ut uni è populo teſtulam, petiiſſeque ut inſcriberet Ariſtidem. Admirante eo, & rogante num aliquid in illum peccâſſet Ariſtides? *Nihil*, inquit: *neque eſt ille mihi notus. Sed hoc mihi non placet, quòd cupide elaboraverit, ut præter cæteros* Justus *appellaretur.* Ariſtidem ferunt nihil reſpondiſſe, ſed inſcripſiſſe teſtulæ nomen ſuum, hominique reddidiſſe.

Urbe excedens ut in exilium iret, ſupinas manus tetendit in cœlum, Deoſque oravit: *Ne illum tempus populo Athenienſi incideret, quo Ariſtidis reminiſci neceſſe eſſet.* Tertio pòſt anno revocatus in patriam, immemor acceptæ injuriæ utilem operam præbuit civibus in bello & pace per annos multos. Illius abſtinentiæ à pecuniâ nullum eſt certius indicium, quàm quòd, cùm exercitibus & ærario præfuiſſet, in tantâ paupertate deceſſit, ut vix reliquerit quo efferretur. Unde factum eſt, ut filiæ ejus publicè alerentur, & è communi ærario dotibus datis collocarentur.

CAPUT II.

Hominem juſtum eſſe gratis oportet.

1. Te juſtum eſſe gratis oportet: et nullum juſtæ actionis præmium majus eſt, quàm juſtum eſſe. Nihil refert, quam multi æquitatem tuam noverint. Qui virtutem ſuam prædicari vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe juſtus ſine gloriâ? At mehercule, ſæpe juſtus eſſe debebis cum infamiâ, & tunc, ſi ſapies, mala opinio juſtitiâ parta te delectabit. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo magis illi eſſe devotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. *Senec. Ep.* 113. *Ep.* 81.

M. Cato, genitus proavo Marco Catone, principe familiæ Portiæ, nunquam rectè fecit, ut faceret videretur, ſed quia aliter facere non poterat; eique id

ſolum viſum eſt rationem habere, quòd haberet juſtitiam. Eſſe, quàm videri, bonus malebat. Ita, quò minùs gloriam petebat, eo magis illam adſequebatur. *Patercul. l.* ii. *c.* 35. *Salluſt. Catilin. c.* 54.

2. Inveniuntur qui honeſta in mercedem colant, & quibus non placeat virtus gratuita. At nihil habet illa in ſe magnificum, ſi quidquam venale habet. Quid enim eſt turpius, quàm aliquem computare quâ mercede ſit vir bonus? Calcatis utilitatibus ad virtutem eundum eſt, quocumque vocavit, quocumque miſit, ſine reſpectu rei familiaris. Interdum etiam ſine ullâ ſanguinis ſui parſimoniâ vadendum: nec unquam imperium ejus detrectandum. Quid conſequar, inquis, ſi hoc gratis fecero? Quod feceris. Rerum honeſtarum pretium in ipſis eſt. Si non ipſo honeſto movemur, ut boni viri ſimus, ſed utilitate aliquâ atque fructu, callidi ſumus, non boni. *Senec.* 4. *Benef. c.* 1. *Cicer.* 1 *de leg. n.* 41.

Injuſtiſſimum eſt, juſtitiæ mercedem quærere. Reliquæ quoque virtutes per ſe colendæ ſunt, & in iis ſequi officium debemus, non fructum. Nam ut quiſque maximè refert ad ſuum commodum quæcumque agit, ita minimè eſt vir bonus. *Cicer.* 1 *de leg. n.* 48. *et* 49. Verum, ut olim querebatur Ovidius,

Non facilè invenias multis è millibus unum
Virtutem pretium qui putet eſſe ſui.
Ipſe decor recti, facti ſi præmia deſint,
Non movet, & gratis pœnitet eſſe probum.
Nil, niſi quod prodeſt, carum eſt.

De Ponto, Lib. ii. *Eleg.* 3.

CAPUT III.

Omni ratione colenda & retinenda juſtitia eſt.

Cic. 2 Offic. n. 42.

1. Quanquam omnis virtus nos ad ſe allicit, facitque ut eos diligamus, in quibus ipſa ineſſe videatur: tamen juſtitia & liberalitas id maximè efficit. *Cicer.* 1 *Offic.* n. 56.

Juſtis

Juſtis hominibus ita fides habetur, ut nulla ſit in his fraudis injuriæque ſuſpicio. Itaque his ſalutem noſtram, fortunas, liberos rectiſſimè committi arbitramur. Mihi quidem videntur bene morati reges olim fuiſſe conſtituti ab hominibus, juſtitiæ fruendæ causâ. Nam cùm inops multitudo premeretur ab iis qui majores opes habebant, confugiebant ad unum aliquem, de cujus juſtitiâ & prudentia magna erat opinio: qui cùm prohiberet ab injuriâ tenuiores, ſummos & infimos æquo imperio regebat. Eadem fuit conſtituendarum legum cauſa, quæ regum. Inventæ enim leges ſunt, quæ cum omnibus ſemper unâ atque eâdem voce loquerentur. *Cicer. 2 Offic. n.* 33. 41.

2. Laudabat Ageſilaüs Lacedæmoniorum rex juſtitiam, ut virtutum omnium principem, affirmabatque nullum eſſe fortitudini locum ſine juſtitiâ. Cùm ei dicerent quidam à magno rege Perſarum aliquid imperari: *An*, inquit, *ille major Ageſilao eſt, ſi non ſit juſtior?* rectè quidem ſentiens magnitudinem eſſe metiendam juſtitiâ, quaſi regiâ regulâ. *Plut. in Ageſil.*

Dicente quodam coram rege Antigono, *Regibus omnia honeſta & juſta eſſe:* ſubjecit rex: *Omnino barbarorum quidem regibus: nobis vero ſola honeſta pro honeſtis, ſola juſta pro jeſtis habenda ſunt.* Plut. Apoph.

Cùm Trajanus præfecto militum prætorianorum gladium daret, quo is cingendus erat ad cuſtodiam imperatoris; educto eo è vaginâ, & in altum ſublato: *Accipe*, inquit, *gladium hunc, ut eo, ſi juſtè imperem, pro me utaris: ſin malè, contra me. Quoniam moderatorem omnium peccare minùs fas eſt, quàm cæteros.* Dio. 78. A. Vict.

3. Æthiopes pietatem & juſtitiam maximè colebant. Ædibus eorum nullæ erant fores: quúmque in viis publicis multa jacerent, nemo quidquam eorum furripiebat. Celtæ quoque fores ædium nunquam occluſas habebant. *Nicol. Damaſc.*

Interrogatus Leon rex Lacedæmoniorum in quâ urbe quis maximè tutus eſſet? *Ubi*, inquit, *juſtitia polleat, & injuſtitia jaceat.* Plut. Apoph.

4. Juſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas jus

ſuum unicuique tribuendi. Itaque cùm coram Agide Lacedæmoniorum rege laudarentur Elei, quòd in Olympicis certaminibus juſti judices eſſent: *Quid mirum*, inquit, *faciunt, ſi quarto quoque anno per unum diem juſtitiâ utuntur?* Juſtinian. Plut. Apoph.

5. Nemo juſtus eſſe poteſt, qui quidquam æquitati anteponit. *Cic. 2 Offic. n.* 38.

Quo tempore Callicratidas, Lacedæmoniorum claſſi præfectus, pecuniâ maximè indigebat ad annonam nautis comparandam; acceſsêre ad eum quidam amici Lyſandri, & oblatis talentis quinquaginta, poſtulaverunt unum quendam ex inimicis ſibi condonari necandum. Quos ille, quia æquitatem pecuniæ anteponebat, valere juſſit. Aderat tum Cleander: qui cùm dixiſſet: *Ego verò oblatam pecuniam accepiſſem, ſi Callicratidas fuiſſem. Et ego*, reſpondit Callicratidas, *ſi Cleander.* Sic Alexander magnus Parmenioni ſuadenti, ut acciperet pecuniam à Dario oblatam ad redimendam pacem, reſpondit: *Et ego pecuniam, quàm gloriam, mallem, ſi Parmenio eſſem.* Plut. Apoph. Q. Curt. l. iv. c. 11.

Vir bonus, quod honeſtè ſe facturum putaverit, faciet, etiamſi laborioſum erit: faciet, etiamſi damnoſum erit: faciet, etiamſi periculoſum erit. Rurſus quod turpe erit, non faciet, etiamſi pecuniam afferet, etiamſi voluptatem, etiamſi potentiam. Ab honeſto nullâ re deterrebitur, ad turpia nullâ ſpe invitabitur. *Senec. Epiſt.* 76.

CAPUT IV.

Communi utilitati conſulere debemus.

1. Sumus ad juſtitiam nati: neque opinione, ſed naturâ, conſtitutum eſt jus. *Cic. 1 de leg. n.* 28.

Juſtitia verſatur in hominum ſocietate tuendâ, tribuendoque ſuum cuique, & rerum contractarum fide. *1 Office* 14.

Juſtitiæ primum munus eſt, ne cui quis noceatis deinde ut communibus utatur, tanquam communibus: privatis, ut ſuis. Sunt privata nulla naturâ: ſed quia

aliquid

aliquid eorum, quæ naturâ fuerant communia, obtigit cuique hominum variâ ratione: id quiſque teneat. Si ſibi plùs eo appetet, violabit jus humanæ ſocietatis. *n* 20.

Quoniam (ut præclarè ſcriptum eſt à Platone) non nobis ſolùm nati ſumus, ſed etiam patriæ, parentibus, amicis, cæteriſque hominibus; & quæ in terris gignuntur, ad uſum omnium hominum creantur: in hoc naturam debemus ſequi, & communi utilitati conſulere mutatione officiorum, dando & accipiendo; devinciréque tum operâ tum facultatibus hominum inter homines ſocietatem. *n.* 21.

2. Quantulum eſt ei non nocere, cui debeas etiam prodeſſe! Parva laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt, ſi naufrago manum porrigit, erranti viam monſtrat, cum eſuriente panem ſuum dividit. Membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & ſociabiles fecit: illa æquum juſtumque compoſuit: ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere, quàm lædi; et illius imperio paratæ ſunt omnium manus ad ſe invicem juvandos. Itaque ille Terentianus verſus in pectore & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.

Sen. Ep. 95.

3. Si hoc natura præſcribit, ut homo homini, quicumque ſit, conſulat, ob eam cauſam quòd is homo ſit; certè violare alterum lege naturæ prohibemur. *Cic.* 3 *Offic.* 37.

Ut, ſi in corpore humano unumquodque membrum proximi membri vires atque valetudinem ad ſe traduceret, debilitari & interire totum corpus neceſſe eſſet; ſic, ſi unuſquiſque noſtrûm rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratiâ, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe eſt. *n.* 22.

Conceſſum eſt, non repugnante naturâ, ut quiſque ſibi malit acquirere, quàm alteri, quod pertineat ad uſum vitæ; at illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, opes, copias augeamus.

Chryſippus hoc ſcitè dixit, ut multa: Qui ſtadium

currit, eniti & contendere debet quàm maximè possit, ut vincat: supplantare eum, quicum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. Sic in vitâ non iniquum est, sibi quemque petere, quod ad usum pertineat: alteri deripere, jus non est. *n.* 42.

4. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, auferet cibum homini ad nullam rem utili? Minimè verò. Non enim cuiquam vita sua potior esse debet, quàm animi talis affectio, neminem ut violet commodi sui causâ. Et suum cuique incommodum ferendum est potiùs, quàm de alterius commodis detrahendum. *n.* 29 & 30.

Non solùm naturâ, sed etiam legibus populorum, constitutum est, ut non liceat sui commodi causâ nocere alteri. Hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem esse civium conjunctionem: &, si qui eam dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damno, coërcent. *n.* 5.

CAPUT V.

Ipsa peccandi voluntas peccatum est.

1. Me quidem judice, non is solus malus est, qui injuriam fecit, sed & qui facere in animo habuit. *Ælian. l. xiv. c.* 28.

Potest aliquis nocens fieri, quamvis non nocuerit. Omnia scelera perfecta sunt, quantùm satis est culpæ, etiam ante effectum operis: latro antequam manus inquinet, latro est. *Senec. de Const. c.* 7. *Benef. l.* v. *c.* 14. quia, ut ait P. Syrus:

Exeritur opere nequitia, non incipit.

Vir probus, aut improbus, non ex operibus tantùm, sed etiam ex voluntate spectatur *Democr. Sentent.*

Bonus est, non qui non injuriam facit, sed qui ne vult quidem. *Stobæus Serm.* 9.

2. Fuit Lacedæmone civis nomine Glaucus, cujus justitia maximè celebrabatur. Itaque grandem pecuniæ summam ejus fidei credere non dubitavit civis quidam Milesius. Eam pecuniam repetentibus postea mortui

mortus Mileſii liberis, retinere in animo habuit Glaucus, & oraculum Apollinis conſuluit, an interpoſitò jurejurando abnegare poſſet depoſitum apud ſe auri pondus. Reſpondit Pythia, ipſum daturum pœnas graves propter hanc retinendi depoſiti voluntatem. Ille pœnarum metu deterritus à ſcelere, non juſtitiæ ſtudio inductus, depoſitam apud ſe pecuniam reſtituit. Verùm in cogitati ſceleris pœnam cum totâ prole & domo interiit. Ipſam quippe peccandi voluntatem ſuperi plectunt: quia qui ſcelus pectore deliberatum concepit, perinde nocens eſt, ac ſi illud admiſiſſet. *Herodot. l.* vi.

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas:
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. *Juv. Sat.* xiii. *ver.* 195.

3. Ariſtides ille juſtus, interrogatus quid juſtum eſſet? *Aliena non concupiſcere*, reſpondit. *Stobæus, Serm.* ix.

Naturæ, quæ lex eſt divina & humana, parere qui volet, nunquam committet ut alienum appetat. *Cic.* 3 *Offic.* 23.

Inimicus eſt, non ſolùm qui injuriam infert, ſed etiam qui de inferendâ cogitat. *Demoſt. Sentent.*

Veſtalis inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprum. *Senec.* l. vi. *Excerpt. controv.*

Poteſtne fieri, ut, qui Jovi amicus fuerat, rem aliquam iniquam concupiſcat, aut turpe aliquid cogitet? *Dio. Chryſ. Orat.* iv.

Vir bonus non modò facere, ſed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non poſſit prædicare. *Cic.* 3 *Offic.* 77.

4. Bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum ſit, an iniquum. 1 *Offic.* 30.

Turpiſſimum eſt non modò pluris putare quod utile videatur, quàm quod honeſtum; ſed hæc etiam inter ſe comparare, & in his addubitare. *n.* 18.

Eſt totum ſceleratum & impium genus eorum hominum, qui deliberant, utrùm id ſequantur, quod honeſtum eſt videant, an ſe ſcelere contaminent: in ipſâ enim dubitatione & deliberatione facinus ineſt,

etiamſi ad ſcelus non pervenerint. Ergo ea omnino deliberanda non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. *n* 37.

5. Actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas: ab hâc enim eſt actio. Rurſus voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. *Senec. Ep.* 95.

CAPUT VI.

Qui ſolo metu à peccato abſtinet, non eſt innocens.

1. Non dicendus eſt juſtus, quiſquis non infert injuriam: ſed qui inferre impunè cùm poſſit, libenter abſtinet. *Philem.*

Non metu, ſed officii causâ, peccatis abſtinendum. *Pythocr. Sentent.*

Quidam parum curant, ſponténe, an metu, legibus pareant. Verùm non minùs fur eſt, qui metu à furto abſtinet, furtum ipſum non peroſus nec damnans, quàm ii qui furantur. Et illi homines non ſunt belluis meliores: nam illæ quoque, ſi timeant homines aut canes gregem cuſtodientes, à rapinâ abſtinent. *Dio. Chr. Orat.* 68.

Non dicam pudicam mulierem eam, quæ aut legem aut virum timuit, cùm à flagitio abſtineret. Et non immeritò refertur in numerum peccantium, quæ retinuit pudicitiam metu pœnæ, non amore honeſti. *Senec.* 4. *Benef. c.* 14.

Si quis metu depoſito caſta eſt, ea denique caſta eſt. *Ovid. 3 Amor. Eleg.* 4.

Non poſſumus pudicos dicere eos, qui à flagitio arcentur infamiæ aut legum ac judiciorum metu. Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet niſi teſtem vel judicem? *Cic. 1 de Leg. n.* 50, 51.

Non eſt diuturnus magiſter officii timor. *2. Philip. n.* 90.

2. Etſi infamiæ ac ſupplicíorum metus hominem, qui à peccato abſtinet, non præſtat innocentem; ſæpe tamen nonnihil confert, ut ille tandem vir bonus fiat,

fiat. Nam dum illum à scelere avocat, paulatim assuefacit parere divinis humanisque legibus, quibus docemur domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Itaque sapienter admodum antiqui legum conditores, ut efferatos agresti vitâ, aut militiâ, populorum animos mitigarent, & ad mansuetudinem ac justitiam traducerent, Deorum primùm metum iis injiciendum esse rati sunt: deinde ad terrorem impietatis, audaciæ, flagitii, carceres, vincula, variaque supplicia instituerunt: ut quos amor honesti in officio non retineret, ii gravitate pœnæ à scelere deterrerentur. *Cic.* 1 *de Orat. n.* 194. *Livius, l.* i. *n.* 19. *Cic. pro Rosc. Amerin.* 70.

CAPUT VII.

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Hor. l. i. Ep. 16.

1. Nobis persuasum esse debet, etiamsi omnes Deos hominesque celare possimus, nihil tamen avarè, nihil injustè, nihil libidinosè esse faciendum. *Cic.* 3 *Offic. n.* 37.

Philosophum nomine Peregrinum, virum gravem, vidimus, inquit A. Gellius, cùm Athenis essemus, diversantem in tugurio extra urbem. Quúmque ad eum frequenter iremus, multa herclè dicentem utilia & honesta audivimus: in quibus hoc præcipuum auditum meminimus: *Virum sapientem non peccaturum esse, etiamsi peccâsse eum Dii atque homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ aut infamiæ metu non esse peccandum, sed justi honestique studia, et officio.* A. Gell. l. xii. c. 11.

2. Cùm olim in Lydiâ, ut ferunt fabulæ, terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatum descendit Candaulis regis pastor Gyges, æneumque equum animadvertit, cujus in lateribus fores erant, quibus apertis, mortui hominis vidit corpus magnitudine inusitatâ, annulumque aureum in digito; quem ut detraxit, suo ipse digito inseruit, & in cœ-

cœtum

tum paſtorum ſe recepit. Ibi cùm palam ejus annuli ad palmam converterat, à nullo videbatur, ipſe autem omnia videbat: idem rurſus videbatur, cùm in locum ſuum annulum inverterat. Itaque hâc opportunitate annuli uſus, regem dominum interemit, ac ſuſtulit quos obſtare ſibi arbitrabatur: nec in his eum quiſquam facinoribus potuit videre. Sic repentè annuli beneficio rex exortus eſt Lydiæ.

Ficta quidem & commentitia hæc fabula eſt, prolata â Platone. Sed hunc ipſum annulum ſi habeat ſapiens, non magìs ſibi licere putet peccare, quàm ſi non habeat. Honeſta enim bonis viris, non occulta, quæruntur: atque, ſi nemo ſciturus, nemo ne ſuſpicaturus quidem ſit eos aliquid mali feciſſe, non faciant. *Cic.* 3 *Offic. n.* 38.

CAPUT VIII.

Ea ſola utilia ſunt, quæ juſta & honeſta.

1. Homo juſtus, iſque quem ſentimus virum bonum, nihil cuiquam detrahet quod in ſe transferat: intelligetque nihil nec expedire nec utile eſſe, quod ſit injuſtum. Qui hoc non didicerit, nec perſuaſum habuerit, bonus vir eſſe non poterit: & ab eo nulla fraus aberit, nullum facinus. Sic enim cogitans: *Eſt iſtud quidem honeſtum, verùm hoc expedit:* is utile atque honeſtum, res à naturâ copulatas, audebit divellere. Qui fons eſt fraudum, maleficiorum, ſcelerum omnium. *Cic.* 3 *Offic. n.* 15, 18, *&c.*

2. C. Marium conſulatûs ingens cupido exagitabat. A quo adipiſcendo cùm longè abeſſe ſe cerneret; Q. Metellum, ſummum virum & civem, cujus legatus erat, criminari ſtatuit, ut, ereptâ ei gloriâ confecti belli Jugurthini, ipſe mitteretur in Numidiam cum imperio conſulari. Itaque nec facto ullo nec dicto abſtinuit, quo conciliare ſibi militum animos poſſet. Multa criminosè de Metello eſt locutus, multa de ſe magnificè. Dixit: *Bellum ab imperatore trahi conſultò, quòd homo inanis, & ſuperbiæ regiæ, imperio nimis gauderet: ſe paucis diebus habiturum Jugurtham*

in

in catenis, ſi dimidia pars exercitûs ſibi permitteretur. Deinde à Metello Romam miſſus, cùm ad populum eadem dixiſſet, quæ priùs in caſtris, & de ſe ingentia eſſet pollicitus; voti tandem compos fuit. Factus eſt ergo ille quidem conſul, ſed à fide juſtitiâque diſceſſit, qui imperatorem ſuum invidiam falſo crimine adduxerit. *Salluſt. Jugurth. c.* 64. *Cic.* 2 *Off. ib.*

3. Alter quoque Marius, cognomento Gratidianus, boni viri officio functus non eſt. Cùm prætor eſſet, & tribuni plebis collegium prætorum adhibuiſſent, ut res nummaria communi ſententiâ conſtitueretur; conſcripſerunt communitere dictum, conſtituerunt que, ut omnes ſimul prætores ac tribuni poſt meridiem ad populum accederent, renunciaturi edictum illud, quod videbatur futurum gratiſſimum omnibus civibus. Cæteri quidem, alius alio, diſceſſere: Marius à ſubſelliis in roſtra rectè ivit, idque, quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Ea res ei apud populum magno honori fuit: omnibus vicis ſtatuæ erectæ, ad eas thus, & cerei incenſi. Quid multa? Nemo unquam multitudini fuit carior. *Cic. ibid.*

4. Conturbantur nonnunquam homines in deliberatione, cùm id, in quo violatur æquitas, videtur non ita magnum; illud autem commodum, quod ex eo paritur, permagnum videtur. Sic Gratidiano videbatur non ita turpe, præripere collegis & tribunis plebis popularem gratiam: valde verò utile videbatur conſulem hac ratione fieri: quod ſibi tunc propoſuerat. At honeſtate dirigenda eſt utilitas: & quod turpe eſt, nunquam utile debet videri. Quid igitur? Poſſumuſne Gratidianum virum bonum judicare? Nihil profectò minùs cadit in virum bonum, quàm præripere aliis gloriam, aut gratiam fallere. Nulla res tanti eſt, nec commodum ullum tam expetendum, ut propterea vir bonus ab officio diſcedat, & fidem ac juſtitiam violet. Nunquam enim eſt utile peccare, quia ſemper eſt turpe: & quia ſemper eſt honeſtum virum bonum eſſe, ſemper eſt utile. *Cic. ibid. n.* 64.

Damnum appellandum eſt cum malâ famâ lucrum. *P. Syrus.*

5. Themiſtocles, victis navali prælio Perſis, dixit Athenis

Athenis in concione, ſe habere conſilium reipublicæ ſalutare, ſed illud vulgari non oportere: poſtulavitque ut populus daret aliquem quîcum communicaret. Datus eſt Ariſtides. Hunc ille monuit, claſſem Lacedæmoniorum, quæ ſubducta erat ad Gytheum portum, clam incendi poſſe: docuitque hâc ratione frangi quoque poſſe opes Lacedæmoniorum, cum quibus de Græciæ principatu contendebant Athenienſes. Quod Ariſtides cùm audiviſſet, ad concionem expectatione ſuſpenſam rediit, dixitque: *Perutile videri conſilium quod Themiſtocles afferret; ſed minimè honeſtum eſſe.* Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id quoque non eſſe utile judicaverunt: &, auctore Ariſtide, repudiaverunt eam rem, quam ne audierant quidem. Ubi nunc in uno invenieris eum amorem honeſti, qui tunc populi univerſi fuit? *Cic.* 3 *Offic.* 49. *Valer. l.* vi. *c* 5. *Livius, l.* iv. *c.* 6.

CAPUT IX.

Qui adipiſci veram gloriam volet, juſtitiæ fungatur officiis.

Cic. 2 *Offic. n.* 43.

1. Facillimè ad res injuſtas impellitur, quiſquis eſt animo principatûs & gloriæ nimis cupido. Nihil verò honeſtum & glorioſum eſſe poteſt, quod juſtitiâ vacat; & nemo gloriam injuſtitiâ & immanitate eſt conſecutus. *Cic.* 1 *Offic.* 62, *&c.*

An eos aliquid veræ laudis adeptos putas, qui exitio multarum gentium clari, non minores fuêre peſtes mortalium, quàm inundatio & conflagratio? Agebat infelicem Alexandrum furor aliena devaſtandi. Non contentus paterno regno, arma toto orbe circumferebat, & nihil intactum relinquebat, immanium ferarum modo, quæ plùs, quàm exigit fames, mordent. Cùm ei civitas quædam offerret partem agrorum, & dimidium rerum omnium: *Eo*, inquit, *propoſito, veni in Aſiam, non ut id acciperem quod dediſſetis: ſed ut id haberetis quod reliquiſſem.* Senec. 3 Quæſt. in procem. Ep. 94. 53.

2. *Ubi* ad fines Scytharum vincendo pervenit, unus

ex

ex eorum legatis hæc ei inter alia multa dixit, quibus ejus injuſtitiam & ambitionem arguerit: *Quid nobis tecum eſt? Nunquam terram tuam attigimus. An non licet nobis, qui in vaſtis ſylvis vivimus, ignorare quis ſis, & unde venias? Nec ſervire ulli poſſumus, nec imperare deſideramus. Major fortiorque es fortaſſe, quàm quiſquam: tamen alienigenam dominum pati nemo vult. Gloriaris te ad perſequendos latrones venire, ipſe omnium gentium latro. Lydiam cepiſti, Syriam occupâſti, Perſidem tenes, Bactrianos habes in poteſtate, Indos petiſti: jam etiam ad pecora noſtra avaras manus porrigis. Quid tibi divitiis opus eſt, quæ te eſurire cogunt, ita ut quò plura habes, eò acriùs cupias, quæ non habes? Denique ſi Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non ſua eripere: ſin autem homo es; id quod es, ſemper eſſe te cogita.* Q. Curt. l. vii. c. 8.

Eleganter & veraciter Alexandro illi magno quidam comprehenſus pirata reſpondit. Nam cùm rex hominem interrogâſſet, quo jure mare infeſtaret? ille liberâ contumaciâ: *Eodem*, inquit, *quo tu orbem terrarum: ſed quia id ego exiguo navigio facio, latro vocor; tu, quia magnâ claſſe, imperator.* S. Aug. l. iv. de Civit. c. 4. ex Cic.

CAPUT X.

Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

1. Alexander Severus in expeditionibus bellicis aperto tabernaculo prandebat & cœnabat, militarem cibum, cunctis videntibus atque gaudentibus, ſumens. Circumibat prope cuncta tentoria, & neminem abeſſe à ſignis patiebatur. Si quis de viâ in agros cujuſquam deflexiſſet, aut fuſtibus ſubjiciebatur in conſpectu ejus, aut virgis, aut mulctæ pecuniariæ; aut ſaltem verbis caſtigato ipſe dicebat: *Viſne hoc in agro tuo fieri, quod facis in alieno?* Uſurpabatque ſæpius quod à quibuſdam ſive Judæis ſive Chriſtianis audierat, aut per præconem inclamari jubebat, quum aliquem puniret: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Quam ſententiam uſque adeò dilexit, ut & in pala-

tio & in publicis operibus præſcribi juberet. *Lamprid. in A. Sever. c.* 51.

2. Ab alio expectes, alteri quod feceris. *P. Syrus.*

Syracuſis pulſus à Dionyſio tyranno Dion, petierat Megaram. Ubi cùm Theodorum principem hujus urbis domi convenire vellet, neque admitteretur, diu ante fores retentus; dixit comiti ſuo: *Patienter hoc ferendum eſt: forſitan enim & nos, cùm in gradu dignitatis noſtræ eſſemus, aliquid tale fecimus.* Quâ tranquillitate animi ipſe ſibi conditionem exilii placidiorem reddidit. *Valer. l.* iv. *c.* 1.

3. Vulpes ad cœnam dicitur ciconiam
Prior invitâſſe, & illi in patinâ liquidam
Poſuiſſe ſorbitionem, quam nullo modo
Guſtare eſuriens potuerit ciconia:
Quæ vulpem quum revocâſſet, intrito cibo
Plenam lagenam poſuit: huic roſtrum inſerens
Satiatur ipſa, & torquet convivam fame:
Quæ cùm lagenæ fruſtrà collum lamberet,
Peregrinam ſic locutam volucrem accepimus:
Sua quiſque exempla debet æquo animo pati.

Phædr. l. i. Fab. 26.

CAPUT XI.

Injuriam pati ſatius eſt quàm facere.

Agis Lacedæmoniorum rex ultimus, ex inſidiis captus, & indictâ cauſâ ab Ephoris damnatus, cùm ad laqueum abduceretur, conſpiceretque, quendam ex miniſtris flentem: *Deſine*, inquit, *ô homo, meam vicem flere. Nam ſic iniquè & contra leges moriens, ſuperior feliciorque ſum iis qui mihi vitam eripi jubent.* Hæc locutus, ultro collum laqueo induit. *Plut. Apoph.*

Athenienſes, quos multis beneficiis affecerat, ingratos expertus Phocion, in concionem prodiit, & ſapientiſſimè dixit: *Malo à vobis, Athenienſes, malum accipere, quàm ipſe vobis malum inferre.* Ælian. l. ii. c. 16.

CAPUT

CAPUT XII.

Quod meum non eſt, redeat ad dominum.

Pythagoricus quidam emerat à ſutore calceos, rèm magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam, pretium ſoluturus. Quam cùm clauſam inveniſſet, & oſtium diu pulſaret, fuit qui diceret: *Quid perdis operam tuam? Sutor ille, quem quæris, elatus & combuſtus eſt. Quod nobis moleſtum eſſe poteſt, qui in æternum noſtros amittimus: tibi minimè, qui ſci: futurum ut ille renaſcatur.* Quibus verbis jocabatur in Pythagoricum, qui metempſychoſim, hoc eſt, migrationem animarum in alia corpora, fieri credebat. At philoſophus noſter tres aut quatuor denarios, quod pretium calceorum attulerat, non invitus domum retulit, ſubinde manu concutiens. Deinde cùm intellexiſſet arriſiſſe ſibi illud lucellum; reprehendens hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, ait ipſe ſibi: *Sutor ille tibi vivit. Tu redde quod debes.* Rediit ergo ad eandem tabernam, & per clauſtrum quâ parte rimam invenit, quatuor denarios inſeruit ac miſit, pœnas à ſe exigens improbæ cupiditatis, ne alieno aſſueſceret. *Senec. 7 Benef. c. 20 & 21.*

CAPUT XIII.

Verbis non minùs, quàm factis, fit injuria.

Maledicus à malefico non diſtat, niſi occaſione. *Quintil. l.* xii. *c.* 9.

Famæ damna majora ſunt, quàm quæ æſtimari poſſint. *Livius, l.* iii. *c.* 92.

Nihil eſt tam volucre quàm maledictum: nihil faciliùs emittitur, nihil citiùs excipitur, nihil latiùs diſſipatur. *Cicer. pro Planc. n.* 57.

Providendum eſt in primis, ne ſermo noſter indicet vitium aliquod ineſſe in moribus noſtris. Quod maximè ſolet evenire, cùm joco, aut ſeriò, de abſentibus, detrahendi causâ, maledicè contumelioſéque dicitur. *Cicer. 1 Offic. n.* 134.

. . . . Abſentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, ſolutos
Qui captat riſus hominum, famamque dicacis,
Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit; hic niger eſt, hunc tu, Romane, caveto. *Horat. l* i. *Sat.* 4.

Lingua eſt maliloquax mentis indicium malæ.
Difficilem oportet aurem habere ad crimina.
In judicando criminoſa eſt celeritas. *P. Syrus.*

Cæca invidia eſt, nec quidquam aliud ſcit, quàm detrectare virtutes. *Livius, l.* xxxviii. *c.* 49.

2. Cùm Mardonius Xerxem ad bellum Græcis inferendum excitaret, deprimendo eorum in armis virtutem, iiſque detrahendo: Artabanus ei reſpondit longâ oratione, in quâ hæc dixit de alienæ famæ detractione ſeu calumniâ. Reſt eſt teterrima alienæ famæ detractio: in quâ duo ſunt qui injuriam faciunt, unus cui injuria fit. Qui enim detrahit, injurius eſt, quòd accuſat non præſentem. Injurius quoque eſt qui credit detrahenti, antequam rem compertam habeat. Sic abſenti fit duplex injuria: ab altero enim inſimulatur ut malus, ab altero talis temerè putatur. *Herodot. l.* vii.

CAPUT XIV.

Ex omni vita ſimulatio diſſimulatioque tollenda eſt.

1. Cùm duobus modis, vi aut fraude, fiat injuria; fraus, quaſi vulpeculæ, videtur, vis leonis: ſed fraus odio digna majore. Injuria autem nulla capitalior eſt, quàm eorum, qui, cùm maximè fallunt, dant operam ut viri boni videantur. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 23.

Bonitatis verba imitari, major malitia.
Malus bonum ubi ſe ſimulat, tunc eſt peſſimus.
P. Syrus.

C. Canius, eques Romanus, homo nec infacetus, & ſatìs literatus, cùm ſe contuliſſet Syracuſas, otiandi causâ; diſſitebat ſe emere velle hortulos aliquos, quò

quò invitare amicos, & ubi oblectare ſe ſine interpellatoribus, poſſet. Quod cùm percrebuiſſet; Pythius quidam, qui argentariam faciebat Syracuſis, dixit ei, hortos quidem ſuos non eſſe venales, ſed licere illi uti iis, ſi vellet, ut ſuis. Et ſimul invitavit eum in hortos ad cœnam in poſterum diem. Cùm ille promiſiſſet, tum Pythius, qui, ut argentarius, erat apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe vocavit, & ab his petivit, ut ante hortulos ſuos poſtridiè piſcarentur.

Ad cœnam tempore venit Canius. Opiparè paratum erat convivium: cymbarum ante oculos multitudo: piſcatorum quiſque, quod ceperat, afferebat: ante pedes Pythii piſces abjiciebantur. Tum Canius: *Quæſo*, inquit, *quid eſt hoc, Pythi? tantumne piſcium, tansumne cymbarum?* Et ille: *quid mirum?* inquit. *Quidquid eſt piſcium Syracuſis, in hoc loco eſt: hîc aquatio: hâc villâ iſti carere non poſſunt.* Incenſus Canius cupiditate, contendit à Pythio ut hortos venderet. Gravatè ille primò rem accipere eſt viſus. Impetrat tandem Canius. Emit hortos homo cupidus & locuples, tanti quanti voluit Pythius, & emit inſtructos: negotium conficit.

Invitat in hortos Canius poſtridie familiares ſuos: venit ipſe maturè: cymbam nullam videt. Quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piſcatorum eſſent, quòd nullos videret? *Nullæ quod ſciam*, inquit ille, *hodie piſcatorum feriæ ſunt: ſed hîc piſcari nulli ſolent. Itaque heri mirabar quid accidiſſet.* Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim erant latæ leges adverſus eos qui dolo malo agerent. *Cic. 3 Offic. n. 14.*

2. Omnes aliud agentes, aliud ſimulantes, ut Pythius, perfidi, improbi, malitioſi ſunt. Nam ex omni vitâ ſimulatio diſſimulatione tollenda eſt. Eſt ratio poſtulat ne quid infidiosè, ne quid ſimulatè, ne quid fallaciter fiat. Itaque vir bonus, nec ut emat meliùs, nec ut vendat, quidquam ſimulabit aut diſſimulabit. Si verò vir bonus eſt qui prodeſt quibus poteſt, nocet nemini; certè virum bonum non facilè reperiemus. *n.* 60. 68. 64.

Quædam video, propter depravationem consuetudinis, neque more turpia haberi, neque jure civili sanciri : at naturæ lege sancita sunt. *n.* 69.

CAPUT XV.

Improbi hominis est mendacio fallere.
Cicero pro Muræn. n. 62.

1. Vera dicere, justum est ; mentiri verò, injustum. *Plato de Justo.*

In virum bonum non cadit mentiri emolumenti sui causâ. *Cic.* 3 *Offic.* 81.

Qui mentitur, fallit quantum in se est. Vir bonus præstare debet ne mentiatur. *A. Gell. l.* x. *c.* 11.

Volumus viros fortes & magnanimos, eosdem esse bonos, & simplices, veritatis amicos, miniméque fallaces. Quæ virtutes ad justitiam pertinent. Itaque Aristides apud Athenienses, & Epaminondas apud Thebanos, tam alieni à mendacio & tam veritatis diligentes fuisse traduntur, ut ne joco quidem unquam mentirentur. Et Atticus ille, quicum Cicero vixit conjunctissimè, mendacium neque dicebat, neque pati poterat. *Illum odi*, aiebat Achilles, *æquè ac portas Plutonis, qui aliud quidem recondit in mente, aliud verò dicit.* Cicer. Offic. n. 63. Plut. in Arist. C. Nepos in Epam. & in Attic. Plut. Iliad. l. ix. ver. 310.

2. Quid est in quo maximè elaborare debemus? Ut mens sit justa, oratio mendacii expers. Hoc viri boni proprium est, nihil à veritate alienum loqui ut & nihil à justitiâ alienum exsequi. *M. Anton. l.* iii. *sect.* 16. & *l.* iv. *sect.* 33.

Qui injustè agit, impiè agit. Cùm enim natura homines ediderit, ut sibi invicem prosint, nec ullâ ratione obsint ; qui hoc naturæ placitum violat, adversùs eam est impius. Eadem natura veritas quoque nuncupatur ; estque prima omnium, quæ vera sunt, causa. Itaque qui sciens volensque mentitur, impiè it : quia fallendo injustè agit. *Idem, l.* ix. *sect.* 1.

Quod verum, simplex, sincerumque est, id naturæ *ejus est* aptissimum. Cicer. 1 Offic. *n.* 13.

3. Assuesce

3. Aſſueſce dicere verum, & audire. *Sen. Ep.* 68. Aſſuefaciendi maximè ſunt pueri, ut vera dicant: mentiri enim ſervile eſt, & omnium hominum odio dignum vitium. Eâdem ſententiâ dixit Apollonius: *Illiberale eſt mentiri: ingenuum veritas decet.* Plut. de Educ. puer. Philoſ. in Epiſt. Apoll.

Illiberalis & ſordidus vulgò putatur quæſtus eorum, qui emunt â mercatoribus quod ſtatim divendant: quia nihil ſolent proficere, niſi admodum mentiantur. Nec verò quicquam eſt turpius vanitate, id eſt, mendacio. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 150.

Perſæ liberos ſuos à quinto anno ad vicefimum tria edocebant; equitare, ſagittas arcu mittere, vera loqui. Turpiſſimum apud eos habebatur mentiri. Secundùm mendacium, in proximo turpitudinis loco ponebant æs alienum: maximè, quòd qui ære alieno obſtringitur, mendacio obnoxius eſſe ſoleat, & plerumque verba pro re dare. *Herod. l.* i.

Juſtitiam quoque liberi Perſarum edocebantur à pueritiâ. Ac quemadmodum pueri in Græciâ in ſcholas itabant, literarum liberaliumve artium diſcendarum causâ: ſic apud Perſas pueri ſcholas frequentabant, ad accipiendam juſtitiæ diſciplinam. Quam quidem ut citiùs & certiùs diſcerent, non ſolùm eorum auribus præcepta juſtitiæ inculcabantur, ſed etiam docebantur juſtas ferre ſententias de iis, quæ inter ipſos excriebantut, controverſiis, & legitimas pro cujuſque delicti modo pœnas irrogare. Itaque bonam diei partem impendebant publici juſtitiæ præceptores in audiendis dijudicandiſque puerorum diſceptationibus. *Xenoph, l.* i. *Cyrop.*

4. *Hoc conſequuntur mendaces,* inquiebat Ariſtoteles, *ut, quum vera dixerint, non illis credatur.* Similiter Cicero dixit: *Mendaci homini, ne verum quidem dicenti, credere ſolemus.* Diog. Laërt. in Ariſt. Cic. 2 de divin. n. 146.

Iis, qui peccârunt, non facilè delicti venia conceditur, ſi interrogati deprehendantur mendaces. *Xenoph. l.* iii. *Cyrop.*

Quid intereſt inter perjurum & mendacem? Qui

mentiri ſolet, non longè abeſt à perjurio. Quem ego, ut mentiatur, inducere poſſum, eum facilè exorare potero, ut pejeret. Ut pœna à Diis immortalibus perjuro conſtituta eſt, ſic & mendaci. *Cicer. pro Roſc. Comœd. n.* 46.

Veritas ſermo eſt ſimplex. *Ammian. l.* xiv.

Veritas vel mendacio corrumpitur, vel ſilentio. *Ibid. l.* xxxi.

CAPUT XVI.

In vitio eſt, qui non obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ.

Injuſtitiæ genera duo ſunt: unum eorum qui inferunt injuriam; alterum eorum, qui non propulſant, ſi poſſunt, ab iis quibus infertur. Neque enim is tantùm in vitio eſt, qui injuſtè facit impetum in quempiam, aliquâ animi perturbatione incitatus: ſed etiam qui non obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 23.

2. Hominibus plures ſolent eſſe cauſæ prætermittendæ defenſionis aliorum, deferendique officii. Nam inimicitias, aut laborem, aut ſumptus ſuſcipere nolunt nonnulli; quidam negligentiâ, pigritiâ, inertiâ præpediuntur: alii ſuis quibuſdam ſtudiis occupationibuſve ſic impediuntur, ut deſertos eſſe patiuntur eos, quos tutari debeant. Hi omnes, duo altero genere injuſtitiæ vacant, in alterum incidunt. Communi enim utilitati non ſerviunt, & in vitæ ſocietatem nihil conferunt ſtudii, nihil operæ, nihil facultatum. *n.* 27.

3. Apud Ægyptios legibus cautum erat, ut, ſi quis iter faciens videret quempiam à latronibus circumveniri, aut aliquid injuriæ perpeti, nec ei auxilium ferret, cùm poſſet, morte damnaretur. Si opem dare non poſſet; rem deferre ad judices & injuriæ auctorem accuſatione perſequi jubebatur. Quod facere ſi neglexiſſet, plagis mulctabatur, & triduum carebat cibo. *Diod Sic. l.* ii.

Si is qui injuriam non propulſat ab aliis, cùm poteſt, injuſtè facit; qualis habendus eſt is, qui non modò non repellit, ſed etiam adjuvat injuriam? Quidam

dam è Græciâ Romam attulerunt falſum teſtamentum L. Minutii Baſili locupletis hominis. Quod ut faciliùs pro vero accipi poſſet, ſcripſerant hæredes ſecum M. Craſſum & Q. Hortenſium, homines ejuſdem ætatis potentiſſimos; qui cùm illud falſum eſſe ſuſpicarentur, ſibi autem nullius culpæ in conſcribendo teſtamento conſcii eſſent; alieni facinoris munuſculum non repudiaverunt. Graviter deliquiſſe mihi quidem videntur, qui etiam veras hæreditates conſequuntur, ſi ſint blanditiis & ſimulatâ amicitiâ quæſitæ. *Cicer. l.* iii. *Offic. c.* 18.

CAPUT XVII.

Inhumanum verbum eſt ultio.

1. Non ulciſci decet, ut vulgus putat, neque malefacere cuiquam hominum, quodcumque ab aliis ipſe paſſus fueris. Nullo enim modo injuria facienda eſt. *Plato in Critone.*

Sunt quædam officia adversùs eos ſervanda, à quibus injuriam acceperis. Eſt enim ulciſcendi & puniendi modus. Atque haud ſcio an non ſatis ſit eum, qui te laceſſerit, injuriæ ſuæ pœnitere, ut & ipſe ne quid tale poſthac committat, & cæteri ſint ad injuriam tardiores. *Cicer. Offic. l.* i. *c.* 11.

Ignoſcere hominum eſt, ubi eum pudet, cui ignoſcitur. *P. Syrus.*

Veteres Romani, acceptâ injuriâ, malebant ignoſcere, quàm perſequi. Et plus penè auxerunt imperium parcendo victis, quàm vincendo. *Salluſt. Catil. c.* ix. *Livius, l.* xxx. *c.* 42.

Omnibus noxis veniam dare ſe dicebat Cato Major, præterquam ſuis. *Plut. in Cat. maj.*

Ignoſcito ſæpe alteri, numquam tibi. *P. Syrus.*

2. Beneficia beneficiis repenſare honeſtum eſt, non autem injurias. Illic, vinci turpe eſt: hic, vincere. Ultio inhumanum verbum eſt, licèt malâ conſuetudine pro juſto receptum. Quàm pulchrum eſt, hominem, velut nulli penetrabilem telo, nullis injuriis, nullis contumeliis perſtringi! Ultio doloris confeſſio

eſt.

est. Catoni minori in balneo quidam os percussit, ignorans: qui enim illi sciens fecisset injuriam? Homini deinde satisfacienti Cato, *Non memini*, inquit *me percussum*. Non excanduit, non vindicavit injuriam. Melius esse putavit non agnoscere, quàm vindicare. Nihilne, inquies, mali ex impunitâ hominis petulantia ortum est? Imò multum boni. Cœpit ille Catonem nosse & mirari. Magni animi est injurias despicere. *Senec. l.* ii. *de irâ, c.* 32. *l.* iii. *c.* 5.

Quippe minuti
Semper et infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio. *Juven. Satir.* xiii. *ver.* 189.

Ille magnus & nobilis est, qui, more magnæ feræ, latratus minutorum canum securus exaudit. Sæpe satius fuit dissimulare, quàm ulcisci.

Comessatores quidam cùm in uxorem Pisistrati incidissent, multaque protervè & fecissent & dixissent; postero die facti veniam à Pisistrato postulaverunt. Quibus ille respondit: *Vos deinceps magis operam date modestiæ. Mea verò uxor heri nusquam prodiit.* Plut. Apoph.

3. Cùm Cumani Pittaco vinctum tradidissent hominem à quo filius ejus fuerat interfectus; illum impunitum dimisit, hæc præfatus: *Venia ultione melior est: illa namque mitis est, ingenii, hæc ferini.* Simili sensu dixit Musonius philosophus: *Feræ, non hominis, est, quærere, quomodo morsum pro morsu, malum pro malo, reddat.* Stobæus Serm. xix.

Non oblitus erat Aristides, Themistoclem sibi diu clam aut apertè fuisse adversarium in administrandâ republicâ. Noverat quoque se ejus maximè operâ pulsum fuisse in exilium. At ostendit quàm alieno ab ultione animo esset, cùm deliberaretur de ipso Themistocle è civitate ejiciendo testarum suffragiis. Opportuna certè oblata erat expetendæ vindictæ occasio. Nihil tamen ab eo aut dictum aut factum est, quod nocere posset inimico. Et ut priùs ei non inviderat florenti opibus & rerum gestarum gloriâ, sic tum noluit premere periclitantem, & eo dejecto exultare. *Plut. in Themist.*

T. Pom-

T. Pomponius Atticus nullas inimicitias geſſit, quòd & lædebat ipſe neminem, &, ſi quam injuriam acceperat, malebat obliviſci, quàm ulciſci. *C. Nepos in Attic. c.* 11.

Magnanimo injuriæ remedium oblivio eſt.

P. Syrus.

Adrianus multos in privatâ vitâ inimicos expertus erat, quorum injurias, ubi imperator factus eſt, adeò neglexit, ut uni, quem capitalem habuerat, diceret: *Evaſiſti.* Spart. c. 17.

Vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit: *Amicitias immortales, inimicitias mortales eſſe debere.* Livius, l. xl. c. 46.

4. Cùm Dion expugnaſſet Syracuſas, quas ab impotenti tyrannorum dominatu liberare cupiebat; Heraclides & Theodotus, infenſi ejus hoſtes, ſe ultrò dedidêre, culpam fatentes, oranteſque, ut benignior in ipſos eſſet, quàm ipſi in eum fuerant. Admonuerunt quoque decere Dionem, qui multis aliis virtutibus ornatus eſſet, iræ imperare, & ultionis cupidum non eſſe. Hæc illis precantibus & monentibus hortabantur amici Dionem, ne improbis hominibus, funeſtarum turbarum auctoribus, parceret: ſed eos militum furori permitteret. Tum Dion: *Cæteris,* inquit, *ducibus atque imperatoribus plerûmque ſola belli & armorum exercitia cordi ſunt; mihi verò, qui plurimum temporis in Academiâ conſumpſi, cura fuit id diſcere, ut iram, ultionem, invidiam, pertinaciam, & alias hujuſmodi peſtes poſſim vincere: cujus victoriæ argumentum certum eſt non in amicos & viros bonos benignitas, ſed erga iniquos & infenſos inimicos placabilitas & lenitas. Heraclidem ſuperare mihi animus eſt, non potentiâ & prudentiâ, at humanitate & juſtitiâ: in his enim virtutibus vera fortitudo, magnitudo, gloria poſita eſt: cùm miles, aut ſaltem fortuna, ſibi vindicet partem gloriæ bello quæſitæ. Quòd ſi Heraclides & invidus, & infidus, & malus eſt: ideone Dionem oportet virtuti ſuæ labem inurere iræ impotentiâ? Lege quidam humanâ definitum eſt, eum minùs peccare adverſus juſtitiam, qui acceptam*

injuriam

injuriam ulciſcitur, quàm qui prior infert; at naturâ utrumque ab câdem animi infirmitate proficiſcitur. Nullius porrò hominis tam aſpera tamque effera eſt improbitas, quæ non poſſit frequentibus beneficiis manſueſcere & expugnari. His uſus rationibus Dion, Heraclidem & Theodotum miſſos facit. *Plut. in Dion.*

CAPUT XVIII.

Injuriæ beneficiis vincuntur ſpecioſiùs quàm mutuo odio penſantur. Valer. *l.* iv. *c.* 2.

1. Uſque ad ultimum vitæ finem non deſinemus communi bono operam dare, adjuvare ſingulos, opem ferre etiam inimicis. *Senec. de otio, c.* 28.

Optimus injuriam ulciſcendi modus eſt, ne ſimilis ſis eam inferenti. Contemnit me quiſquam? ipſe viderit. Ego mihi cavebo, ne quid contemptu dignum vel egiſſe vel dixiſſe deprehendar. Odit me quiſquam? ipſe viderit. At ego mitis eſſe & benevolus cuique pergam; & huic etiam ipſi qui me odit, errorem oſtendere paratus ero, non contumelioſè neque ut patientiam meam oſtentem, ſed benignè & ingenuè; interiùs enim me ita affectum eſſe oportet, ut ipſi Dii videant me eum eſſe qui nihil indignè ægréve feram. *M. Anton. l.* vi. *c.* 6. *l.* xi. *c.* 13.

Amico mali maledicere, ac ne inimico quidem: inquiebat Pittacus. *Diog. Laërt. in Pittac.*

Laudante quodam Cleomenis dictum, qui interrogatus, quodnam eſſet boni regis officium, reſponderat, *Amicis benè, inimicis malè, facere: Quanto rectius erat,* inquit Socrates, *amicis benefacere, ex inimicis autem amicos facere?* Plut. Apoph.

Sic invicem vivendum eſſe, dicebat Pythagoras, ut non ex amicis inimicos, verum ex inimicis amicos faciamus. *Diog. Laërt. in Pythag.*

2. M. Marcellus, cùm de eo conſulatum tunc gerente Siculi queſtum Romam veniſſent, ultro de illis in ſenatum admittendis retulit, querenteſque de ſe patienter ſuſtinuit. Improbatis à patribus querelis eorum,

eorum, clementer excepit orantes ut ab eo in clientelam reciperentur: nullas adverſus illos inimicitias exercuit, & per reliquam vitam illis beneſacere non deſtitit. *Plin. l.* iv. *c.* 1. *Plut. in Marcell.*

Cùm è carcere atque ipsâ urbe Athenienſium profugiſſet orator Demoſthenes, reſpexit aliquos ex inimicis eitato curſu veſtigia ſua ſubſequentes, et latebras pavidus quæſivit. At illi eum ſæpius nomine compellatum tandem aſſecuti, oraverunt ut, poſitâ formidine, pecuniam acciperet, quam domo ei attulerant in viaticum & ſubſidium; adhortatique ſunt ne caſum ferret acerbiùs. Quibus Demoſthenes: *Quomodo*, inquit, *poſſum non graviter ferre, me eâ urbe carere, ubi tales inimicos habeam, quales alibi amici inveniri vix queant?* Plut. in Demoſth.

3. Magni animi eſt, injurias in ſummâ potentiâ pati: Nec quicquam eſt glorioſius principe impunè læſo. *Senec.* 1 *de Clem. c.* 20.

Cicero hanc laudem eximiam Cæſari tribuit, quòd *nihil oblivi ſci ſoleret, niſi injurias.* Omnium victor regreſſus in urbem, omnibus, qui contra ſe arma tulerant, ignovit. Simultates omnes, occaſione oblatâ, libens deponebat. Ultro ac prior ſcripſit C. Calvo poſt famoſa ejus adverſum ſe epigrammata. Valerium Catullum, cujus verſiculis famam ſuam laceratam non ignorabat, adhibuit cœnæ. C. Memmii ſuffragator in petitione conſulatûs fuit, licèt aſperrimæ fuiſſent ejus contra ſe orationes. *Cicer. pro Ligar. n.* 25. *Patercul. l.* ii. *c.* 56. *Sueton. in Caſ. c.* 73.

Veſpaſiani, inter cætera bona, illud ſingulare fuit, inimicitias obliviſci: adeo ut Viteilii hoſtis ſui filiam locupletiſſimè dotaverit, & viro ſplendidiſſimo in matrimonium dederit. Ferebat quoque patienter contumelias, iis, ut erat facetiſſimus, dictis jocularibus reſpondens. *A. Vict. Epit. c.* 17.

CAPUT

CAPUT XIX.

Justitia victrix odii.

1. Cn. Domitius tribunus plebis M. Scaurum principem civitatis in judicium populi Romani vocaverat, iratus quòd ab eo in augurum collegium non fuisset cooptatus. Cùm opprimendi inimici summo studio flagraret, servus Scauri ad eum noctu pervenit, promittens se instructurum ejus accusationem multis & gravibus domini criminibus. At Domitius nefario indicio servi perfidi uti noluit. Continuò enim & suis auribus obduratis, & indicis ore clauso, comprehendi hominem & ad Scaurum deduci jussit. Sicque in infesto accusatore justitia odium vicit. Hunc Domitium deinde populus, tum hanc ob causam, tum propter alias virtutes, libentiùs & consulem & censorem & pontificem maximum fecit. *Valer. l.* vi. *c.* 4.

2 Non minùs insigne justitiæ spemimen dedit L. Crassus in nobili illâ accusatione, quam adversus Carbonem instituit, annos natus unum & viginti. Nam cùm scrinium rei, plura continens, quibus facilè opprimi posset, allatum ei fuisset ab illius servo; signatum, ut erat, remisit ad illum cum servo catenato, nolens causam obtinere alienâ fraude ac perfidiâ.

Quo pacto viguisse tunc inter amicos justitiam credimus, cùm inter accusatores quoque & reos eam tantum virium obtinuisse videamus?

CAPUT XX.

Utilitas ex inimicis capienda.

1. Vulgus hominum satis habet nullo malo ab inimicis affici: at viri prudentes etiam utilitatem ex iis capiunt. Inimicus dicta factaque nostra observare infenso animo non cessat, captans nocendi occasionem: quam ne præbeamus, cavemus. Hæc autem cautio sensim affert studium & consuetudinem rectam & inculpatam

culpatam vitam agendi. *Plut. de utilit. capiendâ ex inimic.*

Vis inimicum moleſtiâ afficere? noli eum illiberalem, libidinoſum, ſceleſtum nominare: ipſe eſto humanus, caſtus, probus. Hinc Diogenes, cùm eum interrogâſſet quidam, quâ ratione ulciſceretur inimicum? *Si ipſe*, inquit, *quàm optimus fias.*

Cùm accepiſſet Philippus Macedoniæ rex ſe ab oratoribus Athenienſibus proſcindi conviciis in concione: *Magnam*, inquit, *ejuſmodi hominibus gratiam habeo. Dabo enim operam deinceps & verbis & factis, ut illos mendacii coarguam.* Plut. Apoph.

Verè dictum eſt ab Antiſthene, eum, qui probitatem ſuam ſalvam eſſe velit, opus habere vel veris amicis, vel inimicis vehementiſſimis: quòd illi admonendo, hi criminando à vitiis avertant. Sed quoniam noſtrâ ætate amicitia voce valde exili ad liberas reprehenſiones eſt prædita, loquax in adulando, muta in caſtigando; audienda eſt nobis ex inimicis veritas. Quemadmodum enim Telephus, ut ferunt fabulæ, domeſtico medico deſtitutus, vulnus hoſtili haſtæ ſanandum præbuit: ita neceſſe eſt, ut ii, quos deficit benevolus caſtigator, ſermonem audiant infenſi inimici peccata eorum infectantis, non conſiderantes animum maledicentis, ſed reprehenſionis veritatem atque utilitatem. *Plut. de utilit. capiend.*

3. Sicut qui volebat Jaſonem Theſſalum interficere, gladio vomicam ejus aperuit, eâque ruptâ ſalutem illi attulit; ſic ſæpe convicium, ab irato homine aut inimico jactum in nos, aperuit & ſanavit morbum animi latentem aut neglectum. At plerique maledictis impetiti, non deſpiciunt an verè aliquid ipſis objiciatur; ſed quid viciſſim poſſint arguere in maledicentibus.

Ab inimico tuo notatus aliquo crimine, illud, ſi verum ſit, majore ſtudio expurgare debes, quàm commonſtratam aliquam veſtis tuæ maculam; ſi falſum, quærenda tamen eſt cauſa, quæ criminationi occaſionem dedit, cavendumque, ne deinceps committas aliquid aut affine aut ſimile ejus quod objectum fuit.

4. Multa ſunt quæ inimicus magis deprehendit in nobis, quàm amicus: quoniam, ut ait Plato, cæcus amor eſt. Hiero, cùm ei quidam inimicus oris fœtorem exprobrâſſet, domum ſe ad uxorem recipiens: *Quid hoc*, inquit, *rei eſt? Cur tu mihi oris vitium non indicaviſti?* Illa verò, ut erat pudica & ſimplex, *Exiſtimabam*, ait, *omnes viros ſic olere.* Adeò non animi tantum, ſed etiam corporis vitia, ſæpe nobis nota fiunt ab inimicis priùs, quàm ab amicis. *Ibid.*

CAPUT XXI.

A litibus eſt abhorrendum.

1. Convenit hominem dando munificum eſſe, & in exigendo non acerbum; in omnique re contrahendâ, vendendo, emendo, conducendo, locando, æquum & facilem ſe præbere, multa multis de jure ſuo cedentem, à litibus verò abhorrentem. *Cic. de Offic. n.* 64

Eſt autem non modò liberale, ſed interdum etiam fructuoſum, paulùm de jure ſuo decedere: &

Pecuniam in loco negligere maximum interdum eſt lucrum. *Ter. Adelph. Act.* ii, *ſc.* 2.

Habenda quidem eſt ratio rei familiaris, quam dilabi ſinere, flagitioſum eſt; ſed ita ut illiberalitatis avaritiæque abſit ſuſpicio. Et ut res familiaris quæri debet iis rebus, à quibus abeſt turpitudo; ſic conſervari diligentiâ & parſimoniâ. *Cic. ibid. n.* 87.

2. Iſocrates vocatus in jus anno ætatis octogeſimo ſecundo, orationem habuit, in quâ his verbis oſtendit quam alieno à litibus animo ſemper fuiſſet: Sic vixi hactenus, ut nemo unquam me ullius injuriæ aut contumeliæ accuſaverit; neque judex neque arbiter fuerit, qui de meis adversùs quemquam factis aut dictis pronunciaverit. Etenim cavi, ne quid ipſe erga quemquam delinquerem. Mihi verò ſi qua facta fuit injuria; non judicio quæſivi vindictam de inimicis, ſed eorum amicis controverſiam dirimendam permiſi. *Iſocrat. de Permut.*

3. Parum liberalem & nimis litigioſum eſſe exiſtimo, *vocare* aliquem in jus propter maledicta. *Lyſias Orat.* 9.

Negabat

Negabat Musonius se vocaturum quemquam in jus. Se enim neque injuriâ neque contumeliâ affectum putabat, si maledictis lacessi, conspui, verberari, contigisset: *Qui ignorant*, inquiebat, *quid honestum aut turpe revera sit, injuriam se pati censent, si quis aut torvis oculis ipsos intueatur, aut irrideat, aut percutiat, aut conviciis lacessat. At vir sapiens his omnibus non perturbatur: non ille pati, sed facere, turpe ducens. Itaque nemo mente præditus propterea ad accusationem & forum convertetur, utpote qui sibi nullam acceptisse injuriam videatur.* Stobæus, Serm. xix.

CAPUT XXII.

Paci consulendum, nec bella acerbè gerenda.

1. Cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim: illud proprium hominis est: hoc belluarum: nec confugiendum est ad posterius, nisi ubi uti non licet superiore: semperque paci est consulendum. Quare ideo tantùm suscipienda bella sunt, ut sine injuriâ in pace vivatur. Partâ autem victoriâ, conservandi sunt ii, qui non crudeles in bello, non immanes, fuerunt. Sic Romani Sabinos, Æquos, Volscos, etiam in civitatem acceperunt: at Carthaginem & Numantiam funditùs sustulerunt. *Cic.* 1 *Offic. n.* 34.

2. Cùm de imperandi gloriâ decertatur & armis fama quæritur, causas tamen omnino subesse oportet justas bellandi: & ejusmodi bella minùs acerbè gerenda sunt. Quod egregiè præstiterunt Ptolemæus rex Ægypti & Demetrius Antigoni filius. Cùm à Ptolemæo Demetrius victus esset; major ad Ptolemæum gloria venit ex moderatione, quàm ex ipsâ victoriâ. Siquidem & dimisit amicos Demetrii, non solùm cum suis rebus, verùm etiam additis insuper muneribus, & ipsius Demetrii privatum omne instrumentum ac familiam reddidit, dicens: *Se non propter prædam bellum iniisse.* Non multò pòst Ptolemæus iterum congressus cum Demetrio navali prælio, ipse, amissâ classe, hostique concessâ victoriâ, in Ægyptum

refugit. Tum Demetrius Ptolemæo benignitatis vices rependens, filium ejus, & fratrem, & amicos in Ægyptum remisit cum privato cujusque instrumento: ut appareret, eos, non odio, sed laudis studio accensos, donis muneribusque inter ipsa bella contendere. Certè honestiùs tunc bella gerebantur, quàm nunc amicitiæ coluntur. *Ibid. n.* 38. *Justin. l.* XV. *c.* 1, 2.

CAPUT XXIII.

Justitiâ hostes vincere gloriosius est quam armis.

Factis honestis atque justitiâ hostes vincere, non minor, imò etiam utilior, res est, victoriâ armis partâ. Hîc enim necessitate compulsi hostes cedunt, illîc sponte. Hæc victoria magnis cum damnis revocat ad officium malesanos: illa verò sine detrimento in viam rectam reducit aberrantes. Præterea ubi armis res geritur, pars potissima victoriæ opes est militis: ubi verò justitiâ, totum decus eorum est qui præsunt. *Polyb. l.* V.

2. Romani, Camillo duce, obsidebant jamdudum Falerios, Faliscorum urbem. Mos erat tunc apud Faliscos, ut plures simul pueri unius magistri curæ demandarentur. Qui scientiâ videbatur præcellere, erudiebat principum liberos. Is quum in pace solitus esset pueros lusus exercitationisque causâ extra urbem producere, eo more per belli tempus non intermisso, die quodam eos trahens longiùs à portâ, quàm solebat, in castra Romana perduxit, & Camillo tradidit, præfatus, se tradere Falerios in manus Romanorum, cùm daret eos pueros, quorum parentes in eâ civitate principes essent. Quæ ubi Camillus audivit: *Non ad similem tui*, inquit, *populum & imperatorem venisti cum sceleste munere sceleftus ipse. Nobis non est cum Faliscis societas, quæ pacto sit humano: sed ea utrique populo est quam natura omnibus hominibus ingenuavit. Sunt belli, sicut pacis, jura, justéque non minùs, quàm fortiter bella gerere, didicimus. Arma habemus, non adversùs eam ætatem, cui etiam captis urbibus parcitur;*

citur; ſed adversùs armatos, qui, nec læſi nec laceſſiti à nobis, caſtra Romana oppugnârunt. Eos tu novo ſcelere vicisti, quantùm in te fuit: ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, vincam.

Dènudari deinde ludimagiſtrum juſſit, eumque pueris tradidit reducendum Falerios, manibus poſt tergum illigatis: virgas quoque eis dedit, quibus proditorem agerent in urbem, verberantes. Ad quod ſpectaculum concurſu populi primùm facto, deinde vocato à magiſtratibus ſenatu, tanta mutatio animis eſt injecta, ut ii, qui modò efferati odio irâque erant, ſtatim pacem poſcerent. Itaque Romanorum juſtitiam admirantes, ultro ſe iis dèdiderunt, rati ſe meliùs ſub imperio eorum, quàm legibus ſuis, victuros. Camillo & ab hoſtibus & à Romanis gratiæ actæ ſunt. Pace Faliſcis datâ, exercitus Romam reductus. *Livius, l.* v. *c.* 27.

3 Pyrrhi bello maximum exemplum juſtitiæ in hoſtem eſt à Romanis datum. Cùm Pyrrhus Epiri rex bellum populo Romano intuliſſet, & de imperio certamen eſſet cum rege generoſo ac potente; perfuga venit ab eo in caſtra Fabricii Conſulis, & pollicitus eſt ſe Pyrrhum veneno necaturum, ſi ſibi præmium proponeretur. Hunc Fabricius reducendum ad Pyrrhum curavit. Si ſpecie utilitatis decipi ſe paſſus eſſet Fabricius, ſuſtuliſſet unius perfugæ operâ magnum bellum & gravem populi Romani adverſarium. Sed magnum dedecus fuiſſet & flagitium, venenis certâſſe cum hoſte, non armis; & eum non virtute, ſed ſcelere, fuiſſe ſuperatum, cum quo laudis certamen erat Romanis. *Cic.* 1 *Offic. n.* 40. 3 *Offic. n.* 86.

Hanc Fabricii magnitudinem animi admirans Pyrrhus, exclamâſſe fertur: *Hic eſt ille Fabricius, qui difficiliùs ab honeſtate, quàm ſol à curſu ſuo, averti poteſt.* Gratias & Fabricio & populo Romano egit: & ne ipſe beneficio victus videretur, quoſcumque tum habebat captivos Romanos dimiſit ſine pretio, & bene veſtitos. Quinetiam ad pacem & amicitiam impetrandam miſit Romam Cineam legatum cum muneribus pretioſis, tam fœminarum quàm virorum aptis

uſui. Quæ munera cùm aſpernati eſſent ii, quibus primùm oblata fuerant, & ad alios öſtiatim deferrentur; tantâ Romani omnes abſtinentiâ fuêre, ut nullus vir, nulla mulier, patere januam ſuam regiis donis recipiendis voluerit: Et ne captivi, quos rex remiſerat, gratis reciperentur, totidem pro his Tarentinorum Samnitumque remiſſi ſunt ad Pyrrhum. *Eutrop. l.* ii. *A. Gell. l.* iv. *c.* 8. *Plutarch. in Pyrrho. Valer. l.* iv. *c.* 13. *Livius, l.* xxxiv, *c.* 4.

Iiſdem ferme temporibus, ut refert Juſtinus, ſimile huic totius populi continentiæ exemplum fuit, quorumdam legatorum Romanorum. Nam miſſi à ſenatu in Ægyptum legati, cùm ingentia ſibi à Ptolemæo rege miſſa munera ſpreviſſent; paucos poſt dies ad cœnam invitatis aureæ coronæ datæ ſunt, quas illi receptas poſtero die ſtatuis regis impoſuerunt. *Juſtin. l.* xviii. *c.* 2.

CAPUT XXIV.

Etiam hoſti fides ſervanda.

1. Si temporibus adductus aliquid hoſti cum jurejurando promiſeris, eſt fides ſervanda. Eſt enim jusjurandum affirmatio religioſa: & id tenendum eſt, quod affirmatè, quaſi Deo teſte, promiſeris.

Primo Punico bello M. Attilius Regulus, cùm conſul iterum in Africâ captus eſſet à Pœnis; Romam ad ſenatum miſſus eſt, juratus ſe Carthaginem rediturum, niſi impetrâſſet ut Pœnis redderentur captivi nobiles quidam. In ſenatum venit, mandata expoſuit, & primùm ne ſententiam ferret recuſavit, dicens, ſe, quoniam in hoſtium poteſtatem venerat, jam non eſſe ſenatorem. Deinde juſſus expromere quæ patriæ conducere arbitrabatur, non modò non cenſuit captivos Pœnos eſſe remittendos, verùm etiam diſſuaſit, ne gavisque utile eſſe eos reddi; quia adoleſcentes eſſent & boni duces, ipſo verò jam confectus ſenectute. Cujus cùm valuiſſet auctoritas; captivi retenti ſunt, ipſe Carthaginem rediit, nec eum Romæ retinuit caritas patriæ & ſuorum.

Neque

Neque verò tum ignorabat Regulus, ſe ad crudeliſſimum hoſtem & ad exquiſita ſupplicia proficiſci: ſed jusjurandum conſervandum putabat. Itaque tum cùm vigilando aliiſque cruciatibus necabatur, erat in meliore causâ, quàm ſi domi remanſiſſet ſenex captivus, perjurus conſularis. Niſi ſenatui auctor fuiſſet retinendorum Romæ captivorum Pœnorum, eſſent profectò redditi, & ita incolumis in patriâ reſtitiſſet: ſed quia id patriæ non utile putavit, idcirco ſibi honeſtum eſſe credidit & ſentire illa & pati.

Ex totâ hâc laude Reguli, inquit Cicero, unum illud eſt admiratione dignum, quòd captivos Pœnos retinendos cenſuerit. Nam quòd rediit, nobis nunc mirabile videtur: illis quidem temporibus aliter facere non poterat. Itaque iſta laus non eſt hominis, ſed temporum. Nullum enim vinculum ad aſtringendam fidem jurejurando arctius majores noſtri eſſe voluerunt. *Cic.* 1 *Offic. n.* 13. 3 *Offic.* 26, 27, 31.

2. Octo Romanorum millia poſt Cannenſem pugnam in Pœnorum manus venerant. Cum Annibal illis redimendi ſe copiam feciſſet, decem elegerunt, qui Romam ad ſenatum irent. Nec Pœni pignus aliud fidei ab eis poſtulârunt, quàm ut jurarent ſe in caſtra redituros, niſi à ſenatu impetrâſſent captivos redimi. Quum egreſſi è caſtris eſſent, unus ex iis minimè Romani ingenii homo, in caſtra paulò pòſt reverſus, quaſi aliquid eſſet oblitus, ante noctem comites aſſecutus eſt. Hâc arte ſe jurejurando ſolutum putabat. Et erat verbis, re non erat. *Livius l.* xxii. *c.* 2. 58. *Cic.* 1 *Offic. n.* 40. 3 *Offic. n.* 32.

Legatis captivorum in ſenatum introductis, eorum princeps M. Junius multa dixit cur captivi redimendi eſſent, & ad movendam patrum miſericordiam nihil omiſit. Ubi finem dicendi fecit, extemplo clamor flebiliſ eſt ſublatus ab eâ virorum & mulierum turbâ quæ ad fores curiæ ſtabat; manuſque ad curiam tendebant, orantes, ut ſibi patres, liberi, conjuges, fratres, cognati, redderentur. Conſulti ex ordine ſenatores decreverunt captivos non eſſe redimendos, cùm id parvâ pecuniâ fieri poſſet: ut eſſet inſitum

militibus

militibus Romanis aut vincere aut mori. Quum triſte reſponſum redditum eſſet, miſta cujuſvis generis hominum turba cum magnis fletibus queſtibuſque legato ad portam proſecuta eſt. Unus è legatis, qui proper fallacem reditum in caſtra ſe jurejurando exſolutum putabat, domum abiit. Quod ubi innotuit, relatum ad ſenatum eſt. Omnes decreverunt, ut ille veterator & callidus comprehenderetur, & cuſtodibus publicè datis, ad Annibalem reduceretur.

3. Exiſtunt ſæpe injuriæ calumniâ quâdam, & malitioſâ pactionum interpretatione. Quo in genere multa peccantur. Ut ille peccavit, qui, cùm triginta dierum induciæ eſſent pactæ cum hoſte, nocte populabatur ejus agros: quòd, inquiebat, dierum induciæ pactæ eſſent, non noctium. *Cic.* 1 *Offic. n.* 33.

Cùm Q. Labeo pactus eſſet cum rege Antiocho, quem bello ſuperaverat, ut ab eo dimidiam claſſis partem acciperet: ferunt omnes ejus naves medias ſecuiſſe, ut regem totâ claſſe privaret. *Valer. l.* vii. *c.* 3.

Idem Labeo à ſenatu Romano datus arbiter Nolanis & Neapolitanis de finibus agrorum terminandis, cùm ad locum veniſſet, ſeparatim cum utriſque eſt locutus, monuitque ne cupidè agerent, ſed ut regredi, quàm progredi, mallent. Id cùm utrique feciſſent, aliquantum agri in medio relictum eſt, quod populo Romano adjudicavit. Decipere hoc quidem, non dijudicare eſt. Quocirça in omni re fugienda eſt talis ſolertia. *Cic. ibid.*

CAPUT XXV.

Jusjurandum colito.

1. Jusjurandum optimè coles, ſi eo nec frequenter utaris, nec temerè; ſed in rebus tantùm neceſſariis aut graviſſimis adhibeas. Invenient autem juramenta tua fidem apud eos qui audient, ſi ita vixeris, ut iis perſuaſum ſit, nihil tibi ſive jurato ſive injurato videri veritate ſanctius in rebus mortalium. *Hieroclis in carm. Pythag.*

Jurandi

Jurandi conſuetudine in perjurium facilè prolabimur. Contrà cùm parcè juratur, ſanctè juratur.

Jurare, niſi ubi neceſſe eſt, gravi viro parum convenit. *Quintil. l.* ix. *c.* 2.

Jusjurandum refuge, ſi poſſis, prorsùs: ſi minùs, cùm licet. Cùm enim jusjurandum Deum citet teſtem eorum quæ dicuntur; parum pium & religioſum videtur eſſe, divinum numen advocare ob res humanas, quarum plurimæ parvæ vileſque ſunt. *Epict. c.* 44. *Simplic. in Epict.*

2. Jusjurandum ſi poſtulabitur, duabus de cauſis dabis: vel ut temetipſum turpi crimine liberes, vel ut amicos à periculis eripias. Pecuniæ verò causâ per nullum Deum jurabis, etiamſi id verè facere poſſis. *Iſocrat. ad Dem.*

Pythagoras diſcipulis præcipiebat, ut ad jurandum rarò & tardè accederent; ſe verò dignos præberent, quibus non jurantibus fides haberetur, propter vitæ integritatem. Itaque Clinias Pythagoricus, cùm trium talentorum mulctam jurejurando effugere poſſet, maluit tantæ pecuniæ damnum facere, quàm jurare: cùm tamen non eſſet falſo juraturus. *Diodor. l.* vi. *Diog. Laërt. in Pythag. S. Baſil. de legendis lib. Gentil.*

Quantum honoris ab Athenienſibus tributum eſt Xenocrati viro ſapientiâ pariter ac ſanctitate claro! Qui cùm teſtimonium publicè diceret, &, ut mos Græcorum erat, ad aras accederet, jurandi causâ ſe omnia verè retuliſſe; unâ voce omnes judice, ne is juraret, reclamaverunt; & exiſtimaverunt concedendum eſſe integritati illius viri, quod non erant ſibi poſtmodum conceſſuri in dicendâ ſententiâ: juramentum enim præſtiterunt. *Valer. l.* ii. *c.* 10. *Cic. pro Balbo, n.* 12.

3. Olim, quum hominibus Deorum cura & reverentia eſſet, jurejurando in ſingulis cauſis à litigantibus requiſito res citò ſimul & tutò dijudicabantur; nunc verò, quoniam peſſimi homines, quorum magna multitudo eſt, Deos res humanas curare non credunt, aut eos hoſtiis & blanditiis ita ſibi conciliari poſſe

poſſe putant, ut liceat impunè vel grandem pecuniam aliis eripere, vel impoſitam ſibi gravem multam effugere, commutandæ leges ſunt. Itaque prudens legum lator in judiciorum diſceptatione prohibebit juſjurandum litigantium, ne, ſi jurandi ſilentia cuique detur, plures perjuri fiant. *Plat. l.* xii. *de Rep.*

Phryges ab omni abſtinebant juramento; ita ut nec ipſi jurarent, nec alios ad jusjurandum adigerent. *Nicol. Damaſc.*

Rarus fuit priſcis Romanis uſus jurisjurandi, imò, & teſtium & ſignorum in privatis pactionibus; quia vix inveniebatur qui datam fidem falleret. *Grotius ex Polyb.*

4. Apud Ægyptios perjuri capite mulctabantur, ut qui pietatem in Deos violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum vinculum ſocietatis humanæ. *Diod. Sic. l.* i.

Si quis pejeret, à Diis pœnam, ab hominibus dedecus, expectet. Latere quidem homines poteſt; at Deos non poteſt. *Ariſt. Rhet. c.* 18.

Perjurii pœna divina, exitium: humana, dedecus. *Cic. 2 leg. n.* 22.

Qui juramento hoſtem circumvenit, fatetur ſe hominem timere, Deum verò contemnere. *Plutarch. in Lyſ.*

Si quis Deorum, ut fingunt Poëtæ, per Stygem jurando pejerâſſet; per annum totum nihil ambroſiæ & nectaris deguſtabat: jacebat lecto affixus, vocis & ſpiritûs expers, gravi veterno oppreſſus: novem quoque annos agebat procul à cæteris Diis; non eorum conciliis intererat, non epulis. *Heſiod. Theogon. ver.* 793.

CAPUT XXVI.

Servis imperare moderatè laus eſt.

1. Meminerimus & adversùs infimos juſtitiam eſſe ſervandam. Eſt autem infima conditio & fortuna ſervorum: quibus uti debemus, ut mercenariis, ita ut opera exigatur, juſta ſolvantur. *Cic.* 1 *Offic. n.* 41.

Servis

Servis imperare moderatè laus est: & in mancipio tibi cogitandum est, non quantum illud impunè pati possit, sed quantum tibi permittat æquitas; quæ jubet parcere etiam captivis, & pretio paratis. Cùm omnia licere videantur in servum, quia eum emisti; est tamen aliquid, quod commune jus hominum vetet licere in illum. Nam ejusdem naturæ est, cujus tu. *Senec.* 1 *de Clem. c.* 10.

2. Quis non oderat Vedium Pollionem, quòd murænas sanguine humano saginaret; & servos, si quid deliquerant, in vivarium abjici juberet? O hominem mille mortibus dignum! Cùm aliquando apud eum cœnaret Augustus, fregit unus ex servis vas crystallinum. Rapi illum protinus Vedius jussit, &, ne vulgari morte periret, objici murænis quas ingens piscina continebat. Evasit è manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes, ne esca piscium fieret. Motus est novitate crudelitatis Cæsar, imperavitque servum dimitti: crystallina autem vasa omnia coram se frangi, & compleri piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus; bene usus est potestate suâ. 3 *de Irâ, c.* 40.

3. Superbissima consuetudo circumdedit cœnanti domino stantium servorum turbam. Comedit ille plus quàm capit, & ingenti aviditate onerat distentum ventrem: at infelicibus servis non licet movere labra, ne ut loquantur quidem. Nocte totâ jejuni mutique perstant. Sic fit ut illi de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. *Ep.* 47.

Proverbium jactatur: *Nobis totidem esse hostes, quot servos.* Ipsi eos hostes facimus, cùm, obliti homines esse, tanquam jumentis abutimur. Cogitemus illum, quem servum nostrum vocamus, eodem modo ortum esse ac nos, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè vivere, æquè mori.

4. Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum superiorem velles vivere. Vive cum servo clementer. Comiter quoque & in sermonem & in consilium admitte. Amicum in foro aut in curiâ tantùm ne quæras: si diligenter attenderis, & domi invenies. Virtus nulli præclusa est; omnes admittit, ingenuos,

ſervos, reges, exules. Non cenſum eligit: nudo homine contenta eſt. Poteſt ſervus juſtus eſſe, fortis, magnanimus. Dicitur Nicolaüs Damaſcenus, ſcriptor celeberrimus, maximam in erudiendis famulis curum poſuiſſe, & eos ad morum ſuorum ſimilitudinem formâſſe quotidianâ cum illis vivendi conſuetudine. Itaque eos expertus eſt non deteriores amicis ſuis. *Nicol. Damaſc.*

5. Ergo non miniſteriis ſervos æſtimabo, ſed moribus. Quemadmodum ſtultus eſt, qui, equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum ejus ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem æſtimat aut ex veſte, aut ex conditione. Servus eſt: ſed fortaſſe liber animo. Servus eſt: vide, quis noſtrûm non ſit? Alius libidini ſervit, alius avaritiæ, alius ambitioni, ferè omnes timori. Nulla ſervitus turpior eſt quàm voluntaria.

Ne te faſtidioſi iſti ſuperbique domini deterreant, quo minus ſervis tuis hilarem te præbeas. Colant potiùs te, quàm timeant. Id non debet dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſimè ergo te facere judico, quòd timeri à ſervis tuis non vis, quòd verborum tantùm caſtigatione uteris. Verberibus muta animalia admonenda ſunt.

Lacedæmonio cuidam flagris ſævienti in ſervum, *Deſine*, inquit Demonax, *te ſervo tuo ſimilem oſtendere.* Lucian. in Dem.

Apud Ægyptios ſi quis ſervum ſponte occiderat, cum morte damnari, æquè ac ſi liberum occidiſſet, jubebant leges, non reſpicientes hominis occiſi fortunam, ſed facinoris atrocitatem. *Diodr. Sic. l.* i.

6. Cùm Adrianus imperator ſtylo oculum ſervi cujuſdam ſui vulnerâſſet, ac poſtea cum vidiſſet factum ex illo vulnere unoculum: vocavit ad ſe, fecitque ei poteſtatem petendi munus pro amiſſo oculo. Cùm autem ille miſer taceret; rurſus hortatus eſt Adrianus, ut quidquid vellet peteret. Tum ille negavit *ſe quidquam petere, deberare autem atque optare oculum quem amiſiſſet.* Enimverò quod tandem munus

inveniri

inveniri poſſit, quo oculus amiſſus rependatur? *Galen. de affect.*

7. Româ redeunti mihi, inquit Galenus, itineris comes factus eſt quidam patriâ Cretenſis, vir bonis moribus, in amicos benevolus, & liberalis, ſed ſic iracundus, ut ſuis ipſius manibus adversùs ſervos uteretur. Is furore percitus, quòd ſervi duo, de ſupellectili ſuâ interrogati, nihil reſpondiſſent, eos in caput ita percuſſit, ut ſanguis multus effluëret. Cùm ipſum deinde facti pœnituiſſet; me manu arreptum introducit in ædes quaſdam: deinde lorum porrigens, ubi ſe ipſum exuit, jubet verberare pro iis, quæ furore nefario, ut ipſe vocabat, correptus patraverat. Cùm autem ego, ut par erat, in riſum prorumperem; ille mihi ad genua procumbens, inſtabat, obſecrabatque ut ejus precibus annuerem. Ego contrà eò majores riſus edebam, quò diutiùs illum perſeverantem videbam in propoſito ut cæderetur. Tantum promiſi me facturum quod petebat, hoc eſt, ei verbera illaturum, ſi ipſe quoque valde exiguum quiddam, quod ego eram petiturus, mihi viciſſim præſtaret. Ubi illi conditio placuit, rogavi hominem, ut me quædam dicentem audire vellet. Quod ille ſe facturum æquo animo dixit. Tum ego longiori ſermone illum docui, quemadmodum ratione emendari & coërceri oporteat quidquid eſt in nobis iracundiæ ac furoris. Et multa attuli ut probarem, non verberibus, ſed alio modo peccata eſſe corrigenda. Cùm ille interea ad ſeipſum rediiſſet, longè poſtea ſeipſo melior effectus eſt. *Galen. ibid.*

CAPUT XXVII.

Dominorum benignitas in ſervos.

1. Antiquiſſimus Italiæ rex Saturnus tantæ juſtitiæ fuiſſe traditur, ut neque ſervierit ſub illo quiſquam, neque aliquid privatæ rei habuerit; ſed omnia communia & indiviſa fuerint, veluti unum cunctis patrimonium eſſet. Hæc ætas aurea vocata eſt. Ad ſervandam tam felicis temporis memoriam inſtituta ſunt apud Græcos & Romanos Saturnalia, in quibus domi-

norum ac ſervorum jus æquabatur. Imò per eos dies ſervi, habitum herilem ſumentes, ſedebant ad menſam, dominis miniſtrantibus, aut unà ſedentibus: honores in ædibus gerebant: jus dicebant. Caufidici Romæ non veniebant in forum. Clauſæ erant ſcholæ. Geſtabantur pilei. Nefas erat pœnas à nocentibus exigere, & bellum ſuſcipere. *Juſtin. l.* xlv. *c.* 1. *Athen. l.* xiv. *c.* 10. *Dio, l.* lviii. *Senec. ep.* 47. *Martial. paſſim. Macrob.* 1 *Sat. c.* 10.

2. Nonnulli Romanorum ſervos, quorum fideli operâ uſi erant, donabant libertate, numerabant inter amicos, hæredes ſcribebant. Patet ex Plinii epiſtolis, quæ fuerit ejus benignitas in manumittendis ſervis, & in concedendâ teſtamenti conficiendi licentiâ: qui dolor de eorum infirmitatibus aut mortibus: quæ cura & ſolicitudo, ut ægris nihil deeſſet ad convaleſcendum ex morbo. *Plinius l.* ii. *ep.* 16. *l.* v. *ep.* 19. *l.* viii. *ep.* 1. 16.

3. Extant quoque plurimæ Ciceronis epiſtolæ, quæ declarant ejus ſolicitudinem de valetudine Tironis ſervi, quem Patris in Achaiâ ægrum reliquerat; ſimulque quàm parum propterea ſumptui pepercerit, & quàm ſtudiosè eum amicis ſuis commendaverit. Hæc autem eſt ſumma illarum epiſtolarum:

Paulò faciliùs, poſſe me ferre deſiderium tui putavi: ſed planè non fero. Et quanquam magni intereſt ad honorem meum, quamprimum ad urbem me venire; tamen peccâſſe mihi videor, qui à te diſceſſerim. Tum hoc tibi perſuade, nihil me malle quàm te eſſe mecum: at ſi intelliges opus eſſe te Patris, convaleſcendi causâ, paulùm commorari, exiſtima nihil me malle, quàm te valere. Quod maximè conducat valetudini tuæ ſi feceris, maximè obtemperâris voluntati meæ. Hæc pro tuo ingenio conſidera. Innumerabilia ſunt tua in me officia domeſtica, forenſia, urbana, provincialia. Omnia viceris, ſi, ut ſpero, te validum videro. Illud, mi Tire, te rogo, ſumptui parcas ullâ in re, quâ ad valetudinem opus ſit. Ipſi ad Curium daret medico quod dixiſſes, ſtudioſior. Ego omnem ſpem tui diligenter habendi.

randi in Curio habeo. Nihil poteſt fieri illo humanius, nihil noſtri amantius. Ei te totum trade. A. quoque Varroni, quem tum amantiſſimum mei cognovi, tum etiam valde tui ſtudioſum, diligentiſſimè te commendavi: quem omnia facturum confido: recepit enim. Feſtinare te nolo. Nihil laboro, niſi ut ſalvus ſis. Tuam prudentiam, tuum erga me animum, novi. Scio te omnia facturum, ut nobiſcum quamprimum ſis. Sed tamen ita velim, ut nihil properes. Quanquam te videre toto animo cupio, tamen te penitùs rogo, ne te niſi bene firmum committas per hyemem tam longæ navigationi & viæ. Cura igitur te, & confirma; & cùm commodè, & per valetudinem, & per anni tempus navigare poteris, ad nos amantiſſimos tui veni. Nemo nos amat, quì te non diligat: carus omnibus expectatuſque venies. Vale, mi Tiro, vale, vale & ſalve. *Cic. Ep. ad fam. l.* xvi.

Hunc Tironem, quem poſtea manumiſit, verè amabat Cicero, ut ipſe his verbis ſcribit ad Atticum: De Tirone video tibi curæ eſſe. Qui etſi mirabiles utilitates mihi præbet, cùm valet, in omni genere negotiorum vel ſtudiorum meorum; eum ego tamen propter humanitatem & modeſtiam malo ſalvum, quàm propter uſum meum. *Ad Attic, l.* vii. 5.

4. Quàm jucunda res eſt ſervis, bonos dominos nanciſci; & dominis, ſervos benevolos! *Stobæus, Serm.* lx. *ex Eurip.*

Cùm ſtipendia faceret Cato major, in agmine ferebat ipſe arma ſua. Servus eum unus ſequebatur, qui cibaria portabat: cui quidem prandium aut cœnam quamlibet apponenti nunquam ſuccenſuiſſe dicitur, turpiſſimum eſſe exiſtimans cum ſervis ventris causâ rixari: imò eum ipſe, expletis militaribus muneribus, ſæpius adjuvit ad coquendos & parandos cibos. In pace reverſus ad villam, iiſdem, quibus ſervi, operibus vacabat, eidem cum illis menſæ accumbebat, eodem veſcebatur pane, atque idem bibebat vinum. In multis aliis rebus tam benignum in ſervos herum agebat, ut illi ubique prædicarent mag-

nam ejus moderationem, assiduos labores, facetè aut graviter dicta.

Unum tamen fuit in quo Catonis desiderabatur humanitas. Nempe servos, ubi consenuissent, venundandos putabat, neque alendos inutiles. Quod quidem quid aliud erat, quàm servis, sicut jumentis, abuti? atque existimare, nullam homini cum homine intercedere societatem, nisi quæstûs causâ? Ego verò, inquit Plutarchus, ne bovem quidem operarium velim domo abigere ob senium, & pecuniolâ aliquâ venundare, nedum hominem. Exercendâ enim mansuetudine erga bruta animantia assuefacere nos debemus benignitati in homines, quæ latiùs certè patet, quàm constituta legibus justitia? *Plut. in Cat. Maj.*

CAPUT XXVIII.

Servorum in dominos fides.

1. Servi, qui domino clementi & benigno usi fuerant, pro domino parati erant porrigere cervicem, & periculum ei imminens in seipsos avertere. Illi, quorum os non consuebatur, sed quibus sermo erat non solum coram dominis verum etiam cum ipsis, in tormentis tacebant. *Senec. Ep.* 47.

C. Plotius Plancus, à Triumviris Antonio, Lepido, & Octavio proscriptus, latebat. Ab iis, qui latentem quærebant, comprehensi servi ejus, multùm ac diu torti negabant se scire ubi dominus esset. Non sustinuit Plancus tam fideles tamque boni exempli servos ulteriùs cruciari: sed processit in medium, jugulumque gladiis militum objecit. Hoc mutuæ benevolentiæ inter servos & dominum certamen facit, ut dignus videatur fuisse dominus, qui tam constantem servorum fidem experiretur; & digni servi, qui tam justi domini misericordiâ à quæstionis sævitiâ liberarentur. *Valer. l.* vi. *c.* 8.

2. M. Antonius, orator clarissimus, turpis flagitii accusabatur ab inimicis, qui postulabant ad quæstionem ejus servum, quem testem & conscium flagitii fuisse

fuiſſe contendebant. Dominum vehementer propterea ſolicitum ultro hortatus eſt ſervus, ut ſe judicibus torquendum traderet: affirmans nullum ore ſuo verbum exiturum, quo cauſa ejus læderetur. Ac promiſſi fidem mirâ patientiâ præſtitit. Plurimis enim laceratus verberibus, equuleoque impoſitus, candentibus etiam laminis uſtus, è domino periculum ſilentio ſuo avertit. *Ibid.*

3. Quàm admirabilis fidei ſervus Panopionis fuit! Qui cùm cognoviſſet advolare milites, ad occidendum dominum ſuum, qui fuerat proſcriptus; commutatâ, cùm eo veſte, illum poſtico clam emiſit, ſe autem in cubiculum ac lectum domini recipit, & ut Panopionem occidi paſſus eſt. *Ibid.*

Servus barbarus dominum ſuum ab Aſdrubale occiſum fuiſſe graviter ferens, eum ſubitò aggreſſus, interemit. Cùmque comprehenſus omni modo cruciaretur; lætitiam tamen, quam ex vindictâ ceperat, in ore conſtantiſſimè retinuit. *Valer. l.* iii. *c.* 3.

CAPUT XXIX.

Omnes omnium caritates patria complectitur.

1. Juſtitia, ut antè dictum eſt, verſatur in communi ſocietate tuendâ, tribuendoque ſuum cuique. Quoniam verò varii ſunt neceſſitudinem gradus in eâ, quæ laſſiſſimè patet, omnium hominum inter ſe ſocietate, ſuntque officia, quæ aliis magìs, quàm aliis, debeantur; ſi quæratur, quibus plurimum tribuendum ſit officii: principes ſint, patria, & parentes, quorum beneficiis maximis obligati ſumus: proximi, liberi, totaque domus quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium: deinceps, propinqui, amici. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 58, 59.

Omnium ſocietatum nulla catior, quàm ea quæ cum republicâ eſt unicuique noſtrûm. Cari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: ſed omnes omnium caritates patria una complexa eſt, pro quâ quis bonus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus? *n.* 57.

2. Vitæ brevis eſt curſus, gloriæ ſempiternus. Cùm ſit omnibus definita mors, optandum eſt, ut vita potiùs patriæ donata, quàm reſervata naturæ, videatur. *Pro. Sext n.* 47.

Ege ne immortalitatem quidem accipiendam putarem contra patriam: & eos qui pro republicâ vitam reddiderunt, nunquam mortem potiùs, quam immortalitatem, aſſuecutos putavi. *Pro Planco, n.* 90.

Quò ſis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam, ſic habeto: omnibus, qui patriam conſervaverint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in cœlo & definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur. *Somn. Scip.*

3. Sic nos patria noſtra delectat, ut ſapientiſſimus vir Ulyſſes immortalitati anteponeret Ithacam illam, in aſperrimis ſaxulis tanquam nidulum affixam. 1 *de Or. n.* 196.

Neſcio quâ natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui.
Ovid. 1 *de Ponto, Ep.* 3.

CAPUT XXX.

Dulce & decorum eſt pro patriâ mori.

Horat. *l.* iii. *Od.* 2.

1. Cùm Attica regio ferro ignique vaſtaretur à Dorienſium exercitu; rex Athenienſium Codrus, ſuis ſociorumque viribus diffidens, ad Apollinis Delphici oraculum confugit, perque legatos ſciſcitatus eſt, quonam modo tam grave bellum averti poſſet. Reſpondiſſe Deus fertur, ita finem ei fore, ſi rex ipſe hoſtili manu caderet. Quod cùm percrebuiſſet; edixêre Dorienſes, ne quis Codri corpus vulneraret. At ille, depoſitis imperii inſignibus, gregarii militis cultum induit: tum pabulantium hoſtium globo ſeſe objiciens, unum ex his, quem falce percuſſerat, in cædem ſuam compulit. Cognito regis corpore, Dorienſes ſine prælio diſceſsêre. Atque ita Athenienſes virtute ducis, pro ſalute patriæ ſe morti offerentis, bello liberati ſunt. Quis Codrum non miretur, qui iiſdem artibus mortem

mortem quæſierit, quibus vita ab ignavis quæri ſolet? *Valer. l.* v. *c.* 6. *Juſtin. l.* ii. *c.* 6. *Patercul. l.* i. *c.* 2.

2. Apud Romanos ſanguinem liberorum ac ſuum patriæ impendit L. Junius Brutus, cujus hiſtoria videtur altiùs repetenda. Hic, cùm fratrem ſuum & primores urbis à Tarquinio Superbo avunculo ſuo interfectos audiſſet, ſtatuit nihil illi relinquere timendum ab ingenio ſuo, & nihil in fortunâ ſuâ concupiſcendum. Itaque ſtultitiam ſimulans, & bona ſua prædæ eſſe regi ſinens, haud abnuit cognomen Bruti. At duobus Tarquinii filiis proficiſcentibus Delphos aſcitus, ut ludibrium potiùs eſſet, quàm comes, fertur tuliſſe donum Deo Apollini baculum aureum ligneo cavato incluſum, quæ erat effigies ingenii ſui. Cùm regii juvenes peregiſſent mandata Tarquinii, conſulto oraculo de prodigio quod in regiâ nuper acciderat, cupido inceſſit eos ſciſcitandi Apollinem, ad quem regnum Romanum eſſet venturum poſtea? Hanc ex imo ſpecu redditam eſſe vocem ferunt: *Qui primus veſtrûm ô juvenes, tulerit oſculum matri, is imperium ſummum Romæ habebit.* Duo Tarquinii permiſêre ſorti, uter eorum prior matri oſculum daret, cùm Romam rediſſent. Brutus ratus oraculi reſponſum aliò ſpectare, terram oſculo contigit, quòd ea communis mater omnium mortalium eſſet. *Livius, l.* i. *c.* 56.

Tarquinio Superbo cum omni familiâ poſtea ejecto ex urbe, maximè operâ L. Junii Bruti, primi Romæ conſules creati ſunt ipſe L. Junius Brutus & L. Tarquinius Collatinus. Cæterùm ut Romanis auctor libertatis fuerat Brutus, ita cuſtos fuit. Erant in Romanâ juventute adoleſcentes aliquot, nec ii tenui loco orti, quorum libido ſolutior fuerat regnante Tarquinio, æquales & ſodales adoleſcentium Tarquiniorum, aſſueti & ipſi regio more vivere. Hi priſtinam vitæ licentiam quærentes, nefarium inière conſilium de accipiendis clam nocte in urbem Tarquiniis: & aſſumpsêre in ſocietatem ſceleris ipſos Bruti liberos Titum Tiberiumque. *l.* ii. *c.* 3.

Cùm

Cùm conjurati de inito consilio inter se agerent, remotis, ut putabant, arbitris, sermonem eorum unus ex servis excepit: & præterea literæ, quas ad Tarquinios scripserant, deprehensæ, rem coarguerunt. Proditores exemplo in vincula conjecti sunt, deinde damnati. Consules in sedem processere suam: missique lictores ad sumendum supplicium, nudatos juvenes virgis ceciderunt, securique percusserunt; cùm interea omnium oculi conjecti essent in vultum Bruti patris, qui ejus supplicii exactor erat, cujus spectatorem esse eum ingenita liberorum caritas minimè pati videbatur. At ille patris personam exuit, ut consulis retineret; maluit orbus vivere, quàm publicæ vindictæ deesse: &

Vicit amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Valer. l. v. *c.* 8. *Virgil. l.* vi. *ver.* 383.

Ubi Tarquinius viam dolo obseptam vidit ad regnum repetendum, bello aperto rem aggressus est. Obviàm hosti consules eunt; Valerius consul peditem ducit, Brutus cum equitatu antecedit. Præerat hostium equitibus filius regis Aruns Tarquinius. Qui ut Brutum agnovit, inflammatus irâ: *Ille est vir*, inquit, *qui nos expulit patriâ. Ipse en ille nostris decoratus insignibus magnificè incedit. Dii regum ultores adeste.* Concitat calcaribus equum, atque in ipsum consulem dirigit. Sensit in se iri Brutus, & avidè se certamini obtulit. Adeò infestis animis concurrerunt, ut uterque lanceâ transfixus ex equo lapsus sit. Valerius Bruto collegæ funus, quanto potuit apparatu, fecit. Sed majus morti Bruti decus fuit publica mœstitia, maximè matronarum, quæ eum, ut parentem, per annum integrum luxerunt, quòd tam acer ultor fuisset violatæ in Lucretiâ pudicitiæ. *Livius, l.* ii. *c.* 6.

CAPUT XXXI.

Deciorum pro patriâ devotiones.

Consulibus Decio & Manlio Româ profectis ad bellum adversùs Latinos gerendum, dicitur visa esse utrique per noctem species, humanâ major angustiorque,

que, viri dicentis: *Ex unâ acie imperatorem Diis inferis deberi, ex alterâ exercitum: & victoriam fore ejus exercitûs & populi, cujus imperator devoviſſet legiones hoſtium, & ſe ſuper eas.* Ubi conſules contulerunt inter ſe hos viſus nocturnos, placuit primùm victimas cædi, avertendæ Deorum iræ causâ: deinde ſtatuerunt, ut ille conſul ſe pro populo Romano devoveret, ab cujus cornu cedere Romanus exercitus cœpiſſet. Manlius dextro, Decius lævo, cornu præerat. Primò utrimque æquis viribus, & eodem ardore animorum res gerebatur. Deinde ab lævo cornu Romani non ferentes impreſſionem Latinorum, pedem referre cœperunt. In hâc trepidatione Decius conſul ſolennia devotionis verba pronunciavit, præeunte M. Valerio Pontifice, armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios hoſtes immiſit, patriæ ſalutem, ſibi verò mortem, petens. Quàcumque equo invectus eſt, eò ſecum pavorem ac terrorem tulit. Poſtquam verò corruit obrutus telis, tum Latini latè fugam fecêre. Sic ille voluntariâ morte magnam Romanis victoriam peperit. Manlius lacrymis & laudibus debitis proſecutus eſt tam memorabilem collegæ interitum. Decii corpus poſtero die inventum eſt inter maximam hoſtium ſtragem, coopertum telis: funuſque ei par morti eſt factum. *Livius, l.* viii. *c.* 6. 9. *Valer. l.* v. *c.* 6.

Tam egregium exemplum æmulatus eſt bello adversùs Gallos Decii filius. Nam in quarto conſulatu, paternis veſtigiis inſiſtens, erexit ac reſtituit labantes ac propè perditas urbis Romanæ vires ſimili devotione & pari exitu. *Livius, l.* x. *c.* 28. *Valer. l.* v. *c.* 6.

Denique bello contra Pyrrhum regem, tertius P. Decius ſe tertiam victimam reipublicæ præbuit, à patrio avitoque in patriam amore non degener. *Cic. 2 de fin. n.* 61.

CAPUT

CAPUT XXXII.

Divitiæ in patriam impenſæ.

Doni quidem magnitudo facit ut gratum ſit; gratius tamen eſt, licèt parvum, ſi opportunè detur. Hinc opportunitas liberalitatis Q. Fabii maximi fecit eum ad hoc uſque tempus laudabilem, ob parvam pecuniæ ſummam tot ante ſæcula erogatam patriæ causâ. Captivos Romanos ab Annibale Carthaginienſium duce receperat, interpoſitâ pactione nummorum. Qui cùm à Senatu non ſolverentur, miſſo in urbem filio, fundum, quem unicum poſſidebat, vendidit; ejuſque pretium Annibali protinus numeravit, parvum quidem, utpote è ſeptem agelli jugeribus redactum, ſed omni pecuniâ majus, ſi æſtimetur animo erogantis. Se enim carere patrimonio, quàm patriam fide, maluit.

Ejuſdem temporis fœmina Apuliæ ditiſſima, Buſa nomine, Romanos, qui è Cannenſi claude ſupererant, benigniſſimè alimentis ſuſtentavit. Salvo tamen ſtatu fortunarum ſuarum, munificam ſe populo Romano præſtitit: Fabius in honorem patriæ ex paupere inops factus eſt. *Valer. l.* iv. *c.* 8.

CAPUT XXXIII.

Inimicitiæ publicæ utilitatis cauſâ depoſitæ.

1. M. Æmilius Lepidus bis conſul, pontifex maximus, gravitateque vitæ par ſplendori honorum, geſſit diutinas ac vehementes inimicitias cum Fulvio Flacco ejuſdem amplitudinis viro: quas, ſtatim atque cenſores ſimul renunciati ſunt, depoſuit: exiſtimans non oportere eos, qui publicè juncti eſſent poteſtate, privatis odiis diffidere. Id judicium Lepidi & præſens ætas comprobavit, & veteres annalium ſcriptores nobis laudandum tradiderunt. *Valer. l.* iv. *c.* 2.

2. Noluerunt quoque ignotum eſſe poſteritati Livii Salinatoris illuſtre conſilium finiendarum, patriæ causâ, ſimultatum. Is namque, etſi Neronis odio ardebat,

ardebat, cujus præcipuè operâ in exilium ierat, tamen ubi ei collega in conſulatu eſt datus, ſibi imperavit obliviſci & ingenii ſui, quod erat acerrimum, & injuriæ, quam graviſſimam acceperat: ne, pertinacem ſe exhibendo inimicum, malum conſulem ageret. Hæc mentis inclinatio ad tranquilliorem habitum, plurimùm profuit ad ſalutem urbis atque Italiæ in difficili temporum articulo: quia pari virtutis impetu conniſi duo conſules, terribiles Pœnorum vires contuderunt.

3. Cùm P. Scipioni Africano duo Q. Petilii diem dixiſſent, tribunus plebis eo tempore l ib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. Triſtem omnes ab eo ſententiam expectabant. At ille dixit: *Se non paſſurum P. Scipionem abſentem accuſari: &, cùm rediiſſet, auxilio ei futurum, ne cauſam diceret.* Multa deinde addidit de inſignibus inimici ſui meritis in patriam. Movit oratio Gracchi non cæteros modò tribunos, ſed ipſos etiam accuſatores: &, ſenatu habito, gratiæ ingentes ab univerſo ordine Tib. Gracco actæ ſunt, quòd rempublicam privatis ſimultatibus potiorem habuiſſet: Petilii verò vexati ſunt probris, quòd ſplendere alienâ invidiâ voluiſſent. Silentium deinde de Africano fuit. *Livius, l.* xxxviii. *c.* 52.

CAPUT XXXIV.

Patriæ iraſci nefas eſt.

Ut parentum, ſic patriæ ſævitiâ, patiendo ac ferendo lenienda eſt. *Livius, l* xxvii. *c.* 34.

Suorum injurias civium patienter ferebat Epaminondas, quòd ſe patriæ iraſci nefas eſſe duceret. Cùm aliquodo eum propter invidiam Thebani noluiſſent præficere exercitui; delectus erat dux alius imperitus belli, cujus errore res eò deducta fuerat, ut omnes de ſalute exercitûs pertimeſcerent, quòd locorum anguſtiis clauſus, ab hoſtibus obſidebatur. Tum deſiderari cœpta eſt Epaminondæ diligentia, qui tunc miles ſine ullo imperio erat. Cùm ab illo opem

petîssent sui, nullam retinuit memoriam acceptæ contumeliæ, & exercitum obsidione liberatum domum reduxit incolumem. Neque verò hoc semel fecit, sed sæpius. *Co. Nep. in Epam. c.* 7.

Aristides Athenis, Camillus Româ, ejecti in exilium, longè alio animo patriæ injuriam tulêre. Ille enim urbe egrediens, Deos oravit, ne unquam Athenienses operâ suâ indigerent. Hic contrà dicitur à Diis precatus esse, ut, si sibi innoxio injuria fieret, desiderium sui facerent ingratæ patriæ quamprimum. Idem tamen non multo antè tempora digniora bono cive vota fecerat. Nam captis Veiis, urbe opulentissimâ, manus ad cœlum tollens, precatus erat, ut si cui Deorum nimia sua populique Romani fortuna videretur, liceret eam invidiam lenire suo privato incommodo potiùs, quàm publico populi Romani. Et cùm deinde, Româ à Gallis obsessâ, missus ad Camillum exulem Cædicius, eum dictatorem creatum esse nunciâsset, cohortarique cœpisset, ne injuriæ à patriâ illatæ reminiscereturi; ille, interrupto sermone Cædicii, *Nunquam*, inquit, *à Diis precatus essem, ut mei desiderium Romanis facerent, si ejusmodi illorum desiderium futurum esse existimassem. At nunc requiora à Diis postulo: meos ut opera tantam patriæ utilitatem afferat, quanta est ea, quâ nunc premitur, calamitas.* Plut. in Aristid. Livius, l. v. c. 33. & 21. Appian. l. iv. Celtic.

Vide infrà Coriolani iram in patriam, cap. xxxvii. & Q. Fabii Maximi patientiam, l. iv.

CAPUT XXXV.

Fundamentum est omnium virtutum pietas in parentes. Cic. *pro Planc. n.* 29.

1. Prima & optima pietatis in parentes magistra est natura. Hæc nullo vocis ministerio, nullo usu literarum indigens, propriis viribus caritatem parentum pectoribus liberorum tacitè infundit. *Valer. l.* v. *c.* 4.

Parentes carissimos habere debemus, quòd ab iis nobis

nobis vita, matrimonium, libertas, civitas tradita eſt. *Cicer. poſt red. in Sen. n.* 2.

Beneficiorum maxima ſunt ea, quæ à parentibus accipimus, dum aut neſcimus, aut nolumus. Parentes cogunt teneros infantes ad ſalubrium rerum patientiam. Flentium ac repugnantium corpora diligenti curâ fovent, &, ne membra in pravum detorqueantur, conſtringunt. Mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito timore nolentibus. Juventam frugalitati, pudori, moribus bonis applicant coactam, ſi non obſequatur libenter. Adoleſcentibus quoque vis adhibetur & ſervitus, ſi remedia per intemperantiam rejiciunt. *Senec.* 6 *Benef. c.* 24.

2. Quiſquis in vitâ ſuâ parentes colit, hic & vivus & defunctus Diis carus eſt. Contrà contemptus parentum ejus generis peccatum eſt, quod & ab hominibus odio habetur, & in viventibus ac mortuis à Diis damnatur ac punitur. *Stobæus, Serm.* 77.

Ea caritas, quæ eſt inter natos & parentes, dirimi, niſi deteſtabili ſcelere, non poteſt. *Cic. de Amic. n.* 27.

Facilè intelligo liberos non modò reticere parentum injurias, ſed etiam æquo animo ferre oportere. *Pro Cluen. n.* 17.

Adoleſcentulus quidam Zenonis ſcholam diu frequentaverat. Reverſum in paternas ædes interrogavit pater, quid tandem ſapientiæ didiciſſet? Ille rebus ipſis ſe oſtenſurum reſpondit. Indignante autem patre & verbera ipſi ingerente, ille quietus permanens, & patienter ferens, *Hoc*, inquit, *didici, iram patris æquo animo ferre.* Ælian. l. ix. c. 33.

3. Quæri ſolitum eſt in philoſophorum ſcholis, an ſemper atque in omnibus patri parendum ſit. Certè in plurimis parendum eſt, in quibuſdam non obſequendum. Omnia enim, quæ in rebus humanis fiunt, ſicut docti cenſuerunt, aut honeſta ſunt, aut turpia. Quæ ſuâ vi recta honeſtaque ſunt, ut fidem colere, ut patriam defendere, ea fieri oportet, ſive imperet pater, ſive non imperet. Sed quæ his contraria, quæque turpia, & omnino iniqua ſunt: ea ne, ſi im-

peret quidem, facienda ſunt. Illa tamen ipſa, in quibus obſequi patri imperanti non oportet, leniter & verecundè declinanda, ſenſimque relinquenda ſunt, potiùs quàm reſpuenda. *A. Gell. l.* iii. *c.* 7.

Ageſilaüs, patre jubente eum in quodam judicio ſententiam legibus adverſam ferre: *A te*, inquit, *mi pater, jam inde à pueritiâ edoctus ſum legibus parere. Itaque etiam nunc tibi obtempero, nihil in leges peccando.* Plut. de vit. pud.

4. Talem erga parentes te præſta, quales optares ſe tibi tuos liberos exhibere. *Iſocr. ad Dem.*

Si liberi parentibus nati ſint humilibus, ſi propinquos habeant imbecilliores vel animo vel fortunâ: eorum, cùm poterunt, augeant opes, eiſque honori ſint. Fructus enim ingenii, fortunæ, omniſque præſtantiæ maximè tum capitur, cùm in proximum quemque confertur. *Cic. de Amic. n.* 70.

Omnes homines palam prædicant, primùm Diis, deinde parentibus, honorem deberi naturâ & legibus; neque liberos quicquam gratius Diis facere poſſe, quàm ſi benignè & alacriter cum fœnore gratias referant iis à quibus geniti educatique ſunt. Contrà verò nullum eſſe majus impietatis argumentum, quàm contemptum & neglectionem parentum. Itaque interdictum eſt nobis, ne quid mali aliis faciamus; injuſtum autem & impium habetur, non ſemper patri ac matri ea dicere & facere quibus lætentur. *Plut. de Amor. frat.*

CAPUT XXXVI.

Patres à liberis periculo liberati.

1. Cùm captum atque incenſum eſt Ilium, Græci Trojanorum fortunas miſerati, hoc maximè dignum gentis ſuæ humanitate pronunciari per præconem juſſerunt: *Ut ſinguli à liberis civibus ſecum auferrent in humeros ſublatum id unum quod putarent inter res ſuas præcipuè ſervandum.* Statim Æneas Deos patrios humeris impoſuit, cætera negligens. Hâc pietate capti Græci, permiſere ipſi etiam alteram rem aſportare,

tare. Tum ille Diis alterum onus addidit patrem ſuum Anchiſem ſenio confectum. Quo facto mirum in modum obſtupefacti Græci, Æneæ ſua omnia reſtitui voluerunt; ita declarantes, illos etiam qui hoſtes ſunt, & jure belli in victos uti poſſunt, manſuefcere & miſericordiâ moveri in eos, qui Deos & parentes reverenter colunt. *Ælian l.* iii. *c.* 22.

2. Crœſo Lydorum regi opulentiſſimo filius fuit, formâ quidem & ingenio præſtans, ſed naturâ mutus diu exiſtimatus, quoniam cùm jam multùm adoleviſſet, nihil tamen fari poterat. Ad emendandum hoc linguæ vitium cuncta expertus eſt pater, dum ſecundæ ejus res erant: At nihil omnino medicorum artes profuere. Cùm verò Sardes, urbem regiam, expugnâſſet Perſarum exercitus, & in Crœſum diſtricto gladio irruens quidam miles, eum ſibi ignotum jamjam occiſurus videretur; vitæ patris timens pius adoleſcens, & oblitus quid ſibi naſcenti natura denegâſſet, os diduxit, & clamare nitens, ſolvit linguæ vincula, atque in has voces erupit: *Ne occidas Crœſum, miles.* Sic à patris capite depulſa mors fuit beneficio filii, qui & ipſe ſuo in patrem amore conſecutus eſt, ut per reliquum vitæ tempus vocalis eſſe poſſet, ac planè articulatéque loqui. *Herodot. l.* i. *A. Gell. l.* v. *c.* 9. *Valerius, l.* v. *c.* 4.

3. Quum, ſeditione inter Macedonas milites & Græcos mercenarios orta, rex Philippus gravi vulnere percuſſus eſſet, & ex equo dejectus; proſiluit ante omnes Alexander, annum tunc ſeptimum decimum agens, jacentem clypeo ſuo protexit, ruenteſque in eum multos ſuâ manu occidit. Cùm graviter poſtea ferret Philippus, quòd propter vulnus, quo tum femur tranſfoſſum fuerat, claudicare cogeretur? verè & ſcitè dixit ei Alexander: *Non debere eum irasci vulnere, quo virtutis bellicæ memoria revocaretur, quoties pedem moveret.* Quint. Curt. l. viii. c. 1. Plut. 1. fort. Alex.

4. Eadem pietas virili robore armavit P. Scipionem, qui deinde Africanus eſt dictus, ad opem patri in acie ferendam, cùm vix puerilitatis annos egreſſus

esset. Nam cum consulem pugnantem cum Annibale apud Ticinum fluvium, & graviter saucium, servavit intercursu suo. Neque illum aut ætatis infirmitas aut militiæ tirocinium interpellavit, quò minùs laudem consequeretur rapti ex ipsâ morte patris & imperatoris. *Valer. l.* v. *c.* 4.

5. L. Manlium plebi Romanæ invisum multa fecerant; acerbitas in habendo militum delectu ad bellum, ingenium atrox, cognomen Imperiosi ab ipso ascitum ad ostentationem sævitiæ. Itaque ubi primùm dictaturâ abiit, diem ei dixit ad populum M. Pomponius tribunus plebis. Crimini inter cætera dabat, quòd ab hominibus relegâsset, & ruri inter servos ac pecudes habitare, cogeret Titum filium (cui postea Torquati cognomen fuit) adolescentem nullius probri compertum, sed tantum linguâ impromptum.

Ægrè passus Titus se causam esse hujus adversus parentem criminationis, capit consilium rudis quidem atque agrestis animi, sed pietate in patrem laudabile. Nescientibus cunctis, gladio succinctus, noctu Romam accurrit, et primâ luce Pomponii domum venit: janitori, opus sibi esse domino ejus extemplò convento, ait, eique nunciari jubet Titum Manlium Lucii filium adesse. Tribunus, cui spes erat juvenum irâ percitum in patrem aliquid novi criminis afferre, eum statim, remotis arbitris, admittit. At ille, ut est ingressus, gladium distringit, & super lectum jacentis Pomponii stans ferro intento, se eum transfixurum minatur, nisi jurejurando confirmet, se abinstitutâ adversus L. Manlium accusatione recessurum. Tribunus gladium ante oculos micantem cernens, seque solum atque inermem cum juvene prævalido & feroce, juravit iis verbis, in quæ adactus est à Tito; rem ad populum detulit, docuit cur sibi ab incepto desistere necesse esset, Manlium patrem missum fecit. Tantùm temporibus illis jusjurandum valebat.

Maluisset quidem Romana plebs sibi potestatem fieri ferendi suffragii de tam creduli & superbo reo, quem oderat: veruntamen non ægrè tulit filium id *pro* patre ausum esse: & ejus factum visum est eò laudabilius

dabilius, quòd adolescentis animum acerbitas patria nihil à pietate avertisset. Itaque ut suus virtuti honor, suum præmium, esset, eo anno secundum inter sex tribunos militares locum consecutus est T. Manlius, licet nullis præclarè factis cognitus, ut qui rure & procul à cœtu hominum juventam egisset. *Cicer. 3 Offic. n.* 31. *Livius, l.* vii. *c.* 4, 5.

CAPUT XXXVII.

Pietas liberorum in matres.

1. C. Marcius, cui capta urbs Corioli fecit cognomen Coriolani, patre orbatus adhuc puer, sub matris tutelâ adolevit. Sortitus erat à naturâ nobiles ad laudem impetus: sed quia doctrina non accessit, iræ impotens, obstinatæque pervicaciæ fuit, & exemplo suo confirmavit, generosam indolem, si liberali institutione careat, edere multa simul cum virtutibus vitia, sicut secundum naturâ agrum, qui excultus non sit. Quoniam invictum voluptate, pecuniâ, labore animum gerebat; ejus continentia, justitia, fortitudo prædicabantur: at præfervida ira, asperi mores, & parum civilis congressus, graviter ferebantur. Hunc autem mortales maximum fructum ferunt è Musarum disciplinâ, ut molliatur mansuescatque eorum ingenium: &, si quid ferum natura indidit, exuat.

Scilicet ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros.
Ovid. 2 de Ponto, El. 9.

Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.
Horat. 1 Epist. 1.

Cùm prima stipendia facere cœpisset adolescens, è multis præliis, quibus interfuit, nunquam rediit, nisi donatus coronâ aliove militari præmio. Communibus ejus bellicæ virtutis finis erat gloria, illi verò finis gloriæ gaudium matris. Nam ubi illa audivisset ipsum laudari, & donari vidisset coronâ, & præ lætitiâ lacrymans esset complexa; id sibi summo hono-

ri felicitatique ducebat esse. Sic Epaminondas dicebat nihil sibi unquam jucundius feliciusque contigisse, quàm quòd patrem & matrem habuisset testes ac participes partæ Leuctricâ pugnâ gloriæ. Coriolanus, ut uni matri rependeret gratiam, quam utrique parenti debebat, eâ oblectandâ & colenda satiari non poterat. Illâ cupiente atque orante, uxorem duxit: illius in ædibus, natis jam liberis, cum uxore habitavit.

Post multa in patriam merita judicio populi damnatus Coriolanus, Volscos exulatum abiit, minitans patriæ, hostilesque jam tum spiritus gerens. Venientem Volsci benignè excepêre, & usus est hospitio Attii Tullii, qui princeps Volscorum erat, Romanisque fuerat semper infestus. Itaque cùm alterum vetus odium, alterum recens ira stimularet, brevi effecerunt, ut legerentur imperatores ad bellum adversus Romanos gerendum.

Coriolanus, expugnatis non paucis Romanorum oppidis, castra posuit quinque millia passuum ab urbe, agrumque Romanorum est populatus. Missi Româ ad eum oratores de pace, atrox responsum retulerunt. Iterum deinde missi, ne in castra quidem admissi sunt. Sacerdotes quoque suis infulis velatos isse ad eum supplices traditur, & nihil magis flexisse animum, quàm legati flexerunt. Tum matronæ coëuntes pervicerunt, ut Veturia Coriolani mater, exactâ ætate mulier, & Volumnia uxor, duos parvos ex Marcio filios ferens secum, in castra hostium irent cum frequenti mulierum comitatu, & eam urbem precibus lacrymisque defenderent, quam viri armis non poterant. Ubi ad castra ventum est, nunciatumque Coriolano, adesse ingens mulierum agmen; qui motus non fuerat nec publicâ majestate nec legatis, nec religione in sacerdotibus, multò obstinatior erat adversus muliebres lacrymas. At ut matrem aspexit: *Expugnâsti*, inquit, *& vicisti iram meam, ô Patria, admotis matris meæ precibus, cui tuam in me injuriam condono!* Continuòque Romanum agrum hostilibus armis liberavit. *Plut. in Coriol. Livius, l.* ii. *c.* 35, *&c.*

2. Præ-

2. Prætor tradidit triumviro necandam in carcere mulierem sanguinis ingenui, capitali crimine damnatam. Is qui custodiæ præerat, misericordiâ motus, non eam protinus strangulavit. Dedit quoque aditum ad eam filiæ, sed diligente rexcussæ, ne quid cibi inferret. Existimabat enim futurum, ut inedià consumeretur. Cùm autem jam dies plures effluxissent, miratus quòd tamdiu viveret, curiosiùs observatâ filiâ, animadvertit illam exerto ubere lenire famem matris lactis sui subsidio. Quæ res tam admirabilis, ad judices perlata, impetravit matri remissionem pœnæ. Nec tantum matris salus donata est filiæ pietati, sed ambæ perpetuis alimentis sustentatæ sunt, publico sumptu; & carcer ille consecratus est, extructo ibi Pietatis templo. Quò non penetrat, aut quid non cogitat pietas, quæ novam rationem invenit genetricis servandæ in carcere? Quid tam inusitatum atque inauditum, quàm matrem natæ uberibus alitam fuisse? Putaret aliquis hoc contra naturam factum esse, nisi prima naturæ lex esset diligere parentes. *Valer. l.* v. *c.* 4. *Plin l* vii. *c.* 36.

Filia alia, cui nomen Pero, admovit velut infantem pectori suo, atque aluit patrem suum, grandi ætate senem, qui in custodiam traditus fuerat. *Valer. ibid.*

CAPUT XXXVIII.

Parricidium scelerum omnium maximum est.

1. Parricidium nefarium facinus est, atque ejusmodi, ut eo uno maleficio scelera omnia comprehensa esse videantur. Etenim si (id quod præclarè à sapientibus dicitur) vultu sæpe læditur pietas; quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem attulerit parenti, pro quo mori ipsum jura divina atque humana cogebant, si res postularet? *Cicer. pro Rosc. Amer. n.* 37.

Portentum atque monstrum est, esse aliquem humanâ specie & figurâ, qui tantùm vicerit bestias immanitate, ut eos indignissimè luce privaret, per quos hanc suavissimam lucem aspexerat: cùm partus atque educatio etiam feras inter sese conciliet. *n.* 63.

2. Quare

2. Aiunt Cœlium quemdam Terracinenſem, cùm cœnatus iſſet cubitum in idem conclave cum duobus adoleſcentibus filiis, inventum eſſe manè jugulatum. Quoniam nec ſervus quiſquam nec liber reperiebatur, in quem facinoris ſuſpicio caderet; eâ autem ætate filii prope patrem cubantes ne ſenſiſſe quidem ſe dicebant; nomina filiorum de parricidio delata ſunt. Parum enim veriſimile videbatur, quemquam auſum eſſe committere ſe in id conclave, eo potiſſimùm tempore, cùm ibidem eſſent duo adoleſcentes filii, qui facilè poſſent & ſentire & defendere. Tamen cùm judicibus planum eſſet factum, aperto oſtio repertos eſſe eos dormientes: judicio abſoluti ſunt, & omni ſuſpicione liberati. Nemo enim putabat, quemquam eſſe, qui ſomnum ſtatim capere poſſet poſt perpetratum parricidium; propterea quòd qui tantum facinus commiſerunt, non modò non poſſunt quieſcere ſine curâ, ſed ne ſpirare quidem ſine metu. *n.* 64.

3. Civitas Athenienſium prudentiſſima fuiſſe traditur. Ejus porrò civitatis ſapientiſſimum Solonem ferunt fuiſſe, qui leges illis ſcripſit. Is cùm interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necâſſet; reſpondit: *Se id neminem facturum putâſſe.* Sapienter feciſſe dicitur, cùm nihil ſanxerit de illo ſcelere, quod antea commiſſum non erat: ne non tam prohibere videretur, quàm oſtendere committi poſſe. Quantò ſapientiùs majores noſtri fecêre! Qui cùm intelligerent nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia; ſupplicium in parricidas ſingulare excogitaverunt, ut ii, quos natura ipſa non potuiſſet in officio retinere, magnitudine pœnæ ſummoverentur à maleficio. Inſui voluerunt in culeum vivos, atque ita in flumen dejici. O ſingularem ſapientiam! Nonne videntur hunc hominem ex rerum naturâ ſuſtuliſſe & eripuiſſe, cui repentè cælum, ſolem, aquam, terramque ademerunt? ut, qui eum necâſſet, unde ipſe natus eſſet, careret iis omnibus rebus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. *n.* 70.

Per-

Perſæ, ſi quis patrem necâſſet, eum non genuinum filium exiſtimabant, ſed ſubditicium. Quia alienum à naturâ videbatur, & parum credibile, ut certus parens à juſtis liberis interimeretur. *Nicol. Damaſc. Herodot. l.* 1.

CAPUT XXXIX.

Nihil dulcius hominum generi, quàm liberi.

1. Perſpicuum eſt à naturâ impelli nos, ut eos, quos genuerimus, amemus. *Cicer.* 3. *de fin. n.* 62.

Nonne beſtiæ pro ſuo partu ita propugnant, ut vulnera excipiant, & nullos hominum impetus, nullos ictus reformident? Si feræ partus ſuos diligunt, quâ nos in liberos noſtros indulgentiâ eſſe debemus? 5 *Tuſc. n.* 79. 2 *De Orat. n.* 168.

Quid dulcius hominum generi à naturâ datum eſt quàm ſui cuique liberi? Incertum eſt quàm longa cujuſque noſtrûm vita futura ſit. Conſulere itaque & proſpicere vivi debemus, ut illorum ſolitudo & pueritia quàm firmiſſimo præſidio munita ſit. *Poſt red. Quir. n.* 2. *In Verrem, l.* ii. *n.* 153.

2. Pater nullum clarius poteſt relinquere monumentum ſui, quàm ſi filium relinquat effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenii. *Phil.* 9. *n.* 12.

Ad filium hæreditas paternæ gloriæ & factorum imitatio pertinet. 1 *Offic. n.* 78.

Optima hæreditas omnique patrimonio præſtantior à patribus traditur liberis, gloria virtutis rerumque geſtarum: cui dedecori eſſe, nefas & impium judicandum eſt. 1 *Offic. n.* 33.

3. Nemo liberorum gratiâ pecuniis cumulandis incumbat, ut ditiſſimos eos relinquat. Id enim nec ipſis nec patriæ conducit. Cenſus juvenum optimus is eſt, qui eos non reddit obnoxios adulationibus & ſufficit rebus neceſſariis. Liberis ergo non multum auri, ſed pudoris oportet relinquere. *Plato de Leg. l.* v.

Parentes liberis plerumque bono animo malè precantur. Si vis eſſe felix, Deos ora, ne quid tibi eveniat

niat ex his quæ optantur tibi. Ea non sunt bona quæ isti in te volunt congeri; divitiæ, honores, imperia. Unum bonum est, quod beatæ vitæ causa & firmamentum est, virtus. Fac ipse te felicem. Facies autem, si virtutem coleueris. *Senec. Epist.* 31.

CAPUT XL.

Liberi patriæ causâ bene instituendi.

Verrem graviter objurgat Cicero, quòd prætor in Siciliâ filium flagitiis suis interesse passus erat. Tune, cùm te ac tuam vitam nôsses, in Siciliam tecum grandem filium ducebas? ut etiamsi natura puerum à paternis vitiis abduceret, consuetudo tamen & disciplina dissimilem tui esse non sineret. Fac enim fuisse in isto C. Lælii & M. Catonis indolem, quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui nullum unquam patris pudicum neque sobrium convivium viderit. Qui adultâ ætate per triennium inter impudicas mulieres & intemperantes viros in epulis quotidianis versatus sit: nihil unquam à patre audiri, quo pudentior aut melior esset? Quibus in rebus non solùm filio, sed etiam reipublicæ fecisti injuriam. Susceperas enim filios non solùm tibi, sed etiam patriæ: qui non modò tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui reipublicæ esse possent. Eos instituere atque erudire debuisti ad majorum instituta, & ad civitatis nostræ disciplinam, non ad tua flagitia atque ad tuas turpitudines. Esset exinerti atque impuro & improbo parente natus & pudens & probus filius. Nunc pro te Verrem alterum substituisti civitati. *Cicer. I.* iii. *in Verr. n.* 159.

2. Pelopidas, qui filium habebat infamem, Epaminondam reprehendebat, quòd uxorem non duxisset; illumque malè reipublicæ consulere dicebat, qui liberos non relinqueret: *Vide*, inquit Epaminondas, *ne tu patriæ pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Mihi verò stirps deesse non potest: namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modò mihi superstes, sed etiam immortalis, futura est.* Cornel. Nep. in Epam.

Gratum

Gratum eſt, quod patriæ civem populoque dediſti,
Si facis ut patriæ ſit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum & pacis rebus agendis.
Plurimùm enim interèrit quibus artibus & quibus hunc tu
Moribus inſtituas. *Juven. Sat.* xiv. 70.

CAPUT XLI.

Maxima debetur puero reverentia.

Plurima ſunt ——— famâ digna ſiniſtrâ,
Quæ monſtrant ipſi pueris traduntque parentes.
Sic natura jubet: velociùs & citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domeſtica.
Nil dictu fœdum viſuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer eſt ———
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, ne tu pueri contempſeris annos:
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.
Juven. Sat. xiv.

Utinam liberorum noſtrorum mores non ipſi perderemus. Infantiam ſtatim deliciis ſolvimus. Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non concupiſcet cùm adoleverit, qui in cunis purpureis vagierit? In lecticis creſcunt: ſi terram pedibus attigerint, è manibus utrimque ſuſtinentium pendent. Gaudemus, ſi quid licentiùs dixerint, riſu & oſculo excipimus verba ingenuis indigna. Nec mirum videri debet: nos docuimus, ex nobis audiêrunt. Omne convivium obſcœnis canticis ſtrepit: pudenda pectantur. Fit ex his conſuetudo, deinde natura. Diſcunt hæc miſeri, antequam ſciant eſſe vitia, *Quintil. l.* i. *c.* 3.

Adoleſcentium indolem non tam juvant quæ bene dicta ſunt, quàm inficiunt quæ peſſimè; multòque magis ſi plura ſint, quæ deteriora ſunt. *A. Gell. l.* xii. *c.* 2.

CAPUT XLII.

Salubriter inſtitui plurimùm prodeſt in reliquam vitam.

1. Philippus, cujus virtute atque induſtriâ Macedones locupletiſſimo imperio aucti ſunt, nunquam inter negotia bellica alienus fuit à Muſis & literis. Erat ei plena acuminis & ſolertiæ oratio, quâ non minores res, quàm præliis, confecit: ipſeque pluris æſtimabat victorias verbis partas, quàm armis. Extant libri epiſtolarum ejus plenarum & venuſtatis & prudentiæ, è quibus una brevis è Græco in Latinum convertenda viſa eſt, inquit A. Gellius, quæ poſſit eſſe parentibus hortamentum curæ diligentiæque in liberorum inſtitutione. *Philippus Ariſtoteli ſalutem. Filium mihi genitum ſcito. Nec Diis gratiam perinde habeo, quia natus eſt, quàm quòd illum naſci temporibus vitæ tuæ contigit. Spero enim fore, ut educatus erudituſque abs te, dignus nobis exiſtat, & non ſit impar tanto imperio.* A Gell. l. v. c. 3. Juſtin. l. ix. c. 8. Polyæn. l. iv.

Non fefellit Philippum ſua de Ariſtotele opinio. Quippe Alexander eo doctore diu uſus, accepit ab illo tam utilia agendi & loquendi præcepta, ut non dubitaverit prædicare, *Non minus Ariſtoteli debere ſe, quàm Philippo: hujus enim munus eſſe quod viveret; illius, quòd honeſtè viveret.* Voluit verò Philippus prima literarum elementa filio ſuo tradi ab Ariſtotele ſummo ejus ætatis philoſopho, & ille ſuſcepit hoc officium: quia magni momenti eſt ad ſtudia, eorum initia à perfectiſſimo præceptore tradi. *Cicer 3 de Orat. n.* 141. *Plut. in Alex. Quintil. l. c.* 2.

2. Plurimùm in reliquam vitam proderit, puerò ſtatim ſalubriter inſtitui. Facile eſt enim animos adhuc teneros componere; difficulter reciduntur vitia, quæ nobiſcum creverunt. Altiùs deſcendunt præcepta, quæ primis imprimunter ætatibus: & naturâ tenaciſſimi ſumus eorum, quæ pueri percepimus: ut ſapor,

ſapor, quo nova vaſa imbuuntur, durat. *Senec.* 2 *de Irâ, c.* 18. *Ad Helv. c.* 16. *Quintil. l.* i. *c.* 1.

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſervabit odorem
Teſta diu. *Horat.* 1 *Ep.* 2. *ver.* 69.

Nulla ætas videatur tam infirma, quæ non protinus diſcat quid rectum pravumque ſit: eſt enim maximè tum formanda, cùm facillimè cedit præcipientibus. Monendus ergo puer, ne quid cupidè, ne quid improbè, ne quid impotenter faciat. *Quint. l.* i. *c.* 4. Habendumque eſt in animo ſemper illud Virgilianum:

—Adeò in teneris conſueſcere multum eſt.
Virgil. 2 *Geor. ver.* 272.

3. In pueris modò frenis utamur, modò ſtimulis: eſt enim in illis aliquid quod coërcendum ſit, eſt quod excitandum. Hinc Iſocrates, doctor ſingularis, dicebat ſe calcaribus in Ephoro, contrà autem in Theopompo, frenis uti ſolere: alter enim reprimendus erat, alter incitandus. Et Themiſtocles, qui in adoleſcentiâ fuerat feroci admodum ingenio, reſpondebat mirantibus mutatos ipſius mores: *Aſperos & ferociores pullos fieri equos optimos, ſi domitoribus peritis tradantur.* Senec. de Ira, l. ii. c. 21. Cic. 3 de Or. n. 25. Plut. in Them.

4. Dabimus aliquod laxamentum: deſides verò eſſe non ſinemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis voluptuarios & iracundos facit, quàm educatio mollis & blanda. Ideò quò plus indulgetur filiis unicis, & quò plùs licet pupillis, eò corruptior illis animus eſt. Offenſas patienter ille non feret, cui nihil unquam negatum eſt, cui lacrymas ſollicita ſemper mater abſterſit, cui ſatisfactum eſt de pædagogo. *Senec. ibid.*

5. Longè quoque ab aſſentatione pueritia removenda eſt. Audiat verum, exprobrentur illi perperam facta, timeat aliquando parentes, & magiſtros vereatur ſemper. Nihil per iracundiam & lacrymas exoret: quod irato & flenti negatum fuerit, offeratur quieto.

6. Omnibus hominibus prodeſt animum ſubinde relaxare. Excitatur enim otio vigor: omnis & triſtitia,

ſtitia, quæ continuatione pertinacis ſtudii adducitur, feriarum hilaritate diſcutitur. *Senec. 1 Contr.*

Luſus pueris proderunt: quia pueri poſt luſuſpl ù virium & acriorem animum afferunt ad diſcendum. Modus tamen ſit remiſſionibus: ne aut negatæ odium ſtudiorum faciant, aut nimiæ otii conſuetudinem afferant. *Quint. l.* i. *c.* 2.

7. Omnes ferè legum latores, neglectâ puerorum & adoleſcentum educatione, parentum arbitrio liberorum inſtitutionem reliquerunt: idque unum videntur ſtuduiſſe, ut iis, qui adverſus legum præcepta peccâſſent, pœnæ conſtituerentur & irrogarentur. At Perſæ & Lacedæmonii aliâ ratione caverunt, ne admitterentur quæ leges vetabant: & civium peccatis obviàm ièrunt, formandis publicâ ſeverâque inſtitutione puerorum & adoleſcentum moribus. Sic enim fiebat, ut à teneris annis virtutem colere, vitia verò adverſari, aſſuefierent. Quæ verò fuerit illa pauperum & divitum conſimilis ſub publicis magiſtris educatio, non inutile erit legere apud Plutarchum & Xenophontem. *Plut. in Lycurg. & Lacon. Xenophon. i. Cyrop. & in Lacon.*

CAPUT XLIII.

Veterum Romanorum in educandis pueris diſciplina.

1. Non aſſueſcat infans ei ſermoni qui dediſcendus deinde ſit. Magni intereſt quos quiſque audiat quotidie domi, quibuſcum loquatur à pueritiâ, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur. Legimus epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet ejus filios, qui eloquentiâ floruerunt, non ſolùm in gremio matris educatos fuiſſe, ſed etiam ab eâ ſermonis elegantiam hauſiſſe. Maximum autem matronis ornamentum eſſe liberos bene inſtitutos meritò putabat ſapientiſſima illa mulier. Cùm Campana matrona apud illam hoſpita, ornamenta ſua, quæ erant illo ſeculo pretioſiſſima, oſtentaret ei muliebriter; traxit eam ſermone, quouſque à ſcholâ redirent liberi.

liberi. Quos reversos hospitæ exhibens: *Et hæc*, inquit, *ornamenta mea sunt.* Quint. l. i. c. 1. Cic. in Bruto, n. 210. Valer. l. iv. c. 4.

2. Operæ pretium est cognoscere veterum Romanorum severitatem ac disciplinam circa educandos formandosque liberos. Jamprimum filius ex castâ parente natus, non in cella emptæ nutricis educabatur, sed in gremio ac sinu matris, cujus præcipua laus erat tueri domum, & inservire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cui propter probatos mores soboles omnis cujuspiam familiæ committeretur: coram quâ neque dicere fas erat, quod turpe dictu videretur, neque facere, quod inhonestum factu. Hæc non studia modò, sed remissiones etiam lususque puerorum, quadam verecundiâ temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Julii Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem, præfuisse educationibus liberorum accepimus.

Hæc disciplina ac severitas id præstabat, ut pueri toto pectore arriperent artes honestas. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus alter servus nulli serio ministerio accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri & rudes animi statim imbuuntur; nec quisquam in totâ domo curat, quid coram infante domino aut dicat aut faciat; quonium etiam ipsi parentes nec probitati nec modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & audaciæ. Per quæ paulatim irrepit impudentia & sui alienique contemptus. *Dialog. de corr. Eloq. c.* 18.

3. Nunciatum quondam est Phavorino philosopho, nobis præsentibus, uxorem auditoris sectatorisque sui paululum antè peperisse, eumque esse auctum Filio. *Eamus*, inquit tum Phavorinus, *& visum puerperam & gratulatum patri.* Is enim erat loci senatorii, ex familiâ nobiliore. Ivimus unà qui tunc aderamus, & cum eo simul domum introgressi sumus, Phavorinus complexus hominem, congratulatusque ei, assedit: atque ubi percontatus est, quàm diutinum puerperium fuisset; & cognovit puellam defessam labore & vigiliâ somnum capere, famulari instituit prolixiùs: &

Nihil, inquit, *dubito, quin filium lacte ſuo nutritura ſit.* Sed cùm mater puellæ parcendum ei eſſe diceret, adhibendaſque puero nutrices, ne ad dolores, quos in pariendo tuliſſet, munus quoque nutricationis grave ac difficile accederet: *Oro te*, inquit, *mulier, ſine eam tutam ac integram eſſe matrem filii ſui. Hoc enim eſt contra naturam imperfectum & dimidiatum matris genus, parere, & ſtatim abs ſe e abjicere partum: alere in utero ſanguine ſuo neſcio quid, quod non videat; non alere ſuo lacte quod videat, jam hominem, jam viventem, jam matris officia implorantem* A. Gell. l. xii. c. 1.

4. Cùm Catoni majori natus eſſet uxore filius, nullis negotiis, niſi publicis, impediebatur, quominus adeſſet matri infantem abluenti & faſciis involventi. Illa proprio lacte filium alebat, ſæpéque etiam liberos ſervorum ſuis uberibus admovebat, ut nutrimenti conſortium eos puero domino magis benevolos redderet. Ubi aliquid intelligere potuit puer, eum pater ipſe in literis inſtituit, licèt idoneum & eruditum domi ſervum haberet Chilonem, à quo pueri multi erudiebantur. Sed nolebat, ut ipſe ſcriptum reliquit, ſervum filio ſuo vel maledicere vel aurem vellicare, ſi tardior in diſcendo eſſet: neque etiam filium tanti muneris, hoc eſt, doctrinæ, debitorem eſſe ſervo. Ipſe itaque ejus ludimagiſter, ipſe legum doctor, ipſe lanifta fuit. Neque modò docuit jaculari, armis depugnare, equitare, ſed etiam pugillatu decertare, calorem & frigus tolerare, fluminum vortices nando ſuperare. Conſcripſit illi manu ſuâ, grandibus literis, hiſtorias, ut etiam in paternâ domo nota haberet veterum inſtituta atque exempla. Quidquam turpe loqui cavit non minùs filio præſente, quàm ſacris virginibus Veſtalibus: & nunquam ſe ei in balneo videndum dedit. *Plut. in Cat. maj.*

5. L. Æmilio Paulo multi anni fuêre vacui à rerum publicarum curâ inter primum & alterum conſulatum. Eos totos impendit rebus ſacris, & maximè liberorum inſtitutioni, quos erudiri voluit non tantùm Romanâ veteri diſciplinâ, ſed etiam Græcis literis. Illis cùm grammaticæ, rhetoricæ, dialecticæque artis magiſtros dedit, tum pingendi quoque,

que, equitandi, venandi. Et, ut erat liberorum amantissimus inter Romanos, eorum exercitiis omnibus intererat, nisi reipublica aliò vocaret. *Plut. in Æmil.*

6 Augustus etiam puer animum optimis artibus excolebat, corpus laboriosis militaribusque exercitationibus durabat. Eum solicitè observabant mater Attia & Philippus vitricus; quotidie à magistris & custodibus, quo puero appositerant, inquirentes studiosè, quid rei egisset, quò esset profectus, quâ ratione diem transegisset, quibuscum denique esset versatus. Hâc Attiæ matris solicitudine factum est, ut Augustus evaserit è multis ipsius pudori oblatis periculis *Nicol. Damasc.*

Augustus summum imperium Romæ adeptus, nepotes suos literas aliaque rudimenta per se plerumque docuit. *Sueton. in Aug. c.* 64.

CAPUT XLIV.

Publicæ utilitati plurimùm prosunt qui juventutem eruiunt.

1. Quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodiâ contineretur. *Senec. 4 Benef. c.* 11.

Non is solus reipublicæ prodest qui tuetur reos, & de pace belloque censet, sed qui juventutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque ruentes prensat ac retrahit, &, si nihil aliud potest, certè moratur. An ille plus præstat, qui inter cives jus dicit; quàm qui docet juventutem quid sit justitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quàm pretiosum bonum sit bona conscientia! *De Tranq. c.* 3.

2. Quærenti mihi quânam re possem prodesse quamplurimis, nulla major visa est, quàm si tradetem civibus meis vias optimarum artium. Quod enim munus reipublicæ majus meliusve afferre possumus, quàm si docemus atque erudimus juventutem? his præsertim temporibus, quibus ita pro-

lapsa est, ut omnium operâ refrenanda atque coërcenda sit. *Cic. 2 de Div. n. 2 4.*

Si senibus satis virium sit, ut adolescentulos doceant, instituant, ad omne officium instruant, hoc opere quid potest esse præclarius? *De Senec. n. 29.*

CAPUT XLV.

Et præceptores & studia amet adolescens.

1. Discipuli, si modò sunt bene instituti, præceptorem amant & verentur. *Quintil. l. ii. c. 2.*

Id præcipuè monendi sunt adolescentes, ut ament præceptores suos non minùs quàm ipsa studia; & existiment eos parentes esse, non quidem corporum, sed mentium. Multùm hæc pietas conferet ad felicem exitum studiorum. Ita enim & libenter audient, & dictis credent, & esse magistrorum similes concupiscent, in ipsos denique cœtus scholarum læti & alacres convenient; emendati non irascentur, laudati gaudebunt: ut sint carissimi, mereri conabuntur. Nam ut præceptorum officium est docere, sic discipulorum, præbere se dociles: alioqui neutrum sine altero sufficiet. *Ibid. c. 10.*

2. Ea maximè cura habenda est, ut præceptor omnino fiat nobis familiariter amicus; nec sequatur officium tantùm in docendo, sed etiam affectum. *Ibid c. 3.*

Epaminondas philosophiæ præceptorem habuit Lysin Tarentinum, Pythagoræum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem anteposuerit in familiaritate omnibus suis æqualibus. Neque eum à se dimisit, priusquam ita doctrinâ anteceſſit condiscipulos, ut facilè intelligi posset pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. *Corn. Nep. in Epam. c. 2.*

Ciceronis filius declaravit ipse hâc epistolâ ad Tironem, quo amore Cratippum præceptorem dilexerit Scito me Cratippo esse conjunctissimum, non ut discipulum, sed uti filium. Nam cùm audio illum libenter publicè, tum etiam privatim ejus suavitatem vehementer amo. Sum totos dies cum eo, noctisque sæpe

ſæpenumero partem: exoro enim ut mecum quàm ſæpiſſimè cœnet. Hâc introductâ conſuetudine, ſæpe incidentibus nobis & cœnantibus obrepit, ſublatâque ſeveritate philoſophiæ, humaniſſimè nobiſcum jocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam jucundum, tam excellentem virum videas quamprimum. *Cic. Epiſt. ad fam. l* xvi. *Ep.* 21.

3. Patet autem ex Trebonii epiſtolâ ad Ciceronem patrem, quâ curâ, quâque modeſtiæ famâ filius ejus literis operam dederit. Athenas veni, atque ibi, quod maximè optabam, vidi filium tuum deditum optimis ſtudiis, cum ſummâ modeſtiæ famâ. Quâ ex re quantam voluptatem ceperim, ſcire potes, etiam me tacente. Non enim neſcis quanti te faciam, & quàm omnibus tuis bonis gaudeam, pro noſtro veterrimo veriſſimoque amore. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adoleſcente tuo, aut potiùs noſtro, amabilius eſt, ex omnibus iis qui Athenis ſunt, aut ſtudioſius earum artium, quas tu maximè amas, hoc eſt, optimarum. Itaque tibi, quod verè facere poſſum, libenter gratulor. Eum, licèt ingreſſum pleno gradu in ea ſtudia, atque tuâ cohortatione incitatum, cohortari non intermittemus, ut diſcendo exercendoque ſe in dies longiùs procedat. *L.* xii. *Ep.* 16.

CAPUT XLVI.

Sit gratus erga magiſtrum diſcipulus.

1. Præceptores ſuos adoleſcens veneretur ac ſuſpiciat, quorum beneficio ſe vitiis exuit, & ſub quorum tutelâ poſitus exercet artes bonas. *Senec. Ep.* 83.

Quis eſt noſtrûm liberaliter educatus, cui non educator, cui non magiſter ſuus atque doctor, cui non locus ille mutus, ubi ipſe altus aut doctus eſt, cum gratâ recordatione in mente verſatur. *Cic. pro Planc. n.* 81.

Veſpaſianus natus eſt in vico modico Sabinorum, & educatus ſub paternâ aviâ in prædiis. Quare princeps quoque locum incunabulorum aſſiduè frequentavit, manente villâ qualis fuerat olim, ne quid ſcili-

cet

cet mutaretur ex iis quibus oculi assueverant. Aviæ quoque memoriam tantopere dilexit, ut solemnibus ac festis diebus pocillo ejus argenteo bibere perseveraverit. *Sueton. in Vesp. c.* 2.

2. Cùm Cicero, natus vivente avo in parvâ villâ, dixisset Attico, se eo loco maximè delectari; his verbis respondit ei Atticus: Ego verò tibi istam justam causam puto, cur huc lubentiùs venias, atque hunc locum diligas. Quin ipse, verè dicam, sum ipsi villæ amicior factus, atque huic omni solo, in quo tu ortus procreatusque es. Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus aut admiramur, adsunt vestigia. Me quidem ipsæ illæ nostræ Athenæ non tam delectant operibus magnificis, quàm recordatione summorum virorum, ubi quisque habitare, ubi sedere, ubi disputare sit solitus: studioséque eorum etiam sepulchra contemplor. Quare istum, ubi tu es natus, plùs amabo posthac locum. *Cic. 2 de Leg. n.* 4.

3. Præceptorum & medicorum magna caritas, magna reverentia sit. Ne dicas nihil quidquam his debere te, nisi mercedulam. Nam primò quædam pluris sunt, quàm emuntur. Emis à medico rem inæstimabilem, vitam ac valetudinem bonam: & bonarum artium præceptore, studia liberalia & animi cultum. Itaque his non rei pretium solvitur; sed laboris, quòd deserviunt, quòd à rebus suis avocati nobis vacant. Deinde & medicus & præceptor sæpe in amicum transeunt, & nos non tam arte, quam vendunt, obligant, quàm benignâ & familiari voluntate. Hoc cùm factum est, tam medico quàm præceptori pretium operæ solvitur, animi semper debetur.

In optimis artibus quæ vitam conservant aut excolunt, qui nihil se plùs existimat debere, quàm pepigit, ingratus est. *Senec. 6 Benef. c.* 15, 16, 17.

4. Cùm Pythagoras accepisset Pherecydem, qui ejus præceptor fuerat, in insulâ Delo gravissimè ægrotare, confestim ex Italiâ in insulam navigavit: ubi cùm aliquandiu seni fomenta adhibuisset studiosè, nihilque omisisset, quod ad pristinam valetudinem eum revocaret, tandem senectute & morbi vi superatum

sedulò

ſedulò ſepeliit: & poſtquam ei, tanquam patri filius juſta perſolvit, rurſus in Italiam reverſus eſt. *Diod. Sic. l.* vi.

5. Alexander magnus eloquentiæ magiſtro uſus erat Anaximene Lampſaceno. Quæ res poſtmodum Lampſaco ſaluti fuit. Eam urbem diruere ſtatuerat Alexander, quòd à partibus Darii adverſum ſe ſtetiſſet. Itaque conſpicatus Anaximenem è muris prodeuntem obviàm ſibi, nec dubitans quin veniret deprecatum pro patriâ, per Deos juravit ſe non facturum quod ille petiſſet. Quo audito, callidus orator regem rogavit, ut Lampſacum dirueret. Jurisjurandi religione tactus Alexander, & captus piâ præceptoris quondam ſui ſolertiâ ad ſervandam patriam, Lampſacenis delicti gratiam fecit. *Paſan. l.* vi. *Val. l.* vii. *c.* 3.

Stagiram quoque urbem, à Philippo patre dirutam, reſtituiſſe dicitur, exoratus precibus Ariſtotelis ejus urbis civis, quem ferè ſemper ſecum habuit, donec poſt mortem patris rerum potitus in Aſiam trajiceret. Poſtea quoque inter belli curas non omiſit magiſtrum venerari, crebróque per literas compellavit, ut ab eo & diſciplinarum ſublimium arcana & morum præcepta acciperet. *Ælian. l.* xii. *c.* 54. *Freinſh.* 1 *lib. ſup. Curt.*

Cùm Tyri obſidio non pro ſpe Alexandri procederet; nè ſegniter adſidere uni urbi videretur, operi Perdiccam Craterumque præfecit: ipſe cum expeditâ manu Arabiam petiit. Ibi magnum in periculum venit propter pædogogum ſuum Lyſimachum, qui comitari eum voluerat, jactans ſe neque animo inferiorem eſſe, neque ætate graviorem Phœnice, olim Achillis primùm educatore, deinde ad bella comite. Nam ubi ad montana ventum eſt, &, relictis equis, iter pedibus faciendum fuit; Alexander, nocte ingruente & hoſtibus circa vagantibus, fatiſcentem ac defeſſum ſenem deſerere haud ſuſtinuit: ſed & verbis excitavit, & adminiculo corporis ſui adjuvit; ita ut ab exercitu ſuo, qui longius proceſſerat, diſtractus, noctem egerit in tenebris, & acri gelu, lociſque aſperis. *Q. Curt. l.* iv. *c.* 3. *Plut. in Alex.*

6. Anaxagoras

6. Anaxagoras Clazomenius non modò generis nobilitate & opibus, verùm etiam animi magnitudine, clarus fuit. Is ut rerum naturalium, maximè verò cœleſtium, contemplationi totum ſe traderet, univerſum patrimonium ſuis ſponte conceſſit, & tam publicæ quàm privatæ rei negligens, Athenas omnium doctrinarum inventrices ac cultrices petiit. Cuidam autem quærenti quòd nulla eſſet ei cura patriæ, quam relinquebat: *Mihi verò*, inquit, digitum in cœlum intendens, *patriæ cura, & quidem ſumma, eſt.* Imbutus ab eo Athenienſium dux Pericles rerum cœleſtium ſcientiâ magno animo elatoque fuit, ſublimi uſus eſt dicendi genere, & divitiis pauperes multos juvit. Contigit tamen ut mulctis diſtrictus negotiis Anaxagoram negligere videretur: unde ſenex jacebat in lecto capite obvoluto, vitamque inediâ finire ſtatuerat. Eâ re ad ſe delatâ perculſus Pericles, advolavit confeſtim; & jacentem enixè oravit eum lacrymis, ut vivere vellet, & ſibi conſervare fidelem ſapientemque in republicâ gerendâ conſiliarium. Ibi Anaxagoram, rejecto ab ore velamento, ferunt reſpondiſſe: *O Pericle, lucernæ infundunt oleum ii, quibus lucernâ eſt opus.* Anaxagoram deinde ſemper coluit magnâ curâ Pericles: & cùm impietatis accuſatus eſſet, atque in judicium vocatus, quòd unum tantùm Deum videretur agnoſcere; Periclis operâ judicibus ereptus, & incolumis ex urbe eſt dimiſſus. *Laërt. in Anax. Plut. in Pericle.*

Cùm M. Aurelius, qui poſtea imperavit, mortuum educatorem ſuum fleret, eumque aulici miniſtri revocarent ab illâ pietatis declaratione: *Permittite illi*, inquit imperator Antoninus Pius, *ut homo ſit: neque enim vel philoſophia vel imperium tollit affectus.* Jul. Capitol. in Anton. Pio, c. 10.

Diis acceptum refero, inquiebat M. Aurelius Imperator, *quod bonos præceptores habuerim; quòd illos maturè evexerim ad honores, quos expetere videbantur: quòd mihi quoque copia fuerit magiſtrorum, qui ad educandos liberos meos eſſent idonei.* Imò tantum honoris magiſtris ſuis detulit, ut imagines eorum aureas domi inter Lares Deos haberet, ac ſepulchra eorum hoſtiis & floribus ſemper

ſemper honoraret. *M. Aurel. l.* i. *c.* 17. *Capitol. in M. Anton. c.* 3.

CAPUT XLVII.

Præceptor nec habeat vitia, nec ferat.

1. Optimum erit pueris dari præceptores pædagogoſque vitiorum expertes: eorum enim, ſicut et nutricum, mores pueri plerumque referunt. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes reverſus vociferantem videret patrem: *Nunquam*, inquit, *hoc apud Platonem audivi.* Leonidas Alexandri pædagogus imbuit alumnum quibuſdam vitiis, quæ illum ab inſtitutione puerili perſecuta ſunt uſque in regale ſolium. *Seneca* 2 *de irâ, c.* 22. *Quintil. l.* i. *c.* 2.

Cùm puer publicis magiſtris erit tradendus eorum in primis inſpici mores oportebit. Hoc enim in omnibus cùm domeſticis tum publicis doctoribus examinandum quàm diligentiſſimè puto. Itaque parentes ſi non cæca & ſopita eorum ſocordia eſt, magiſtrum eligent ſanctiſſimum quemque (ſanctitatis enim præcipua prudentibus viris cura eſt) & diſciplinam quæ optima fuerit. *Quintil. l.* ii. *c.* 2. *l.* i. *c.* 3.

Corelliam Hiſpullam admonet Plinius, qualem filio rhetorem quærere debeat. Cùm dubitem utrum patrem tuum, virum ſanctiſſimum, ſuſpexerim magìs an amaverim, & te unicè diligam; cupiam neceſſe eſt, atquè etiam enitar, ut filius tuus & avo & majoribus ſimilis exiſtat. Iis autem ita demum ſimilis adoleſcet, ſi imbutus bonis artibus fuerit, quas plurimùm refert à quo potiſſimùm accipiat. Adhuc illum pueritia intra contubernium tuum tenuit, & domi præceptores habuit. Jam ſtudia ejus extra limen proferenda ſunt: jam circumſpiciendus rhetor Latinus, cujus ſcholæ ſeveritas, pudor in primis, caſtitas, conſtet. Videor ego demonſtrare tibi poſſe Julium Genitorem. Vir eſt emendatus & gravis: paulò etiam horridior & durior ut in hâc licentiâ temporum. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, niſi profuturum: nihil diſcet, quod neſciſſe rectius fuerit. Nec minùs ſæpe illo quàm à te me-

que admonebitur, quàm majorum gloriam ac famam ſuſtinendam habeat. Proinde, faventibus Diis, tradetur eum præceptori; à quo mores primùm, mox eloquentiam diſcat: quæ malè ſine moribus diſcitur. *Plinius, l.* iii. *Ep.* 3.

Sumat præceptor parentis erga diſcipulos ſuos animum; atque exiſtimet ſuccedere ſe in locum eorum, à quibus ſibi liberi traduntur. Ipſe nec habeat vitia, nec ferat. Non auſteritas ejus triſtis ſit, non diſſoluta comitas: ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honeſto et bono ſit ſermo: nam quò ſæpius monuerit, hôc rariùs caſtigabit. Minimè iracundus ſit, nec tamen eorum, quæ emendanda erunt, diſſimulator. *Quint. l.* ii. *c.* 2.

Orbilius Pupillus Beneventanus literas diu profeſſus in patriâ, quinquageſimo demum anno Romam, conſule Cicerone, tranſiit; docuitque majore famâ, quàm emolumento: nam ſenex & pauper habitabat ſub tegulis. Fuit naturæ acerbæ in diſcipulos; unde Horatius qui puer eo magiſtro uſus erat illum plagoſum appellat. *Sueton. de Gram. c.* 9. *Horat. l.* ii. *Epiſt.* 1.

2. Peſſimus pater videbitur, qui aſſiduis plagis liberos etiam ex leviſſimis cauſis compeſcet. Uter autem præceptor liberalibus artibus, quas docet, dignior eſt, qui excarnificat diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parum agilis in legendo oculus hæreat; an qui monitionibus et verecundiâ mavult emendare? Nunquid æquum eſt, graviùs & duriùs homini imperari, quàm imperatur animalibis mutis? Atqui domandi peritus artifex non equum crebris verberibus exterret: fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſerit.

Nullum animal moroſius eſt, nullum majore arte tractandum, quàm homo: nulli magis parcendum. Quid enim ſtultius, quàm adverſus jumenta & canes erubeſcere, iram exercere, hominem autem peſſimâ conditione eſſe ſub homine? Morbis corporis medemur, nec iraſcimur: ſui animo morbi ſunt, qui deſiderant medentem minimè infeſtum ægro. Ille cui aliorum

aliorum credita salus & cura est, cùm eorum vitiis luctetur, & resistat. Quibusdam morbum suum exprobret, quosdam mollius curet, ad graviora remedia, ubi tantùm necesse fuerit, confugiat. *Senec. a. de Clem. c* 16, 17.

Pudore & liberalitate liberos retinere satius esse credo, quàm metu: dicit pater quidam apud Terentium. *Terent. Adelph. Act.* i. *Sc.* 1.

4. Docendi peritus, tradito sibi puero, ingenium ejus naturamque perspiciat, ut, quomodo tractandus sit, discentis animus intelligat. Sunt enim quidam, nisi institeris, remissi: quidam imperia indignantur: quosdam continet metus, quosdam debilitat: ab aliis continuus labor aliquid extendit; in aliis plus animi impetus facit. Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria juvet, qui victus fleat: hunc mordebit objurgatio, in hoc desidiam nunquam verebor. *Quintil. l.* i. *c.* 4.

Diligentissimè videndum est iis qui instituunt aliquos atque erudiunt, quò sua quemque natura maximimè ferre videatur. Est enim ad cujusque naturam accommodanda, quantùm licet, doctoris institutio. *Cic.* 1. *de Orat. n.* 5.

CAPUT XLVIII.

Parentum adversus filios severitas.

1. Titus Manlius Torquatus, qui perindulgens in patrem fuerat, idem acerbè severus in filium fuit. *Cic.* 3 *Offic. n.* 112.

Quum Romanis adversus Latinos Tusculanosque pugnandum esset, placuit consulibus T. Manlio Torquato, & P. Decio, ut bellum severo administraretur imperio, & disciplina militaris ad priscos redigeretur mores: edixeruntque ne quis extra ordinem in hostes pugnaret. Fortè inter cæteros turmarum Præfectos, qui in diversas partes missi erant exploratum, T. Manlius consulis filius cum suis turmalibus accessit propestationem Tusculanorum equitum, quibus præerat Geminius Metius, vir tum genere tum factis clarus. Is ubi Romanos equites cognovit, insignemque inter eos

præcedentem consulis filium, paululùm ab suis equo provectus: *Visne*, inquit, *dum illa dies venit, quâ consulares exercitus cum Latinis decertabunt, interea tu ipse congredi mecum, ut utriusque nostrûm eventu cernatur, quantùm eques Latinus Romano præstet?* Movit ferocem animum juvenis seu ira, seu detrectandi certaminis pudor, seu inexsuperabilis vis fati. Oblitus itaque imperii patrii, consulumque edicti, ruit in id certamen, in quo haud multum intereat vinceretne, an vinceretur.

Equitibus cæteris velut ad spectaculum, utrimque summotis, Metius & Manlius adversos concitârant equos, & cùm infestis cuspidibus concurrissent, Romanus Tusculanum ex equo excussum transfixit, spoliisque lectis ad turmam suam revectus in castra ad patrem venit. Tum: *Ut me* inquit, *omnes tuo sanguine verè ortum prædicarent, provocatus ab hoste, hæc arma ex eo cæso capta attuli.* Quod ubi audivit consul, extemplò filium aversatus, et patrio amori præferens rempublicam, cujus intererat exercitum in gravissimo bello animadversionis metu contineri, milites classico advocari jussit. Qui postquam frequentes convenêre: *Quandoquidem*, inquit, *tu, Titi Manli, neque imperium consulare, neque majestatem patriam veritus, in hostem pugnâsti; & solvisti, quantum in te fuit, disciplinam militarem, quâ Romana res stetit ad hanc diem: nos potiùs pro nostro delicto plecti oportet, quam rempublicam luere peccata nostra magno suo damno. I, lictor, deliga ad palum.*

Exanimati omnes tam atroci imperio, & quasi dissectam in se cernentes securim, metu magìs, quàm modestiâ, quievêre. Postquam cervice cæsâ fusus est cruor, cum libero conquestu coortæ voces sunt, ita ut neque lamentis neque execrationibus parceretur. Deinde spoliis contectum juvenis corpus, à militibus crematum est, structo extra vallum rogo.

Fecit atrocitas pœnæ de Manlio sumptæ obedientiorem duci militem, & ea severitas ad felicem belli exitum profuit. Cùm T. Manlius consul Romam victor rediit, ei venienti seniores tantùm obviàm exiêrunt:

ërunt: juventus & tunc & omnl deinde vitâ aversata eum execrataque est. *Livius, l.* viii. *c.* 6. 12. *Cic.* i. *de Fin.* 23. 62.

Viguit quoque plurimùm apud Lacedæmonios disciplina militaris. Itaque cum in acie quidam Lacon strictum ensem jam esset in hostem infixurus, audito signo quod canebat receptui, non infixit. Interrogatus deinde, cur hostem quem in potestate habebat, non occidisset: *Quoniam*, inquit, *melius est parere imperatori, quàm hostem occidere.* Plut. Apoph.

2. Quum Macedonum legati Romam venissent conquestum de Silano Manlii Torquati filio, quòd prætor provinciam expilâsset; pater, avitæ severitatis hæres, petiit à patribus conscriptis, ne quid de eâ re statuerent, antequam ipse inspexisset Macedonum & filii sui causam. Id à senatu libenter concessum est viro summæ dignitatis, utpote consulari, & juris civilis peritissimo. Itaque institutâ domi cognitione causæ, solus per totum biduum vacavit utrique parti audiendæ, ac tertio die pronunciavit: *Filium suum videri non talem fuisse in provinciâ, quales ejus majores fuissent.* Et in conspectum suum deinceps venire vetuit. Tam tristi patris judicio perculsus Silanus, lucem ulteriùs intueri non sustinuit, & proximâ nocte vitam suspendio finivit. Peregerat Torquatus severi & religiosi judicis partes, satisfactum erat reipublicæ, habebat ultionem Macedonia; at nondum erat inflexus patris rigor. Igitur neque filii exequiis interfuit, ut patribus mos erat apud Romanos: & eo ipso die, quo funus ejus dicebatur, aures, ut solebat, volentibus consulere se de jure, accommodavit. *Valer. l.* v. *c.* 8. *Cicero* 1 *de Fin,* 24. *Livius Epit.* 54.

3. Ut Torquatus fuerat severus in coërcendâ filii avaritiâ, sic fuit Scaurus in puniendâ filii sui ignaviâ. Nam cùm apud Athesim fluvium à Cimbris Romani equites pulsi, Romam pavidi repeterent, deserto proconsule Q. Catulo; misit Scaurus qui filio illius consternationis participi dicerent: *Se libentiùs occursurum ejus in acie interfecti ossibus, quàm visurum reducem rem tam deformis fugæ; itaque conspectum irati patris*

degeneri filio vitandum esse, si quid verecundiæ superesset. Quo nuncio accepto, juvenis adversus semetipsum convertit gladium, quò in hostes usus non fuerat, & sibi mortem consciviit. *Valer. ibid.*

4. Non intra verborum castigationem hæsit A. Fulvius vir senatorii ordinis. Nam cùm filius ejus pravo consilio in castra Catilinæ rueret; illum è medio itinere retractum supplicio mortis affecit; præfatus: *Non se genuisse eum Catilinæ adversus patriam, sed patriæ adversus Catilinam.* Valer. ibid.

5. Rhacoces quidam genere Mardus septem habebat filios, quorum minimus, nomine Cartomes, adolescens supra ætatem audax, multis suis fratribus mala quotidie inferebat. Cùm eum pater non destitisset clementer admonere & verbis castigare, neque ille auscultaret utilia suadenti, venêre fortè in eam regionem judices illi, qui jussu regis Persarum singulas provincias peragrare soliti erant, ad jus dicendum, & propterea aliquando Oculi Regis vocabantur. Tùm verò Rhacoces filium comprehendit, & manibus post tergum ligatis, ad judices traxit, quibus cùm enumerâsset quæ fuerant ab illo audacter & improbè perpetrata, postulavit ut contumaciæ & improbitatis pœnas morte lueret. Tam inusitatâ parentis adversus filium postulatione obstupefacti judices, à sententiâ ferendâ abstinuêre, & utrumque ad regem Persarum Artaxerxem deduxerunt.

Ut stetit in conspectu Artaxerxis Rhacoces, & eadem, quæ priùs adversus filium conquestus est, ac postulavit: *Ergone,* inquit rex, *tu oculis tuis videre morientem filium sustinebis pater? Maximè,* respondit ille, *quoniam in horto quoque cùm lactucarum amaros surculos desringo & amputo, nihil omnino mali ex eo mater ipsorum, ipsa lactuca, sentit: sed efloresçit magis, majorque & dulcior evadit. Pariter & ego,* rex, *cùm videro prohiberi ab injuriâ faciendâ & perire eum, qui & domui meæ & fratribus suis plurimùm nocet, meæ rei meliùs se habebunt, & cum reliquis illis unà prosperè agentibus vivam.* Quibus auditis, Artaxerxes collaudatum quidem Rhacocem inter regios

judices

judices sedere jussit, ita alloquutus eos qui præsentes aderant: *Qui tam justè de suis ipsius liberis sententiam pronunciat, omnino etiam adversus alios diligens erit & incorruptus judex.* Adolescentem verò præsenti pœnâ liberavit, gravissimum mortis genus interminatus ei, si deinceps deprehensus esset patrare similia præteritis. *Ælian. l.* i. *c.* 34. *Xenoph. Cyrop. l.* i.

6. Pausanias Lacedæmoniorum dux, elatus victoriâ partâ de Mardonio apud Platæas, nefaria adversus patriam consilia inierat. Eum propterea comprehendi cùm jussissent Ephori, in ædem Minervæ confugit: unde ne exire posset, statim Ephori, valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, ut faciliùs sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse, eamque, postquam cognovit scelus filii, lapidem ad introitum ædis attulisse, ad claudendum filium. Cùm deinde Pausanias semianimis è templo elatus esset, confestim animam efflavit. Sic magnam belli gloriam turpi morte maculavit. *Corn. Nep. in Pausan.*

CAPUT XLIX.

Parentum amor in liberos.

1. Erat Mulgentii, quod est oppidum Siciliæ, vir opibus & gloriâ princeps civitatis suæ, cui cognomen Cambalus. Hic venatum egressus, cùm in latronum manus penè incidisset, pedibus in oppidum cœpit contendere. Ei tum fortè Gorgus pater equo vectus occurrens, statim equo desiliit, filiumque hortatus est ut, equo insceuso, protinus se in urbem reciperet. At filius salutem suam patris incolumitati præferri non est passus: neque pater vicissim voluit periculum effugere, projecto ad certam mortem filio. Itaque cùm alter alterum flens oraret, & ambo inter se certarent, paterno amore in filium contendente cum filii pietate in patrem, interim latrones utrumque assecuti confoderunt. *Diod. Sic. l.* xxxiv.

2. Zaleucus apud Locrenses legem tulerat, ut adultero oculi effoderentur. Cujus flagitii cùm paulò-

pòst convictus fuisset ipsius filius; pœnam ex paternâ lege daturus erat. Tota civitas necessitatem pœnæ remitti adolescenti volebat in gratiam & honorem patris à quo saluberrimis legibus fuerat munita, postulabatque à Zaleuco, ut filio suo indulgeri pateretur. Ille tandem precibus populi victus, se inter misericordem patrem & justum legislatorem est partitus: sic ne, quod semel sancitum fuerat, irritum fieret per impunitatem admissi flagitii, unum sibi, alterum filio, oculum eruit. *Ælian, l.* xiii. *Valer. l.* vi. *c.* 5.

3. Diagoras Rhodius tres filios adolescentes habuit, unum pugilem, alterum pancratiastem, tertium luctatorem: eosque omnes vidit vincere coronarique Olympiæ eodem die. Et cùm ibi eum tres adolescentes amplexi, coronis suis in caput patris impositis, suaviarentur, populusque gratulabundus jaceret undique in eum flores, ibidem in stadio, inspectante populo, in osculis atque in manibus filiorum animam afflavit. *A. Gell. l.* iii. *c.* 14.

4. Ubi accepta ad Thrasimenum lacum clades Roma audita est, varias in curas dispertiti eorum animi fuêre, quorum propinqui pugnæ interfuerunt: quia ignorabant quæ cujusque suorum fortuna esset, & quid sperare aut timere deberent. Postero die, ac deinceps aliquot sequentibus, ad portas major mulierum, quàm virorem, multitudo stetit, opperiens aut suorum aliquem, aut nuncium de his: circumfundebanturque obviis multa sciscitantes, neque avelli ab illis poterant priusquam ordine omnia inquisivissent. Inde varios vultus cerneres, ut cuique aut læta aut trestia nunciabantur. Fœminarum præcipuè gaudia insignia erant, & luctus. Ferunt unam, sospite filio, repentè in ipsâ urbis portâ oblato præter spem, in conspectu ejus expirâsse: alteram, cui mors filii falsò nunciata fuerat, mœstam sedentem domi, nimio gaudio exanimatam fuisse ad primum conspectum redeuntis filii. Sic quas dolor non extinxerat, lætitia consumpsit. *Livius, c.* xxii, *c.* 7. *Valer. l.* ix. *c.* 12.

CAPUT

CAPUT L.

Suæ sunt conjugibus munia assignata à naturâ.

Gradus plures sunt societatis humanæ. Prima societas est in ipso conjugio. *Cic. Off.* n. 53, 54. Maritale conjugium à naturâ comparatum est, ut non solùm jucundissima, sed etiam utilissima vitæ societas iniretur. Ex eâ plurima mortalibus adjutoria & propugnacula præparata sunt. Cùm victus & cultus humanus accurandus esset, non in sylvestribus locis & in propatulo, sicut feris, sed domi sub tecto: necessarium fuit, alterum è conjugibus esse foris & sub dio, qui labore & industriâ comparata quæ necessaria essent: alterum intus, qui comparata custodiret, & cætera conficeret, quæ domi deberent administrari. Natura distribuit viro calores pacis ac belli, id est, rusticationis & militarium exercitationum: mulieri verò, quam omnibus his rebus fecerat inhabilem, domestica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc sexum assignaverat custodiæ rei familiaris, idcirco timidiorem reddidit, quàm virilem: nam metus plurimùm confert ad diligentiam custodiendi. Quòd autem necesse esset quærenti victum foris & in aperto nonnunquam injuriam propulsare, ideò virum audaciorem facit quàm mulierem. Memoriam non minorem fœminæ, quàm viro, tribuit; quia utrique æquè opus fuit. *Cic. Invent.*

CAPUT LI.

Maritorum amor in uxores.

1. Tiberius Gracchus, Romæ censor, & bis consul, geminos reportavit triumphos: majorem tamen ex virtute & sapientiâ gloriam invenit. Itaque dignus est habitus qui in matrimonium acciperet Corneliam, filiam P. Scipionis, à quo devictus fuerat Annibal. Hic, quemadmodum C. Gracchus filius ejus scriptum reliquit, duobus anguibus diversi sexûs in thalamo comprehensis, rem prodigii loco habuit, qui augur erat,

erat, & convocatos haruſpices conſulit. Qui cùm reſpondiſſent: *Non eſſe occidendos ambos angues, non eſſe etiam dimittendos, ſed, occiſo uno, alterum dimittendum: ſi maſcm amiſiſſet, uxori celerem mortem inſtare: ſi fœminam, ipſi*; æquiùs eſſe cenſuit ſe jam ætate provectum maturam mortem oppetere, quàm Corneliam, quæ juvenis eſſet, & adhuc patriæ dare cives poſſet ex alio marito. Itaque & uxori parcens, & reipublicæ conſulens, fœminam ſerpentem emiſit: ipſe paucis pòſt diebus eſt mortuus. Marito ſuperſtes conjux, ſic rei familiaris curam geſſit, ſic liberos inſtituit, tantam vitæ ſanctitatem & animi magnitudinem oſtendit, ut non malè viſus ſit conſuluiſſe Tiberius, qui pro tali muliere voluiſſet emori. *Cic. 1 de Div. n. 36. Plinius, l.* vii. 36. *Valer. l.* iv. *c.* 6.

Ab hoc mariti in uxorem amore longè abfuit Admetus Pheræorum rex, ſi poëtis fides habeatur. Nam cùm à Diis monitus eſſet, fore ut præſentem mortem effugeret, ſi quis reperiretur, qui ejus vice mori vellet; paſſus eſt conjugem ſuam Alceſtim, adhuc integrâ ætate florentem, voluntario obitu pro ſe defungi. *Valer. ibid. Euripid. in Alceſt.*

2. C. Plautius, morte uxoris auditâ, doloris impotens, cùm pectus ſuum gladio percuſſiſſet, inceptum perficere eſt prohibitus interventu ſuorum, qui et vulnus obligârunt. At ubi primùm occaſio data eſt, ſciſſis faſciis & vulnere divulſo, ex imis viſceribus animum dolore oppreſſum extraxit.

Ejuſdem ut nominis, ita amoris quoque (ſeu potiùs furoris) M. Plautius, quum Tarentum claſſe appuliſſet, atque ubi uxor ejus, quæ maritum illuc proſecuta fuerat, morbo deceſſiſſet: funeratâ eâ atque in rogum impoſitâ, ſtricto ferro incubuit. *Valer. ibid.*

3. Dicebat Cato Major, majorem laudem eſſe boni mariti, quàm magni ſenatoris: & Socratem illum veterem ſibi propterea maximè admiratione eſſe, quòd perpetuè placidè comiterque vixiſſet cum uxore morosâ. *Plut. in Caton.*

CAPUT

CAPUT LII.

Uxorum constans amor in maritos.

1. Porcia, M. Catonis Uticensis filia, cùm apud Philippos victum & interemptum maritum cognosceret; quia ferrum, quod poscebat ad mortem sibi inferendam, non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitavit, virilem patris exitum mulier imitata novo mortis genere *Valer. l.* iv. *c.* 6.

Conjugis audisset fatum cùm Porcia Bruti,
Et subtracta sibi quæreret arma dolor,
Nondum scitis, ait, *mortem non posse negari?*
Credideram satis hoc vos docuisse patrem.
Dixit, & ardentes avido bibit ore favillas.
I nunc, & ferrum, turba molesta, nega.
Martial. lib. i. *Epigr.* 43.

Ad mortem fortiter ferendam sese antea erudierat. Porcia. Pridie quàm Cæsar à Bruto cæterisque conscriis esset occisus, cultellum tonsorium, quasi unguium resecandorum causâ, poposcit, eoque velut fortè è manibus elapso se ipsa vulneravit. Clamore ancillarum in cubiculum uxoris vocatus Brutus, objurgare eam coepit, quòd tonsoris officium præripere voluisset. At Porcia ei secretò dixit: *Non casu, sed de industriâ, hoc mihi vulnus feci, certissimum amoris erga te mei indicium. Experiri enim volui, an satis mihi animi futurum esset ad mortem ferro quærendam, si tibi generosum propositum ex sententiâ parum cessisset.* Dicitur Brutus, his auditis, manus & oculos ad cœlum sustulisse, Deosque orâsse, ut dignus conjuge Porciâ maritus posset videri. *Valer. l.* iii. *c.* 2. *Plut. in Bruto.*

2. Ægrotabat Cæcinna Pætus maritus Arriæ, ægrotabat & filius, uterque mortiferè ut videbatur. Filius decessit, eximiâ pulchritudine, pari verecundiâ, & parentibus non minùs ob alia carus, quàm quòd filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exequias, ut ignoraret maritus. Quinimò quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium atque etiam meliùs habere se simulabat. Ac persæpe interroganti

quid

quid ageret puer, respondebat: *Bene quievit, libenter cibum sumpsit.* Deinde cùm diu prohibitæ lacrymæ vincerent prorumperentque, egrediebatur. Tunc se dolori dabat. Satiata flendo, siccis oculis, composito vultu, redibat, quasi oblita orbitatis. *Plinius, l.* iii. 16.

Scribonianus in Illyrico bellum moverat contrà Claudium: fuerat Pætus in partibus ejus, &, occiso Scriboniano, ipse Romam trahebatur. Cùm esset navem ascensurus, oravit Arria milites, ut simul imponeretur. *Nempe*, inquiebat, *daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcetur: omnia, vel sola præstabo.* Non impetravit. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo secuta est. Postquam Romam venit, &, desperatâ mariti salute, ipsa mori statuisse visa est, attentiùs custodiebatur à suis. Sensit, & *Nihil agitis*, inquit, *patestis enim efficere ut malè moriar: ne moriar, non patestis.* Simulque è cathedrâ exiliens, adverso parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit. Refocillata, *Dixeram*, inquit, *vobi, inventuram me duram ad mortem viam, si vos facilem negâssetis.* Poterat sanè marito peremptò vivere, atque etiam in aliquo honore esse, quia Messalinæ Claudii uxori erat conjunctissima; at ei mortis comes esse voluit. Quinetiam ut illum excitaret ad mortem virili animo oppetendam, ipsa prior pectus suum perfodit, & extractum è vulnere pugionem marito porrigens, immortalem hanc vocem edidit: *Pæte, non dolet.* Dio. l. ix.

Casta suo gladium cùm traderet Arria Pæto,
Quem de visceribus traxerat ipsa suis:
Si qua fides, vulnus quod feci non dolet, inquit,
Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæte, dolet.
Martial. lib. i. Ep. 14.

3. Gentis Cariæ regina Artemisia virum suum Mausolum maximè dilexit virum: quantopere verò desideravit mortuum, judicare facile est ex habitis ejus funeri honoribus, & exstructo illi sepulchro magnifico, ut inter septem mundi miracula numeraretur. Præmiis quoque excitavit præstantissima ætatis

suæ

suæ ingenia ad laudes mortui celebrandas. Sed his magni amoris indiciis non contenta ipsa, Mausoli vivum ac spirans sepulchrum fieri concupivit, & cùm ejus cinerem atque ossa mixta odoribus contusaque indidisset aquæ, ebibit. Aut saltem, ut Ciceroni placet, quamdiu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam confecta contabuit. *Valer. l.* iv. *c.* 6. *A. Gell. l.* x, *c.* 18. *Cic. l.* iii. *Tusc. n.* 75.

4. Marcia Catonis Uticensis filia cùm diutiùs lugeret maritum, interrogata quem diem luctûs ultimum esset habitura? respondit, sibi futurum eundem luctûs finem, & vitæ. Et Valeria, Messalarum soror, rogata cur, amisso Servio viro, nulli vellet nubere? *Quoniam*, inquit, *mihi semper vivit maritus Servius*. Erasmi Apoph.

Phocionis uxor, mulieri cuidam aureas & gemmis distinctas vestes ostentanti, dixit: *At mihi satis splendidum ornamentum est Phocion meus, pauper quidem, sed vicesimo jam anno Athenienſium dux.* Stobæus, Serm. v.

CAPUT LIII.

Conjugis delectus ex moribus fiat.

1. Lycurgum quodam percontante cur virgines indotatas nubere lege præcepisset: *Ut*, inquit, *neque propter egestatem aliquæ relinquantur innuptæ, neque aliæ propter divitias expetantur: Sed juvenum quisque mores puellæ spectans, ex virtute eligat.* Plut. Apoph.

Virgo dummodo morata rectè veniat, dotata est satis. *Plaut. Aulul. Act.* ii. *sc.* 2.

Dos est magna parentium virtus. *Hor. l.* iii. *Od.* 24.

Dicebat Cleobulus, filias nuptum dari oportere ætate virgines, ac prudentiâ mulieres. *Diog. Laërt. in Cleob.*

Unicæ filiæ pater Themistoclem consulebat, utrùm eam pauperi, sed bono viro, collocaret: an locupleti parum probato. Cui is, *Malo*, inquit, *virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ viro.* Quo dicto stultum patrem monuit, ut generum potiùs, quàm divitias generi, legeret. *Valer. l.* vii. *c.* 2. *Cic.* 2 *Offic. n.* 74.

2. Adoleſcens Pittacum rogavit, ut doceret, utrâ ſibi è duabus puellis ducenda eſſet uxor: duas enim offerri dixit, alteram genere atque opibus parem ſibi, alteram utrâque re ſibi præſtantem. Ille, ſublato baculo, quo propter ætatem adminiculo utebatur, trivium oſtendit, quò lucendi causâ pueri ſolerent convenire, eòque juſſit illum pergere, ut audiret à pueris, quid ipſi facere optimum eſſet. Paruit adoleſcens, & pueros in trivio audivit invicem dicentes: *Tu tibi ſume parem.* Diog. Laërt. in Pittac.

3. Thales â ducendâ uxore alieno animo erat. Urgenti aliquando matri ut ſe matrimonii vinculis aſtringeret, *Nondum tempeſtivum eſſe*, reſpondit. Multos poſt annos cùm eadem acriùs inſtaret, *Non amplius tempeſtivum eſſet*, dixit. *Diog. Laërt. in Thal.*

Cùm Solon Miletum veniſſet ad Thaletem, mirum ſibi videri dixit, quòd nuptiarum & ſobolis omnino negligens eſſet. Nihil tum Thales reſpondit: Sed paulo poſt peregrinum quendam ſubornavit, qui ſe nuperè Athenis advenisſe ſimularet. Quærente Solone, num quid in eâ urbe novi? Homo quæ diceret edoctus à Thalete, nihil aliud contigiſſe reſpondit, niſi quòd adoleſcentem quendam efferri vidiſſet, cujus funus tota civitas proſequeretur. *Erat quippe*, inquit, *ut ferebant, filius viri inter cives virtute præſtantis, & jamdudum ab urbe abſentis. O infortunatum parentem!* exclamabat Solon. *Cæterum die*, inquit, *quodnam ejus nomen ferebant? Audivi equidem*, reſpondit ille, *ſed excidit mihi. Hoc tantùm memini, multum habitum eſſe ſermonem de illius viri ſapientiâ ac juſtitiâ.* Solon, cujus metus ad ſingulas peregrini reſponſiones magis ac magis creſcebat, turbatus animo atque anxius, quæſivit, *Nunquid ille fato functus adoleſcens, Solonis eſſe filius diceretur?* Quod ita eſſe reſpondente illo, cœpit Solon caput cædere, aliaque & facere & dicere quæ ſolent magno mœrore oppreſſi. Tum ridens Thales, qui aderat: *Hæc me*, inquit, *ô Solon, à ducendâ uxore & tollendis liberis abſterruerunt, quæ te etiam fortiſſimi animi virum nunc frangunt. Te verò nihil hic nuncius movet; hæc enim omnia ficta ſunt.* Plut. in Sol.

CAPUT

James McCochrane's Book

CAPUT LIV.

Magnâ sit inter fratres concordia & benevolentia.

1. Amicitiæ eorum hominum, quos familiaritas conjunxit, nihil aliud sunt, quàm umbræ & imagines illius primæ, quam natura fratribus erga fratres indidit, caritatis. Hanc qui non colit studiosè ac veneratur, an fidem facere cuiquam potest, se aliis esse benevolum? *Plut. de Amore fraterno.*

Sanguinis conjunctio devincit caritate homines. Magnum est enim eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia. *Cicer.* 1 *Offic.* 54.

Quis amicior est, quàm frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris? *Sallust. Jug. c.* 10.

Silurus Scytharum rex morti proximus afferri fasciculum hastilium jussit, eumque, ut erat colligatus, dedit confringendum filiis suis octoginta. Cùm id quisque se posse facere negâsset; ipse, soluto fasciculo, singula hastilia facilè confregit; ità docens illos, si concordes essent, insuperabiles fore: si dissiderent, infirmos futuros. *Plut. de Garrul.*

2. Ego nostrâ ætate non minùs raram fratrum amicitiam video esse, quàm fuêre quondam fratrum inimicitiæ: quæ quia naturæ legi adversabantur, in tragœdiis & theatris publicè sunt exagitatæ. *Plutar. de Am. fratern.*

L. Paulus Æmilius filiarum alteram Catonis filio in matrimonium dedit, alteram Ælio Tuberoni, viro optimo, & qui fortissimè paupertatem tulit. Sexdecim erant Ælii, qui omnes cum numerosâ sobole & uxoribus in ædibus peranguſtis concordi animo habitabant. At hujus nostræ ætatis fratres & cognati, inquit Plutarchus, nisi multum inter se spatii interjecerint, aisi muris, fluminibus, regionibus distinxerint patrimonia & rem familiarem, non cessant à mutuis contentionibus. *Plut. in Æmil.*

2. Adolescens Pittacum rogavit, ut doceret, utrâ sibi è duabus puellis ducenda esset uxor: duas enim offerri dixit, alteram genere atque opibus parem sibi, alteram utrâque re sibi præstantem. Ille, sublato baculo, quo propter ætatem adminiculo utebatur, trivium ostendit, quò lucendi causâ pueri solerent convenire, eòque jussit illum pergere, ut audiret à pueris, quid ipsi facere optimum esset. Paruit adolescens, & pueros in trivio audivit invicem dicentes: *Tu tibi sume parem.* Diog. Laërt. in Pittac.

3. Thales â ducendâ uxore alieno animo erat. Urgenti aliquando matri ut se matrimonii vinculis astringeret, *Nondum tempestivum esse*, respondit. Multos post annos cùm eadem acriùs instaret, *Non amplius tempestivum esset*, dixit. *Diog. Laërt. in Thal.*

Cùm Solon Miletum venisset ad Thaletem, mirum sibi videri dixit, quòd nuptiarum & sobolis omnino negligens esset. Nihil tum Thales respondit: Sed paulo post peregrinum quendam subornašvit, qui se nuper Athenis advenisse simularet. Quærente Solone, num quid in eâ urbe novi? Homo quæ diceret edoctus à Thalete, nihil aliud contigisse respondit, nisi quòd adolescentem quendam efferri vidisset, cujus funus tota civitas prosequeretur. *Erat quippe*, inquit, *ut ferebant, filius viri inter cives virtute præstantis, & jamdudum ab urbe absentis. O infortunatum parentem!* exclamabat Solon. *Cæterum dic*, inquit, *quodnam ejus nomen ferebant? Audivi equidem*, respondit ille, *sed excidit mihi. Hoc tantùm memini, multum habitum esse sermonem de illius viri sapientiâ ac justitiâ.* Solon, cujus metus ad singulas peregrini responsiones magis ac magis crescebat, turbatus animo atque anxius, quæsivit, *Nunquid ille fato functus adolescens, Solonis esse filius diceretur?* Quod ita esse respondente illo, cœpit Solon caput cædere, aliaque & facere & dicere quæ solent magno mœrore oppressi. Tum ridens Thales, qui aderat: *Hæc me*, inquit, *ô Solon, à ducendâ uxore & tollendis liberis abterruerunt, quæ te etiam fortissimi viriles virum nunc frangunt. Te verò nihil hic nuncius movet; hæc enim omnia ficta sunt.* Plut. in Sol.

CAPUT

James M. Cochrane's Book

CAPUT LIV.

Magnâ sit inter fratres concordia & benevolentia.

1. Amicitiæ eorum hominum, quos familiaritas conjunxit, nihil aliud sunt, quàm umbræ & imagines illius primæ, quam natura fratribus erga fratres indidit, caritatis. Hanc qui non colit studiosè ac veneratur, an fidem facere cuiquam potest, se aliis esse benevolum? *Plut. de Amore fraterno.*

Sanguinis conjunctio devincit caritate homines. Magnum est enim eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia. *Cicer.* 1 *Offic.* 54.

Quis amicior est, quàm frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris? *Sallust. Jug. c.* 10.

Silurus Scytharum rex morti proximus afferri fasciculum hastilium jussit, eumque, ut erat colligatus, dedit confringendum filiis suis octoginta. Cùm id quisque se posse facere negâsset; ipse, soluto fasciculo, singula hastilia facilè confregit; ita docens illos, si concordes essent, insuperabiles fore: si dissiderent, infirmos futuros. *Plut. de Garrul.*

2. Ego nostrâ ætate non minùs raram fratrum amicitiam video esse, quàm fuêre quondam fratrum inimicitiæ: quæ quia naturæ legi adversabantur, in tragœdiis & theatris publicè sunt exagitatæ. *Plutar. de Am. fratern.*

L. Paulus Æmilius filiarum alteram Catonis filio in matrimonium dedit, alteram Ælio Tuberoni, viro optimo, & qui fortissimè paupertatem tulit. Sexdecim erant Ælii, qui omnes cum numerosâ sobole & uxoribus in ædibus peranguſtis concordi animo habitabant. At hujus nostræ ætatis fratres & cognati, inquit Plutarchus, nisi multum inter se spatii interjecerint, aut muris, fluminibus, regionibus distinxerint patrimonia & rem familiarem, non cessant à mutuis contentionibus. *Plut. in Æmil.*

3. Cùm mortuus eſt pater, rectum eſt fratres magis etiam quàm priùs ſtudioſos eſſe retinendæ mutuæ benevolentiæ, neque ad paternam hæreditatem accedere, quaſi ad ſpolia ex hoſte diripienda, imitantes peſſimum exemplum Chariclis & Antiochi, qui relictum à patre poculum argenteum ac veſtimentum in duas partes diſciſſum abſtulerunt. Diligenter ergo obſervent illum herciſcendæ hæreditatis diem, qui aut diſcordiæ inimicitiæque implacabilis, aut concordiæ amicitiæque principium eſſe ſolet. *Plut. de Amore fratern.*

Mortuo L. Paulo Æmilio, P. Scipio Æmilianus cum fratre Fabio hæres relictus, animum verè fraternum in eum oſtendit. Nam cùm illum videret re familiari minùs, quàm ſe, inſtructum eſſe; univerſam hæreditatem, quæ ſexaginta talentis & pluris æſtimabatur, ei conceſſit. Sic enim demum Fabius opibus æqualis ipſi erat futurus. Quod factum cùm ab omnibus celebraretur, aliud quoque clarius animi ſui ſpecimen dedit. Nam cùm Fabius in funere patris gladiatores dare conſtituiſſet, neque eum ſumptum facilè poſſet ſuſtinere; Scipio dimidiam impenſæ partem de ſuo eſt largitus. Hujuſmodi verò impenſa non minor triginta talentis tum ſolebat eſſe, ſi quis magnificè munus gladiatorium edere vellet. Cùm Scipionis quoque mater Papiria paulò pòſt de vitâ deceſſiſſet; univerſam hæreditatem conceſſit ſororibus, tametſi nulla pars bonorum legibus ad eas rediret. *Diod. Sic. l.* xxxi.

Æternam ſibi apud poſteros famam paravit Proculeius paterno in fratres animo. Eques Romanus fuit, Auguſti amicus. Patre mortuo, patrimonium cum fratribus Murenâ & Scipione æquis partibus diviſerat: at illi bello civili bonis omnibus ſpoliati ſunt. Quam calamitatem ut leniret Proculeius, facultates omnes ſuas cum fratribus iterum eſt partitus. Unde Horatius dixit:

Vivet extento Proculeius ævo,
Notus in fratres animi paterni. *Od. l.* ii. 2.

4. Operæ pretium eſt diſceptationem audire fra-

trum

trum barbarorum, non de agelli particulâ, non de mancipiis, non de pecore, ſed de ipſo Perſidis regno. Cùm Darius Perſarum rex obiiſſet; certamen de regno ejus ortum eſt inter Artemenem maximum natu filiorum ejus, & Xerxem: quod quidem concordi animo detulerunt ad patruum ſuum Artaphernem, velut ad domeſticum judicem. Ille, domi cognitâ causâ, Xerxem præpoſuit. Porrò adeò fraterna contentio fuit, ut nec victor inſultaverit, nec victus doluerit, ipſoque litis tempore invicem dona miſerint. Jucunda quoque inter ſe & fida convivia habuerunt: & judicium ſine ullo convicio fuit. Adeò tum fratres moderatiùs inter ſe maxima imperia dividebant, quàm nunc exigua patrimonia partiuntur. *Plutar. de Amore fraterno. Juſtinus, l.* ii. *c.* 10.

5. Antiochus, cognomento Accipiter, adverſus Seleucum fratrem de regno bellum gerebat. Cùm tamen Seleucus, à Galatis victus, nuſquam appareret, & interfectus putaretur; Antiochus purpuram depoſuit, pullâque veſte ſumptâ, & clauſâ regiâ, fratrem luxit. Paulò pòſt cùm audi viſſet illum vivere, & alium exercitum colligere; in publicum progreſſus, Diis ſacra propter ſalutem fratris fecit, & ſubditas ſibi gentes in ſignum lætitiæ coronas geſtare juſſit. *Plut. ibid.*

6. Darius Hydaſpis filius, Perſarum rex, in cuſtodiam tradi juſſerat Intaphernem unum è purpuratis, cum liberis atque omni familiâ necandum. Exanimata Intaphernis uxor ad regias fores ſtatim advolavit: & cùm nec lacrymis nec precibus modum faceret, hoc illi rex concedere ſe dixit, ut, ſi quem ex omnibus morti addictis ſalvum præ cæteris cuperet, is ei condonaretur. Quos quia omnes ex æquo amabat mulier, diu inops conſilii permanſit. Tandem fratrem ſibi poſtulavit condonari. Quod miratus rex, quæſivit cur maritum uxor, filios mater negligens, fratrem elegiſſet, qui videbatur minùs jucundus ac carus futurus eſſe. Tum illa: *Rex*, inquit, *maritus mihi alius atque alii liberi poſſunt contingere, his amiſſis, ſi Dii voluerint: alius verò frater minimè,*

utpote extinctis jam parentibus meis. Hoc responso delectatus rex, fratrem, quem optaverat, dimisit, & filium natu maximum: cæteros jubet ad mortem rapi. *Herodot. l.* iii.

7. Bello Antiochi magno & gravi, cùm Lucio Scipioni obvenisset Asia provincia; quia parum in eo putabatur esse animi, parum roboris, senatus belli gerendi curam mandari volebat collegæ ejus Caio Lælio, Lælii sapientis patri. Surrexit tunc P. Africanus, frater major L. Scipionis, & illam ignominiam familiæ deprecatus est: dixit in fratre suo summam virtutem esse, summumque consilium: seque eâ ætate, iis rebus gestis, ei legatum futurum promisit. Quod cùm ab eo esset dictum; nihil est de L. Scipionis provinciâ commutatum. Itaque frater natu major, minori legatus in Asiam profectus, tamdiu eum consilio operaque adjuvit, donec ei triumphum & cognomen Asiatici peperisset. *Cicer. Philip.* xi. *n.* 7.

8. Cùm admodum puer esset Cato Uticensis, quærentibus ex eo quibusdam, quem omnium maximè diligeret, respondit fratrem. Iisdem rursus quærentibus, quem secundum maximè diligeret, fratrem quoque respondit. Interrogatus de tertio, idem responsum dedit: donec illi à percontatione desisterent. Crevit cum ætate illa in fratrem benevolentia & reverentia; ab ejus latere non discedebat, ei se in cunctis obedientem præbebat, & annos natus viginti sine fratre Cæpione nunquam cœnaverat, non in forum progressus, non peregrè profectus fuerat. Utriusque probi erant mores: at Catonis vita severior. Itaque Cæpio, cùm ipsius frugalitas & temperantia laudabatur, fatebatur se virum frugi videri posse, si cum multis Romanorum compararetur: *At ubi*, inquiebat, *cum Catonis vitâ comparo meam, nihil mihi videor à Sippio differre.* Erat autem ille Sippius vir nequam, & luxu perditus.

Bello adversus Spartacum voluntaria stipendia fecit Cato fratris causâ, qui tum tribunus militum erat. Cùm deinde accepisset eum Asiam petentem incidisse in morbum Æni in Thraciâ, licèt tum gra-

vis

vis tempeſtas ſæviret neque ad manum eſſet magna navis, ſolvit è portu Theſſalonicæ exiguâ navi onerariâ cum duobus tantùm amicis & tribus ſervis: & penè hauſtus fluctibus, tandem præter ſpem incolumis evaſit. At fratrem modò defunctum reperit. Tum verò & queſtibus, & lacrymis, & iis omnibus quæ dolor ſuadet, totum ſe tradidit, tam pius & lenis in ſuos, quàm aſper & invictus adverſus voluptates, minas, & iniquas poſtulationes. Mortui corpus quàm magnificentiſſimo potuit funere extulit, & conſpicuum è precioſo marmore tumulum ei in Æni foro extrui curavit ſuis impenſis. Vela poſtea facturus, cùm ſuaderent amici ut Cæpionis reliquias in alio navigio poneret, animam ſe priùs quàm illas relicturum reſpondit, atque ita ſolvit. *Plut. in Catone.*

9. Apollinis mater Eumenis regis, ac trium præterea filiorum, nempe Attali, Philetæri, & Athenæi, ſæpiſſimè ſe beatam prædicabat, & Diis gratias agebat, non propter divitias atque imperium, ſed quòd tres è filiis ſuis videret eſſe fratris natu maximi quaſi ſatellites, ita ut ille fine ullo metu verſaretur in medio ipſorum gladios & haſtas ferentium. Contra Xerxes, Ochum filium inſidias fratribus ſtruxiſſe cùm comperiſſet, mœrore eſt extinctus. *Plut. de Amore fratern.*

10. Si qua fortè inter fratres controverſia exorta eſt, ea ſtatim aut ab ipſis aut arbitrorum judicio dirimatur, imitandique ſunt Pythagorei, qui non cognatione, ſed doctrinæ duntaxat ſocietate conjuncti, ſi quando per iram ad maledicta prorupiſſent, ante ſolis occaſum dextris mutuò datis, & factâ invicem ſalutatione, in gratiam redibant. *Ibid.*

Fruſtrâ & nullius rei causâ nobis natura largita eſt manſuetudinem, & patientiam moderationis animi filiam: aut his utendum eſt maximè erga cognatos & affines. *Ibid.*

Eſt hominis, ſuos, ut jubet natura, ex animo amantis, petere gratiam delicti ſui, ubi adverſum eos peccavit; & ubi ipſe ab iis læſus eſt, veniam illis ultro dare, antequam petant. Verùm neſcio an nemo ad dandam veniam difficilior ſit, quàm qui illam poſtulare ſæpiùs meruit. *Senec. de Clem.* i. c. 6.

Celebris eſt in ſcholis fama Euclidis Socratici, quòd, auditâ iniquâ & belluinâ voce fratris, qui dixerat: *Peream, niſi te ulciſcar*: reſpondit: *Ego verò peream, niſi tibi perſuaſero, ut, poſitâ irâ, no ames ſicut olim.* Plut. ibid.

CAPUT LV.

Niſi in bonis amicitia eſſe non poteſt.

Eſt amicitia nihil aliud niſi ſumma conſenſio rerum divinarum atque humanarum inter aliquos cum benevolentiâ & caritate. Qua quidem haud ſcio an quicquam, exceptâ ſapientiâ, melius homini ſit a Diis immortalibus datum. *Cicer. de Amic. n.* 20.

Omnium ſocietatum nulla præſtantior eſt, nulla firmior, quàm cùm viri boni, moribus ſimiles, ſunt familiaritate conjuncti. Hoc enim ſentio, niſi in bonis amicitiam eſſe non poſſe. Ipſa virtus amicitiam gignit & continet, nec ſine virtute eſſe amicitia ullo pacto poteſt. Virtus, virtus inquam, conciliat amicitias & conſervat. Homines malos aliquando videmus eadem cupere, eadem odiſſe, eadem metuere: ſed quæ inter bonos amicitia dicitur, hæc inter malos factio eſt. 1. *Offic.* 52. *de Amic. n.* 18. 20. 100. *Salluſt. Bell. Jug. c.* 31.

CAPUT LVI.

Amicitiâ ſublatâ, omnes eſt è vitâ ſublata jucunditas.

1. Ego vos hortor, ut amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Nihil quippe eſt tam naturæ aptum, tam conveniens ad res vel ſecundas vel adverſas. Nam ut ſecundas res facit amicitia ſplendidiores jucundioreſque, ſic adverſas facit leviores. Quis eſſet tantus fructus in proſperis, niſi haberes, qui illis æquè ac tu ipſe gauderet? Adverſas verò ferre difficile eſſet ſine eo, qui graviùs etiam illas, quàm tu, ferret. *Cic. de Amic. n.* 17. 22.

Quid dulcius, quàm habere aliquem, quicum omnia audeas ſic loqui, ut tecum?

Quoniam

Quoniam res humanæ fragiles caducæque sunt, semper aliqui acquirendi sunt quos diligamus & à quibus diligamur. Caritate enim benevolentiâque sublatâ, omnis est è vitâ sublata jucunditas. *n.* 102.

2. Una est amicitia in rebus humanis, de cujus utilitate omnes uno ore consentiunt. Divitias despiciunt ii, quos tenuis victus cultusque delectat: honores, quorum cupiditate multi inflammantur, quidam ita contemnunt, ut nihil inanius, nihil levius esse existiment: itemque cætera, quæ aliis admirabilia videntur, alii sunt, qui pro nihilo putent. De amicitiâ omnes ad unum sentiunt, *sine amicitiâ vitam esse nullam.* Quinetiam si quis est eâ asperitate & immanitate naturæ, ut congressus hominum fugiat atque oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio quem accepimus; tamen is pati non possit, ut non anquirat aliquem, apud quem evomat virus acerbitatis suæ. *n.* 86.

3. Timon, de quo hîc Cicero, licèt μισάνθρωπος, id est, humani generis osor, appellaretur: amico utebatur uno, cui nomen Apemantus, quem ob morum similitudinem admittebat. Is tamen cùm fortè apud Timonem cœnâsset, exclamâssetque, *Quàm dulce est, ô Timon, hoc convivium! Ita sanè,* inquit ille, *si tu non adesses.* Eidem Apemanto interroganti cur Alcibiadem, juvenem ferocem atque audacem, diligere videretur, respondit Timon, ideò sibi carum esse adolescentem, quòd illum prævideret fore populo Athieniensi magnorum malorum causam.

Prodiit aliquando Athenis in concionem. Quod cum præter consuetudinem faceret, magna omnium expectatio fuit, quidnam afferret. Tunc ille è suggestu, in quem ascenderat: *Athenienses,* inquit, *est mihi area quædam in qua crevit ficus, unde multi voluntario suspendio vitam finîêre. Quoniam autem in areâ illâ ædes exstruere mihi in animo est; antequam ficum exscindam, vos monitos volo, ut, si qui de suspendio cogitant, maturent quàm maximè.* Plut. in Alcib.

CAPUT

CAPUT LVII.

In eligendis amicis cautio est adhibenda.

1. In amicis eligendis negligentes ne simus. *Cicer. de Amic. n.* 62.

Augustus amicitias non facilè admisit, & constantissime retinuit. *Suet. in Aug.*

Ne nimis citò diligere incipiamus; neve non dignos. Digni autem amicitiâ sunt ii, in quibus ob virtutem inest causa, cur diligantur. Rarum eorum genus: & quidem omnia præclara, rara; nec quicquam est difficilius quàm reperirè quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. Sed plerique in rebus humanis nihil bonum norint, nisi quod fructuosum sit: & amicos, tanquam pecudes, eos potissimùm eligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. Ita carent pulcherrimâ illâ & maximè naturali amicitiâ per se & propter se expetendâ. *Cicer. ibid. n.* 78.

2. Nihil æquè oblectare potest animum, quàm amicitia fidelis ac dulcis. Quantum bonum est, ubi nactus es ejusmodi amicos, in quorum pectora tutò secretum omne descendat, quorum sermo sollicitudinem tuam leniat, hilaritas tristitiam dissipet, prudentia bona consilia afferat, conspectus ipse delectet?

Amicos quantùm fieri poterit, vacuos à cupiditatibus eligamus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. Itaque ut in pestilentiâ curandum est, ne assideamus corporibus jam corruptis & morbo flagrantibus, quia in afflatu ipso periculum est; ita in legendis amicis dabimus operam, ut quàm minimè vitiis inquinatos assumamus. Neque hoc præcipio tibi, ut neminem nisi omnino sapientem velis admittere. Ubi enim istum invenies, quem tot seculis quærimus? Pro optimo est minimè malus. In tantâ bonorum egestate, minimè fastidiosa fiat electio. *Senec. de Tranquil.* 7.

CAPUT

CAPUT LVIII.

Amicus amicum non minùs diligat, quàm seipsum.

Si quis sapiens amicitiam tueri velit, eodem modo erit affectus erga amicum, quo in seipsum; & eosdem labores ejus causâ suscipiet, quos propter se suscepérit. Lætabitur amici lætitiâ æquè ac suâ, & pariter dolebit, ejus angoribus. Est enim, ut dicunt, fœdus quoddam sapientum, ut non minùs amicos quàm se ipsos diligant. Quod fieri posse intelligimus, & aliquando videmus: perspicuumque est nihil ad jucundè vivendum reperiri posse tali conjunctione aptius. *Cicer. 1 de Fin. n. 67.*

Damon & Pythias Pythagorei tam fidelem inter se amicitiam junxerant, ut mori parati essent alter pro altero. Cùm eorum alter à Dionysio tyranno nece damnatus impetrasset tempus, quo, profectus domum, res suas ordinaret; alter vadem se dare tyranno pro reditu ejus non dubitavit, ita ut, si ille non revertisset ad diem, moriendum esset sibi ipsi. Igitur omnes, & in primis Dionysius, cupidè expectabant novæ atque ancipitis rei exitum. Appropinquante deinde definitâ die, nec illo redeunte, unusquisque stultitiæ damnabat tam temerarium sponsorem. At is nihil se de amici fide metuere prædicabat. Et verò ille ad diem dictam supervenit. Admiratus eorum fidem tyrannus, petivit ut se in amicitiam tertium reciperent, & supplicio liberavit eum qui morte erat plectendus. *Valer. l. iv. c. 7. Cicer. 3 Offic. n. 45. Diodor. l. vi.*

CAPUT LIX.

Amicitiâ unus fit ex pluribus.

1. Quisque eorum, in quibus eadem studia sunt, eædemque voluntates, æquè altero delectatur ac se ipso: efficiturque id quod Pythagoras vult in amicitiâ, ut unus fiat ex pluribus. *Cic. 1 Offic. n 56.*

Homo se ipse naturâ diligit, & alterum anquirit, cujus animum ita cum suo misceat, ut efficiat penè unum ex

ex duobus. Eſtque verus amicus tanquam alter idem. *De Amic. n.* 21.

2. Alexander, victo apud Iſſum Dario, ad captivas matrem conjugemque ejus præmiſit quoſdam è ſuis, qui nunciarent ipſum venire ad eas inviſendas: moxque, inhibitâ comitantium turbâ, earum tabernaculum intravit cum Hephæſtione. Is longè omnium amicorum cariſſimus erat regi, cum ipſo pariter educatus, ſecretorum omnium arbiter: libereque admonendi eum jus non alius habebat, quod tamen admodum prudenter uſurpabat. Ætate erat par regi: ſed corporis habitu præſtabat. Ergo reginæ, illum regem eſſe ratæ, Perſarum more veneratæ ſunt. Inde erroris admonita Syſigambis Darii mater, advoluta eſt pedibus Alexandri, ignorationem nunquam antea viſi regis excuſans. Quam ille manu allevans: *Non errâſti*, inquit, *mater*; *nam & hic Alexander eſt.* Utri priùs gratulemur? Alexandro, qui hoc dicere voluit; an Hephæſtioni, cui audire contigit? *Q. Curt. l.* iii. 12. *Valer. l.* iv. *c.* 7.

Erat Alexandro præter Hephæſtionem amicus alter Craterus, diverſum utrique ingenium, diverſi mores. Hephæſtion ad Alexandri voluntatem ſeſe accommodans, plaudebat ei peregrina inſtituta æmulanti & amplectenti. Craterus, morum patriorum retinens, conſulebat Alexandri gloriæ, & quæ eſſent maximè utilia ſuadebat. Alexander Hephæſtionem diligebat magis: at Craterum pluris faciebat. Per illum barbaris reſponſa dabat: per hunc Macedonibus & Græcis. *Plutar. in Alex.*

CAPUT LX.

Amico omnia credenda.

Diu cogita an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit. Cùm placuit recipi, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Tu quidem ita vive, ut nihil dicas aut facias, niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia quædam ſunt quæ arcana dici ſolent, hæc cum amico communica. Fidelem ſi putaveris, facies. *Senec. Ep.* 3.

Quidam

Quidam narrant obviis quæ tantùm amicis committenda ſunt, & in quaſlibet aures exonerant quidquid illos urit. Quidam contrà etiam cariſſimis diffidunt, & interiùs premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt: utrumque enim vitium eſt, & omnibus credere, & nulli. Sed alterum honeſtius dico vitium, alterum tutius.

CAPUT LXI.

Res turpes amicum non rogemus, nec faciamus rogati.

1. Quæ videntur utilia, honores, divitiæ, voluptates, & cætera generis ejuſdem, hæc nunquam amicitiæ anteponenda ſunt. At vir bonus neque contra rempublicam, neque contra jusjurandum ad fidem quidquam faciet, amici causâ. Nam ſi omnia facienda ſint quæ amici velint, ejuſmodi amicitiæ conjurationes putandæ ſunt. *Cicer. 3. Offic. n. 43, 44.*

Nulla eſt excuſatio peccati, ſi amici causâ peccaveris. Nam æquè nefas eſt, malum aliquod & facere rogatum, & rogare. *De Amic. n. 37. n. 39.*

Hæc prima lex in amicitiâ ſanciatur, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati: ſed ab amicis honeſta petamus, amicorum causâ honeſta faciamus: nec expectemus quidem dum rogemur. Studium ſemper adſit, cunctatio abſit. *n. 40. 44.*

2. Pericles ille Athenienſis, egregius vir ingenio, boniſque omnibus diſciplinis ornatus, profectus eſt quatenus amici causâ progredi fas eſſe exiſtimaret. Nam cùm amicus eum rogaret, ut pro re causâque ejus falſum dejeraret; his ad eum verbis eſt uſus: *Me amicis opitulari oportet, ſed usque ad Deos.* A. Gell. l. i. c. 3.

Simonides poëta, fretus eâ, quæ ipſi cum Themiſtocle erat, familiaritate, petiit ab eo aliquid injuſti: quod negans Themiſtocles, dixit ei: *Neque tu, ô Simonide, bonus poëta fueris, ſi carmina contra poëticæ artis leges condideris; neque ego bonus magiſtratus, ſi quid contra patriæ leges tuâ causâ fecerim.* Plut. in Them.

3. 4. Cùm

Cùm Pub. Rutilius Rufus amici cujuſdam injuſtæ rogationi reſiſteret, atque is perſummam indignationem dixiſſet: *Quid ergò mihi opus eſt amicitiâ tuâ, ſi, quod rogo, non facis?* *Imò*, reſpondit Rutilius, *quid mihi tuâ, ſi propter te aliquid inhoneſtè facere me oporteat?* Sciebat quippe vir ſanctus, tam contra officium eſſe tribuere amico quod non ſit æquum, quàm non tribuere id quod rectè poſſumus: atque ſi fortè amici à nobis poſtulent quæ honeſta non ſunt, religionem & fidem eſſe amicitiæ anteponendam. *Val. l. vi. c. 4. Cicer. 3 Offic. n. 43.*

CAPUT LXII.

Veritas & fides in amicitiâ retinentur.

1. Vetus eſt illa lex juſtæ veræque amicitiæ, ut idem amici ſemper velint: neque eſt ullum certius amicitiæ vinculum, quàm conſenſus & ſocietas conſiliorum & voluntatum. Nam idem velle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia eſt. Itaque inter amicos, quorum emendati mores fuerint, ſit omnium rerum, conſiliorum, voluntatum, ſine ulla exceptione, communitas. *Cicer. pro Planc. n. 5. Salluſt. Cat. 20. Cicer. de Amic. n. 62.*

2. Monendi tamen amici ſæpe ſunt & objurgandi; & hæc accipienda amicè, cùm benevolè fiunt. Adhibenda autem diligentia eſt, ut monitio aſperitate, objurgatio contumeliâ, careat. Verum quidem eſt Terentianum illud: *Obſequium amicos, veritas odium parit.* At in obſequio comitas tantùm adſit; aſſentatio vitiorum adjutrix procul removeatur, quæ non modò amico, ſed ne libero quidem, digna eſt. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico, vivitur. Hujus autem ſalus deſperanda eſt, cujus aures veritati clauſæ ſunt, ita ut ab amico verum audire nequeat. Ut igitur proprium eſt veræ amicitiæ & monere & moneri: & qui monet, debet liberè facere, non aſperè; qui monetur, debet patienter ferre, non repugnanter; ſic habendum eſt, nullam in amicitiis peſtem eſſe majorem, quàm adulationem, blanditiam, aſſentationem. Scitum eſt illud Catonis, ut multa:

multa: *Acerbos inimicos meliùs de quibuſdam mereri, quàm eos amicos, qui dulces videantur: illos verum ſæpe dicere, hos nunquam.* Nulla porrò amicitia eſt, cùm alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus eſt. *n.* 88. 91.

Secretò amicos admone, lauda palàm. *P. Syrus.*

3. Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multò magis amicum. Aliquando utar verbis durioribus, ſi hac ratione emendari illum ſperavero poſſe. An patiemur amicos ſanabiles, & qui fieri boni poſſunt, ſi quid illos momorderit, perire, ſublatâ admonitione, quâ & pater filium aliquando correxit, & uxor maritum aberrantem ad ſe reduxit? *Senec.* 5. *Benef. c.* 22.

Qui non vetat peccare, cùm poſſit, jubet.

Amici vitia ſi feras, facis tua.

Bis peccas, cùm peccanti obſequium accommodas.

Bonus animus nunquam erranti obſequium accommodat. *Senec. Troas, ver.* 289. *P. Syrus.*

Conſilium verum dare gaudeamus liberè. Plurimùm in amicitiâ valet amicorum bene ſuadentium auctoritas: eaque adhibeatur ad monendum non modò apertè, ſed etiam acriter, ſi res poſtulabit: & adhibitæ pareatur. *Cicer. de Amic. n.* 44.

Cum Mæcenas Auguſto Cæſari perquam familiaris eſſet, & magnâ apud eum gratiâ valeret; eo animo fuit, ut prodeſſet quibus poſſet, noceret verò nemini. Amicorum ſuorum nonnullos ad magiſtratus & imperia curavit promoveri, in equeſtri ordine ipſe permanens. Mira quoque ejus & ars & libertas fuit in Auguſti animo flectendo ad mitiora, cum irâ incitatus eſſet. Exemplum hoc unum erat inſtar omnium. Jus aliquando dicebat Auguſtus, & multos morte damnaturus videbatur. Aderat tum Mæcenas, qui per circumſtantium turbam perrumpere & ad tribunal propiùs accedere conatus eſt. Quod cùm fruſtrà tentaſſet; hæc verba in tabellâ ſcripſit; *Surge tandem, carnifex.* Eamque tabellam ad Auguſtum projecit. Quâ lectâ, is ſtatim ſurrexit, & nemo eſt morte multatus. *Dio, l.* lv.

4. In Socrate iræ ſignum erat, vocem ſubmittere, loqui parciùs. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur. Nec erat illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Sic iram ejus multi intelligebant, nemo ſentiebat. Senſiſſent autem, niſi amicis objurgandi ſe jus idem dediſſet, quod ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quantò magis hoc nobis faciendum eſt! Rogemus ergo amiciſſimum quemque, ut adverſus nos libertate utatur tunc maximè, cum minimè pati illum videbimur poſſe, nec aſſentiatur iræ noſtræ aut cupiditati. Optimum eſt proſpicere impedimenta notis vitiis. *Senec.* 3 *de Irâ*, *c.* 13, 14.

5. Admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrimè patitur. *Senec.* 3 *de Irâ*, *n.* 37.

Xenocratem Chalcedonium Plato, magiſter & amicus, ruſticitatis arguebat, eique ſæpiùs dicebat: *Xenocrates*, *Gratiis para facito*. Quam reprehenſionem admonitionemque ille ſemper æquo & grato animo accepit: & aliquando cuidam ipſum incitanti ad repellendam Platonis objurgationem, ſapienter prorsùs reſpondit: *At illud mihi utile eſt*. Ælian. l. xiv. c. 19. Diog. Laërt. in Xenoc.

CAPUT LXIII.

Omnia poſſidentibus ſæpe amicus deeſt.

1. Neminem tam altè ſupra cæteros fortuna extulit, ut non illi aliquid deſit. Si cætera adſint, abeſt plerumque res omnium præſtantiſſima, amicus, qui verum dicat, & ab errore vindicet hominem deceptum conſuetudine audiendi blanda pro rectis. Regibus ac potentibus viris vix quiſquam ex animi ſui ſententia ſuadet diſſuadetque: ſed adulandi certamen eſt, & una contentio, quis blandiſſimè fallat. Ignorant itaque vires ſuas, & ſe tam magnos rati, quàm audiunt, iræ obſequuntur, quam nemo revocat; bella temerè ſuſcipiunt, & in ſummum rerum omnium ſuarum diſcrimen veniunt. *Senec.* 6. *Benef.* 29. 31.

2. Quum bellum Græcis indiceret Xerxes, nemo non ſtupuit animum ejus tumentem, obliviumque quàm caduca eſſent ea quibus confideret. Alius alie-

bat Græcos non laturos nuncium belli, & ad primam adventantis exercitûs famam terga verſuros. Alius, nihil dubii eſſe, quin Græcia non vinci ſolùm, ſed etiam obrui poſſet illâ, quam ſecum trahebat, innumerabili militum multitudine. Cùm in hunc modum multa jactarentur, quæ concitarent regem nimiâ æſtimatione ſui furentem; Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit: *Ipſam illam, quâ placeret ſibi, militum turbam indigeſtam & gravem, non facilè regi poſſe: & periculum eſſe, ne pauci Lacones, obſtruentes corporibus ſuis commiſſas ſibi Græciæ anguſtias atque aditus, morarentur tot illa gentium millia.* Accidêrunt quæ Demaratus prædixerat. Victus Xerxes, & regnum ſuum rapidâ fugâ repetere coactus, Demarato gratias egit, *quòd ſolus ſibi dixiſſet verum.*

3. Antiochus quum in venatione feram perſequendi ſtudio ab amicis & ſervis aberraſſet, in caſam pauperum hominum intravit ignotus. Cum iis cœnans ſermonem de rege injecit, ut ſciret quæ eſſet hoſpitum de ſe opinio; audivitque: *Regem in cæteris quidem bonum & laude dignum eſſe; ſed amicis utentem malis, plurima negligere, & ſæpe quæ ne eſſaria eſſent nihil curare: quòd venationi plus æquo indulgeret.* Tacuit tum quidem Antiochus. Sed poſtquam orto ſole ad caſam illam venêre regii ſatellites, & purpuream veſtem cum diademate attulêre; converſo ſermone ad regia illa inſignia: *Certè*, inquit, *ea quo die vos ſumpſi, bevi primùm veros de me ſermones audivi.* Plut. Apoph.

4. Perfectus haud dubiè princeps enituiſſet Valentinianus, ſi ei contigiſſet, aut carere infidis hominibus, quibus ſeſe quaſi fidiſſimis prudentiſſimiſque dederat, aut uti probatis eruditiſque monitoribus. *Aur. Vict. Ep. c.* 69.

CAPUT LXIV.

Veros amicos repare difficile eſt.

1. Cùm Auguſtus audiviſſet tandem Juliæ filiæ ſuæ flagitia, quæ tamdiu neſcierat, parum potens iræ, patefecerat, eam relegando. Deinde ubi, inter-

poſito tempore, in locum iræ ſubiit verecundia; gemens quòd non illa ſilentio preſſiſſet (quia quarumdam rerum turpitudo aliquando etiam ad eum redit qui eas vindicat) ſæpe exclamavit: *Horum mihi nihil acciderſſet, ſi aut Agrippa aut Mæcenas vixiſſet.* Intelligebat ſcilicet quàm utile ſit regi aut principi viro fidum amicum habere, quàm damnoſum carere. Imperante Auguſto, cæſæ ſunt legiones Romanæ, & aliæ protinus ſcriptæ. Fracta claſſis; & intra paucos dies natavit nova. Sævitum eſt in opera publica ignibus; ſurrexerunt meliora conſumptis. Totâ reliquâ Auguſti vitâ Agrippæ & Mæcenatis vacavit locus. Adeò imperatori, tot millia hominum habenti, duos reparare difficile fuit. *Senec. 6 Benef. c.* 32.

Amicum perdere eſt damnorum maximum.

P. Syrus.

2. Cùm Darius Xerxis pater malum granatum aperuiſſet, & quidam ab eo ſciſcitaretur, quarum rerum tantum numerum habere optaret, quantus illic ineſſet granorum numerus? reſpondit: *Zopyrorum.* Fuerat enim Zopyrus Dario amiciſſimus, ſicque illi deditus, ut ultro ſe verberibus toto corpore lacerari, naſum, aures, & labia ſibi præcidi voluerit, ad revocandam in ejus poteſtatem Babyloniam. *Plutar. Apoph. Juſtin. l.* i. *c.* 10.

CAPUT LXV.

Amici theſauri regum ſunt.

1. Non exercitus, neque theſauri, præſidia regni ſunt: verùm amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas; officio & fide pariuntur. Interrogatus Alexander ubi theſauros haberet: *Apud amicos,* reſpondit. Idem cùm ad Achillis tumulum veniſſet, *felicem eum ſibi videri,* dixit, *quòd dum viveret, fidum amicum* (Patroclum) *nactus eſſet, & poſt fata magnum præconem* (Homerum). *Salluſt. Jug. c.* 10. *Amm. l.* XXV. *Plut. in Alex.*

Cùm plurimis amicitiis fortuna principum indigeat, præcipuum eſt principis opus amicos parare. *Plinii Paneg. Traj.*

Nullum

Nullum majus boni imperii inſtrumentum eſt, quàm boni amici. *Tacit. Hiſt.* iv. *c.* 7.

2. Cùm à Piſiſtrato, qui principatum Athenis invaſerat, amici quidam deſciviſſent, atque in arcem Phylam ſeceſſiſſent; acceſſit ad eos, veſtem ſtragulam colligatam ferens ſecum, ac mirantibus illis quærentibuſque quid vellet? *Aut*, inquit, *perſuadere ut mecum redeatis; aut ſi minùs id perſuaſero, manere vobiſcum: ideoque inſtructus veni.* Plut. Apoph.

3. Trajanum imperatorem laudat Plinius, quòd & amicos diligat, & ipſe diligatur. In animis hominum exoleverat priſcum mortalium bonum, amicitia: cujus in locum migraverant aſſentationes, blanditiæ, &, pejor odio, amoris ſimulatio. In principum domo nomen tantùm amicitiæ inane manebat. Nam quæ poterat eſſe inter eos amicitia, quorum alii ſibi domini, alii ſervi, videbantur? Tu hanc pulſam & errantem reduxiſti. Habes amicos, quia amicus ipſe es. Neque enim amor, ut alia, ſubjectis imperatur: neque eſt ullus affectus tam erectus & liber & dominationis impatiens, nec qui magìs vices exigat. Diligis ergo, & diligeris: atque in eo tota gloria tua eſt, qui, ſuperior factus, deſcendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore ſubmitteris: imò tunc maximè imperator es, cùm amicum ex imperatore agis. Jucundiſſimum eſt in rebus humanis amari, ſed non minùs amare. Quorum utroque ita frueris, ut cùm ipſe ardentiſſimè diligas, ardentiùs tamen diligaris. *Plinii Paneg. Traj.*

CAPUT LXVI.

Amicus certus in re incerta cernitur. Ennius.

1. Ipſæ amicos res optimæ pariunt, adverſæ probant. *P. Syrus.*

Poſcunt fidem ſecunda, at adverſa exigunt.
Senec. Agam. ver. 934.

Cùm Catoni Uticenſi obveniſſet morte patruelis ſui Catonis hæreditas centum talentorum, omnia in pecuniam redegit, quam amicis, utì cuiquam opus erat,

commodabat. Quinetiam & prædia ſua & ſervitia eorum causâ aliquando oppignerabat. *Plut. in Cat.*

Sinceræ fidei amici præcipuè in rebus adverſis cognoſcuntur: quidquid enim tunc præſtatur, totum à conſtanti benevolentiâ proficiſcitur. At qui fortunatum amicum colit, ille magìs causâ ſuâ adulari, quàm verè diligere, poteſt videri. Libentiùs igitur & diutiùs ſervavit poſteritas nomina eorum, qui amicos in adverſis caſibus non deſeruerunt, quàm illorum, qui amicos opibus florentes coluerunt. Nemo de Sardanapali familiaribus loquitur: Oreſtes penè notior eſt propter Pyladem amicum, quàm propter Agamemnonem patrem. Illorum amicitia, ſi qua tamen fuit, in deliciis & luxuriâ turpiter extincta eſt: horum verò enituit communi calamitate, & immortalem apud poſteros famam eſt adepta. Quid enim celebratum magìs, quàm illa Pyladis atque Oreſtis coram rege Thoante plena amoris contentio, uter moreretur? Dum alter nititur ab altero depellere crimen & criminis pœnam, atque in ſe transferre: dum, ignorante rege uter eorum ſit Oreſtes, Pylades Oreſtem ſe eſſe dicit, ut pro illo necetur; Oreſtes autem, ita ut eſt, Oreſtem ſe eſſe aſſeverat. Qui clamores Romæ totâ caveâ excitati ſunt in M. Pacuvii de Oreſte & Pylade fabulâ? Spectantes plaudebant in re fictâ: quid arbitramur in verâ fuiſſe facturos? Facilè indicabat ipſa natura vim ſuam, cùm homines, id quod facere ipſi non poſſent, rectè fieri in altero judicarent. *Valer. l.* iv. *c.* 7. *Cicer. de Amic. n.* 24 5 *de Fin. n.* 63.

2. Mutinâ fugiens D. Brutus, ut cognovit miſſos ab Antonio equites ad ſe interficiendum adveniſſe, in loco quodam cum paucis ſuorum delituit, morti ſe ſubtracturus. Eò factâ ab equitibus irruptione, Servius Terentius fideli mendacio Brutum ſe eſſe ſimulavit, obſcuritate ipsâ loci ſuffragante, & corpus ſuum objecit trucidandum. Verùm cognitus à Furio, cui Brutiana cædes mandata fuerat, non potuit necè ſuâ amici ſupplicium avertere: ſic invitus, fortunâ cogente, vixit. Incepto egregio, non autem irrito

irrito eventu, æſtimari debet Servii Terentii fides in amicum. Quanquam enim ei, ſicut cupierat, pro amico ſuo perire non contigit; ipſe extinctus eſt, quantùm in illo fuit, & D. Brutus periculum mortis evaſit. *Valer. l.* iv. *c.* 7.

3. Laudatur alterius Romani in amicum extinctum conſtans caritas. T. Volumnius, e ¡ueſtri loco natus, M. Lucullum familiariter coluerat. Eum à M Antonio interemptum cùm vidiſſet, & liceret fugâ vitæ conſulere; exanimi amico adhæſit, ſic in lacrymas & gemitus profuſus ut nimia pietate cauſam ſibi mortis accerſeret. Namque propter præcipuam & perſeverantem lamentationem ad Antonium pertractus eſt. Cujus poſtquam in conſpectu ſtetit: *Jube me*, inquit, *protinus ad Luculli corpus perduci & occidi. Neque enim abſumpto illo ſupereſſe debeo, cùm ei infelicis adverſum te militiæ auctor fuerim.* Facilè impetravit ab Antonio: ductuſque quò voluerat, Luculli dextram avidè oſculatus eſt, caputque ejus, quod abſciſſum jacebat, pectori ſuo applicuit; ac deinde cervicem ſuam interfectoris gladio præbuit. *Valer. ibid.*

CAPUT LXVII.

Vulgare amici nomen, ſed rara eſt fides. Phædr.

Quum parvas ædes ſibi fundâſſet Socrates,
E populo ſic neſcio quis, ut fieri ſolet;
Quæſo, tam auguſtam talis vir ponis domum?
Utinam, inquit, *veris hanc amicis impleam!*
Phædr. l. iii. f. 9.

Amicus res rara, quæ non alibi magìs deeſt, quàm ubi creditur abundare. Non ſunt iſti amici, qui agmine magno pulſant januam regum, aut reges ſimulantium. Atria hominibus plena ſunt, amicis vacua. *Senec.* 5 *Benef. c.* 33, 34.

Illud amicitiæ ſanctum ac venerabile nomen
Re jam pro vili ſub pedibuſque jacet.
Ovid. 1 *Triſt. Eleg.* vii.

Turpe quidem dictu, ſed, ſi modò vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.
2 *De Pont. Eleg.* iii.

Cum

Cura quid expediat prior eſt, quàm quid ſit honeſtum :
Et cum fortunâ ſtatque caditque fides.
Cùm fortuna manet, vultum ſervatis, amici :
Cùm cecidit, turpi vertitis ora fugâ. *Petron.*

Donec eris felix, multos numerabis amicos :
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.
Ovid. 1 *Triſt.*, *Eleg.* viii.

Hirundines æſtivo tempore præſtò ſunt, frigore pulſæ recedunt. Ita falſi amici ſereno vitæ tempore præſtò ſunt : ſimul atque adverſam fortunam viderint, omnes avolant. *Auctor. ad Heren. l.* iv. *n.* 62.

CAPUT LXVIII.

Nihil eſt naturæ hominis accommodatius beneficentiâ.

1. Juſtitiæ pars eſt beneficentia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet. Eâ nihil eſt naturæ hominis accommodatius, & in hominum genere nulla melior eſt natura, quàm eorum, qui ſe natos ad homines juvandos, tutandos, conſervandos arbitrantur. *Cicero* 1 *Offic. n.* 20. *n.* 42. 1 *Tuſc. n.* 32.

Gratiſſima eſt liberalitas : eamque eò ſtudioſiùs plerique laudant, quòd potentium ac divitum hominum bonitas communе perfugium eſt omnium. Itaque nihil eſt tam populare quàm bonitas. 2 *Offic. n.* 63. *Pro Ligar. n.* 37.

2. Cimon Athenienſis & pietate in patrem, & in cives benevolentiâ inſignis fuit. Cùm nihil haberet quod dare, præter ſeipſum, poſſet, ad redimendum ſepulturæ jus parenti ſuo Miltiadi, qui in carcerem conjectus ibique mortuus fuerat ; ejus vincula in ſe tranſtulit. Aliquot poſt annos è cuſtodiâ emiſſus, magnâ juris civilis & rei militaris prudentiâ celeriter ad principatum pervenit. In quo tantâ fuit liberalitate, ut, quum pluribus locis hortos prædiaque haberet, nunquam in eis cuſtodem impoſuerit fructûs ſervandi gratiâ : ne quis impediretur quò minùs rebus ejus frueretur. Semper eum pediſſequi cum nummis

nummis ſunt ſecuti, ut, ſi quis opis ejus indigeret, haberet quod ſtatim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe, cùm aliquem videret minùs bene veſtitum, ſuum amiculum dedit. Nulli opera ejus, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit. Complures pauperes mortuos, qui non reliquerant unde efferrentur, ſuo ſumptu extulit. Minimè itaque mirandum eſt vitam ejus, qui ſe ſic geſſit, ab inſidiis tutam fuiſſe, & mortem civibus acerbam. *C. Nepos & Plut. in Cimon. Juſtin. l.* ii. *c.* 15.

3. Piſiſtratus ſummâ æquitate geſſit Athenis principatum, quem iniquè invaſerat: &, præter dominandi ſtudium, nullus eo melior civis fuit. Si quos otioſos cerneret in foro obambulantes, ad ſe vocatos interrogabat, cur ſic otioſi eſſent? Si verò illi ſe aut frumenta aut jumenta non habere reſpondiſſent: jubebat, his à ſe acceptis, abire & laborare. Quando in publicum prodibat, comitabantur eum pueri duo trecve, qui minutos nummos ferrent erogandos egenis, maximè in mortuorum ſepulturam. Præteræa liberum in hortos ac prædia ſua introitum omnibus permittebat, & ea capiendi, quibus opus eſſet, facultatem. *Plut. in Solon Ælian. l.* ix. *c.* 25. *Euſtath. in Iliad.* 24. *Athen. l.* xii.

4. Gillias Agrigentinus, vir opibus excellens, ſed animo, quàm divitiis, locupletior, ſemper in erogandâ potiùs, quàm in contrahendâ pecuniâ fuit occupatus: adeò ut domus ejus quaſi quædam munificentiæ officina crederetur. Illinc enim apta publicis uſibus ædificia extruebantur, illinc grata populi oculis ſpectacula edebantur, illinc deficienti annonæ ſubſidia oriebantur: privatim verò alimenta inopiâ laborantibus, dotes virginibus paupertate preſſis erogabantur; hoſpites quoque tum urbanis tum ruſticis tectis benigniſſimè excepti, variis muneribus ornati dimittebantur. Quodam verò tempore compulſos vi tempeſtatis in prædia ſua quingentos equites Galenſium aluit ac veſtivit. Quid multa? Eum propemodùm ipſius liberalitatis præcordia habuiſſe conſtat. Ergo quod Gillias poſſidebat, omnium quaſi commune

munc patrimonium erat. Colloca ex contrariâ parte arcas clausas seris, ad nullas preces & miserias aperiendas; nonne longè præstantiorem existimabis nobilem illam Gilliæ impensam, quam tristem & duram hanc custodiam? *Valer. l.* iv. *c.* 8.

5. Multitudinis benevolentia beneficiis capitur maximè: secundo autem loco beneficâ voluntate, etiamsi res forte non suppetit. Ipsa quippe fame & opinio liberalitatis, beneficentiæ, justitiæ, fidei, nos eis amicos facit, in quibus illas inesse remur. Hinc Titus, quia natura erat benevolentissimus, *amor ac deliciæ generis humani* appellatus est. Hoc illi propositum & solenne fuit, ne quem accedentium ad se sine spe dimitteret. Admonentibus verò amicis quasi plura polliceretur, quàm præstare posset: *Non oportere*, ait, *quemquam è fastigio principis tristem discedere.* Atque etiam recordatus quendam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam meritòque laudatam vocem edidit: *Amici, diem perdidi.* Quædam sub eo fortuita ac tristia accidêrunt, ut incendium Romæ per triduum, & pestilentia quanta ratò alias. In his ac talibus adversis non modò principis sollicitudinem, sed & parentis affectum singularem præstitit, nunc consolando, nunc opitulando, quatenus suppereret facultas. Extincto tam benigno imperatore, majore civium damno, quàm suo, omnes tanquam in propria orbitate doluerunt, & senatus tantas mortuo gratias egit, laudesque congessit, quantas ne vivo quidem unquam & præsenti *Cicer. 2 Offic. n.* 32. *Sueton. in Tito, c.* 8. 10. 11. *Eutrop. l.* viii.

Alexander Severus memoriâ complectebatur & descriptum habebat quid cuique præstitisset. Et, si quos sciret vel nihil petisse, vel non multum, vocabat eos, & dicebat singulis: *Quid est cur nihil petis? An me tibi vis furi arbitorem!* Lamprid. in Alex. Secer. n. 46.

His & horum similibus exemplis beneficentia generis humani nutritur atque augetur: Hæ sunt ejus faces, hi stimuli. *Valer. l.* v. *c.* 2.

5. Versa-

5. Versabatur in regiâ Ptolemæi regis adolescens nomine Galetes, facie quidem pulcherrimus, at morum suavitate & animi in omnes benignitate magis insignis: ita ut rex, cui erat carissimus, sæpe exclamaret: *O benignum caput! nulli tu unquam ullius mali causa fuisti; sed contra multis multa bona præstitisti.* Cùm aliquando hic adolescens, regi comes in equo sedens, vidisset procul aliquos ad supplicium trahi; oblatam bene faciendi occasionem non prætermisit: sed statim: *O rex,* inquit, *quandoquidem prosperâ quadam horum e hominum, qui morti damnati sunt, fortunâ, equis nunc vehimur; age, si tibi videtur, cursum intendamus, ut illis in tali temporis articulo quasi Servatores Dii appareamus.* Plurimum voluptatis ex Galetis consilio cepit rex, & animum ejus ad misericordiam propensum deamans, cum morti addictos servavit, tum amori in illum suo multum addidit. *Ælian. l.* 1. *c.* 30.

CAPUT LXIX.

Multas cautiones habeat beneficentia.

1. In exercendâ beneficentiâ multæ sunt cautiones adhibendæ. Videndum est primùm ne obsit benignitas & iis ipsis quibus prodesse volumus, & cæteris. Deinde ne major sit, quàm facultates. Denique ut cuique pro dignitate tribuatur. Nam ad justitiam referenda sunt omnia, & nihil est liberale, nisi quod idem sit justum. Utamur igitur eâ liberalitate quæ prosit amicis, noceat nemini: quæ fontem ipsum benignitatis non exhauriat: quæ delectum faciat eorum, in quos beneficium conferetur. Verùm multi beneficia conferunt sine judicio vel modo, in omnes, impetu animi, repentino quasi vento incitati. Quæ beneficia æquè magna non sunt habenda, atque ea, quæ judicio consideratéque delata sunt. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 42. *& c. n.* 49.

2. Si vir bonus divitias habeat sine cujusquam injuriâ partas; nec sordidè custodiet, nec prodigè sparget: partim ipse utetur, partim donabit. Donabit autem aut bonis, aut iis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eligens: nam inter turpes jacturas inconsultam mu-

nus

nus ponitur. Errat, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimum habet hæc res difficultatis, si modò consilio tribuitur, non casu spargitur. Aliis succurram, dignis quos non premat paupertas. Aliis non dabo, quamvis desit: quia etiamsi dedero, est defuturum. Quibusdam offeram, quibusdam etiam inculcabo. Quid refert, servi liberine sint qui indigeant? Ubicumque homo est, ibi beneficio locus est. Pauperi viro bono donabo. Non lucrum ex beneficio captabo, non voluptatem, non gloriam. Ideò dabo, ut quod oportet faciam. Licèt fortuna ei, qui à me beneficium accepit, nihil tribuat quo referre mihi gratiam possit, ex sententiâ meâ res gesta est. *Senec. de beat. Vit. c.* 20. 23, 24. 4 *Benef. c.* 10. 11.

In deligendis idoneis in quos beneficia conferamus, judicium & diligentiam adhibere debemus. Nam præclarè Ennius: *Benefacta malè locata, malefacta arbitror.* Cicer. 2 Offic. n. 63.

Beneficium dignis ubi des, omnes obligas.

P. Syrus.

3. Laudas mihi & præsens & per epistolas Nonium tuum, quòd sit liberalis in quosdam. Et ipse laudo, si tamen non in nos solos. Volo enim eum qui sit verè liberalis, tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis: sed amicis dico pauperibus. Quod non isti faciunt, qui iis potissimùm donant, qui donare maximè possunt. Hos ego non sua donare puto, sed viscatis hamatisque muneribus aliena corripere. Alii sunt, qui, quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritiâ petunt. Primum autem hominis officium est suo esse contentum: deindè quos præcipuè sciat indigere, sustentare ac fovere. *Plinius l.* ix. *Ep.* 30.

CAPUT LXX.

Beneficia alia alios decent.

1. Urbem cuidam Alexander donabat. Cùm ille, cui donabatur, se ipse mensus, tantum munus recusaret, diceretque non convenire fortunæ suæ: *Non quæro,*

quæro, inquit, *quid te accipere deceat, ſed quid me dare.* Senec. 2 Benef. c. 16.

2. Ab Antigono Cynicus quidam petiit talentum. Reſpondit, *plùs eſſe quàm quod Cynicus petere deberet.* Repulſus, petiit denarium. Reſpondit rex, *minùs eſſe quàm quod regem deceret dare.* Turpiſſima eſt ejuſmodi cavillatio. Invenit Antigonus quomodo neutrum daret. *n.* 17.

3. Alexandro Orientis victori Corinthii per legatos gratulati ſunt, et civitate illum ſuâ donaverunt. Cùm riſiſſet Alexander hoc munus: unus ex legatis: *Nulli*, inquit, *civitatem unquam dedimus alii, quàm Herculi.* Tum verò Alexander lubens accepit honorem non vulgatum; neque tam eos reſpexit, qui ſibi civitatem donarent, quàm illum, cui uni, antequam ſibi, dediſſent. 1 *Benef.* c. 13.

CAPUT LXXI.

Beneficia quædam palam danda, quædam clam.

1. Præcipiunt omnes ſapientiæ magiſtri, quædam beneficia palam danda eſſe, quædam ſecretò: palam, quæ conſequi glorioſum eſt, ut militaria dona, honores, & quidquid notitiâ pulchrius fit: contra quæ ſuccurrunt infirmitati, egeſtati, ignominiæ, tacitè danda ſunt, ut nota ſint ſolis quibus proſunt. Interdum & ipſe, qui juvatur, fallendus eſt; ut habeat, nec à quo acceperat, ſciat. *Senec.* 2 *Benef. n.* 9. 11.

Arceſilaüs, ut aiunt, Cteſibio amico ægro, paupери, & paupertatem ſuam diſſimulanti, cùm clam ſuccurrendum eſſe judicâſſet; pulvino ejus ignorantis ſacculum nummis plenum ſubjecit, ut homo inutiliter verecundus id, quo carebat, inveniret potiùs quàm acciperet. Invento ſacculo Cteſibius: *Hic*, inquit, *Arceſilaï ludus eſt.* Diog. Laert. in Arceſil.

2. Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuperbia, quæ quidquid dat corrumpit. Non tantùm ingratum, ſed inviſum eſt, beneficium ſuperbè datum. Jucunda ſunt quæ humanâ, leni, placidaque fronte tribuuntur: quæ cùm daret mihi ſuperior, detraxit muneri ſuo pompam, & obſervavit idoneum

tempus succurendi, se uno teste contentus. Alioquin non benefacere delectat, sed videri benefeciſſe. *Ibid.*

Idem Arceſilaüs, de quo suprà, cùm viro probo pauperi opitulari vellet, ei vasa aurea ad amicos convivio excipiendos commodavit de induſtriâ: quæ cùm ille redderet, recipere noluit. *Ibid.*

3. Aliquando viro bono non petenti dandum eſt, quod improbo poſtulanti negaveris. Archelaüs Macedonum rex, in cœna aureum poculum poſcente quodam, cui nihil pulchrum videbatur, niſi accipere: puerum id Euripidi dare juſſit: & in alterum illum intuens: *Tu quidem*, inquit, *dignus eras qui petores nec acciperes; at hic dignus erat qui acciperet vel non petens.* Plut. de vitioſ. Pudor.

Attende cur negare cupidis debeas:
Modeſtis etiam offerre quod non petierint.
Super juvencum ſtabat dejectum leo.
Prædator intervenit, partem poſtulans.
Darem, inquit, *niſi ſoleres per te ſumere:*
Et improbum rejecit. Fortè innoxius
Viator eſt deductus in eundem locum,
Feroque viſo rettulit retro pedem.
Cui placidus ille: *Non eſt, quod timeas*, ait,
Et quæ debetur pars tua modeſtiæ,
Audaciter tolle. Tunc diviſo tergore,
Silvas petivit, homini ut acceſſum daret:
Exemplum egregium prorsùs, & laudabile.
Verùm eſt aviditas dives, & pauper pudor.
Phædr. l. ii. *f.* 1.

CAPUT LXXII.

Tardè benefacere nolle eſt.

Omnis benignitas properat, & proprium eſt libenter facientis, citò facere. Qui tardè profecit, non ex animo fecit. Tardè velle, nolentis eſt. *Senec.* 2. *Benef. c.* 5.

Bis eſt gratum, quod opus eſt, ultro ſi offeras. *P. Syrus.*

Sex ſeſtertia ſi ſtatim dediſſes,
Cùm dixti mihi: Sume, tolle, dono:

Deberem

Deberem tibi, Pæte, pro ducentis.
At nunc cùm dederis diu moratus,
Poſt ſeptem, puto, vel novem Kalendas:
Vis dicam tibi veriora veris;
Sex feſtertia, Pæte, perdidiſti.
Martial. l. vi. *Ep.* 30.

Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter. *P. Syrus.*

CAPUT LXXIII.

Quas dederis, ſolas ſemper habebis, opes.

1. Cùm M. Antonius fortunam ſuam aliò tranſlatam videret, & ſibi nihil relictum, egregiè mihi videtur exclamâſſe: *Hoc habeo quodcunque dedi.* Hæ enim ſunt divitiæ certæ, in quâcunque ſortis humanæ levitate permanſuræ, & quæ, quò majores fuerint, hôc minorem habebunt invidiam. Quid tanquam tuo parcis? Procurator es. Omnia iſta quæ te tam tumidum faciunt, quæ ferreis clauſtris cuſtodis, propter quæ omnia affinitatis, & amicitiæ fœdera rumpis, non ſunt tua. Depoſiti loco ſunt, jamjamque ad alium dominum ſpectantia. Quæris quomodo illa tu facias? Dando. Hac ratione certam tibi & inexpugnabilem eorum poſſeſſionem parabis. *Senec.* 6. *Benef.* 3.

2. Callidus effractâ nummos fur auferet arcâ:
Proſternet patrios impia flamma lares.
Debitor uſuram pariter ſortemque negabit:
Non reddet ſterilis ſemina jacta ſeges.
Depaſcentur oves diri contagia morbi:
Mercibus extructas obruet unda rates.
Extra fortunam eſt quidquid donatur amicis.
Quas dederis, ſolas ſemper habebis, opes.
Martial. l. v. *Ep.* 45.

CAPUT LXXIV.

Non quid detur referet, ſed quâ mente.

1. Beneficium non in eo, quod fit aut datur, conſiſtit; ſed in ipſo facientis aut dantis animo. Animus eſt enim, qui beneficiis dat pretium. Itaque non-

nonnunquam magis non obligat qui dedit parva magnificè, & exiguum tribuit, sed libenter. Socrati cùm multa multi, pro suis quisque facultatibus, offerrent; Æschines pauper auditor: *Nihil*, inquit, *dignum te, quod dare tibi possim, invenio: & hoc tantùm me pauperem esse sentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, me ipsum. Hoc munus, rogo, qualecunque est, non dedigneris; cogitesque alios, cùm multùm tibi darent, plus sibi reliquisse.* Cui Socrates: *Istud quidem*, inquit, *magnum mihi munus videtur; nisi fortè parvi te æstimas. Habebo itaque curæ, ut te meliorem tibi reddam, quàm accipio.* Vicit Æschines hoc munere omnem juvenum opulentorum munificentiam. *Senec. 1 Benef. c. 6, 7, 8.*

2. Regi Persarum intra regni sui fines iter facienti munera ab omnibus Persis offerri mos & lex erat. Qui in terrâ colendâ operam ponebant, alii boves aut oves, alii frumentum aut vinum dabant: qui verò pauperiores, lac, caseum, palmas, alioque arborum fructus, qui in cujusque agro nascerentur. Quæ omnia, non tributi, sed doni, nomine, à singulis afferebantur regi prætereunti ac præterequitanti. Cùm Persa quidam, cui nomen Sinætas, procul à tugurio suo in Artaxerxem, qui Mnemon cognominabatur, incidisset, ac nihil præ manibus haberet, quod regi posset offerre; noluit tamen eum à se indonatum videri. Itaque ad proximè præterfluentem fluvium cursu contendit, & aquam utrâque manu haustam regi obtulit, munus exornans, quantùm potuit, faustis bonisque verbis. Et dono & dantis animo atque oratione mirè delectatus Artaxerxes, neque minùs regium esse existimans parva grato animo accipere, quàm magna tribuere, dixit: *Se aquam illam libenter accipere, & pretiosissimi muneris loco habere.* Deinde homini misit non parvam pecuniæ summam cum veste Persicâ, & phialâ aureâ, quâ jussit eum deinceps hausta è fluvio aquam bibere. *Ælian. l. i. c. 31, 32. Plutarch. in Artax. Plin. ad Trai.*

3. Eidem Artaxerxi per Persidem equitanti ingens malum Punicum à quodam Omaso oblatum ferunt.

Quod

Quod ille benignè comiterque accipiens, purpuratis comitibus dixit: *Qui curâ & labore agellum suum talium pomorum feracem effecit, næ ille parvam civitatem sibi creditam poterit ex parvâ magnam reddere.* Et hominem ingenti præmio est remuneratus. *Ælian. l.* 1. *c.* 33. *Plut. in Artax. & Apoph.*

Fuit hic Artaxerxes regni sub initio aditu facilis, in largiendis honoribus & beneficiis effusus. Omnem supplicium detrahebat contumeliam, lato hilarique animo beneficia & accipiebat & dabat. Nullum donum erat adeò exiguum, quod non libentissimè acciperet: & majorem in dando beneficio voluptatem percipere videbatur quàm alii in accipiendo solent. *Plut. in Artax.*

CAPUT LXXV.

Sint gratuita Deorum exemplo beneficia.

1. Beneficium per se expetendum est, & una in eo spectanda accipientis utilitas, sepositis commodis nostris. Si enim ipse tacitus dicas: *Hoc dabo, hoc recipiam*; sordida negotiatio est. Qui beneficium, ut reciperet, dedit, non dedit. Humile est prodesse, quia expedit. *Senec.* 4 *Benef. c.* 3. 14.

Si utilitas & turpis computatio me liberalem faciat; si nulli prosim, nisi ut invicem ille mihi prosit; non dabo beneficium proficiscenti in adversas longinquasque regiones; non dabo abfuturo semper: non dabo sic ægrotanti, ut spes ei nulla sit convalescendi. Atque ut scias rem esse per se expetendam benefacere, advenæ in nostrum modò delato portum, & statim abituro, succurrimus. Discedit ille, vix satis noto salutis auctore, & nunquam amplius in conspectum nostrum reversurus, debitores nobis delegat Deos, precaturque ut illi pro se gratiam referant. Interim nos juvat sterilis beneficii conscientia. *c.* 11.

2. Magna fuit apud veteres Græcos ac Romanos cura & reverentia hospitalitatis, eique Jovem, Deorum atque hominum parentem, quasi præsidem præfecerant, Jovem Hospitalem eum appellantes & invocantes. Peregrinos & pauperes hospitio non excipere nefas esse existimabant, cùm sub tutelâ Jovis essent

& ab eo mitterentur. Imò Dii ipſi putabantur aliquando ſub peregrinorum habitu terras luſtrare, & ad mortalium tecta accedere, explorandæ eorum humanitatis causâ. Hinc omnibus hoſpitio indigentibus ultro offerebantur privatim aut publicè quæ opus eſſent. Lucanorum hæc lex fuit: ſi occidente jam ſole venerit peregrinus, volueritque ſub tectum alicujus civis divertere, is verò hominem non receperit; qui hoſpitium præbere recuſaverit, pœnas luat inhoſpitalitatis, & injuriæ tum peregrino, cùm Jovi Hoſpitali factæ. Nulla gens, Tacito teſte, magis indulgebat hoſpitiis, quàm Germanica. Notum ignotumque, quantùm ad jus hoſpitii, nemo diſcernebat, & quemcunque mortalium arcere tecto nefas habebatur. Pro fortunâ quiſque advenam apparatis epulis excipiebat. Cùm illæ defecerant, advena & ejus hoſpes proximam domum non invitati adibant, ubi uterque pari humanitate excipiebatur. *Homer. Virgil. Heſiod. Ovid. Met. lib.* i. & viii. *Ælian. l.* iv. *c* 1. *Tacitus de Germ. c.* 21.

3. Propoſitum nobis eſſe debet Deorum exemplum ſequi. Vide quanta illi quotidie noſtri causâ faciant; quanta diſtribuant, quantis imbribus repentè dejectis ſolum molliant, quantis terras fructibus impleant! Omnia hæc ſine mercede, ſine ullo ad ipſos perveniente commodo faciunt. Niſi fortè exiſtimes illos fructum operum ſuorum percipere ex fumo extorum & odore thuris. Hæc quoque homo, ſi ab exemplari ſuo aberrare nolit, ſervet; nec ad res honeſtas privato commodo ductus veniat. Pudeat ullum eſſe venale beneficium, cùm gratuitos habeamus Deos. *Senec. Benef. c.* 25.

4. Pythagorici, ſi quis ſodalium facultatibus exciderat, bona ſua cum eo, veluti cum fratre, dividebant. Neque verò id erga eos ſolùm præſtabant, quorum in victu quotidie verſabantur, ſed erga omnes qui eandem diſciplinam ſectabantur. Itaque Clinias quidam Tarentinus Pythagoricus, cùm acceſſiſſet Prorum Cyrenæum, facultatibus ſuis ſpoliatum, *in ſummâ* rerum omnium penuriâ eſſe, ex Italiâ Cy-

renas profectus eſt cum grandi pecuniâ, & patrimonii jacturam reſarcivit ei homini, quem tamen nunquam antea viderat. Plures quoque alii idem feciſſe memorantur. *Diod. Sic. l.* vi.

CAPUT LXXVI.

Nullum officium referendâ gratiâ magìs neceſſarium eſt. Cic. 1 Offic. n. 47.

1. Si Heſiodus jubet ea reddere majore menſurâ, ſi poſſis, quæ acceperis utenda; quidnam beneficio provocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multò plùs afferunt quàm acceperunt? Etenim ſi non dubitemus beneficia conferre in eos, à quibus nihil expectamus, aut quos tantùm ſperamus nobis aliquando profuturos; quales in eos eſſe debemus, qui jam profuerunt? *Cic.* 1 *Offic. n.* 48.

Cùm duo genera liberalitatis ſint, unum dandi beneficii, alterum reddendi, demus, necne, in noſtrâ poteſtate eſt; non reddere, viro bono non licet, modò id facere poſſit ſine cujuſquam injuriâ.

2. In referendâ gratiâ hoc maximè officii eſt, ei potiſſimùm opitulari, qui maximè opis indigeat. *n.* 49.

Cùm referri gratia tanta non poteſt, quanta debetur; habenda tanta eſt, quantam maximam animi noſtri capere poſſunt. 5. *Philip. n* 3.

Cùm omnibus virtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt quod malim, quàm & gratum eſſe & videri. Hæc eſt enim virtus non ſolùm maxima, ſed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid eſt liberorum pietas, niſi voluntas grata in parentes? Qui ſunt boni cives, qui de patriâ bene merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? Qui ſancti, qui religionem colentes, niſi qui meritam Diis immortalibus gratiam juſtis honoribus memori mente perſolvunt? Quæ poteſt eſſe jucunditas vitæ, ſublatis amicitiis? Quæ porrò amicitia poteſt eſſe inter ingratos? *Pro Planc. n.* 80.

3. Quo tempore Thebis obſes fuerat Philippus, eum Philo Thebanus hoſpitio exceperat, & multis beneficiis affecerat. Is cùm poſtea à Philippo rerum potito nihil viciſſim muneris vellet accipere: *Oro*, inquit Philippus,

pus, *ne me hac gloriâ privari velis, quam maximè quæro, ut à nemine beneficiis & gratiâ victus sim.* Idem Hipparchi Eubœensis mortem graviter tulit: ac cuidam ad consolandum ejus dolorem dicenti, Hipparchum maturâ morte decessisse: *Sibi quidem*, inquit, *fortasse: sed mihi præmaturè. Nam antè mori properavit, quàm dignam nostrâ amicitiâ gratiam à me reciperet.* Plut. Apoph.

Bocchus Maurorum rex pacem cum Romanis facturus operâ L. Syllæ, sic eum est allocutus: Nunquam ego ratus sum fore, ut rex maximus in hâc terrâ, & omnium, quos novi, opulentissimus, privato homini gratiam deberem. Et herculè, Sylla, antequam mihi cognitus esses, multis orantibus, aliis ultro, egomet opem tuli, nullius indigni. Id mutatum esse ego lætor, & equisse me amicitiâ tuâ, quâ mihi nunc nihil carius est. Id te experiri licet. Arma, viros, pecuniam, postremò quidquid animo lubet, sume, utere: &, quoad vives, nunquam tibi redditam gratiam puta: semper apud me integra erit. Denique nihil à me frustrà voles. *Nam, ut ego existimo, regem armis, quàm munificentiâ, vinci, minùs flagitiosum est.* Sallust. Jug. c. 10.

4. Hoc maximè optabat Cæsar Augustus, ut gratus in omnes videretur. Eum aliquando adiit veteranus miles, qui, vocatus in jus, periclitabatur; rogavitque ut sibi adesset. Statim Cæsar ei è comitatu suo unum elegit advocatum, cui commendavit litigatorem. Exclamavit ingenti voce veteranus: *At non ego, Cæsar, periclitante te Actiaco bello, vicarium quæsivi; sed pro te ipse pugnavi.* Simulque detexit cicatrices. Erubuit Cæsar, atque ipse venit in advocationem. *Macrob. 2 Sat. c. 5.*

5. Tiberii jussu prætoriani milites Agrippam Judæum vinctum trahebant in custodiam; &, quia æstus erat vehementior, eum urebat sitis. Conspicatus tunc quendam è Caii Caligulæ servis, nomine Thaumastum, aquam in hydriâ ferentem, potum poposcit, quem ille dedit humaniter. Regnum postea adeptus Agrippa, amplo munere leve acceptæ aquæ beneficium remunetatus est. Nam Thaumastum libertate donavit, suumque bonorum dispensatorem constituit: quin & moriens

moriens providit, ut apud liberos ſuos eodem miniſterio fungeretur: inter quos conſenuit, in pretio uſque ad extremum diem habitus. *Joſeph. l.* xviii.

6. Erant Ægyptii præter alias gentes grati erga bene meritos de ipſis, exiſtimabantque magnum eſſe omnibus hominibus ſubſidium ad vitam, gratam acceptorum beneficiorum memoriam. Et meritò quidem: Nam movetur quiſque ad beneficia eis impendenda, apud quos ſenſerit ea optimè collocari. *Diod. Sic. l.* i.

CAPUT LXXVII.

Officia etiam feræ ſentiunt.

1. Officia ipſæ feræ ſentiunt: nec ullum tam immanſuetum animal eſt, quod non curâ mitiges, & in amorem tui vertas. Leonum ora à magiſtris impunè tractantur: elephantorum feritas cibo miteſcit uſque ad præſtandum homini ſervile obſequium. Adeò etiam quæ intelligere beneficia non poſſunt, pertinaci merito evincuntur. *Senec.* 1 *Benef. c.* 3.

Apion, literis homo multis præditus, hoc libro quinto refert, quod neque audiſſe neque legiſſe, ſed ipſum ſeſe in urbe Romanâ oculis ſuis vidiſſe, confirmat. In Circo maximo ampliſſimum ſpectaculum beſtiarum cum hominibus decertantium populo dabatur. Multæ ibi feræ, quarum inuſitata forma erat & ferocia: Sed leonum immanitas præcipuè admirationi fuit, & præter cæteros unius, qui vaſtâ corporis mole, terrifico rugitu, jubis fluctuantibus, animos oculoſque omnium in ſe convertebat. Introductus erat inter complures alios ad pugnandum cum belluis ſervus, cui nomen Androclus fuit. Hunc ille leo ubi vidit procul, repentè quaſi admirans ſtetit; ac deinde ſenſim atque placidè tanquam noſcitans ad hominem accedit: tum caudam more adulantium canum blandè movet, cruraque & manus propè jam exanimati metu leniter linguâ demulcet. Inter illa tam atrocis feræ blandimenta animum colligit Androclus, & oculos, quos præ timore averterat, paulatim ad contuendum leonem refert. Tum verò quaſi mutuâ recognitione

factâ

factâ gratulabundos videres hominem & leonem. Re tam admirabili maximi clamores populi excitantur, arcessitur à Cæsare Androclus, & interrogatus cur ipsi uni ille atrocissimus leonum pepercisset, rem mirificam narrat, his verbis:

Quum provinciam Africam dominus meus proconsulari imperio obtineret, ego iniquis ejus & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus; &, ut mihi à domino tutiores latebræ forent, in arenarum solitudines concessi. Consilium autem erat mortem aliquo pacto quærere, si defuisset cibus. Sole medio specum quandam nactus remotam latebrosamque, in eam penetro, ac me recondo. Neque multò pòst ad eandem speluncam venit hic leo, debili & cruento uno pede, gemitus edens dolorem cruciatumque vulneris significantes. Primo advenientis feræ conspectu territus & pavefactus hæsi: Sed postquam introgressus leo in habitaculum illud, ut reipsâ patuit, suum, vidit me procul delitescentem; mitis & mansuetus accessit, ac sublatum pedem ostendere ac porrigere, quasi opis petendæ gratiâ, visus est. Ibì ego spinam ingentem vestigio pedis ejus hærentem revulsi, conceptamque saniem vulnere intimo expressi. Ille meâ operâ ac medelâ levatus, pede in manibus meis posito recubuit ac quievit. Ex eo die triennium totum ego & leo in illâ specu eodem victu viximus. Nam mihi suggerebat earum, quas venando ceperat, ferarum membra opimiora; quæ ego, quia ignis copia non erat, sole meridiano torrens, edebam. Sed ubi me vitæ illius ferinæ pertæsum est, leone venatum profecto, reliqui specum; & viam ferme tridui permensus, à militibus visus apprehensusque sum, & ad dominum ex Africa Romam deductus. Is me statim curavit rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias. Intelligo autem hunc quoque leonem, postquam ab eo discessi, captum, & huc adductum, gratiam nunc mihi beneficii & medicinæ referre.

Hæc ubi dixit Androclus; cunctis petentibus, pœnâ solutus ac dimissus est; leo quoque ei suffragiis populi est donatus. Postea Androclus, & leo tenui loro revinctus, urbe totâ circum tabernas ibant. Donabatur

nabatur ære Androclus; floribus ſpargebatur leo: omnes ferè obvii dicebant: *Hic eſt leo hoſpes hominis, hic eſt homo medicus leonis.* A. Gell. l. v. 14.

2. Cæſare Augu'o imperante, cùm pauperis cujuſdam filius puer delphinum ſæpiùs fragmentis panis allexiſſet, eum delphinus miro amore dilexit. Quocunque diei tempore inclamatus à puero quamvis occultus atque abditus, ex imo adnatabat, paſtuſque è manu, præbebat dorſum aſcenſuro, pinnæ aculeos cohibens, ne dilectum corpus laceraret: receptumque ferebat per ſtadia ducenta è Baiano littore Puteolos ad ludum literarium, & ſimili modò revehebat. Quod officium per annos plures præſtitit: donec puero mortuo ex morbo, delphinus ſubinde ad locum conſuetum ventitans, triſti & mœrenti ſimilis, deſiderio pueri extinctus eſt, & in ejus ſepulchro humatus. Quæ omnia ſe ipſum multoſque alios vidiſſe refert Apion. *Plin. l.* ix. *c.* 8. *A. Gell. l.* vii *c.* 8.

3. Puer nomine Thoas parvulum draconem magnâ curâ aluit, loquens cum eo quaſi cum intelligente, ludenſque unà & dormiens: donec draconis, qui ad miram magnitudinem excreverat, conſpectu territi urbis cives eum in ſolitudinem emitti, invito & flente puero, voluerunt. Poſtea cùm puer ille, jam adoleſcens factus, à ſpectaculo quodam rediens, aut, ut alii tradunt, ad venationem egreſſus, in latrones incidiſſet, opemque inclamâſſet; ad notam ejus vocem draco ſtatim adfuit, & latronibus aut occiſis aut fugatis, adoleſcentem, educatorem quondam ſuum, periculo ereptum ſervavit. *Ælian. l.* xiii. *c.* 46. *Plin. l.* viii. 17. *Phetius.*

CAPUT LXXVIII.

Ingratus animus omnium odio damnatus.

1. Ego ingrati animi crimen horreo: in quo vitio nihil mali non ineſt. *Cic. l.* ix. *ad Ap. Ep.* 2 & 8.

Omne dixeris maledictum, cum ingratum hominem dixeris. *Epiſt.* 4.

Omnes immemorem beneficii oderunt, & eum com-

communem omnium, maximè verò tenuiorum, hostem putant, qui ipsam liberalitatem deterret. *P. Syrus.* 2 *Offic.* 65.

Ingratus unus miseris omnibus nocet.

Malignos fieri maximè ingrati decent. *P. Syrus.*

Quæritur, utrum hoc tam invisum vitium, impunitum esse debeat; an contrà lex in civitatibus ponenda sit, quâ ingratis pœna constituatur? Nostri majores, maximi scilicet viri, beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Non est in ullâ gente data adversus ingratum actio. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, ubique improbatur. Neque illud absolvimus: sed cum difficile esset incertæ rei judicium, tantùm odio damnavimus, & inter ea reliquimus, quæ ad judices Deos mittimus. *Senec.* 3 *Benef. c.* 6.

2. Apud Persas tamen, ut refert Xenophon, judicium instituebatur de eo crimine, unde gravissima inter homines odia solent existere, quum nemo propterea in jus vocari soleat: nimirum de ingrato animo. Itaque si quem intellexerant gratiam non retulisse cùm posset; in eum graviter animadvertebant. Ingratos enim nullâ Deorum reverentiâ, nullâ parentum, patriæ, amicorum curâ tangi putabant. 1 *Cyrop.*

CAPUT LXXIX.

Quos experimur ingratos, ipsi facimus.

1. Non referre beneficiis gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur: nullum tamen inter plurima maximaque hominum vitia frequentius, quàm ingrati animi. Id evenire ex pluribus causis video. Primò quòd in collocandis beneficiis non eligimus dignos quibus tribuamus. Secundò, si quos experimur ingratos, ipsi facimus: quia aliàs diu & enixè rogati beneficia conferimus, aliàs collocatorum graves exprobatores exactoresque sumus. Quis enim nostrûm contentus fuit aut leviter rogari, aut semel? Nemo autem libenter debet, quod non tam accepit, quàm expressit. Gratus esse quis potest erga eum, qui beneficium aut iratus, aut precibus fatigatus, dedit, cùm in omni officio magnæstimetur voluntas? *Senec. Benef.* iii. 1. *Ib.* i. *c.* 1.

Eodem

Eodem animo beneficium debetur, quo datur. *P. Syrus.*

2. Generoſi & magnifici animi eſt juvare & prodeſſe. Qui dat beneficia, Deos imitatur; qui repetit, fœneratores. *Senec. 3 Benef. c. 15.*

Cùm Sylla in Africam atque in caſtra Marii veniſſet; aliis rogantibus, aliis ultro beneficia dabat: invitus accipiebat, & properantiùs quàm æs mutuum reddebat, ipſe à nullo repetebat: magis id laborabat ut illi quamplurimi deberent. *Salluſt. Jug. c. 96.*

Odioſum ſanè genus hominum officio exprobrantium: quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt: non commemorare, qui contulit. *Cic. de Amic. n. 71.*

Extat in hanc ſententiam elegantiſſimum Martialis Epigramma. *Martial. l. v. Epig. 53.*

Quæ mihi præſtiteris memini, ſemperque tenebo.
Cur igitur taceo, Poſtume? tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat, Dixerat ipſe mihi.
Non bellè quædam faciunt duo. Sufficit unus
Huic operi: ſi vis ut loquar, ipſe tace.
Crede mihi, quamvis ingentia, Poſtume, dona
Auctoris pereunt garrulitate ſui.

Beneficium qui dediſſe ſe dicit, petit. *P. Syrus.*

CAPUT LXXX.

Ingrati ingratos æquo animo feramus.

1. Grave eſt ingrati animi vitium, intolerabile, & concordiam, quâ humana imbecillitas ſulcitur, ſcindit ac diſſipat. Sed uſque eò vulgare eſt, ut illud, nec qui queritur quidem, effugerit. Cogita tecum, an, quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ tibi puero data ſunt, ante adoleſcentiam ex animo elapſa eſſe; quæ in juventutem collata ſunt, non pertraſſe in ſenectutem. Si te diligenter excuſſeris, vitium de quo quereris, in ſinu invenies. Iniquè pulſ iraſceris crimini: ut abſolvaris, ignoſce. *Sen. Benef. c. 27, 28.*

2. Ferendi ingrati placido animo, manſueto, magno. Nunquam te beneficii immemor tam offendat, ut non tamen ei dediſſe delectet. Nunquam te in has voces ejus injuria impellat: Vellem non dediſſe. *Ibid.*

Ingratum meliorem facies ferendo, pejorem exprobrando. Quid opus eſt querelis? quid inſectatione? Ut corporum, ita animorum, vitia molliter tractanda ſunt. Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri animi eſt, ut tandem bonos non amet.

Si nobis non eſt relata gratia, quid faciemus? demus, etiam ſi multa in irritum data ſint. Demus nihilominus aliis, demus ipſis apud quos jactura facta eſt. In hoc homine videor beneficium perdidiſſe: huic ipſi beneficium dabo iterum, &, tanquam bonus agricola, curâ cultuque ſterilitatem ſoli vincam. *Senec.* 7 *Benef. c.* 30, 31.

Beneficium ſæpe dare, docere eſt reddere.

P. Syrus.

Non eſt quòd turba ingratorum nos faciat ad bene merendum tardiores: cùm ne Deos quidem immortales ſacrilegi negligenteſque eorum ab effusâ benignitate deterreant. Hos ſequamur duces, quantùm humana imbecillitas patitur. In dandis beneficiis permaneamus, etiamſi ſpes præcidatur gratos reperiendi. Ne ceſſaveris: opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. Alium re, alium fide, alium gratiâ, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adjuva. *Senec.* 1 *Benef. c.* 12.

LIBER

LIBER QUARTUS.
DE FORTITUDINE.

CAPUT I.

Animi fortitudo duplex.

DUPLEX eſt animi fortitudo. Una in rerum externarum deſpicientiâ ponitur: cùm perſuaſum nobis eſt, hominem nihil, niſi quod honeſtum decorumque ſit, aut admirari aut expetere oportere; nullique neque perturbationi animi, neque fortunæ, ſuccumbere. Altera animi fortitudo eſt, ut res geras magnas illas quidem & maximè utiles, ſed vehementer arduas, plenaſque laborum ac periculorum. *Cic. 2 Offic. n. 66.*

Ea animi elatio, quæ cernitur in adeundis periculis, & laboribus ſuſtinendis, ſi juſtitia vacat, pugnatque non pro ſalute communi, ſed pro ſuis commodis, in vitio eſt. Itaque probè definitur à Stoicis Fortitudo, cùm eam virtutem eſſe dicunt pugnantem pro æquitate. *n. 62.*

Dicitur Auguſtus adeò ſimultates, turbas, bella execratus eſſe, ut, niſi juſtis de cauſis, nunquam genti cuiquam bellum intulerit. *Aur. Victor. Ep. c. 2.*

CAPUT II.

Bellicæ fortitudinis exempla.

1. Nunquam periculi fugâ committendum eſt, ut imbelles timidique videamur. Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſâ: quo nihil poteſt eſſe ſtultius. In tranquillo tempeſtatem adverſam optare, dementis eſt: ſubvenire autem tempeſtati quâvis ratione, ſapientis. *Cicer. 1 Offic. n. 77.*

Temerè in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quoddam & belluarum simile est. Sed cùm tempus necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors servituti turpitudinique anteponenda. *Cic. 1 Offic. n. 75.*

2. Tarquinii Româ pulsi perfugerunt ad Porsenam Etruscorum regem: qui, eorum precibus motus, bellum Romanis intulit, ut ejectos in urbem reduceret. Cùm Etruscorum exercitus adesset, duce Porsenâ, Romani ex agris in urbem demigrant, eamque sepiunt præsidiis. Aliæ urbis partes muris, aliæ Tiberi amne objecto, videbantur tutæ. Sed pons Sublicius iter hosti dedisset, nisi illo die Roma virum unum, Horatium Coclitem, munimentum habuisset. Hic ubi hostem è capto Janiculo decurrere in urbem vidit, socios autem suos, deserto pontis præsidio, fugere; eos obtestans monuit, ut pontem ferro ignique interrumperent, dum ipse impetum Etruscorum exciperet. Vadit inde in primum aditum pontis, armis in hostem adversis ad prælium incundum.

Cum Horatio Romanos duos pudor tenuit, Lartium & Tolumnium, ambos claros genere factisque. Cum his primam periculi & pugnæ procellam parumper sustinuit. Deinde eos cedere in tutum coegit. Circumferens inde truces minaciter oculos ad proceres Etruscorum, nunc singulos provocabat, nunc increpabat omnes, *servos regum superborum* vocans, *qui, suæ libertatis immemores, alienam oppugnatum venirent.* Cunctati aliquandiu illi sunt: deinde pudor commovit eorum aciem, & clamore sublato undique in unum Horatium tela conjecere. Quæ cùm in objecto scuto hæsissent, neque ille minùs obstinatus pontis aditum obstrueret; virum impetu facto parabant detrudere, cùm simul fragor rupti pontis, simul clamor Romanorum sublatus, eorum impetum sustinuit. Tum Cocles: *Tiberine pater*, inquit, *te, sancte, precor, hæc arma & hunc militem propitio flumine accipias.* Inde armatus in Tiberim desiluit: multisque superincidentibus telis, incolumis ad suos tranavit, rem ausus plus habituram ad posteros, quàm fidei.

Grata

Grata erga tantam virtutem civitas fuit; statua in comitio posita: tantum agri, quantum uno die arare potuit, datum. Privata quoque inter publicos honores studia eminebant: nam in magnâ annonæ inopiâ quisque pro domesticis copiis aliquid ei contulit, fraudans se ipse victu suo. *Livius, l.* ii. *c.* 9, 10.

3. Bello primo Punico, cùm imperator Pœnorum colles quosdam opportunos in Siciliâ prior occupâsset, exercitus verò Romanus se temerè demisisset in subjectos collibus illis saltus; accessit at consulem tribunus militum, de cujus nomine non convenit inter antiquos scriptores; nam alii Q. Cædicium, ali Laberium, plures Calpurnium Flammam vocant. Is, ubi ostendit quantum periculi ex loci inquitate instaret: *Censeo*, inquit, *si rem Romanam servare vis, id faciendum, ut milites quadringentos ire jubeas ad hanc, quam cernis, petram, inter medios hostes asperam atque editam, eamque ut capiant imperes horterisque. Futurum enim profectò est, ut hostium fortissimus quisque & promptissimus properet ad occursandum illis, & pugnandum; atque ita circa eam petram atrox pugna fiat, in quâ omnes illi, quos dico, quadringenti milites nostri obtruncabuntur. At tu interea, alligatis illo uno negotio hostibus, & in ea cæde occupatis, tempus habebis exercitus ex loco infesto educendi. Alia, nisi hæc, salutis via nulla est. Fidum quidem & providum hoc consilium videtur*, respondit consul; *sed quisnam erit, qui ducat quadringentos illos milites ad eum locum inter cuneos hostium? Si alium*, inquit tribunus, *neminem reperis, me licet ad hoc periculum utare. Ego hanc tibi & reipublicæ animam do.* Consul tribuno gratias egit, & meritas laudes tribuit.

Ille traditos sibi quadringentos milites admonens quem in locum deduceret, & quo consilio: *Ire*, inquit, *commilitones, illò necesse est, unde redire non est necesse. Moriamur, & morte nostrâ eripiamus est obsidione circumventas legiones.* Tum omnes nullâ spe evadendi, sed amore laudis & servandi exercitûs cupiditate accensi, proficiscuntur. Hostes eam hominum manum venire ad se demirati, in incerto primùm

mùm ſunt, quò ire pergant. Sed ubi apparuit eos ad illam petram occupandam iter intendere, mittit adverſùm illos Carthaginienſium imperator ſtrenuiſſimum quemque ex peditatu & equitatu ſuo militem. Romani circumveniuntur, circumventi repugnant. Fit prælium diu anceps. Tandem ſuperat multitudo. Quadringenti omnes perfoſſi gladiis, aut miſſilibus operti cadunt. Conſul interim, dum ea pugna fit, ſe in loca edita & tuta ſubducit. Dii immortales tribuno militum fortunam ex virtute ejus dedêre. Nam ita evenit, ut, cùm multifariàm ſaucius factus eſſet, nullum in capite vulnus acciperet. Inter mortuos, multis confoſſus vulneribus, ſed adhuc ſpirans, inventus, convaluit: ſæpeque poſtea operam reipublicæ ſtrenuam perhibuit. *A. Gell. l.* iii. *c.* 7. *Liv. l.* xxii. *c.* 60. *Senec. ep.* lxxxvii. *A. Vict. c.* 39.

4. Leonidas quoque Lacedæmonius, cum trecentis civibus apud Thermopylas, objectus Xerxi in Græciam irrumpenti cum innumerabili militum copiâ, maluit occumbere dimicando, quàm aſſignatam ſibi à patriâ ſtationem deſerere. Ideoque tam alacri animo cohortatus eſt ſuos ad id prælium, quo perituri erant, ut diceret: *Sic prandete, commilitones, tanquam apud inferos cænaturi.* Mors erat denunciata trecentis illis Lacedæmoniis: nec victoriam ſperabant, nec reditum: ille locus iis ſepulchrum faturus erat. Perinde tamen ac victoria eſſet promiſſa ductori intrepidè paruerunt. *A. Gell. loco cit. Valer. l.* iii. *c.* 2. *Senec. Ep.* lxxxii. & *Benef. c.* 31.

Lacedæmonii Leonidam & ſocios ejus pro patriâ cæſos decoravêre ſepulchris, ſtatuis, elogiis. Tribuno militum Romano egregii facinoris merces data eſt corona graminea, quâ nulla nobilior corona fuit in præmium virtutis bellicæ apud populum terrarum principem, & quæ ab univerſo exercitu ſervato decerni ſolebat. *Plinius, l.* xxii *c.* 3, 4.

Populi Romani honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque cauſam glorioſi: poſtea verò effuſi fuêre, & ideò vîles. Sic olim apud Athenienſes fuiſſe reperimus. Thraſybulo enim, pro magnis in patriam meritis, honoris ergò corona à populo data eſt,

eſt, facta è duabus virgulis oleaginis: quæ magnæ ei gloriæ fuit, quàque ille contentus nihil ampliùs requiſivit. *Corn. Nep. in Miltiade, c. 6. in Thrajyb. c. 4.*

5. Epaminondas non Thebanorum modò, ſed omnium ætatis ſuæ Græcorum ſine controverſiâ princeps extitit. Antequam eo duce uterentur Thebani, nullum memorabile bellum geſſerunt, &, eo extincto, ſuis tantùm cladibus inſignes fuêre; ut manifeſtum ſit, patriæ gloriam & natam & extinctam cum eo fuiſſe. Quàm fortiter verò & libenter vitam pro patriâ profuderit, hæc declarant quæ de ejus morte narrantur. Cùm Thebanorum imperator adverſus Lacedæmonios acie inſtructâ conſtitiſſet prope urbem Mantineam; Lacedæmonii, qui in ejus unius pernicie ſitam putabant ſalutem ſuam, univerſi impetum fecerunt in eum, neque priùs abſceſſerunt, quàm haſtili eminùs percuſſum, dum fortiſſimè pugnaret, concidere conſpexerunt. Epaminondam expiranti ſimilem cùm in caſtra detuliſſent ſui, paulatim redeunte animo circumſtantes amicos agnovit, & animadvertit mortiferum ſe vulnus accepiſſe, ſimulque animam ſtatim amiſſurum, ſi extraheretur ferrum quod in corpore remanſerat. Tunc quæſivit *ſalvusne eſſet clypeus?* Cùm ſalvum eſſe flentes ſui reſpondiſſent, & allatum oſculatus eſſet, velut laborum gloriæque ſocium, rogavit, *eſſentne fuſi hoſtes?* Cumque id quoque, ut cupiebat, audiviſſet: *Bene ſe res habet*, inquit, *& ſatis vixi.* Tum evelli juſſit eam, quâ transfixus erat, haſtam, & multo ſanguine profuſo, in lætitiâ & in victoriâ eſt mortuus. *Diog. frag. Juſtinus, l. vi. c. 8. Corn. Nep. in Epam. Cic. 1 de Fin. n. 97.*

Quòd verò de clypeo ſuo ſollicitus fuerit Epaminondas, mirum non debet videri. Nihil enim apud Græcos, atque in primis Lacedæmonios, magìs dedecori erat militi, quàm è pugnâ reverti amiſſo clypeo: quemadmodum ſummæ laudi ducebatur, militem vulneribus adverſo corpore acceptis occiſum, & clypeo impoſitum, in patriam reportari. Unde mulier Lacæna filio ad bellum proficiſcenti ſcutum tradens, dixiſſe fertur: *Aut hoc, aut in hoc.* Id eſt, aut

hoc

hoc ſcutum domum refer è pugnâ, aut ipſe in hoc ſcuto jacens domum reporteris. *Plut. Apoph.*

6. Magnis veterum ſcriptorum laudibus celebrata eſt Cynegiri militis Athenienſis gloria: qui cùm in campis Marathoniis, duce Miltiade, magnam Perſarum cædem feciſſet, hoſteſque fugientes in navem egiſſet; onuſtam navem dextrâ manu tenuit, nec priùs dimiſit quàm manum amitteret. Amputatâ dextrâ, navem ſiniſtrâ comprehendit. Quam & ipſam cùm amiſiſſet; ad poſtremum morſu navem detinuit. Mirum eſt tantam in Cynegiro virtutem fuiſſe, ut non cæde hoſtium fatigatus, non duabus manibus amiſſis victus, ad poſtremum, veluti fera, dentibus dimicaverit. *Juſtin. l.* ii. *c.* 9.

CAPUT III.

Fortitudo domeſtica non eſt inferior militari.

1. Sunt domeſticæ fortitudines non inferiores militaribus: nec plus Scipio Æmilianus, ſingularis & vir & imperator, in exſcindendâ Numantiâ reipublicæ Romanæ profuit, quàm eodem tempore P. Scipio Naſica, cùm Tiberium Gracchum interemit. *Cic. 1 Offic. n.* 76.

Cùm Tiberius Gracchus tribunus plebis, occupato profuſis largitionibus favore populi, rempublicam oppreſſam teneret, palamque dictitaret omnia per plebem agi debere, ſenatu interempto: in ædem Fidei convocati patres conſcripti à conſule Mucio Scævola, deliberabant, quidnam faciendum eſſet in tali tempeſtate: cunctiſque cenſentibus, ut conſul armis rempublicam tueretur: Scævola negavit ſe quidquam vi acturum. Tum Scipio Naſica, qui conſobrinus Tiberii Gracchi erat, patriam cognationi præferens: *Quoniam*, inquit, *conſul, dum conſuetum juris ordinem ſervat, res noſtras in hoc periculum adducit, ut cum omnibus legibus imperium Romanum corruat: egomet privatus voluntati veſtræ, patres conſcripti, me ducem offero.* Ac deinde ſublatâ dextrâ, quaſi ſignum extolleret, proclamavit: *Qui rempublicam ſalvam eſſe volunt, me ſequantur.* Hiſque verbis cunctatione bonorum omnium diſcuſsâ, Gracchum cum ſceleratâ factione,

factione, quas merebatur, pœnas perſolvere coëgit, eumque manu ſuâ interfecit. Quod factum cùm plebs graviter ferret, tribunique ſingulos ſenatores in concionem productos interrogarent, quis auctor cædis fuiſſet; cæteri quidem omnes veriti concitatæ multitudinis furorem, à ſe id factum negabant, variiſque & obliquis reſponſionibus utebantur. Solus Scipio Naſica ſuâ manu cædem eſſe factam profeſſus eſt. Tum verò conſtantiâ & auctoritate viri mota plebs conticuit. *Valer. l.* iii. *c.* 2. *Patercul. l.* ii. *c.* 2. *Diod. Sic. l.* xxxiv.

2. Q. Metelli, cognomento Numidici, præclarum imperium in re militari fuit, egregia cenſura, omnis vita plena gravitatis. Cùm ab inimicis accuſatus cauſam de pecuniis repetundis diceret, & ipſius tabulæ circumferrentur judicibus inſpiciendæ; nemo ex illis fuit, quin removeret oculos, & ſe totum averteret, ne quiſquam dubitâſſe videretur verum an falſum eſſet quod ille retulerat in tabulas. Hujus viri laudem magnitudo animi & calamitas propagavit ad memoriam ſempiternam. De civitate decedere, quàm de ſententiâ maluit; eique ſalus patriæ dulcior, quàm conſpectus, fuit. *Cic. pro domo, pro Balbo, pro Plancio.*

Legem tulerat Saturninus tribunus plebis, ut ſenatus in concione juraret, ſe quidquid populus juſſiſſet combrobaturum neque ullo modo impugnaturum. Hanc legem quia Metellus cenſebat & ſenatûs majeſtati adverſam, & reipublicæ perniciоſam, palam dixit ſe nunquam in eam juraturum; & tanti viri auctoritate motus ſenatus, è foro domum diſceſſit. Poſt paucos dies cùm Saturninus vocatus ad Roſtra, patres minando compelleret ad præſtandum jusjurandum; Marius ſextùm conſul juravit primus, eumque populus plauſu & lætis acclamationibus excepit. Senatores deinde omnes, ſuo quiſque ordine, populi metu jurârunt; donec ad Metellum ventum eſt; qui, orantibus licèt & obſecrantibus amicis ut juraret, ne graviſſimas pœnas ſubiret, quæ erant à Saturnino propoſitæ, nihil ex animi fortitudine remiſit: ſed moribus ſuis ſerviens, & acerbiſſima quæque potiùs perpeti paratus, quàm quid-

quam

quam turpe facere, diſceſſit è concione: tumque deducentibus eum domum amicis dixit: *Aliquid ſceleris admittere improbum eſſe; bene agere, ubi nullum periculum eſſet, vulgare: proprium verò viri boni, etiam cum periculo ſequi quod rectum eſſet.* Plut. in Mario.

Metello aquâ & igni interdictum eſt, & lata rogatio à Saturnino, ne quis eum tecto reciperet: videbatur quoque plebecula etiam ad cædem ejus parata. Quidquid virorum bonorum Romæ fuit, ad illius ædes confluxit, ejus vicem dolens, & operam pollicens. At ille eos ſuâ causâ ſeditionem in urbe movere vetuit, cùm contentione & armis ſuperior poſſet eſſe, & urbe diſceſſit, hæc ſecum reputans: *Si rerum melior ſtatus ſiat, & populo ſana mens redeat; magnâ cum laude in patriam revocabor. Si contrà, nulla rebus & animis mutatio accedet, optimum erit abeſſe.* Honeſtum Rhodi ſeceſſum invenit, ibique litteris ac philoſophiæ operam dedit, donec ſenatus auctoritate populique juſſu revocatus eſt in patriam, tanto quidem omnium gaudio, ut dies totus non ſuffecerit gratulationibus illum ad portam urbis excipientium. Sic Q. Metellus nec triumphis, nec honoribus clarior fuit, quàm aut causâ exilii, aut exilio, aut reditu. *Appian.* l. i. *bell civil. Paterc. l.* ii. *c.* 15.

Opprimi in bonâ causâ melius eſt, quàm malè cedere. *Cic.* 3 *de Leg. n.* 34.

3. Cùm tribuni plebis, auctore Cæſare conſule, legem Agrariam tuliſſent, addidiſſentque ut ſenatus in eam juraret, multâ gravi ſancitâ in eum qui non jurâſſet; juraverunt ſenatores omnes, non Metelli fortitudinem imitati, ſed exilium metuentes. Catonem nec muliebres lacrymæ, nec propinquorum atque amicorum verba infringere potuerant. Tandem ejus conſtantiam expugnavit Cicero, inter cætera admonens: *Si Cato Romæ opus non haberet, at Romæ Catone opus habere.* Acceſſit ergo ad jurandum noviſſimus, ſi unum amicum ejus Favonium excipias.

Hac victoriâ elatus Cæſar aliam legem ferendam curavit. Cui cùm nemo præter Catonem obſtitiſſet, hunc à roſtris in vincula rapi juſſit, nihil de libertate linguæ

linguæ remittentem, ſed in ipsâ ad carcerem viâ de lege diſſerentem, atque commonentem cives, ut talia molientibus adverſarentur. Sequebatur Catonem mœſtus ſenatus, & optimus quiſque è populo, tacitè indignantes. Id non latebat Cæſarem : ſed expectabat dum aut ad humiles preces Cato ſeſe demitteret, aut ad populum provocaret. Quod ubi fruſtrà à ſe ſperari animadvertit, pudore victus, è tribunis unum ſummiſit, qui Catonem dimitteret. *Plut. in Caton. Utic.*

4. C. Piſo mirificè & conſtanter conſulem egit, turbulento reipublicæ ſtatu ; ut narratione inſequenti patebit. M. Palicani ſeditioſiſſimi hominis peſtiferis blanditiis captus populus Romanus, ſummum dedecus admittere parabat, mandando ampliſſimo imperio homini ei, cujus factis ſupplicium potiùs, quàm honos, debebatur : & tribuni ſatis per ſe concitatæ multitudinis temeritatem ſuis concionibus inflammabant. In hoc miſerando pariter & erubeſcendo ſtatu civitatis, cùm roſtra conſcendiſſet Piſo, & interrogaretur an Palicanum renunciaturus eſſet conſulem, ſi populi ſuffragia in eo creando conſenſiſſent ; primò reſpondit : *Non exiſtimare ſe tantis tenebris offuſam eſſe rempublicam, ut eò indignitatis veniretur.* Deinde cùm perſeveranter inſtarent, ac dicerent : *Age, ſi ventum fuerit, quid facies ? Non renunciabo*, inquit. Quo quidem tam brevi & forti reſponſo Piſo conſulatum Palicano, priuſquam illum adipiſceretur, eripuit. *Valer. l.* iii. *c.* 8.

5. Cùm Eurybiades baculum ſuſtuliſſet in Themiſtoclem, ſententiæ ſuæ adverſantem ; *Percute*, inquit Themiſtocles, *ſed audi.* Eam enimi moderationem ſimul & magnitudinem miratus Eurybiades, Themiſtoclem loqui, quantum vellet, juſſit, & ab eo ad meliora conſilia revocatus eſt. *Plut. in Themiſt.*

CAPUT IV.

Imperare ſibi maximum imperium eſt.

1. Vera & ſapiens animi magnitudo in duobus cernitur, ſi & id ſolum, quod honeſtum ſit, bonum judices, & omni animi perturbatione liber ſis. Nam fortis animi magnique eſt, & ea, quæ pleriſque exi-

mia

mia & præclara videntur, parvi ducere ac contemnere; & ea, quæ videntur acerba, ita ferre, ut nihil diſcedat à dignitate ſapientis. Non eſt autem conſentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec qui invictum ſe à labore præſtiterit, vinci à voluptate. *Cic.* 1 *Offic. n.* 67.

O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui jus dominandi trans maria cupiunt extendere, feliciſſimoſque ſe judicant, ſi multas armis provincias obtinent, & novas veteribus adjungunt! ignari imperare ſibi, maximum imperium eſſe: ſicut ſervire cupiditatibus, graviſſima ſervitus eſt. *Senec. Ep.* 113.

Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Vitia domuiſſe. Hâc nulla eſt major victoria. Multi ſunt, qui urbes, qui populos habuêre in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. *Quæſt. l.* iii. *in præf.*

Stultum eſt imperare cæteris, qui neſcit, ſibi.

P. Syrus.

2. Gentes barbaras & alieni imperii impatientes regere facilius eſt, quàm animum ſuum continere. Satis inſtructi contra hoſtes, ſæpe contra fortunam & cupiditates inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, Hyrcanos, Indos, & cæteras uſque ad oceanum gentes vaſtavit fugavitque: at tot regum & populorum victor, iræ, triſtitiæ, voluptati, ſuccubuit: id enim ſtuduerat, ut omnia potiùs haberet in poteſtate, quàm affectus. Quem arma Perſarum non fregerant, vitia vicerunt. Victo ad Arbela Dario, palam cupiditates ſuas ſolvit, & priſtinam moderationem ac continentiam in ſuperbiam ac laſciviam vertit. Purpureum diadema, quale Darius habuerat, capiti circumdedit, veſtemque Perſicam ſumpſit. Et ille quidem ſe Perſarum ſpolia geſtare dicebat: ſed cum illis quoque eorum mores induerat, & ſuperbiam habitûs animi inſolentia ſequebatur. *Senec.* 5 *Benef. c.* 7. *Epiſt.* 113. *Quint. Curt. l.* vi. *c.* 2. 6.

3. Hanc Cæſari laudem eximiam tribuit Cicero, quòd iram ſuam non minùs fortiter viciſſet, quàm hoſtes vicerat. Domuiſti, Cæſar, gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas,

omni copiarum genere abundantes. Sed tamen ea vicisti, quæ & naturam & conditionem, ut vinci poſſent, habebant. Nulla eſt enim tanta vis tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, ſi quis ſciat; non ego eum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo judico. *Cicer. pro Mar. n.* 8.

Bis vincit, qui ſe vincit in victoriâ.
Iracundiam qui vincit, hoſtem ſuperat maximum.
P. Syrus.

Cùm Scipio, poſt partam de Syphace rege victoriam, vidiſſet Maſiniſſam intempeſtivo Sophoniſbæ captivæ amore captum; ei abducto in ſecretum dixit: *Non eſt, mihi crede, tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculum, quantum ab circumfuſis undique voluptatibus. Qui eas ſuâ temperantiâ frænavit ac domuit, hæ ille multo majus decus majoremque victoriam ſibi peperit, quàm nos Syphace victo habemus.* Liv. l. xxx. c. 14.

CAPUT V.

Vitiorum irritamenta ſunt fugienda.

1. Capua, Campaniæ urbs, prona ſemper in luxuriam fuit. non modò ingeniorum vitio, ſed etiam affluenti copiâ voluptatum, quas longa indulgentia fortunæ & loci amœnitas ſubminiſtrabant. Cùm illuc iter flexiſſet Annibal, victis ad Cannas Romanis, ibi majorem partem hiemis ſub tectis habuit exercitum, duratum priùs adverſus mala, & nondum expertum bona. Itaque quos nulla vis mali vicerat, perdidère nimia bona & voluptates immodicæ. Somnus enim, & vinum, & epulæ, & otium conſuetudine indies blandius, ita enervaverunt corpora animoſque, ut vires ad deinceps vincendum ademerint; & Marcellus verè dixiſſe videatur: *Capuam Annibali Cannas fuiſſe.* Livius. l. xxiii. c. 2 4. 18. Ibid. l. xxiii. c. 45.

2. Non tantùm corpori, ſed etiam moribus, ſalubrem locum eligere debemus. Inter popinas habitare nolim, videre ebrios per litora errantes, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus. Id agere

debemus, ut irritamenta vitiorum quàm longissimè profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Una Annibalem hiberna solverunt: & Campania enervavit virum illum nivibus atque Alpibus indomitum. Armis vicit, vitiis victus est. Persequenda sunt vitia sine modo, sine fine. Debellandæ sunt in primis voluptates, quæ sæva etiam ingenia ad se rapuerunt. Nihil delicatè, nihil molliter est faciendum: non emolliendus animus. Itaque loca seria sanctaque ad habitandum eligere oportet. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè ad corrumpendum vigorem aliquid potest regio. Severior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. *Senec. Epist.* 51.

3. Diutiùs Babylone, quàm usquam, constitit Alexander: nec ullus locus disciplinæ militari magis nocuit. Nihil urbis ejus moribus corruptius, nihil ad irritandas illiciendasque voluptates aptius fuit. Babylonii quippe maximè in vinum, & quæ ebrietatem sequuntur, effusi erant. Inter has delicias & flagitia exercitus ille domitor Asiæ per triginta quatuor dies saginatus, haud dubiè debilior fuisset ad ea quæ sequebantur bella, si cum forti hoste decertâsset. *Quint. Curt. l.* v. *c.* 1.

CAPUT VI.

Angusti animi est amare divitias, magni contemnere.

1. Pecuniæ fugienda cupiditas. Nihil enim est tam angusti animi tamque parvi, quàm amare divitias. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 68.

Nihil honestius magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere, si non habeas; si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre.

Homines maximè admirantur eum qui pecuniâ non movetur, & illum quasi igni probatum arbitrantur. 2 *Offic. n.* 38.

2. Cùm est concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio, quasi quædam medicina, quæ sanaret

eam

eam cupiditatem; permanat in venas, & inhæret in viſceribus illud malum, exiſtitque ægrotatio, cui nomen eſt avaritia; quæ evelli inveterata non poteſt. 4 *Tuſc. n.* 24. Itaque,

Principiis obſta. Serò medicina paratur,
Cùm mala per longas invaluêre moras.
Ovid. de Remed. ver. 91.

Avaritia pecuniæ ſtudium habet, quam nemo ſapiens concupivit. Ea ſemper infinita, & inſatiabilis eſt: neque copiâ neque inopiâ minuitur. *Salluſt. Catil. c.* 11. Etenim,

Avarum irritat, non ſatiat, pecunia.
Avarus animus nullo ſatiatur lucro.
Tam deeſt avaro quod habet, quàm quòd non habet.
Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
P. Syrus.

3. Provideas oportet, ut juventus probitati & induſtriæ, non ſumptibus neque divitiis, ſtudeat. Id ita eveniet, ſi pecuniæ, quæ maxima omnium pernicies eſt, decus dempſeris. *Salluſt.* 1 *ad Cæſ.*

Ex quo pecunia in honore eſſe cœpit, non quæriter quale ſit aliquid, ſed quanti pretii. Hæc ipſa, quæ magiſtratus & judices facit, tot magiſtratus, tot judices detinet, pecunia. *Senec. Ep.* 115.

Curia pauperibus clauſa eſt: dat cenſus honores.
Ovidius 3 *Amor. Eleg.* 7.

Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris animis infuſa cupiditas, altiùs inſedit, crevitque nobiſcum. Deinde totus populus in cæteris diſcors, in hoc convenit. Hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Diis conſecrant velut rerum humanarum maximum, cùm grati videri volunt. Denique eò mores ſunt redacti, ut paupertas probro ſit, contempta divitibus, inviſa pauperibus, & loca cuncta his vocibus perſonare videantur: *Senec. ibid.*

O cives, cives, quærenda pecunia primùm eſt,
Virtus poſt nummos.——*Hor.* 1 *Epiſt.* 1.
Aurea nunc verè ſunt ſæcula: plurimus auro
Venit honos.——*Propert.* 3 *Ep.* 12.

Tempore crevit amor, qui nunc eſt ſummus, habendi:
Vix ultra quò jam progrediatur, habet.
Creverunt & opes, & opum furioſa cupido:
Et cùm poſſideant plurima, plura volunt.
Sic quibus intumuit ſuffuſâ venter ab undâ,
Quò plùs ſunt potæ, plùs ſitiuntur aquæ.
In pretio pretium nunc eſt. Dat cenſus honores,
Cenſus amicitias: pauper ubique jacet.
Ovidius l. i. Faſt. ver. 95 & 217.

Tam rarum eſt liberalitatis exemplar, ea invaſit homines habendi cupido, ut poſſideri magis à divitiis, quàm eas poſſidere, videantur. *Plinius l. ix. Ep. 30.*

CAPUT VII.

Quod ſatis eſt cui contingit, nihil amplius optet.
Horat. l. i. Ep. 2.

1. Nam poſſidentem multa vocaveris
Recte beatum. Rectiùs occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus ſapienter uti,
Duramque calet pauperiem pati,
Pejúſque letho flagitium timet:
Non ille pro caris amicis,
Aut patriâ timidus perire. *l. iv. Od. 9.*

Contemplatus Cato major Manii Curii villam, quæ non longè aberat à ſuâ, admirari ſatis non poterat vel hominis ipſius continentiam, vel temporum diſciplinam. Huic Curio ad focum ſedenti in agreſti ſcamno, & ligneo catillo cœnanti, cùm magnum auri pondus Samnites attuliſſent; repudiati ab eo ſunt, dixitque: *Non aurum habere, ſibi præclarum videri, ſed iis, qui haberent aurum, imperare.* Quo reſponſo Curius Samnitibus oſtendit, ſe, ut non acie vinci, ſic non pecuniâ corrumpi, poſſe. *Valer. l. iv. c. 3. Cicer. de Senect. n. 55.*

Idem cùm ex Italiâ Pyrrhum expuliſſet, nihil omninò ex prædâ regiâ, quæ exercitum urbemque ditaverat, attigit, præter guttum ligneum, quo deinde ad ſacrificia uſus eſt. Cumque ſenatus civibus ſeptena jugera agri ex hoſtibus capti aſſignâſſet, ipſi autem

quin-

quinquaginta; plus accipere, quàm ſingulis è plebe datum fuerat, noluit: parum idoneum, imò etiam pernicioſum reipublicæ civem eum exiſtimans, cui ſeptem jugera non eſſent ſatis. *Valer. ibid. Auctor. de Vir. ill. c.* 33. *Plin. l.* xviii. *c.* 3.

2. Non ditior Curio Atilius Regulus fuit. Cùm in Africâ Carthaginis opes crebris prœliis contunderet, ac prorogatum ſibi ob res bene geſtas imperium cognoviſſet, ſcripſit conſulibus, villicum agelli, quem ſeptem jugerum habebat, mortuum eſſe; & ſervum, quem ille conduxerat, occaſionem nactum, aufugiſſe ablato ruſtico inſtrumento; ideoque petere ſe, ut ſibi ſucceſſor in Africam mitteretur, ne, deſerto agro, non eſſet unde uxor & liberi alerentur. Quæ poſtquam ſenatus à conſulibus accepit; res, quas Regulus amiſerat, publicâ impensâ redimi juſſit, agellum dari colendum, & alimenta conjugi ac liberis præberi. *Valer. l.* iv. *c.* 4.

3. Legatiâ Samnitibus ad C. Fabricium imperatorem Romanorum venerunt: & commemoratis quæ ille benevolè in Samnites poſt redditam illis pacem fecerat; dono ei obtulerunt cùm ſervos multos, tum grandem pecuniam, atque orârunt ut acciperet utereturque. Id verò ſe facere dixerunt, *quòd viderent multa ei ad ſplendorem domûs & victus deeſſe: neque pro magnitudine ejus ac dignitate lautum illi apparatum eſſe.* Cœnabat quippe ad focum illas ipſas radices, herbas, quas in agro repurgando triumphalis ſenex vulſerat: totaque ejus ſupellex argentea ſalino conſtabat, & patellâ ad uſum ſacrorum, quæ tamen ipſa corneo pediculo ſuſtinebatur. Tum Fabricium ferunt reſpondiſſe: *Quamdiu cupiditatibus obſiſtere atque imperare poſſet, nunquam ſibi quidquam defuturum: propterea ſe pecuniam, quâ nihil ſibi opus eſſet, non accipere ab iis, quibus ſciret eam uſui eſſe.* Erat certè Fabricius, continentiæ ſuæ beneficio, ſine pecuniæ prædives: quia locupletem illum faciebat non multarum rerum poſſeſſio ſed paucarum deſiderium. Ergo domus ejus, quemadmodum argento & mancipiis Samnitum vacua fuit, ita gloriâ ex his contemptis partâ referta fuiſſe dici poteſt. *Aul. Gell. l. c.* 14.

Senec. de Prov. c. 3. *Valer. l.* iv. *c.* 4. *Ibid. l.* iv. *c.* 3.

Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensâ tenui salinum;
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.

Horat. l. ii. *Od.* 16.

Qui domum intraverit, nos potiùs miretur, quàm supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento; nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi enim animi est pati non posse divitias. *Senec. Ep.* 5.

4. Cùm Caius Cæsar, cui cognomen Caligula, Demetrio philosopho ducenta sestertia donaret; ridens hic rejecit, ne dignam quidem summam judicans, quâ non acceptâ gloriari posset: miratusque Caii dementiam, quòd se putâsset hâc pecuniâ posse mutari: *Si testare*, inquit, *me constituerat, toto illi fui experiendus imperio.* Senec. 7 Benef. c. 8. 12.

Sunt quidem exempla hæc præclara: sed mores nostri corrupti depravatique sunt amore divitiarum: quarum magnitudo illum fortasse adjuvat, qui habet: quanquam ne id quidem semper: sed fac juvare: an propterea honestior est? *Cicer* 2 *Offic. n.* 71.

Delectant multos magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantiâ & copiâ: quibus rebus effectum est, ut infinita pecuniæ cupiditas esset. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 25.

CAPUT VIII.

Optimus quisque Græcorum pauperrimus.

1. Viri inter Græcos præstantissimi, per vitam omnem in summâ paupertate versati sunt, nec eorum virtus pecuniâ potuit expugnari. *Ælian. l.* ii. *c.* 43. xi. *c.* 9.

Ephialtes Sophonidæ filius pauperrimus fuit. Cùm verò amici ducenta talenta ei dono darent; ipse non accepit, dixitque: *Hæc non accipio, propter quæ, si gratus videri velim, cogar fortasse aliquid præter jus concedere: si verò nihil gratificer, habear ingratus.* Adeò autem eum inopiæ non puduit, ut, homine

neſcio quo eam illi exprobrante, reſponderit: *Cur non etiam alterum exprobras, quòd juſtitiam colam?* *Ibid. l.* xiii. *c.* 39.

2. Epaminondas dux clariſſimus Thebanorum, unam ſolùm habebat veſtem. Itaque quoties eam mittebat ad fullonem, ipſe interea cogebatur ſe continere domi, quòd veſtis altera deeſſet. In hoc ſtatu rerum, cùm ei Perſarum rex magnam auri copiam miſiſſet, noluit accipere. Si rectè judico, celſiore animo fuit is, qui aurum recuſavit, quàm qui obtulit. *Ibid. l.* v. *c.* 5.

Diomedon Cyzicenus rogatu Artaxerxis Epaminondam pecuniâ corrumpendum ſuſceperat. Venit ergo Thebas cum magno auri pondere, & per Micythum adoleſcentulum Epaminondæ cariſſimum, quem quinque talentis corruperat, cauſam adventûs ſui oſtendit. At ille Diomedonti: *Nihil*, inquit, *opus pecuniâ eſt. Nam ſi ea rex vult, quæ Thebanis ſunt utilia, gratis facere ſum paratus; ſin autem contraria, non habet auri neque argenti ſatis: Namque orbis terrarum divitias accipere nolim pro abjiciendâ patriæ caritate. Te, qui me incognitum tentâſti, tuique ſimilem exiſtimaſti, non miror: tibique ignoſco. Sed egredere propere, ne alios corrumpas, cùm me non potueris. Tu, Micythe, argentum huic redde. Quod niſi confeſtim facis, ego te tradam magiſtratui.* Corn. Nep. in Epam. c. 4.

Paupertatem verò adeò facilè perpeſſus eſt Epaminondas, ut de republicâ nihil præter gloriam ceperit; & amicorum facultatibus non ad ſuam, ſed ad aliorum paupertatem ſublevandam, uſus ſit. Nam cùm aut civium ſuorum aliquis ab hoſtibus eſſet captus, aut viri probi virgo nubilis propter paupertatem collocari non poſſet; amicorum conſilium habebat, ab iiſque poſtulabat atque impetrabat, ut pro ſuis quiſque facultatibus conferret ad conficiendam pecuniæ ſummam, quâ opus eſſet. *c.* 3.

3. Etſi ſæpe exercitibus præfuit, ſummoſque magiſtratus geſſit Phocion Athenienſis, fuit tamen perpetuò pauper, nec ditior fieri voluit, cùm facilè poſſet. Attulerant ei legati Philipi Macedonum regis magnam

magnam pecuniæ vim. Quam quia magno animo repudiabat, eum admonuerunt, ut, ſi ipſe pecuniâ facilè careret, liberis tamen ſuis proſpiceret, quibus difficile futurum eſſet in ſummâ paupertate paternam gloriam tueri. His ille : *Si mei ſimiles*, inquit, *erunt filii, idem hic agellus eos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit : Sin diſſimiles ſint futuri, nolo meis impenſis illorum ali augerique luxuriam.* Corn. Nep. in Phoc. c. 1.

Eidem Phocioni Alexander Philippi filius centum talenta dono miſit. Oblati muneris magnitudine nihil motus Phocion, eos, qui pecuniam attulerant, percontatus eſt, *cur ſibi uni inter tot Athenienſes dona mitteret Alexander?* Quibus reſpondentibus, *eum unum Alexandro videri virum honeſtum & bonum. Ergo ſinat*, inquit ille, *me talem & haberi & eſſe.* Inſtiterunt tamen legati, ut allatum auri pondus acciperet, maximè ubi domum ejus ingreſſi, vilem ubique ſupellectilem, & uxorem ejus pinſentem viderunt: ipſeque, hauſtâ in eorum conſpectu aquâ è puteo, pedes lavit. At ille non mutatâ ſententiâ : *Si eam*, inquit, *quam offertis obtruditiſque mihi, pecuniam ex cepero, neque eâ utar, fruſtrà tantus theſaurus in manus meas venerit : ſi vero utar, & mihi & Alexandro malam apud Athenienſes famam comparabo.* Sic in Aſiam ad Alexandrum reportata fuit illa pecunia ; & ditior eſt viſus, qui eâ æquo animo carere potuit, quàm qui obtulit.

Munera ſua fuiſſe à Phocione repudiata moleſtè ferens Alexander, ſcripſit ad eum : *Non habere ſe pro amicis eos, qui nihil à ſe vellent accipere.* Eandem pecuniam denuo offerri juſſit, & quatuor Aſiæ urbes nominari, quarum unam pro arbitrio eligeret, cujus reditibus frueretur. Phocion ne ſic quidem quicquam accepit. Ne tamen planè Alexandrum contemnere videretur, hoc regiæ majeſtati dedit, ut liberos dimitti rogaret viros quatuor, qui in arce Sardium vincti tenebantur : quòd extemplò præſtitit Alexander.

Antipater dicebat duos ſe Athenis habere amicos, Phocionem & Demadem : quorum alteri perſuadere non

non posset, ut quicquam acciperet; alterum, multa dando, explere nequiret. *Plut. in Phocione. Ælian. l. xi. c. 25. l. xi. c. 9.*

CAPUT IX.

Parvo contentus sapiens, paupertatem non timet.

1. Quàm parvo contentus est sapiens! quàm parum paupertatem timet! Etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, gula, ambitio, libido, cùm procul ab iis omnibus rebus absit; cur pecuniam magnopere desideret, vel potiùs curet omnino? Ducebat certè pro nihilo pecuniam Anacharsis Scythes, cujus extat epistola, his verbis: *Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est, ut Scythis; feræ pellis: calceamentum, pedum callum: cubile, terra: obsonium, fames; lacte, caseo, carne, vescor: Quare ut ad quietum me licet venias. Munera autem ista tua, vel civibus tuis, vel Diis immortalibus dona.* Cicer. 5 Tusc. n. 89.

Socrates, qui eum Diis proximum dicebat, cui quàm paucissima satis essent, cùm aliquando in pompâ magnam vim auri atque argenti ferri videret: *Quàm multa non desidero!* inquit. *Diog. Laërt. in Socrat. Cicer. 5 Tusc. n. 90.*

2. Xenocrates, cùm legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima; abduxit legatos ad cœnam in academiam, iisque appositi tantùm quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerari pecuniam juberet? *Quid? vos hesternâ*, inquit, *cœnulâ non intellexistis, me pecuniâ non egere?* Quo responso factos illos tristiores ut vidit: triginta minas accepit; ne aspernari regis liberalitatem videretur. *Cicer. ibid.*

3. Diogenes Alexandro roganti, ut diceret, si quid sibi opus esset, liberè, ut Cynicus, respondit: *Nunc quidem paulùm à sole abstis.* Officerat videlicet apricanti. His auditis Alexandrum dixisse ferunt: *Nisi Alexander essem, libenter essem Diogenes.* Multò potentior multòque locupletior tunc erat Diogenes omnia

nia poſſidente Alexandro. Etenim aliquid majus erat, illum nolle accipere quod offerretur, quàm hunc poſſe dare. Et qui gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficiis victum, eo die victus eſt, quo vidit aliquem, cui nec dare quicquam poſſet nec eripere. *Ibid.* Senec. 5 *Benef.* c. 4 & 6.

Diogenes quidem prædicare ſolebat, quantò ipſum regem Perſarum felicitate ſuperaret: *Sibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis unquam fore: ſe ejus voluptates non deſiderare, quibus nunquam ſatiari ille poſſet; ſuas eum conſequi nullo modo poſſe.* Hæc verè Diogenes: Nam Xerxes refertus omnibus præmiis boniſque fortunæ, non peditatu, non equeſtribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium propoſuit ei qui inveniſſet novam voluptatem. Quâ inventâ ipſe non fuit contentus. Neque enim unquam finem invenit libido. *Cicer.* 5 *Tuſc.* n. 92. *Ibid.* n. 20.

CAPUT X.

Divitiæ atque otium peſtes virtutis.

1. Ut Lacedæmoniis nihil ſupereſſet quod magno perè quærerent, præter laudem virtutis, auri argentique uſum, velut omnium ſcelerum materiam, ſuſtulit Lycurgus. Hocque adeò ſeverè ab illo interdictum ſcribunt, ut inquireretur de auri poſſeſſione, tanquam de gravi ſcelere: & qui hâc in re contra leges peccâſſe deprehenſus eſſet, morte pœnas daret. Solo ferreo nummo uti permiſit, qui ita gravis pondere & mole amplus erat, ut ad transferendum non ita magnum ejuſmodi nummorum numerum plauſtro opus eſſet. Emi autem pleraque non pecuniâ, ſed mutatione mercium juſſit. Fundos æqualiter inter omnes diviſit, ut æquata patrimonia neminem altero potentiorem redderent. *Juſtinus l.* iii. *c.* 2. *Plutar. in Lycurg. Xenoph. in Lacon.*

Cùm Lacedæmoniis ſolitum eſſet non ſolùm in acie adverſus hoſtem, ſed etiam domi adverſus divitias, invictum animum gerere; Lacedæmonius adoleſcens, qui viliſſimo pretio fundum emerat, in judicium vocatus eſt apud magiſtratus, & damnatus. Mali quippe

quippe exempli viſum eſt, juvenem lucri ſtudio teneri. *Ælian. l.* xiv. *c.* 41.

Alter Lacedæmonius, nomine Timandridas, peregrè abiens, domus ſuæ ac rei familiaris curam filio reliquit. Reverſus poſtea, ab eo rem ſuam multò ampliorem factam cùm comperiſſet; dixit: *Magnam ab illo Diis, proximis, amicis, hoſpitibus, ac pauperibus factam eſſe injuriam; quæ enim in facultatibus præter neceſſaria ad vitam abundarent, ea in illos eſſe eroganda.* Ibid. c. 32.

2. Tamdiu gloriâ & potentiâ floruit Lacedæmoniorum reſpublica, quamdiu apud eam paupertatis amor viguit. Invictam per quingentos annos præſtiterat ſevera Lycurgi diſciplina: intra annos haud multos divitiæ peſſumdedêre. Primus Lyſander iis, quibus carebat ipſe, vitiis patriam infecit; & pecuniæ abſtinens, ejus cupiditatem injecit civibus. Quidquid auri & argenti ex prædâ hoſtili redegerat, non ſibi vindicavit, ſed Lacedæmonem deferendum curavit, quæ anteâ ferreis tantùm nummis utebatur. Tum verò exortum eſt inter privatos ſtudium habendi, & ſic interiit priſtina eorum virtus: ſuoque ipſi damno intellexêre, quàm verùm eſſet quod olim Lycurgo interroganti Pythia reſponderat: *Auro & argento inacceſſam eſſe Spartam oportere.* Ælian. l. xiv. c. 29. Plut. in Lycurgo & Syllâ.

3. Quomodo priſcorum quoque Romanorum virtus labefactata fuerat, narrant his verbis Salluſtius & Paterculus. Ubi labore atque juſtitiâ reſpublica crevit, reges magni bello domiti, populi ingentes vi ſubacti, & Carthago æmula imperii Romani interiit; tum iis qui labores, pericula, dubias atque aſperas res facile toleraverant, otium & divitiæ oneri miſeriæque fuêre. Non lento gradu, ſed præcipiti curſu à virtute deſcitum eſt, & ad vitia tranſcurſum: vetus diſciplina deſerta, nova inducta; à vigiliis ad ſomnum, ab armis ad voluptates, à negotiis in otium converſa civitas. Primò pecuniæ, dein imperii cupido crevit. Ea quaſi materies omnium malorum fuêre. Poſtquam divitiæ honori eſſe cœperunt, &

cas

eas magistratus atque imperia sequebantur, nobilitare virtus, paupertas probro haberi cœpit: juventutem luxuria atque avaritia cum superbiâ invasere." *Sallust. Cat. c.* 10. 12. *Paterc. l.* i. *c.* 1.

Vidit P. Scipio posterior, quantum periculi patriæ immineret, ab nimiis opibus. Nam cùm censor lustrum conderet, & in solito fieri sacrificio scriba solenne precationis carmen ei præiret, quo Dii rogabantur, ut populi Romani res meliores amplioresque facerent: *Satis*, inquit, *bonæ ac magnæ sunt: Itaque precor ut eas perpetuò incolumes servent.* Ac protinus ad hunc modum carmen emendari jussit. Quâ votorum verecundiâ deinceps censores in condendis lustris usi sunt. *Valer. l.* iv. *c.* 1.

CAPUT XI.

Vera bona virtus & doctrina.

1. Urbem Megaram ceperat Demetrius, cui cognomen Poliorcetes fuit. Ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, num quid perdidisset? *Nihil*, inquit, *omnia namque mea mecum sunt:* Atqui & patrimonium ejus in prædam cesserat, & filios rapuerat hostis, & patriam expugnaverat. Ille tamen nihil se damni passum fuisse testatus est. Habebat enim secum vera bona, doctrinam scilicet, & virtutem, in quæ hostis manum injicere non poterat, & ea, quæ à militibus diripiebantur, non judicabat sua. Omnium scilicet bonorum, quæ extrinsecus adveniunt, incerta possessio est. Ita inter micantes ubique gladios & ruentium tectorum fragorem uni homini pax fuit. *Senec. de Const. c.* 5.

2. Nunquam vir sapiens existimavit in bonis rebus ponenda esse, atque expetenda imperia, tecta magnifica, pecunias, & eas, quibus plerique hominum maximè adstricti sunt, voluptates: quòniam ea qui habent, non solùm augendi libidine cruciantur, sed etiam amittendi metu: & illa omnia esse talia videmus, ut etiam improbi habeant, & obsint probis. Plùs apud sapientem vera ratio valet, quàm vulgi opinio; neque unquam illum bona perdidisse dicet, qui necus aut supellectilem amiserit. Hæc

orat,

erat ſententia Biantis, qui inter ſeptem illos Græciæ ſapientes numeratur. Cùm patriam ejus Prienem cepiſſet hoſtis, cæterique cives multa è ſuis rebus ſecum aſportarent; admonitus à quodam ut idem ipſe faceret: *Ego verò*, inquit, *facio, nam omnia mea porto mecum.* Ille hæc munera, vel potiùs ludibria fortunæ, non putavit ſua. Ea verò tantùm eſſe ſua exiſtimavit quæ pectore geſtabat, virtutem ſcilicet & doctrinam. *Cicer. 1 Paral. Valer. l.* vii. *c.* 2.

3. Quidquid auri ſupra et infra terram eſt, nullius pretii eſt, ſi cum virtute comparetur, inquit Plato. Et viris probis illud Solonis in mente ſemper habendum, & verbis uſurpandum: *Alii ſibi divitias habeant, nos virtutem.* Plat. de util. ex inim.

CAPUT XII.

Cavenda eſt gloriæ cupiditas, neque imperia expetenda.

1. Cavenda eſt gloriæ cupiditas: eripit enim libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet eſſe contentio. Nec verò imperia expetenda: ac potiùs aut non excipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. *Cicer. 1 Offic. n.* 63.

Timoleon Corinthius magnus omnium judicio vir extitit. Namque huic contigit quod neſcio an ulli, ut patriam oppreſſam à tyrannis liberaret, & depulsâ à Syracuſis, quibus auxilio erat miſſus, inveteratâ ſervitute, totam Siciliam in priſtinum ſtatum reſtituerit. Cùm frater ejus Timophanes tyrannidem Corinthi occupaſſet, ipſeque particeps regni cum illo poſſet eſſe; tantum abfuit à ſocietate ſceleris ut antetulerit civium ſuorum libertatem ſaluti fratris: & patriæ legibus obtemperare ſatius duxerit quàm imperare. Itaque fratrem tyrannum, ſæpiùs fruſtra oratum ut civibus libertatem reſtitueret, interficiendum curavit. Quæ cædes aliis præclariſſimum facinus viſa eſt, alii læſam à Timoleonte pietatem fraternam putavêre. *Corn. Nep. & Plut. in Timol.*

Miſſus à Corthiniis ad ferendam opem Syracuſanis, Dionyſium tyrannum totâ Siciliâ depulit; civitatibus

leges libertatemque reddidit: & ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut urbium conditor videretur. Cùm jam tantis esset opibus, ut Siculis etiam invitis imperare posset; tantum autem haberet amorem omnium, ut, nullo recusante, summam potentiam obtineret: cùm primùm potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Nullus tamen ei honos, qui haberi virtuti solet, defuit: neque postea res ulla gesta est publica, de qua priùs sit decretum, quàm Timoleontis sententia cognita fuisset. Acceptius præstantiusque nihil est tyrannorum depulsoribus, maximè si modesti ipsi abstinentesque sint. *Aur. Vict. c.* 40.

2. Cùm Romæ fama exorta esset Etruscos Samnitesque conscribere ingentes exercitus, & illustres viri consulatum peterent; omnium animi atque oculi conversi sunt in Q. Fabium Maximum, primò non petentem, deinde etiam recusantem. Acuebat hâc moderatione tam justa civium studia: quæ verecundiâ legum restinguenda ratus, legem recitari jussit, quâ intra decem annos eundem consulem refici non liceret; tot verò anni non effluxerant ab ultimo ejus consulatu. Vix præ strepitu audita lex est. Tribunique plebis nihil id impedimenti futurum aiebant: se enim laturos ad populum, ut legibus solveretur. Ille in recusando præstabat, rogitans: *Quid ergo attineret leges ferri, quibus per eosdem, qui tulissent, fraus fieret?* & querens, *jam regi leges, non regere.* Populus nihilominus suffragia inibat, & singulæ centuria consulem haud dubiè Fabium jubebant. Tum demum, consensu civitatis victus, consulatum accepit, eique is collega est datus, quem petierat. *Livius, l.* x. *c.* 13.

Idem Fabius, cùm à se quinquies, & à patre, avo, proavo, majoribusque suis consulatum gestum animadverteret, in comitiis, quibus filius ejus summo consensu consul creabatur, flagitavit à populo, sed frustra, ut vacationem hujus honoris Fabiæ genti daret. Non quòd filii virtutibus diffideret; sed ne maximum imperium in unâ familiâ continuaretur. Quid hâc moderatione valentius & mirabilius inveniri potest: quæ

quæ etiam patrios affectus, qui potentissimi habentur, superavit? *Valer. l.* iv. *c.* 1.

3. Comitia consulibus creandis habente Fulvio, centuria Juniorum, quæ prima sententiam rogata fuerat, declaravit consules T. Manlium Torquatum & T. Otacilium. Cùm dubius non esset consensus totius populi; Manlius, qui præsens erat, ad tribunal Fulvii venit, magnâ circumfusus turbâ, quæ gratulandi causâ venerat, petiitque ab eo, ut pauca verba audiret. Erectis omnibus expectatione quidnam postulaturus esset, oculorum valetudinem excusavit. Dixit: *Impudentem & gubernatorem & imperatorem futurum esse, qui cùm alienis oculis ei omnia agenda essent, aut postularet aut pateretur sibi aliorum capita & fortunas committi.* Oravitque ut centuria juniorum in suffragium rediret, & in consulibus creandis meminisset belli, quod in Italiâ esset, gravissimi. Succlamavit centuria frequens nihil se mutare sententiæ, seque eosdem consules dicturum esse. Tum Torquatus: *Neque ego vestros,* inquit, *mores consul ferre potero, neque vos imperium meum. Redite in suffragium, & cogitate bellum Punicum in Italiâ, & ducem Annibalem, esse.* Tandem centuria autoritate viri mota, post petitum atque habitum cum senioribus colloquium, ex eorum consilio alios consules dixit jam præclarè gestis cognitos: ejusque sententiam omnes centuriæ secutæ sunt. *Livius, l.* xxvi. *c* 22.

4. Maxima superioris Africani merita in patriam paribus ornamentis decorare conati sunt Romani. Voluerunt illi statuas in comitio, in rostris, in curiâ in ipsâ denique Jovis æde ponere. Voluerunt imaginem ejus triumphali ornatu indutam inter Deorum simulacra collocare. Voluerunt ei continuum per omnes vitæ annos consulatum, perpetuamque dictaturam tribuere. Quorum sibi nullum neque plebiscito dari, neque senatusconsulto decerni patiens, penè tantùm in recusandis honoribus se gessit, quantum gesserat in emerendis. *Valer. l.* vi. *c.* 1.

5. Diocletianus, sponte depositis imperialibus fascibus, in propriis agris consenuit. Quum aliquando

ab Herculio & Galerio ad recipiendum imperium excitaretur; illud tanquam peſtem deteſtans, hoc quoque reſpondit: *Utinam Salonæ peſſetis viſere olera noſtris manibus conſita & dimenſa, profectò nunquam iſtud tentandum judicaretis.* Aur. Vict. Ep. c. 54.

6. Fuit incertum vir melior, an dux, eſſet Epaminondas. Nam & imperium non ſibi, ſed patriæ, ſemper quæſivit; & pecuniæ adeò negligens fuit, ut ſumptus funeri defuerit. Gloriæ quoque non cupidior, quàm pecuniæ: quippe recuſanti omnia imperia ingeſta ſunt: honoreſque ita geſſit, ut ornamentum non accipere, ſed dare ipſi dignitati, videretur. *Juſtin. l.* vi. *c.* 8.

CAPUT XIII.

Hoc eſt regnare, nolle regnare, cùm poſſis.
Senec. 6 Benef. c. 37.

1. Cùm P. Cornelius Scipio prælio victor, ſe erga Hiſpanos geſſiſſet perhumaniter, circumfuſa multitudo regem eum ingenti conſenſu appellavit. Tum Scipio, ſilentio per præconem facto, dixit: *Nomen Imperatoris, quo ſe milites ſui appellâſſent, ſibi maximum eſſe: Regium nomen, alibi magnum, Romæ intolerabile eſſe: Si id ampliſſimum ducerent quod regale eſſet; regalem animum in ſe eſſe tacitè judicare eos poſſe: ut autem à regis appellatione abſtinerent, ſe orare.* Senſêre etiam barbari magnitudinem animi id nomen aſpernantis, cujus admiratione alii mortales ſtuperent. *Livius, l.* xxvii. *c.* 19.

2. Inter Romanorum legatos, qui ad Pyrrhum de captivis redimendis aut commutandis venerant, C. Fabricius fuit. Cujus poſtquam audivit Pyrrhus magnum eſſe apud Romanos nomen, ut viri boni & bello inſignis, ſed admodùm pauperis; eum præ cæteris benignè habuit, contenditque ut munera atque aurum abs ſe acciperet, in hoſpitii tantum & amicitiæ pignus. Cuncta oblata reſpuit Fabricius. Poſtero die cùm illum exterrere cuperet Pyrrhus ſubito conſpectu elephantis, cujus ſpecimen nunquam viderat; imperavit ſuis ut bellua, quæ cæteras magnitudine

tudine præstaret, Fabricio secum colloquenti admoveretur à tergo post aulæum. Quod ubi factum est, signo dato, remotoque aulæo, repentè bellua stridorem horridum emisit; & proboscidem super Fabricii caput suspendit minaciter. At ille placidè ad belluam conversus, subrisit, dixitque Pyrrho: *Non me hodie magis commovet tua bellua, quàm heri aurum tuum movit.* Admiratus Pyrrhus Fabricii fortitudinem animi & gravitatem, illum privatim invitavit, ut, post factam cum Romanis pacem, secum vellet vivere, primumque ei inter amicos locum atque etiam imperii partem obtulit. Cui submissâ voce fertur Fabricius respondisse: *Hoc tibi, ô rex, non expedit. Nam illi ipsi, qui te nunc tantopere colunt ac mirantur, si me cognoverint ac probaverint, magis à me regi, quàm à te volent.* Plut. in Pyrrho. Florus, l. i. c. 18.

3. Cùm Strato Sidonis rex urbis deditionem Alexandro fecisset magis civium voluntate, quàm suâ sponte; ei visus est indignus regno, Hephæstionique est permissum, ut regem è Sidoniis constitueret eum, quem illo fastigio dignissimum arbitraretur. Erant Hephæstioni hospites, juvenes inter suos clari: qui factâ ipsis ab Hephæstione potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more ad hanc dignitatem evehi posse, nisi regiâ stirpe ortum. Admiratus Hephæstion magnitudinem animi spernentis quod alii per ignes ferrumque peterent: *O fortes! ô felices,* inquit, *juvenes! qui primi intellexistis quanto majus esset regnum fastidire, quàm accipere. Cæterùm date aliquem regiæ stirpis qui meminerit à vobis acceptum habere se regnum.* At illi, cùm viderent multos avidâ regnandi cupiditate teneri, judicârunt neminem esse tanto honore digniorem, quàm Abdalonimum quendam, stirpi quidem regiæ annexum, sed qui ob inopiam suburbanum hortum exiguâ mercede coleret. Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat: intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat. *Q. Curt. l.* iv. *c.* 1.

Juvenes, de quibus antè dictum est, cum regiâ veste hortum intrant, quem tum fortè, steriles her-

bas eligens, Abdalonimus repurgabat: & rege eo ſalutato, alter ex his: *Veſtis hæc*, inquit, *quam cernis in meis manibus, cum ſqualidis iſtis pannis permutanda tibi eſt. Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, iſtam continentiam profer. Atque ubi in regali ſolio reſidebis, vitæ neciſque omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatûs in quo accipis regnum; imo herculè propter quem.*

Somnio ſimilis res Abdalonimo videbatur: & à juvenibus quærebat, an ſanæ mentis eſſent, qui tam protervè ſibi illuderent. Sed ut ei cunctanti ſqualor ablutus eſt, & injecta veſtis purpurâ auroque diſtincta, & jurantibus ſeriam rem eſſe credidit: iiſdem comitantibus in regiam pervenit. Admitti eum Alexander protinus juſſit, diuque contemplatus: *Corporis*, inquit, *tui habitus famæ generis non repugnat. Sed velim ſcire, inopiam quâ patientiâ tuleris.* Tum ille: *Utinam*, inquit, *eodem animo regnum pati poſſim. Hæ manus ſuffecêre deſiderio meo. Nihil habenti nihil deſuit.* Hoc reſponſum magnæ indolis ſpecimen Alexandro eſt viſum. Itaque non Stratonis modò regiam ſupellectilem tribui Abdalonimo juſſit, ſed pleraque etiam ex Perſicâ prædâ. Regionem, quoque Sidoni vicinam, ditioni ejus adjecit. Nec ſanè quidquam ingenium Alexandri ſolidius & conſtantius habuit, quàm admirationem veræ laudis & gloriæ. *Quint. Curt. l.* viii. *c.* 14.

CAPUT XIV.

Gloriæ & famæ jactura facienda eſt publicæ utilitatis causâ.

1. Inventi ſunt multi, qui non modò pecuniam, ſed etiam vitam, pro patriâ profundere parati eſſent; iidem gloriæ jacturam ne minimam quidem facere vellent, etiam republicâ poſtulante. Ut Callicratidas, qui, cùm Lacedæmoniorum dux fuiſſet Peloponneſiaco bello, multaque feciſſit egregiè; vertit ad extremum omnia, cùm conſilio non paruit eorum, qui claſſe cum Athenienſibus ne dimicaret, ſuadebant: Quibus ille reſpondit: *Lacedæmonios, claſſe illâ amiſſâ, aliam parare*

rare poſſe; ſe fugere ſine ſuo dedecore non poſſe: Quantò meliùs fecit Q. Fabius Maximus! de quo Ennius:

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.
Ergo pòſtque magìſque viri nunc gloria claret.

Cicer. 1 Offic. n. 84.

Etenim adverſus Annibalem callidum imperatorem toties victorem, dux à Romanis electus Q. Fabius, novam vincendi artem commentus eſt, non pugnare, & hoſtem morâ frangere. Unde Cunctator eſt dictus. *Florus, l. ii. c. 6. Livius, l. xxii.*

Non ignorabat ſuam cunctationem Romæ infamem eſſe, ſeque timidum pro cauto, imbellem pro perito belli haberi. At maluit ut ſe hoſtis metueret, quàm ſtulti cives laudarent. Obſtinatus in id quod videbat patriæ ſaluti futurum eſſe, eodem conſiliorum tenore ſemper bellum geſſit. Q. Minucium magiſtrum equitum jure imperii æquari Fabio dictatori juſſit populus, veræ virtutis malus æſtimator. Quam legem omnes qui Romæ aut in caſtris erant, æqui atque iniqui, præter ipſum dictatorem, in contumeliam ejus latam eſſe judicaverunt. Ipſe quâ gravitate criminantes ſe ad multitudinem inimicos tulerat, eâdem & populi in ſe ſævientis injuriam tulit. Invictum tam à civibus quàm ab hoſte animum retinuit, & patriæ conſulere etiam famæ ſuæ diſpendio non deſtitit.

Ea caritas patriæ eſſe debet, ut tam ignominiâ eam, quàm morte noſtrâ, ſi opus ſit, ſervemus. *Livius, l. ix. c. 4.*

2. Et honores & contumeliæ vulgi in promiſcuo habendi ſunt; nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore aut tædio contumeliarum neceſſaria omittemus; & publicis privatiſque officiis derimus, dum muliebris nos cura anget aliquid contra animum audiendi. *Senec. de Conſt. c. xix.*

Vera & ſapiens animi magnitudo honeſtum in factis poſitum eſſe, non in gloriâ, judicat. Qui ex imperitæ multitudinis judicio pendent, hic in magnis viris non eſt habendus. *Cicer. 1 Offic. n. 65.*

Gloriam

Gloriam qui spreverit, verum habebit. *Livius, l. xxii. c. 39.*

3. Sunt qui, quod sentiunt, etiamsi optimum sit, tamen invidiæ metu non audent dicere. Quod genus peccandi vitandum est in rebus urbanis? & T. Quintius Capitolinus vitavit. Cùm Romæ patrum ac plebis certamina civitatem distraherent, Æqui Volscibundi accessêre. Unde postquam prædas inulti egêre, tribunis delectum militum impedientibus; T. Quintius Capitolinus quartùm consul populum ad concionem vocavit; eumque graviter objurgatum cùm liberè monuisset quæ agenda essent, hæc subjunxit: *His ego gratiora alia dictu esse scio: sed me vera pro gratis loqui, etsi meum ingenium non moneret, necessitas cogit. Vellem equidem vobis placere, Quirites: sed malo vos salvos esse, qualicunque erga me animo futuri estis.* Cicer. 1 Offic. n. 84. Livius, l. iii. c. 68.

CAPUT XV.

Mortem ac dolorem contemnere fortis animi est.

1. Fortitudinis munus duplex maximum, mortis dolorisque contemptio. Fungendum est utroque, si virtutis compotes, vel potiùs, si viri esse volumus. *Cicer. 3 Tusc. n. 43.*

Hoc meditatum ab adolescentiâ debet esse, mortem ut negligamus. Moriendum enim certè est: & id incertum, an eo ipso die. Qui autem id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. *De Senec. n. 20. 2 Tusc. n. 2.*

Stultum est timere quod vitare non potes.

A morte semper homines tantundem absumus.

Homo vitæ commodatus, non donatus est. *P. Syrus.*

Non terret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter brevitatem vitæ nunquam longè potest abesse. Dedit nobis natura usuram vitæ tanquam pecuniæ, nullâ præstitutâ die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum vult? eâ enim conditione acceperas. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? Apud Hypanim fluvium,

vium, qui in Pontum influit. Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem vivant. Ex his igitur quæ horâ ſecundâ octavâ mortua eſt provectâ ætate mortua eſt; quæ verò occidente ſole, decrepita. Confer noſtram longiſſimam ætatem cum æternitate, in majore brevitate, quàm illæ beſtiolæ, reperiemur. 1. *Tuſc.* n. 91, &c.

2. Contemnamus omnes ineptias, beatamque vitam in animi robore ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum deſpicientiâ, ac mortis contemptione ponamus. Nunc quidem cogitationibus molliſſimis ſic effœminamur, ut ſi mors celeriùs opinione noſtra adveniat, ſpoliari magnis quibuſdam bonis nobis videamur. Quòd ſi, dum vivimus, expectando, deſiderando, metuendo, pendemus animis, cruciamur, angimur: prô Dii immortales! quàm inter illud jucundum eſſe debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſollicitudo futura ſit. *Ibid.* n. 95.

Quàm me delectat Theramenes! quàm elato eſt animo! Etſi enim flemus, cùm ejus exitum legimus, tamen non miſerabiliter vir clarus emoritur. Qui cùm conjectus in carcerem juſſu triginta tyrannorum Athenienſium, venenum, ut ſitiens, bibiſſet; reliquum ſic è poculo ejecit, ut id reſonaret: quo ſonitu reddito, ridens, *Propino*, inquit, *hoc pulchro Critiæ:* qui in eum fuerat è tyrannis teterrimus. Græci enim in conviviis ſolebant nominare cui poculum tradituri eſſent. Tum ſervo publico, qui venenum præbuerat, poculum dedit præferendum Critiæ. Luſit vir egregius extremo ſpiritu, cùm jam præcordiis conceptam mortem contineret, verèque Critiæ mortem eſt eam auguratus, quæ brevi conſecuta eſt. *Valer.* l. iii. *c.* 2.

CAPUT XVI.

Non quàm diu, ſed quàm bene, vixeris, refert.

1. Nemo tam imperitus eſt, ut neſciat ſibi aliquando moriendum. Tamen cùm ad mortem propè acceſſerit, tergiverſatur, timet, plorat. Nonne tibi videretur ſtultiſſimus omnium, qui fleret quòd antè annos mille non vixiſſet? Æquè ſtultus eſt, qui flet quòd poſt

poſt annos mille non vivet. Utrumque tempus alienum nobis eſt. Non eris, nec fuiſti. Quid fles? Eò ibis, quò omnia eunt. *Senec. Epiſt.* 77.

Omnia debentur morti: paulùmque morati,
Seriùs aut citiùs ſedem properamus ad unam:
Tendimus huc omnes, hæc eſt domus ultima.
Ovid. Metam. l. X. c. 32.

Fata manent omnes, omnes expectat avarus
Portitor, & turbæ vix ſatis una ratis.
Tendimus huc omnes; metam properamus ad unam:
Omnia ſub leges mors vocat atra ſuas.
Ad. Liviam, ver. 357.

Lex univerſa eſt, quæ jubet naſci & mori. *P. Syrus.*

Ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc majoribus, hoc omnibus ante te: hoc omnibus poſt te accidet. Quantus te populus morituorum ſequetur! quantus comitabitur! multa millia hominum & animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam vario mortis genere emittunt. Quomodo fabula, ſic vita: non quàm diu, ſed quàm bene, acta ſit, refert. *Senec. ibid.*

Quod cuique tempus ad vivendum datur, eo debet eſſe contentus. Breve tempus ætatis ſatis eſt longum ad bene honeſtéque vivendum. *Cicer. de Senect. n.* 69, 70.

Stat ſua cuique dies; breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. *Virg. Æn.* X. *ver.* 497.

2. Major pars mortalium de naturâ conqueritur, quòd homini tam breve ad vivendum tempus detur. Verùm non inopes vitæ, ſed prodigi ſumus: eam nulli bonæ rei impendimus, & per luxum & negligentiam defluere ſinimus. Sicut amplæ opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento diſſipantur; at quamvis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, ſufficiunt, atque etiam uſu creſcunt: ita vita, ſi ſcias uti, longa eſt. Ii verò ſoli uti ſciunt, qui ſapientiæ vacant. Vivere bonum non eſt, ſed bene vivere. Itaque non, ut diu vivamus, curandum eſt, ſed ut bene. Longa eſt vitâ,

vita, si plena est. Quid hominem juvant octoginta anni per inertiam exacti? Sapienter & fortiter factis metiamur cujusque vitam, non tempore. Laudemus & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum est. *Senec. de Brev. c.* 1, 2. *Epist.* 70. 97.

Eo tempore, quod ad vivendum datur, si bene uti velis, etiam parvum ampliſſimum efficies, numerum annorum multitudine operum ſuperando. *Valer. l.* ix. *c.* 10.

Excutienda tibi vitæ cupido est, discendumque, quàm bene vivas, referre, non quàm diu. *Senec. Ep.* 101.

CAPUT XVII.

Mortem æquo animo oppetit, qui bene vixit.

1. Profectò mors tum æquiſſimo animo oppetitur, cùm ſuis ſe rectè factis vitu occidens conſolari poteſt. Nemo parum diu vixit, qui virtutis functus eſt munere. Quare ſi ipſa ratio minùs perficiet ut mortem negligamus; at vita acta perficiat, ut ſatis ſuperque nobis vixiſſe videamur. *Cicer.* I *Tuſc. n.* 109.

Cùm ſapientiſſimus eſſet Socrates, ſanctiſſiméque vixiſſet; ita in judicio capitis pro ſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed magiſter aut dominus judicum, eſſe videretur. Quinetiam cùm ei ſcriptam orationem attuliſſet diſertiſſimus orator Lyſias, demiſſam & ſupplicem, & præſenti procellæ accommodatam, quam ediſceret, ſi ei videretur, & quâ pro ſe apud judices uteretur, non invitus legit, & bene ſcriptam eſſe. *Sed,* inquit, *quemadmodum ſi mihi calceos Sycionios* (qui tum erant omnium elegantiſſimi) *attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles & apti ad pedem, quia non eſſent viriles: ſic illa oratio tua, diſerta mihi & oratoria videtur, fortis & virilis non videtur.* Cauſam ipſe ſuam ſic egit, ut, judicibus quid pœnæ ſe commeruiſſe exiſtimaret interrogantibus, reſponderit: *Id ſe meruiſſe, ut ſibi victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur:* qui honos apud Græcos maximus habebatur, quo reſponſo ſic judices exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſſimum condemnarent. Nunci-

anti

anti quòd eum judices morte damnâssent? *Et illis*, inquit, *natura*. Uxorique cum lacrymis [illegible]: *Ergone injustè morieris? An tu*, respondit, *justè mallis?* Cicero 1 de Orat n. 231. Quintil. l. ii. c. 1. Valer. l. vi. c. 4. Diog. Laërt. in Socr.

Non patronum ergo quæsivit ad judicium capitis Socrates, nec judicibus supplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam, à magnitudine animi ductam, non à superbiâ. Cùm facilè posset educi è custodiâ, & essent qui promitterent fugam, noluit: remansitque dies triginta in carcere & in expectatione mortis, ut duarum rerum gravissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Supremo vitæ die, cùm penè in manu jam mortiferum teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem tradi, verùm in cœlum videretur ascendere. Sic enim censebat, dicebatque: *Duas esse vias animorum è corpore excedentium. Nam eos, qui se vitiis contaminavissent, devium quoddam iter ingredi, seclusum à concilio Deorum: contra verò, facilem ad Deos aditum patere illis, qui se integros castosque servavissent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum.* Cicer. 3 Tusc. n. 71. Senec. Epist. xxiv. & lxx.

Interrogatus Aristippus quomodo Socrates diem obiisset? *Utego*, inquit, *optârim*. Diog. Laërt. in Aristipp.

Nunquam magnis viris cara in corpore mora est: exire atque erumpere gestiunt, ægrè has angustias ferunt. *Senec. ad Marc. c.* 23.

2. Cùm Athenienses in concione & Phocionem, & nonnullos alios morte damnâssent: hi quidem inter amicorum & propinquorum complexus lamentantes ejulantesque trahebantur in carcerem: ille verò eodem animo vultuque ibat, quo quondam publicè, accepto exercitûs imperio, domum deducebatur: ita ut gravitatem viri & constantiam mirari nemo satis posset. Emphyletus, quo familiariter fuerat usus, cùm ei obvius dixisset lacrymans, *O quam indigna perpeteris, Phocion!* Huic ille, *At non inopinata*, inquit, *hunc enim exitum plerique clari habuerunt Athenienses.* Inimici prætercurrentes incessebant eum conviciis.

Unus etiam insputt in faciem ejus. Ibi fama est Phocionem conversum ad Archontas, id unum dixisse: *An nemo hujus hominis compescet petulantiam?* Rogante quodam ex amicis, nunquid filio suo Phoco mandari velit! *Maximè*, inquit, *jubeo enim eum populi Atheniensis injuriarum in me oblivisci.* Quod mandatum qui non admiratur, is mihi nihil egregium sapere videtur, inquit Ælianus. *Corn. Nep. in Phoc. Ælian. l.* xii., *c.* 49.

Postquam in carcerem ventum est, & cicuta teri cœpta, Phocionem Nicocle amico fidissimo rogante, sibi ut permitteret priori venenum haurire: *Ista quidem*, inquit, *ô Nicocle, molesta mihi valde & gravis est postulatio tua: verùm quia nihil tibi unquam denegavi, hoc quoquè largiar.* Ubi cæteri venenum biberunt, defecit: negavitque carnifex se aliam cicutam triturum, nisi duodecim drachmæ sibi essent numeratæ. Tum Phocion, accersito quodam amico, petiit ut carnifici illud pecuniæ daret: *quoniam ne gratis quidem mori Athenis licebat.*

3. Quum Canius Iulus, vir in primis magnus, cum Caio Cæsare Caligulâ fuisset altercatus; abeunti crudelis ille imperator dixit: *Ne fortè ineptâ spe tibi blandiaris, adornatum te duci jussi.* Tum Canius magno animo: *Gratias*, inquit, *ago, optime princeps.* Decem medios usque ad supplicium dies sine ullâ sollicitudine exegit. Vix credi potest, quæ interea dixerit, quæ fecerit, quàm in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cùm centurio trahens ad supplicium agmen hominum morte damnatorum, illum quoquè accersi jussit. Vocatus, numeravit calculos, & ei quicùm ludebat, *Vide*, inquit, *ne post mortem meam mentiaris te vicisse.* Tum centurionem compellans, *Testis*, inquit, *eris, me uno calculo antecedere.* O mirum in medii tempestate tranquillitatem! *Senec. de Tranq. c.* 14.

4. Eorum qui mortem fortiter oppetierunt, exemplis incitati, mortem tandem vel optare incipiamus, vel certè timere desistamus. Nam cùm supremus ille dies non animi extinctionem, sed commutationem tantùm afferat loci: quid optabilius? Itaque si quid

tale acciderit, ut à Deo nobis denunciatum videatur exire è vitâ; læti & agentes gratias, pareamus, emittique nos è cuſtodiâ; & levari vinculis arbitremur, ut in æternam, & planè in noſtram domum remigremus, Mortem portum nobis & perſugium putemus. *Cic.* 1 *Tuſc n.* 116, *&c.*

Vir ſapiens mortem, morbos, & alia, quæ in vitam humanam incurrunt, feret, non ſolùm patienter, ſed etiam libenter, ut pareat legi naturæ: quemadmodum bonus miles fert vulnera, & tranſverberatus telis, moriens amat eum, pro quo cadit, imperatorem. Habebit in animo illud vetus præceptum: *Deum ſequere.* Senec. de B at. c. 15.

CAPUT XVIII.

Humatio contemnenda in nobis, non negligenda in noſtris.

1. Cùm Socrates jam jam moriturus eſſet, rogatus à Critone quemadmodum ſepeliri vellet, ſic reſpondit, ut ſe offenderet hâc de re nihil laborare. Diogenes durior, ut Cynicus, projici ſe juſſit inhumatum. Tum amici: *Volucribuſne & feris? Minimè verò*, inquit: *Sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Quid poteris?* illi: *non enim ſenties. Quid igitur mihi ferarum laniatus obeſt nihil ſentienti?* Cic. 1 Tuſc. n. 103. 109.

2. Minabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortem, & quidem ſine ſepulturâ. Cui Theodorus: *O te ineptum, ſi putas intereſſe, ſupra terram an infra, putreſcam!* Magnus animus egreſſurus corpore, nihil ad ſe judicat pertinere quò illud conferatur, an ignis exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat. *Senec. de Tranq. c.* 14. *Senec. Epiſt. c.* 92.

Præclarè Anaxagoras: Qui cùm Lampſaci moreretur, quærentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, ſi quid ei accidiſſet, referri? *Nihil neceſſe eſt*, inquit: *undique enim ad inferos tantundem viæ eſt.* Rogantibus quoquè civitatis principibus, num quid fieri poſt mortem mandaret? juſſiſſe ferunt, ut pueri quotannis eo, quo è vivis abiiſſet, die, ludendi copiam haberent.

Quod

Quod deinde Lampſaci obſervatum. *Cic. 1 Tuſc. n.* 104. *Diog. Laërt. in Anax.*

3. De humatione unum tenendum eſt; contemnendam in nobis, non negligendam in noſtris: ita tamen mortuorum corpora nihil ſentire intelligamus. Quantum autem conſuetudini famæque dandum ſit, id curent vivi. *Cic. 1 Tuſc. n.* 108.

CAPUT XIX.

Tollatur fortunæ diſcrimen in morte.

1. Maximè è naturâ eſt tolli fortunæ diſcrimen in morte: & ut cæterorum ſumptuum, ſic etiam ſepulchrorum, modus rectè requiritur. Credo minimam olim hujus rei fuiſſe cupiditatem: alioquin multa extarent exempla majorum. Nec hoc à ſapientiſſimis legum ſcriptoribus neglectum. Athenis ille mos, jam à Cecrope ductus, diu permanſit, corpora humandi terrâ, quam proximi injiciebant. Sequebantur epulæ, quas inibant coronati: & apud quas de mortui laude, cùm quid veri erat, prædicari ſolitum: Nam mentiri nefas habetur. Cùm deinde ſumptuoſa fieri funera & lamentabilia cœpiſſent, Solonis lege ſublata ſunt. *Cic 2 de Leg. n.* 62.

2. Cyrus morti proximus filiis mandavit, ut poſtquam obiiſſet, corpus ſuum neque auro neque argento, neque ullâ alia re pretioſâ conderent, ſed terræ quam primùm redderent. *Xenoph. Cyrop. VI.* viii.

Alexander Aſiæ fines ultimos victor peragrans, Cyri regis ſepulchrum juſſit aperiri, in quo erat conditum ejus corpus, cui dare volebat inferias. Auro argentoque repletum eſſe crediderat: quippe Perſæ ita vulgaverant. Sed præter clypeum ejus putrem, & arcus duos Scythicos, & acinacem, nihil reperit. Cæterùm amiculo ſuo loculum, in quo jacebat corpus, velavit, coronamque auream impoſuit: miratus tanti nominis regem, tantis præditum opibus, haud pretioſiùs ſepultum eſſe, quàm ſi fuiſſet è plebe. *Q. Curt. l. x. c. 1.*

3. Babyloniorum regina Nitocris, ſupra portam urbis celeberrimam, loco edito & conſpicuo, ſepul-

chrum ibi extrui juſſit, atque his verbis inſcribi: *Si quis regum, qui poſt me apud Babylonios imperium obtinebunt, pecuniæ inopia fuerit; aperto ſepulchro, ſumito quantum libuerit. Ne tamen aperito, niſi indiguerit: non enim precarer operuiſſe.* Hoc ſepulchrum intactum permanſit, donec regnum pervenit ad Darium Hyſtaſpis filium: qui, reſerato monumento, non quidem pecunias quas ſperaverat invenit: ſed cadaver, & hæc verba exarata: *Niſi turpis lucri ſtudioſus eſſes, & tam inexhibilis pecuniæ cupiditas teneret, mortuorum ſepulchra non violaſſes.* Herodot. l. i.

4. Refert Diodorus Siculus hunc apud veteres Ægyptios morem fuiſſe, ut mortui regis corpus non antè ſepulchro conderetur, quàm cuncta ejus facta expenſa eſſent. Volenti cuique facultas dabatur defuncti accuſandi. Inſtituebatur judicium: & ſi plura malè feciſſe rex coargueretur, carebat ſepulchro. Cujus dedecoris timore factum eſt ut multi piè juſtéque imperaverint. *Diod. Sic. l.* i.

CAPUT XX.

Viro forti ſortiter ferendus eſt dolor.

1. Inter omnes hoc conſtat, non doctos homines ſolùm, ſed etiam indoctos, virorum eſſe fortium toleranter dolorem pati. Nec verò quiſquam fuit, qui eum non laudandum putaret, qui ita pateretur. Itaque dolorem, aut extimeſcere venientem, aut non ferre præſentem, nonne turpe eſt? *Cic. 3 Tuſc. n.* 43.

In dolore cogitandum nobis eſt, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum ſit: & maximè providendum, ne quid abjectè, ne quid timidè, ne quid ignavè, ne quid ſerviliter muliebriterve faciamus. Ingemiſcere viro conceſſum eſt, idque rarò: ejulari, ne mulieri quidem. *2 Tuſc. n.* 53. 58.

2. Dolorem placidè & ſedatè feres, ſi cogites quàm id honeſtum ſit. Sumus enim naturâ ſtudioſiſſimi appetentiſſimique honeſtatis, pro quâ nihil eſt quod non parati ſimus & facere & perpeti. Hinc pericula adeuntur in prœliis. Non ſentiunt viri fortes in acie vulnera: vel ſentiunt, ſed mori malunt quàm tantillùm

tillùm modò ab eo, quod eos decet, dimoveri. Fulgentes gladios hoſtium videbant Decii, cùm in aciem eorum irruebant: his levabat omnem vulnerum metum ac dolorem nobilitas mortis & gloria. Num tum ingemuiſſe Epaminondam putas, cùm unà cum ſanguine vitam effluere ſentiret? Minimè ſanè: præclaram enim ſuam Lacedæmoniis imperantem relinquebat. Hæ ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. 2 *Tuſc. ibid.*

3. Acerrimus virtuti adverſarius eſſe videtur dolor: is ardentes faces intentat, is fortitudinem animi ſe debilitaturum minatur. Huic igitur ſuccumbet virtus? Quàm turpe, ô Dii boni, futurum eſſet. Pueri Spartiatæ non ingemiſcunt verberibus laniati. Adoleſcentium greges Lacedæmone vidimus ipſi, inquit Cicero, incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morſu denique, ita ut examinarentur priùs, quàm ſe victos faterentur. In Indiâ ii, qui ſapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucaſi nives perferunt, cúmque ad flammam ſe applicuerint, ſine gemitu adurantur. Mulieres verò, cùm eſt cujuſque earum vir mortuus, in certamen judiciumque veniunt, quamplurimùm ille dilexerit: plures enim uno marito ſolent eſſe nuptæ. Quæ eſt victrix, ea læta, proſequentibus ſuis, unà cùm viro in rogum imponitur: victæ mœſtæ diſcedunt. Quantò magis dolorem non formidabit ſapientis & conſtantis viri virtus? *Cic.* 5 *Tuſc. n.* 76. *Vide infrà lib.* v.

CAPUT XXI.

Dolorem ferri fortiter poſſe, multorum exempla docent.

1. Ut lubentiùs dolori obſiſtere poſſimus, obverſentur animo fortium virorum exempla. Zeno proponatur Eleates, qui perpeſſus eſt omnia potiùs, quàm conſcios delendæ Nearchi tyrannidis indicaret. De Anaxarcho Democritio cogitetur, qui cùm Cypri in manus Nicocreontis regis incidiſſet, nullum genus ſupplicii deprecatus eſt. Conjectus in mortarium ſi xeum, ibique ferris malleis contuſus, *Tunde*, inquie-

hat, *Anaxarchi cultrum* (ſic corpus vocabat) *tunde: Anaxarchum verò ipſum non tundes.* Ad ultimum amputatonem linguæ tyranno minitante, protinus eam dentibus abſciſſam & comminutam in os illius ſibi tulam conſpuiſſe dicitur. *Cic. 2 Tuſc. n. 52. Valer. l. iii. c. 3. Diog. Laërt. in Anax.*

2. Romam obſidebat rex Porſena, ſeque urbem propter frumenti inopiam expugnaturum ſpem habebat, cùm C. Mucius adoleſcens nobilis audaci aliquo facinore patriam eſſe à periculo liberandam ratus eſt. Itaque penetrare in hoſtium caſtra conſtituit. Sed metuens ne, ſi conſulum injuſſu & omnibus ignaris iret, pro transfugâ haberetur; ſenatum adiit. *Transire Tiberim,* inquit, *patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium volo, non futurus prædo, neque populationum hoſtilium ultor. Majus, ſi Dii juvant, in animo eſt facinus.* Approbant patres. Abdito intra veſtem ferro proficiſcitur. Ubi in hoſtium caſtra venit, in confertiſſimâ turbâ prope regium tribunal conſtitit. Tum fortè ſtipendium militibus dabatur, qui propterea adibant ſcribam cum rege pariter ornatu ſedentem, & multa agentem. Timens Mucius ſciſcitari uter eorum, qui ſedebant, Porſena eſſet, ne talia interrogando ſe Romanum eſſe aperiret: re fortunæ permiſsâ, ſcribam pro rege obtruncavit.

Inde cùm viam ſibi cruento mucrone per trepidam turbam faceret, comprehenſus à regiis ſatellitibus, ad tribunal adductus eſt. Tum ille nihil metuens: *Romanus ſum,* inquit, *civis: C. Mucium vocant. Hoſtis hoſtem occidere volui; nec ad mortem fervendam minùs animi eſt, quàm ad cædam fuit. Et facere & pati fortia, Romanum eſt.* Addidit deinde, *non jam unum occidendi Porſenæ gloriam petere: idem periculum, caſdemque inſidias, ei immineré à juventute Romanâ.* Cum rex ira percitus, periculoque conterritus, circumdari ignes juberet, niſi properè & clarè expromeret eas, quas minabatur, Romanæ juventutis inſidias: *Vide,* inquit Mucius, *quàm vile corpus iis, qui magnam gloriam ſpectant.* Dextramque accenſo ad ſacrificium igni injecit. Quam cùm velut ſine

ullo

ullo doloris ſenſu torreret, attonitus rei miraculo rex ab ſede ſuâ proſiluit, amotumque ab igne juvenem dimiſit inviolatum: ſimulque Romam miſſi legati ad pacis conditiones offerendas. *Livius, l.* ii. *c.* 12.

Cùm peteret regem decepta ſatellite dextra,
Injecit ſacris ſe peritura focis.
Sed tam ſæva pius miracula non tulit hoſtis,
Et raptum flammis juſſit abire virum.
Urere quàm potuit contempto Mucius igne,
Hanc ſpectare manum Porſena non potuit.
Major deceptæ fama eſt, gloriæ dextræ:
Si non peccâſſet, fecerat ille minùs.

Martial. l. i. *Epig.* 22.

Vetuſto Macedonum more, regi Alexandro ſacrificanti præſtò erant nobiliſſimi pueri. E quibus unus, cùm thuribulum tenens ante regem aſtitiſſet, in ipſius brachium carbo ardens delapſus eſt: quo etſi ita adurebatur, ut aduſtæ carnis odor ad circumſtantium nares perveniret; tamen & dolorem ſilentio preſſit, & brachium immobile tenuit, ne ſacrificium ullo gemitu impediret. *Valer. l.* iii. *c.* 3.

C. Marius, ruſticanus vir, ſed planè vir, cùm ei varices in crura ſetarentur non ſine acri doloris morſu, vetuit ſe alligari. Nos, ſi pes, ſi dens condoluit, ferre non poſſumus. *Cic. 2 Tuſcul. n.* 35. 52.

3. Ex Syriâ decedens, confecto Mithridatico bello cùm Rhodum veniſſet Pompeius, nobiliſſimum Stoicæ diſciplinæ philoſophum Poſidonium cupiit audire. Sed cùm diceretur graviter tunc æger eſſe, quòd doloribus podagræ cruciabatur maximis; voluit ſaltem viſere, quem audire de rebus philoſophicis differentem non licebat. Quem ut vidit, & ſalutavit, honorificiſque verbis eſt proſecutus; moleſtè ſe ferre dixit, quòd eum non poſſet audire. At ille, *Tu verò*, inquit, *potes; nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut fruſtrà tantus vir ad me venerit.* Itaque cubans, graviter & copiosè diſputavit de hoc Stoicorum dogmate: *Nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet.* Cúmque quaſi faces doloris ei admoverentur, ſæpe dixit:

Nihil

Nihil agis, dolor: quamvis sis molestus, nunquam te esse confitebor malum. Illud enim Stoici negabant malum dici posse, quod turpe non esset. *Ibid. n.* 61

Etsi Peripatetici dolorem dicebant malum esse, de eo tamen fortiter ferendo eadem præcipiebant quæ Stoici. Et quidem Arcesilas Peripateticus, cùm arderet podagræ doloribus, visitassetque hominem Carneades, & tristis exiret: *Mane, quæso,* inquit, *Carneade noster: nihil illinc huc pervenit.* Ostenditque pedes & pectus. 5 *de Fin. n.* 64.

4. Consuetudo laborum perpessionem dolorum efficit faciliorem. Ferre laborem, contemnere vulnus & dolorem, consuetudo docet. Est enim consuetudinis magna vis. Pernoctant venatores in montibus & in nivibus. Pugiles cæstibus contusi, ne ingemiscunt quidem. Gladiatores, perditi homines aut barbari, quas plagas perferunt? Tantum exercitatio & consuetudo valet. Ergone hoc poterit homo vilissimus? Vir natus ad gloriam & honestatem animum tam mollem habebit, ut eum non meditatione & ratione corroboret adversus dolorem? 2 *Tusc. n.* 35, *&c.*

5. Dolorum patientia in omni genere se æquabilem præbeat. Sæpe multi, qui aut propter gloriæ cupiditatem, aut ut jus suum & libertatem tuerentur, vulnera exceperunt fortiter & tulerunt, iidem dolorem morbi ferre non possunt: Neque enim ratione & sapientiâ vulnerum dolorem tulerant, sed gloriæ & proprii commodi studio. Nihil autem potest esse æquabile, quod non à ratione proficiscitur. Itaque barbari ferro decertare acerrimè possunt; ægrotare viriliter non queunt. Sic Cimbri & Celtiberi in prælio exsultant, lamentantur in morbo. *Ibid. n.* 66.

CAPUT XXII.

Quæ dura sunt, fiunt leviora patientiâ.

1. Cuivis dolori remedium est patientia.
Miseriarum portus est patientia. *P. Syrus.*

Nihil tam infestum tranquillitati animi, quàm nihil pati posse. Itaque id summoperè studendum, ut damna, quàm minimè fieri poterit, sentiamus; etiam adversa

adversa benignè interpretemur. Nunciato naufragio, Zeno cùm omnia sua audiret subversa: *Jubet*, inquit, *me fortunâ expeditius philosophari*. Senec. de Tranq. c. 14.

Lacæna quædam, cùm filium, quem in prœlium miserat, interfectum audîsset; *Id. irco*, inquit, *genueram, ut pro patriâ non dubitaret occumbere*. Cic. 1 Tusc. n. 102.

Anaxagoram quoquè ferunt, auditâ morte filii, id unum dixisse: *Sciebam me genuisse mortalem*. Quotidie præter oculos nostros transeunt notorum ignotorumque funera, multi tamen homines, ut rerum aliarum, sic vitæ insatiabiles, indignantur se suosque inde exire, quò ad tempus tantùm admissi sunt. Quantò ille justior, qui nunciatam filii mortem non tanquam novum nuncium accepit! Quid est enim novi hominem mori, cujus tota vita nihil aliud quàm ad mortem iter est? Itaque id quod necesse est, nunquam timeamus: quod incertum est, semper expectemus. 3 *Tusc. n.* 30. *Senec. ad Polyb. n.* 29. 30.

2. Xenophon Socratis discipulus, eique facundiâ proximus, cùm solemne sacrum faceret, è duobus filiis majorem natu nomine Gryllum cognovit cecidisse in prœlio apud Mantineam; nec ideò inceptum Deorum cultùm omittendum putavit, sed tantummodò coronam deponere contentus fuit. Percontatus deinde quonam modo occubuisset filius; ut audivit fortissimè pugnantem interiisse: coronam capiti reposuit numina, quibus sacrificabat, testatus, majorem se ex virtute filii voluptatem, quàm ex morte dolorem, sentire. Alius removisset hostiam, abjecisset altaria, lacrymis thura respersisset. Xenophon & corpore & animo immobilis permansit. Dolori succumbere, ipsâ cladè, quæ nunciata erat, tristius duxit. *Valer. l.* v. *c.* 10.

3. Æmilius Paulus, nunc felicissimi, nunc miserrimi patris clarissimum exemplum, ex quatuor filiis insignis formæ & egregiæ indolis, duos in Corneliam Fabiamque gentem adoptione transtulit, duos ei fortuna abstulit: quorum alter, quarto die antequam pater triumpharet, funere est elatus: alter in triumphali

phali curru conſpectus, poſt diem tertium expiravit. Itaque qui liberis ſic abundaverat, ut duos in alienas familias tranſmiſiſſet, ad orbitatem ſubitò eſt redactus. Quem caſum quo robore animi ſuſtinuerit, nemini dubium eſſe poteſt. Nam orationi, quam ad populum de rebus à ſe geſtis habuit, hanc clauſulam adjecit: *Cùm in tam proſpero bellorum ju ceſſu timerem, Quirites, ne quid mali contra nos fortuna moliretur: Deos precatus ſum, ut ſi quid adverſi populo Romano immineret, id totum in meam domum converteretur. Quapropter bene res habet: ann endo enim votis meis, id egerunt, ut vos potiùs meum caſum deleatis, quàm ego veſtro ingemiſcam.* Valer. l. v. c. 10. Livius, l. xlv. c. 41.

CAPUT XXIII.

Aliorum reſpice incommoda, ut mitiùs feras tua.

1. Cùm ex amicis quemdam graviter mœrentem videret Solon, in arcem Athenarum perduxit, hortatuſque eſt, ut per omnia ſubjecta ædificia oculos circumferret. Quod ut factum animadvertit: *Cogita nunc tecum*, inquit, *quàm multi luctus ſub his tectis & olim fuerint, hodieque verſentur, inſequentibuſque ſeculis ſint habitaturi: ac deſine ea incommoda tanquam propria deflere, quæ ſunt communia mortalium.*

Idem Solon aiebat: *Si in unum locum cuncti mala ſua contuliſſent; futurum, ut quiſque propria domum repetere mallet, quam ex communi miſeriarum acervo portionem ſuam accipere.* Unde colligebat non oportere nos, quæ fortuitò patimur, ea magìs intolerabilia judicare, quàm quæ alii patiuntur. *Valer. l.* vii. *c.* 2.

2. Ciceroni mortem Tulliæ filiæ inſolabiter lugenti, cùm multa alia, tum hæc ſcripſit Servius Sulpicius. Quæ res mihi non mediocrem conſolationem attulit, volo tibi commemorare, ſi fortè eadem res tibi minuere dolorem poſſit. Ex Aſia rediens cùm ab Ægina Megaram verſùs navigarem, cœpi regiones circumcirca proſpicere. Poſt me erat Ægina, ante Megara, dextrà Piræus, ſiniſtrà Corinthus, Quæ oppida quodàm tempore florentiſſima fuerunt, nunc proſtrata & diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum

mecum ſic cogitare: *Hem, nos homunculi indignamur, ſi quis noſtrûm interiit, aut occijus eſt, quorum vita brevior eſſe debet; cùm uno loco tot oppidorum cadavera projecta jaceant? Viſne tu te, Servi, cohibere, & meminiſſe hominem te eſſe natum?* Crede mihi: cogitatione eâ non mediocriter ſum confirmatus. Hoc idem, ſi tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modò uno tempore tot clariſſimi viri interiêrunt: de imperio Romano præterea tanta diminutio facta eſt: omnes provinciæ conquaſſatæ ſunt. In unius mulierculæ animulâ ſi jactura facta eſt, tantoperè commoveris? Quæ ſi hoc tempore non diem ſuum obiſſet, paucis poſt annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat.

Noli te obliviſci Ciceronem eſſe: & eum, qui aliis conſueveris præcipere, & dare conſilium. Neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere ſe medicinæ ſcientiam, ipſi ſe curare non poſſunt: ſed potiùs quæ aliis præcipere ſoles, ea tute tibi ſubjice, atque apud animum propone.

Nullus dolor eſt, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te expectare tempus, tibi turpe eſt, ac non ei rei ſapientiâ tuâ te occurrere. Vidimus aliquoties ſecundam pulcherrimè te ferre fortunam, magnamque ex eâ re te laudem adipiſci. Fac aliquando intelligamus, adverſam quoquè te æquè ferre poſſe, neque id majus, quàm debeat, tibi onus videri: ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deeſſe. *Cic. l.* iv. *ad Fam. Ep.* 5.

CAPUT XXIV.

Ira furor brevis eſt.

Horat. l. i. Ep. 2.

1. Vacandum eſt omni perturbatione animi, tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine & iracundia: ut tranquillitas & ſecuritas adſit, quæ afferat cùm conſtantiam, tum etiam dignitatem. *Cic.* 1 *Offic. n.* 69.

Quidam è ſapientibus viris dixerunt iram brevem inſaniam. Æquè enim impotens ſui eſt, decoris oblita,

lita, neceſſitudinum immemor, in id, quod cœpit, pertinax, rationi conſiliiſque præcluſa. Ut autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia ſunt, ita & iraſcentium. Flagrant oculi, & multus ore toto rubor. Labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubrigentur capilli, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, parum explanatæ voces ſunt, complicantur ſæpiùs manus, pulſatur humus pedibus, totum concutitur corpus: ita ut neſcias utrum magìs deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cætera vitia ſæpe licet abſcondere: ira ſe profert, & in faciem exit, quantóque major eſt, hoc efferveſcit manifeſtiùs. *Senec. de Irâ, l.* i. *c.* 1. *l.* ii. *c.* 35. *l.* iii. *c.* 4.

Si iræ effectus malaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & ſubjectas tectis faces et urbium clades & totarum exitia gentium. Aſpice nobiliſſimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. Aſpice regiones per multa millia fine habitatione deſertas: has ira exhauſit. Aſpice tot duces ac reges, mali exempla fati: ira alium in cubili ſuo confodit, alium inter ſacra aut epulas percuſſit, alium ſub oculis multitudinis lancinavit. *Senec. l.* ii. *c.* 2.

2. Plutarchus, vir doctiſſimus & prudentiſſimus, ſervo ſuo homini nequam & contumaci, ſed diſputationibus philoſophicis aures imbutas habenti, tunicam detrahi juſſit ob aliquod delictum, cumque loro cædi. Ille primùm vociferari: *Non meruiſſe ſe ut vapularet; nihil mali, nihil ſceleris admiſiſſe.* Deinde inter vapulandum querimonias jactare, fletus fundere, ejulatus facere. Poſtremò ad verba objurgatoria converſus, dixit: *Non eſſe eo animo Plutarchum, quo illum deceret: Philoſophum ineſſe, turpe eſſe: ſæpe eum, præſente atque audiente ſe, de iracundiæ malis diſſeruiſſe, librum quoque de cohibendâ irâ pulcherrimum conſcripſiſſe: iis omnibus, quæ in illo libro ſcripta & præcepta eſſent, nequaquam convenire, quòd effuſus in iram ſuorum plurimis plagis mulcaret.* Tum Plutarchus placidè, & leniter: *Quid,* inquit, *verbero, nunc ego tibi iraſci videor?*

Ex vultúne meo, an ex colore, an ex voce, an etiam ex verbis, correptum eſſe me irâ intelligis? Mihi quidem neque oculi, opinor, truces ſunt, neque in ruborem ſpumamve effervesco, neque pudenda dico aut pœnitenda. Hæc enim omnia, ſi ignoras, ſigna eſſe irarum ſolent. Et ſimul ad eum qui cædebat converſo ſermone, *Interim*, inquit, *dum ego atque hic diſputamus, hoc, quod præcepi, per age.* A. Gell. l. i. c. 26.

CAPUT XXV.

Nihil minùs quàm iraſci punientem decet.

Senec. l. i. de Irâ, c. 15.

1. Prohibenda maximè eſt ira in puniendo: nunquam enim iratus, qui accedet ad pœnam de aliquo ſumendam, mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimium & parum. *Cic. i Offic. n.* 89.

Ad coërcitionem errantium ſceleratorúmque irato caſtigatore non eſt opus. Nam cùm ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere peccando. Ad emendationem pœna proficit, ſi judicio lata eſt. Inde eſt quod Socrates ſervo ait: *Cæderem te, niſi iraſcerer.* Pœnam ſervi in aliud tempus diſtulit: illo tempore ſe ipſe admonuit. Cujus erit temperatus in irâ affectus, cùm Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Sic Archytas, cùm villico factus eſſet iratior quòd rura ſua ejus negligentiâ corrupta animadvertiſſet: *Quo te*, inquit, *modo accepiſſem, niſi iratus eſſem?* Maluit impunitum dimittere, quàm propter iram gravius juſto punire. *Senec. l.* i. *de Irâ, c.* 15. *Cic.* 4. *Tuſ. n.* 78. *Valer. l.* iv. *c.* 1.

2. Maximum remedium iræ dilatio eſt: ut primum ejus feror relangueſcat; & caligo, quæ premit mentem, aut reſidat, aut minùs denſa ſit. Non tantùm dies, ſed etiam hora, quædam ex his, quæ te præcipitem ferebant, molliet: quædam evaneſcent. Iratus aliquando ſervo ſuo Plato, ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus juſſit, ſuâ manu ipſe cæſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, manum, ſicut ſuſtulerat, ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis: oblitus jam ſervi, quia alium,

quem potiùs caſtigaret, invenerat. Interrogatus deinde ab amico, qui intervenerat, quid ageret? *Exigo*, inquit, *pœnas ab homine iracundo. Tu, Sperſippe, jurvulum iſtum verberibus objurga: nam ego iraſcor.* Ob hoc non cecidit, propter quod alius cecidiſſet. Iraſcor, inquit, plùs faciam, quàm oportet: libentiùs faciam. Non ſit iſte ſervus in ejus hominis poteſtate, qui ſui compos non eſt. *Senec. l.* iii. *de Irâ, c.* 12.

3. Theodoſii ira citò flecti ſolebat; unde modicâ dilatione emolliebantur aliquando ſevera ejus juſſa habuitque à naturâ quod Auguſtus à philoſophiæ doctore Athenodoro: qui cum vidiſſet eum facilè cominoveri; ne aſperum aliquid ſtatueret, monuit ut, ubi iraſci cœpiſſet, quatuor atque viginti Græcas litteras memoria recenſeret: ut iræ impetus parvi temporis interjectu langueſceret, mente aliò traductâ. *A. Vict. in Theo.*

CAPUT XXVI.

Ne inimicis quidem iraſcendum.

1. Non audiendi, qui graviter iraſcendum inimicis putant, idque magnanimi & fortis viri eſſe cenſent. Nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementiâ. *Cic.* 1 *Offic. n.* 88.

Zaleuci legibus interdictum erat, ne quis civis diuturnam adverſus civem iram & inimicitiam generet. Si qui eſſent iræ pervicacioris, eos pro indomitis, & feris, & agreſtis inhumanique ingenii viris habendos ſanxerat. *Diodor. Sic. l.* xii.

2. Titus imperator, nec auctor cujuſquam necis, nec conſcius fuit, quamvis interdum graviter ulciſcendi cauſa non deeſſet: ſed *perituru̇m ſe potius, quàm alios perditurum*, affirmabat. Cùm ampliſſimi ordinis duo adverſus eum conjurâſſent, neque abnuere cogitatum ſcelus poſſent, monuit ut deſiſterent ab incepto: ſi quid deſiderarent, promiſit ſe tributurum: curſores ſuos confeſtim miſit ad matrem alterius, ut ei anxiæ de vitâ filii nunciarent illum ſalvum, utrumque epulis ſecum accumbere voluit, & in eâ-

dem

dem familiaritate, quâ antè, habere non deſtitit. *Sueton. in Tito, c.* 9. *Aur. Victor. Ep. c.* 21. *Eutrop. l.* vii.

Cùm Conſtantini imperatoris ſtatuam lapidibus impetere auſi eſſent nonnulli ex ejus inimicis: ipſum amici hortabantur ad ſupplicium ſumendum de contumeliæ auctoribus, à quibus faciem ejus deturpatam & convulneratam dicebant. Verùm ille cùm & vultum & caput ſuum contrectâſſet: *At ego*, inquit, leniter ridens, *nullum in ore ac fronte vulnus invenio, ſed omnia illæſa & ſana.* S. Chryſoſt. 20 Hom. ad Ant.

CAPUT XXVII.

Ira ſui impotens eſt & pertinax.

1. Ira ſibi indulget, ex libidine judicat, audire non vult. Fruſtra oculis ingeritur veritas: amat & tuetur errorem, coargui non vult, & in malè cœptis honeſtior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia. Cn. Piſo fuit vir à multis vitiis integer; ſed pravus, & cui placebat pro conſtantiâ rigor. Is cùm iratus ad mortem duci juſſiſſet militem quaſi interfeciſſet commilitonem cum quo egreſſus erat è caſtris, & ſine quo redierat; roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit. Damnatus miles extra vallum caſtrorum ductus eſt, & jam cervicem porrigebat, cùm ſubitò apparuit ille commilito, qui occiſus dicebatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, condere gladium carnificem jubet. Ambo commilitones alter alterum complexi, ingenti concurſu & magno gaudio exercitûs deducuntur ad Piſonem. Ille conſcendit tribunal furens, utrumque ad mortem duci jubet; adjicit & centurionem, qui damnatum militem reduxerat; hæc præfatus: *Te morte plecti jubeo, quia jam damnatus es: te, quia cauſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia juſſus occidere militem, imperatori non paruiſti.* O quàm ſolers eſt iracundia ad fingendas cauſas furoris. *Senec. l.* i. *de Irâ, c.* 16.

Fulmen eſt, ubi cum poteſtate habitat, iracundia.

P. Syrus.

CAPUT XXVIII.

Circumscribenda multis modis ira est.

1. Non expedit omnia videre, omnia audire. Injuriarum pleraſque non accipit qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in te dictum ſit, ſe ipſe inquietat. Alia negligenda, alia deridenda, alia donanda. Circumſcribenda multis modis ira eſt. Pleraque in luſum jocumque vertuntur. Socratem aiunt colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quàm *moleſtum eſſe, quòd neſcirent homines quando cum galeâ prodire deberent.* Aliâ vice mirantibus amicis, quòd à protervo quodam homine calce impetitus, patienter tuliſſet: *Quid enim*, inquit, *ſi me aſinus calce impetiſſet, num illi diem dixiſſem?* Denique cùm ipſum maledictis inceſſere quidam diceretur, hoc unum reſpondit: *Bene dicere enim non didicit.* Senec. l. iii. de Irâ, 11. Diog. Laërt. in Socr.

2. Cato major proſciſſus conviciis ab homine flagitioſo & improbo: *Iniqua*, inquit, *tecum mihi pugna eſt. Tu enim probra facilè audis, & dicis libenter; mihi verò & dicere injuave, & audire injolitum.* Plut. in Caton.

Arceſilaum Academicum Antagoras poëta probris inceſſebat, malo ſuo philoſophum aggreſſus in foro. Nam ille magno animo contumeliam ferens, ubi quamplurimos cives ſtare videbat, eò ibat ut ita conviciator plures protervitatis teſtes haberet. Sic alter vir gravis, alter inſanus omnibus eſt viſus. *Ælian. l.* xiv. *c.* 26.

Clazomenii quidam Spartam cùm veniſſent, ſedes Ephororum, unde jus dicere conſueverant, nigro colore inunxerunt inſolentiùs. Ephori, re cognitâ, non iram exarſerunt: ſed tantùm vocato præcone publico, hoc ei mandaverunt ut publicè proclamaret: *Liceat Clazomeniis indecorè ſe gerere.* Ælian. l. ii. c. 35.

Quò rarior in regibus & principibus viris moderatio, hôc laudanda magis eſt. C. Julius Cæſar, qui victoriâ civili clementiſſimè uſus eſt, cùm ſcrinia deprehendiſſet

prehendisset epistolarum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbantur aut in diversis aut in neutris fuisse partibus; legere noluit, sed combussit: ne fortè in multos gravius consulendi locum darent. Quamvis moderatè soleret irasci, maluit tamen non posse. Gratissimum putavit genus veniæ, nescire quod quisque peccâsset. *Senec. l.* ii. *de Irâ, c.* 23. *Diod. l.* xii. *Plin. l.* i. 7.

Fuit Cotys Thracum rex naturâ iracundior, & asper eorum, qui in ministeriis deliquissent, castigator. Cùm ei aliquando hospes vasa multa fictilia, arte quidem exquisitâ elaborata, sed tenuia admodum & fragilia domum attulisset; ipse vicissim hospiti dedit munera. At vasa omnia statim confregit, *ne*, ut tum dixit, *in eos, qui illa fregissent, asperiùs animadverteret.* Plut. Apoph.

3. Non video quare sit difficilis iræ moderatio, cùm sciam tyrannos quoquè familiarem sibi sævitiam repressisse. Certè memoriæ proditur Pisistratum Athenienſium tyrannum, cùm multa in eum ebrius conviva dixisset, nec deessent qui ei faces ad iram & vindictam subderent, placido animo tulisse, & respondisse: *Non magis illi ebrio se succensere, quàm si quis obligatis oculis in se incurrisset.* Sen. l. iii. de Irâ, c. 11.

Tarentini, qui regis Pyrrhi auxilium adversus Romanos imploraverant, se pro socio dominum accepisse ferè intelligentes, sortem suam liberis quæstibus miserabantur, maximè ubi vino incaluerant. Itaque accersiti ad Pyrrhum nonnulli sunt, qui de eo inter convivium parum honorificè locuti fuisse arguebantur. Sed horum quidem periculum simplex & ingeniosa cujusdam ex illis confessio discussit. Nam cùm percontaretur rex, an quæ ad aures suas pervenerant dixissent? *Et hæc diximus*, inquit, *Rex: &, nisi vinum defeciſſet, illa, quæ tibi relata sunt, lusus ac jocus fuissent, piæ iis quæ de te locuturi eramus.* Ibi Pyrrhus, qui vini, quàm hominum, culpam hanc esse videri malebat; arridens, dimisit eos. *Valer. l.* v. 1. *Livii supp. l.* xii.

4. Homini iracundo cùm placidissimis facillimis & minimè morosis vivendum est, si iræ mederi velit,

ſumimus enim eorum, quibuſcum vivimus, mores. Ut corpus quoſdam morbos proximis tradit, ſic animus vitia ſua. Ebrioſus convictores in amorem vini ſæpiùs traxit: impudicorum cœtus fortem quoque virum emolliit: avaritia virus ſuum in vicinos tranſtulit. Eadem ratio virtutum eſt: quidquid ad eas accedit, mutatur in melius. Retunditur paulatimque dediſcitur in placidos viros aſperitas. Accedit huc, quòd non tantùm exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus vivit, ſed etiam cauſas iraſcendi non invenit, nec vitium ſuum exercet. Fugere itaque debet iracundus omnes quos irritaturos iram ſuam ſciet. Eliget ſimplices, faciles, moderatos. *Senec. l.* iii. *c.* 8.

CAPUT XXIX.

Imitanda multorum in ſummâ potentiâ lenitas.

1. Iracundis hominibus ob oculos ponere inutile non erit exempla moderata & lenia eorum, quibus nec ad iraſcendum cauſa defuit, nec ad ulciſcendum poteſtas. Quid facilius fuit regi Antigono, quàm duos milites ad ſupplicium duci jubere, qui proximi regio tabernaculo, de rege ſuo multa temerè effutiebant? Audierat omnia Antigonus, utpote cùm interdicentes & audientem velum tantùm intereſſet: quod ille leviter commovit, & *Longiùs*, inquit, *diſcedite, ne vos rex audiat.* Idem quàdam nocte, cùm aliquos è militibus ſuis audiſſet omnia mala imprecantes regi, quòd ipſos in iter difficile & inextricabile lutum deduxiſſet: acceſſit ad eos qui maximè laborabant, & ignorantes à quo adjuvarentur, ex illo luto eduxit: illorum verò maledicta miti animo tulit. *Senec. l.* iii. *de Irâ, c.* 22.

Narrant hunc Antigonum filio ſuo violentiùs adverſus cives agenti dixiſſe: *An non noviſti, fili, noſtrum regnum nobilem eſſe ſervitutem?* Quæ verba maximæ humanitatis ſunt & manſuetudinis. Alterum regem ferunt traditum ſibi diadema, priuſquam capiti imponeret, diu conſiderâſſe, ac deinde dixiſſe: *O nobilem magìs quàm felicem pannum! quem ne hu-*

mi.

mi quidem jacentem tollere quis velit, si cognoscat quàm multis sollicitudinibus, & periculis, & miseriis sit refertus. Ælian. l. ii. c. 20. Valer vii. c. 2. Hinc *P. Syrus*: Fortuna magna, magna domino est servitus.

2. Si qua in Philippo Macedonum rege virtus fuit, maximè contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Demochares, Parrhesiastes, ob nimiam & procacem linguam à Græcis appellatus, ad eum inter alios Athenienſium legatos venerat. Auditâ benignè legatione, Philippus: *Dicite,* inquit, *mihi, facere quid possim, quod sit Athenienſibus gratum.* Excepit Demochares: *Te suspendere,* Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus conticescere jussit, & protervum hominem salvum & incolumem dimittere. *At vos,* inquit, *cæteri legati, renunciate Athenienſibus, multò superbiores esse qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt.* Senec. lib. iii. de Irâ, c. 23.

Cùm Methonem urbem oppugnaret, in prætereuntem sagitta jacta de muris dextrum ejus oculum effodit. Quo vulnere nec segnior in bellum nec iracundior adversus hostes factus est: adeò ut pacem deprecantibus dederit, & mitis adversus victos fuerit. *Justin. l.* vii. *c.* 6.

3. Multa & Cæsar Augustus digna memoriâ fecit dixitque, quibus appareat iram illi non imperâsse. Timagenes historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem ejus, & in totam domum dixerat; nec perdiderat dicta; avidè enim excipitur, & per ora hominum circumfertur mordax dictum. Sæpè illum monuit Cæsar, ut moderatiùs linguâ uteretur; perseveranti domo suâ tantùm interdixit. *Senec. ibid.*

4. Dicat quisque sibi, quoties lacessitur: Numquid potentior sum Philippo? Illi tamen impunè maledictum est. Numquid in domo meâ plus possum, quàm toto orbe terrarum Divus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit conviciatorem à se dimittere. Quid est quare ego flagellis & compedibus puniam servi mei elatius responsum, & contumaciorem vultum, & non pervenientem usque ad me murmurationem?

nem! Quis ſum, cujus aurea lædi nefas ſit: Ignoverunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis! Puerum ætas excuſet, fœminam ſexus, extraneum libertas, domeſticum familiaritas. Aliquis nos nunc primùm offendit; Cogitemus quàm diu placuerit. Sæpè & aliàs offendit? feramus quod diu tulimus. *Senec. ibid. c.* 24.

CAPUT XXX.

Minimis rebus exaſperari inſania eſt.

1. Diligenter cavendum eſt ne minimis rebus exaſperemur. Parum agilis eſt puer, aut menſa negligentiùs poſitâ? ad iſta irâ concitari inſania eſt. Ægri & infelicis valetudinis eſt, quem levis aura lædit: imbecilli oculi ſunt, quos candida aut rubra veſtis obturbat. Ubi animum ſimul & corpus voluptates corrupêre, multa intolerabilia videntur: non quia dura illa ſunt, ſed quia nos molles. Nulla res magis iracundiam alit, quàm luxuria intemperans & impatiens. Duè tractandus eſt animus, ut ictum non ſentiat, niſi gravem. *Senec. l.* ii. *de Irâ, c.* 25, 26.

2. Inſania quoquè eſt adversùs inanima & non ſenſura iraſci. *Senec. l.* iii. *de Irâ, c.* 21.

Cùm Babylonem oppugnaturus feſtinaret Cyrus, Gyndem late fuſum amnem vado tranſire tentavit: quod vix tutum eſt etiam cùm æſtatis calorem ſenſit, & ad minimum deductus eſt amnis. Ibi unus ex equis albis, qui trahere regium currum ſolebant, aquis abreptus, vehementer commovit regem. Juravit itaque eò ſe redacturum amnem illum, ut tranſiri calcarique etiam à fœminis poſſet: & tamdiu aſſedit operi, donec alveum in trecentos & ſexaginta rivos diſpergeret, & ſiccum relinqueret, in diverſum robus magnis jactura; & militum ardor, quem inutilis labor fregit; & occaſio aggrediendi imparatos; dum ille bellum indictum hoſti gerit cum flumine.

Xerxes, ut ex Aſiâ in Europam trajiceret, pontem in Helleſponto fecit. Qui cùm tempeſtate & fluctibus eſſet quaſſatus ac disjectus, juſſit trecentos flagellorum

lorum ictus ponto infligi, stigmata inuri, compedes dari. *Herodot. l.* vii.

CAPUT XXXI.

Lingua diligentissimè continenda.

1. Rectum est, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, licèt nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. Quæ enim cum aliquâ perturbatione fiunt, ea constantiæ adversantur, nec ab iis, qui adsunt, possunt probari. *Cic. I Offic. n.* 137.

Periclem in foro publica negotia tractantem improbus & petulans homo maledictis infectabatur. Quæ cùm ille patienter ferret, nec ullum ad ea verbum reponeret; diem totum perseveravit infectatio. Vesperi vultu, gressuque placido domum reversus est Pericles, insequente eodem nebulone, & omnibus contumeliis eum impetente. Ædes ingressurus, cùm jam nox esset, uni è servis suis mandavit, ut accenso lumine hominem comitaretur ac reduceret domum. *Plut. in Pericle.*

Dionem Academicum è convivio redeuntem maledicus quidam insectabatur, nulla non convicia in eum fundens. Tacebat interea Dion; cui jam domum ingressuro cùm conviciator dixisset: *Nihilne ad hæc respondes? Nihil profecto*, inquit Dion. *St b. serm.* xix.

Cùm Lacedæmoniorum legatus Geloni Syracusanorum regi quædam dixisset, quibus offendi posse videbatur: *Spartane hospes*, inquit Gelon, *contumeliæ homini factæ solent ejus iram accendere. Verùm tu, contumeliosis licèt in me verbis sic invectus, non tamen induces me ad vicem tibi contra decus reddendam.* Herod. l. vii.

2. Magni animi mansuetique est moderatè ferre objecta crimina, & contemptum: non celeriter rapi in ultionem, nec facilè moveri ad iram: sed moribus comem esse mitemque, ingenio quieto & constanti. *Stob. serm.* xix.

Illud te admoneo, dicebat olim Cicero fratri suo, viro iracundiori, ut quotidie meditere resistendum esse iracundiæ;

iracundiæ; cúmque ea maximè animum movet, tum tibi esse diligentissimè linguam continendam. Quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quàm omnino non irasci. Etenim non irasci, non semper gravitatis est, sed aliquando latitudinis. Moderari verò & animo & rationi, cùm fumus irati, aut etiam tacere, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii. *Cic. 2 Epist. ad frat.*

Cùm apud Philippum regem præ vino dormitantem dixisset causam mulier, fuissetque immeritò damnata; se ab ejus judicio provocare exclamavit. *Ad quem ergo provocas?* inquit rex iratus. *A Philippo,* respondit illa, *bene pote & dormitante, ad Philippum sobrium & vigilantem.* Excussit regi crapulam & somnolentiam tam liberum mulierculæ responsum: & non modò in eam non est acerbiùs invectus, sed etiam, causâ ejus diligentiùs inspectâ, justiorem sententiam tulit. *Valer. l. VI. c. 2.*

CAPUT XXXII.

Quantò superiores sumus, tantò nos submissiùs geramus. Cic. 1 Offic. n. 90.

1. In rebus prosperis, & ad voluptatem nostrum fluentibus, superbiam, fastidium, arrogantiam magnoperè fugiamus. Nam ut adversas res, sic secundas immoderatè ferre, levitatis est. Philippum quidem Macedonum regem rerum gestarum gloriâ videò superatum à filio; ac facilitate & humanitate video superiorem fuisse. Ingenti clade apud Chæronæam Athenienses ac Thebanos affecerat Philippus, & magnos propter tam claram victoriam animos gerere posse videbatur. Verùm ille quo die parta est victoria, non in convivio risit, non ludos inter epulas adhibuit, non coronas aut unguenta sumpsit: & quantum in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret. Athenienſibus, quos passus infestissimos fuerat, captivos gratis remisit, & bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit. Denique adeò nihil superbè, nihil insolenter egit, ut voluerit sibi deinceps ab uno è

servis

ſervis ſuis ſingulis diebus in memoriam revocari, ſe hominem eſſe. Itaque nec foràs ipſe prodibat, nec ad eum quiſquam manè priùs intrabat, quàm famulus ei ter acclamâſſet: *Philippe, homo es.* Ibid. Juſtinus, l. ix. c. 4. Ælian. viii. c. 15.

2. Quàm diſpar Philippo patri Alexander fuit! Superato Dario Perſarum rege, Jovis filium non dici tantùm ſe, ſed etiam credi, voluit: tanquam perinde animis imperare poſſet ac linguis. Itaque Macedones ipſum ſalutare, proſternentes humi corpora, juſſit. Scripſit quoque Græciæ populis, ut ſe Deum eſſe publicis edictis confiterentur. Aliis alia in ejus honorem decernentibus Lacedæmonii hujuſmodi decretum fecerunt: *Quoniam Alexander Deus eſſe vult, eſto Deus:* Laconicâ libertate & brevitate redarguentes vecordiam Alexandri. *Q. Curt. l.* vii. c. 5. *Ælian. l.* ii. *c.* 19.

3. Cùm ſolitus eſſet Epaminondas uncto corpore hilarique vultu prodire in publicum, poſtridie ejus diei, quo feliciter pugnatum erat in Leuctris, proceſſit ſqualidus, & triſtis. Sciſcitantibus igitur amicis, ecquid illi moleſti accidiſſet: *Nihil,* inquit, *ſed heri ſenſi me animo fuiſſe, quàm par ſit, elatiore. Quocirca heſternæ lætitiæ intemperantiam hodiernâ triſtitiâ caſtigo.* Plin. Apoph.

4. Poſtquam victum, & ad pedes ſuos ſummittentem ſe, regem Perſeum conſolatus eſt victor Paulus Æmilius, ſermone ad circumſtantes Romanos converſo, dixit: *Exemplum inſigne cernitis mutationis rerum humanarum. Vobis hoc præcipuè dico, juvenes. Ideò in ſecundis rebus nihil in quemquam ſuperbè ac violenter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ: quum quid veſper ferat, incertum ſit. Is demum vir eris, cujus animum fortuna nec proſpera ſtatu ſuo efferet, nec adverſa infringet.* Livius, l. xlv. c. 8.

Modum imponere ſecundis rebus, nec nimìs credere ſerenitati præſentis fortunæ, prudentis hominis & meritò felicis eſt. *Idem,* l. xlii. *c.* 62.

Mos erat Romanis in adverſis vultum ſecundæ fortunæ gerere, moderari animos in ſecundis. *Ibid.*

3 5. Agathocles,

5. Agathocles, qui in Siciliâ regnavit, ad regiam majeſtatem ex humili & ſordido genere pervenerat. Nam in Siciliâ patre figulo natus, ipſe figalinam artem primùm exercuit; poſtquam rerum potitus eſt, ſolebat in mensâ pocula fictilia inter aurea ponere, & palam fateri ſe quondam ejuſmodi poculorum fuiſſe artificem. *Juſtin. l.* xxii. *c.* 1.

Longè alio animo fuit Tiberius. Nam inter initia principatûs dicenti cuidam, *Meminiſtine?* antequam ille plures notas familiaritatis veteris proferret, *Non memini*, inquit, *quid fuerim.* Averſabatur nempè omnium veterum amicorum & æqualium notitiam: & illam ſolam præſentem fortunam ſuam aſpici, illam ſolam cogitari & narrari volebat. Contrà Veſpaſianus mediocritatem priſtinam neque diſſimulavit, & ſæpè declaravit: quin & conantes quoſdam originem ipſius ad comitem quemdam Herculis referre irriſit. *Senec. l.* v. *Benef. c.* 25. *Suetcn. in Veſp.* c. 12.

CAPUT XXXIII.

Ne aſſentatoribus patefaciamus aures.

1. In ſecundiſſimis rebus maximè eſt utendum conſilio amicorum, hiſque etiam major, quàm antè, tribuenda eſt auctoritas. Iiſdemque temporibus cavendum eſt, ne aſſentatoribus patefaciamus aures nec adulari nos ſinamus. In quo falli facile eſt; tales enim nos eſſe putamus, ut jure laudemur. Hinc naſcuntur innumerabilia peccata. *Cic.* 1 *Offic. n.* 91.

Citò nobis placemus. Quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus: adeóque indulgemus nobis, ut laudari velimus de iis, quibus contraria maximè facimus. *Senec. Ep.* 59.

Adulatoribus ne aures præbeas. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ, etiam cùm rejiciuntur, placent; ſæpè excluſæ, noviſſimè recipiuntur. *Ibid.* 4 *Quæſt. procem.*

Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantûs, quæ mentem ad ſeria non patitur intendi; ſic adulatorum & prava laudantium ſermo diu, poſtquam auditus

auditus est, hæret, nec facile est illum animo excutere. Ideò claudendæ sunt aures blandis vocibus. *Ibid. Ep.* 123.

2. Alexandro cœlestes honores concupiscenti non deerat adulatio, perpetuum malum regum, quorum opes sæpiùs assentatio, quàm hostis, everstit. Græci quidam, non ingenii solùm, sed etiam nationis vitio, adulatores, veris amicis & maximorum exercituum ducibus à rege præferebantur. Hi tum cœlum illi aperiebant; Herculemque & Liberum & cum Castore Pollucem novo numini cessuros esse jactabant. Quæ adulationes Alexandro mirè placebant. *Q. Curt. l.* viii. *c.* 5. & 8. Etenim:

—— Nihil est quod credere de se
Non possit, cùm laudatur Diis æqua potestas.
Juvenal. Sat. iv.

Admonebat contrà Callisthenes, vir haudquaquam aulæ & assentantium accommodatus ingenio, ne rebus felicissimè gestis invidiam contraheret ascitâ Dei appellatione. At gravitas viri, & loquendi libertas invisa erat regi, quasi solus Macedones paratos ad tale obsequium moraretur: fuitque propterea in eum iræ pervicacis. Cujus explendæ occasionem ubi invenit, virum præditum optimis moribus, indictâ causâ, excruciatum necavit. Quam crudelitatem sera pœnitentia secuta est. Certè nullius cædes majorem apud philosophos invidiam Alexandro excitavit. Hinc illa Senecæ: Fuit Callistheni ingenium nobile & furibundi regis impatiens. Ejus mors crimen Alexandri æternum est, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, Occidit Persarum multa millia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penès quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, & imperium è Macedoniâ usque ad orientis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. Denique ex his quæ fortiter feliciterque fecit, nihil tantam ei gloriam afferet, quantum dedecus cædes Callisthenis. *Senec. l.* vi. *Quæst. c.* 23.

2. Darius adversus Alexandrum in Ciliciâ pugnaturus, coëgerat undique penè innumerabilem militum multitudinem. Cujus aspectu cùm admodum lætus esset, spem quoquè ejus inflabat adulatorum turba, certam de Alexandro victoriam pollicitantium. Conversus tum ad Charidemum virum belli peritum, qui Athenis, jubente Alexandro, expulsus, ad Darium confugerat, percontari cœpit: *Satisne ei videretur instructus ad obterendum hostem?* At ille, & suæ sortis, & regiæ superbiæ, oblitus, libere admonuit: *Illam ex omnibus orientis partibus excitam hominum multitudinem, purpurâ, argento, auroque fulgentem, futuram esse imparem Macedonibus, qui paupertate magistrâ usi, militarent disciplinam didicissent; & non decora arma, sed fortitudinem animi, ad prælium afferrent.* Itaque suasit, ut argentum atque aurum illud, quo ejus exercitus frustrâ fulgeret, in conducendis è gente bellicosâ militibus insumeretur.

Erat Dario naturâ mite ac tractabile ingenium: sed naturam plerumquè fortuna corrumpit. Itaque veritatis impatiens, hospitem tunc maximè utilia suadentem abstrahi jussit ad capitale supplicium. Ille ne tum quidem libertatis oblitus: *Habeo*, inquit, *paratum mortis meæ ultorem. Expetat à te pœnas mei consilii spreti ipse, contra quem tibi suasi. Tu quidem licentia regni subitò mutatus, documentum ceteris posteris, homines, cùm se permisere fortunæ, etiam naturam dedisse.* Hæc vociferantem ii, quibus erat imperatum, jugulant. Sera deinde pœnitentia subiit regem: & Charidemum vera dixisse confessus, eum sepeliri jussit. *Q. Curt. l.* iii. *c.* 2.

4. Non defuit Caio Cæsari Caligulæ familiaritas hominum, vitia ejus assentatione alentium. Etenim magna fortunæ semper comes est adulatio. *Patercul. l.* ii. *c.* 102.

Ptolemæus rex Ægypti aliquandiu cum laude imperavit. Postea verò adulatoribus corruptus, Aristomenem, qui tutor ipsius fuerat, qui cuncta negotia prudenter administraverat, quem instar patris diu coluerat, tandem odio prosequi cœpit, ob illius *in* loquendo libertatem, ac postremò epoto cicutæ

poculo mori coëgit. Exinde magìs ac magìs efferatus, & tyrannicâ ſævitiâ, non regiâ utens poteſtate, in odium Ægyptiorum venit, parumque abfuit quin regno excideret, *Diod. Sic. l.* xxvi.

5. Duplex exemplum ex ingenti turbâ profertur, unde dicere licet quò prorumpat aliquando præpotentum hominum ira; & quàm turpiter iis aſſententur adulatores. *Senec. l.* iii. *de Irâ, c.* 14, 15.

Somnio quodam & deinde hariolorum reſponſo territus Medorum rex Aſtyages, natum è filiâ ſuâ filium (qui poſtea Cyrus eſt dictus) Harpago amico necandum tradiderat. Quod cùm ille facere neglexiſſet, & infans inter paſtores adoleviſſet; Aſtyages filium Harpagi, in ultionem ſervati nepotis, interfecit: & cùm ignaro patri edendum appoſuiſſet in menſâ, identidem quærebat, *An placeret conditura?* Deinde ubi illum ſceleſtis epulis ſaturatum vidit, caput aliaſque occiſi reliquias miſero patri juſſit afferri: quas agnoſcentem interrogavit, *Quo modo eſſet acceptus?* Harpagus, diſſimulato dolore, crudeli regi turpiter adulari non dubitavit, &, *Apud regem*, inquit, *omnis cœna jucunda eſt.* Herodot. l. i. Juſtin. l. i, c. 4, 5. Senec. ibid.

Cambyſem regem Perſarum nimis deditum vino Præxaſpes unus ex amicis monebat, ut parciùs biberet; *Turpem eſſe maximè regi ebrietatem*, dicens: *in quem omnium oculi conjicerentur, & cujus nec facta, nec dicta abſcura eſſent.* Ad hoc ille: *Scies*, inquit, *quamadmodum ſemper mentis compos ſim: & probabo jam oculos & manus poſt vinum etiam ſolitum officium præſtare.* Bibit deinde largiùs, quàm aliàs, capacioribus ſcyphis: & jam vino gravis, objurgatoris ſui filium procedere ultra limen jubet, allevatâque ſuper caput ſiniſtrâ manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis, quod petere ſe dixerat, figit, reciſoque pectore, hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit. Tum reſpiciens patrem, an ictûs certam habeat manum, interrogat. Ille, ejus rei laudator, cujus nimìs erat ſpectatorem fuiſſe, negavit *Apollinem potuiſſe certius ſagittam mittere.* O regem cruentum, & dignum in quem omnium ſuorum arcus tenderentur! ô patrem animo magis,

gis, quàm conditione, ſervum! *Herodot. l.* ii. *Senec. ibid.*

6. Ad Trajani aures omnis adulatoribus obſtructus erat aditus: ſilebant ergo, & quieſcebant. Cùm non eſt, cui ſuadeatur, & qui ſuadeant, non ſunt. *Plin. Paneg.*

Cùm Peſcennio Nigro imperatori recens facto quidam panegyricum recitare vellet: dixit ei Niger: *Scribe laudes alicujus ducis optimi vitâ functi, & dic quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam viventes laudari irrisio eſt; maximè imperatores, à quibus aliquid ſperari aut timeri poteſt. Ego verò vivus placere volo, mortuus etiam laudari.* Spart. in Nigr. c. 11.

Quo tempore Solon ad Crœſum vocatus venit Sardes, erat in regiâ Æſopus nobilis fabularum ſcriptor: qui dolens vicem Solonis parùm benignè accepti, quòd Crœſo interroganti liberè reſpondiſſet, his verbis eum admonuit: *O Solon, cum regibus aut quàm minimè, aut quàm blandiſſimè, agendum eſt. Imò mehercule*, inquit Solon, *vel quàm minimè vel quàm optimè.* Plut. in Solon.

CAPUT XXXIV.

Fortis & conſtantis animi eſt non perturbari in rebus aſperis. Cicer. 1 Offic. n. 80.

1. Sapientem nec ſecunda evehunt, nec adverſa demittunt. *Senec. ad Helv. c.* 5.

Rebus anguſtis animoſus, atque
Fortis apparet —— *Horat. l.* ii. *Od.* 10.
Quem res plùs nimio delectavere ſecundæ,
Mutatæ quatient. —— *l.* i. *Ep.* 10.

Dicebat Bias eum verè infelicem eſſe, qui infelicitatem ferre non poſſet. Interrogatuſque, *quidem eſſet difficile? Ferre*, inquit, *fortiter mutationem rerum in deterius.* Diog. Laërtes in Bian.

Qui ea mala, quibus alii opprimuntur, magno animo fert, ipſas miſerias in gloriam vertit. Quoniam ita affecti ſumus, ut nihil æquè apud nos admirationem occupet, quàm homo fortiter miſer. *Senec. ad Helv. c.* 13.

2. Pulſus

2. Pulsus in exilium Seneca, refert ipse quo animo calamitatem exceperit. Viri sapientes, quibus me ab adolescentiâ dedi, me jusserunt omnes fortunæ impetus prospicere, antequam incurrant. Illis gravis est adversa fortuna, quibus est inexpectata: facilè eam sustinet, qui semper expectat. Quemadmodum repentinus hostium impetus imparatos prosternit, à paratis verò facilè excipitur.

Nunquam ego fortunæ credidi, etiamsi videretur pacem agere. Dedi operam, ut quæ in me indulgentissimè conferebat, pecuniam et honores, ea posset à me repetere, ita ut nihil propterea mens mea moveretur. *Ibid. c.* 5.

Fortuna jus in homines, mores non habet.

Nihil eripit fortuna, nisi quod et dedit. *P. Syrus.*

Qui munera fortunæ amaverunt, seque propter illa suspici volverunt; illi jacent & inœrent, cùm eos mobilia ista oblectamenta destituunt. At ille, qui se lætis rebus non inflavit, non est abjecto animo mutatis: sicque adversus utramque fortunam invictum animum tenet.

Ego in illis, quæ plerique mortalium optant, existimavi semper nihil verè boni inesse, atque ita inveni. In illis quoquè, quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac purum invenio, quàm vulgus opinatur. *Senec. ubi suprà.*

CAPUT XXXV.

Viri boni nati sunt in exemplar, & eos sibi præparat Deus.

1. Quæ verè mala dici possunt, à viris bonis removet Deus, scelera et flagitia. Quare verò quædam dura patiuntur, paupertatem, exilium, & alia ejusmodi? Ut etiam alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: *Quid habetis quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi: auro illos et argento & gemmis ornavi: intùs boni nihil est. Non est ista solida & sincera felicitas. Vobis dedi bona certa mensura. Concessi vobis, quæ vulgò videntur metuenda, contemnere; quæ cupi-*

enda, fastidire. Non fulgetis extrinsecùs: bona vestra intùs sunt. Quæ incidunt tristia, horrenda, dura tolerata, istis vos non subduxi: animos vestros adversùs omnia armavi. Senec. de Prov. c. 6.

Quemcunque fortem videris, miserum neges.
Senec. Hercul. fur. 464.

2. Vir bonus non tantùm Dei discipulus, et æmulator est, sed etiam vera progenies. Eum parens ille magnificus, sicut severi patres, duriùs educat, disciplinâ tristi continet, experitur, indurat, sibi præparat. Non vides quantò aliter patres, aliter matres liberos educent? Illi excitari eos maturè jubent ad studia obeunda, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, et sudorem illis et interdum lacrymas excutiunt. At matres fovere in sinu, continere in umbra volunt; nunquam flere, nunquam tristari, nunquam laborare. Patrium habet Deus adversus bonos viros animum, et illos fortiter amat. *Senec. de Prov. c.* 1. 2.

CAPUT XXXVI.

Præclara est universæ vitæ æquabilitas.

1. Si quidquam est decorum, nihil est profectò magìs quàm æquabilitas in omni vitâ & idem semper vultus, eademque frons. Uti de Socrate accepimus, quem prædicare solita erat uxor ejus Xantippe se vidisse semper eodem vultu exeuntem domo & revertentem. Nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vitâ risisse Lucilius, Plinius nunquam; sed tranquilla & serena. Jure autem erat semper idem vultus, cùm mentis à quâ is fingitur, nulla fieret mutatio. *Cicer.* 1 *Offic.* n. 99. & 112. 3. *Tusc.* 31. *Plinius, l.* viii. *c.* 19.

Ut omnia æquo animo feras, exemplum accipe Socratem per omnia aspera jactatum, invictum tamen & paupertate, et laboribus, tum quos militiæ pertulit, tum quibus domi est exercitus: cùm uxorem haberet moribus feram, linguâ petulantem; & liberos indociles, matri quàm patri similiores. Noviſſimè objecta illi est & religionum violatio, & juventutis corruptela, quam immittere in Deos, in parentes,

in

in rempublicam dictus eſt. Poſt hæc carcer & venenum. Hæc adeò Socratis animum non moverunt, ut ne vultum quidem moverint. Illam mirabilem & ſingularem laudem uſque ad extremum ſervavit. Non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in magnâ inæqualitate fortunæ. *Senec. Ep.* 104.

2. Q. Metellus Numidicus Româ pulſus, ut ſuprà dictum eſt, in Aſiam ſeceſſit. In quâ, cùm ei fortè ludos Tralibus ſpectanti litteræ redditæ eſſent, quibus ſcriptum erat, maximo ſenatûs & populi conſenſu reditum illi in patriam eſſe datum; nihil moveri viſus eſt: non lætitiam proximè ſedentibus ullâ ex parte oſtendit: eumque conſtat pari vultu in exilium abiiſſe, & fuiſſe reſtitutum. Adeò moderationis beneficio & animi firmitate immotus inter ſecundas & adverſas res permanſit. *Valer. l.* iv. *c.* 1.

3. Brutus, in eo libro quem de virtute compoſuit, ait ſe vidiſſe M. Marcellum Mitylenis exulantem, & quantum natura homines pateretur, beatiſſimè viventem, neque unquam bonarum artium cupidiorem, quàm illo tempore. Bene ergo exilium tulit: nec quicquam in animo ejus mutavit loci commutatio, quamvis eam & paupertas ſequeretur. *Senec. ad Helv. c.* 9.

4. P. Rutilii Ruſi verbis & factis admirabile inerat robur, quod nullâ unquam re inflecti ac debilitari potuit. Cùm eſſet ille vir exemplum innocentiæ, & illo nemo neque integrior Romæ eſſet, neque ſanctior; reus factus, nullâ ſuâ culpâ, apud equites Romanos, penès quos tum judicia erant, nihil ſplendore actæ vitæ indignum fecit aut dixit; non inſignia ſenatoris depoſuit, non obſoletam veſtem induit: & non modò ſupplex judicibus eſſe noluit, ſed ne ornatiùs quidem aut liberiùs cauſam dici ſuam, quàm ſimplex veritas ferebat. Damnatus itaque eſt repetundarum vir inter optimos numerandus, & miſſus in exilium. *Valer. l.* ii. *c.* 10. vi. *c.* 4. *Cicer.* i. *Orat.* 229. *Livius, l.* lxx.

Ex Italiâ in Aſiam venienti legatos obviàm miſerunt certatim omnes civitates, tutum honoratumque apud

apud ſe ſeceſſum pollicentes, ita ut non tam exulare, quàm triumphare videretur, eſſetque unde ille fortunæ ſuæ gratia ageret. Cùm ei inter Smyrnæos, à quibus fuerat civitate donatus, agenti quidam conſolandi causâ dixiſſet, inſtare bella civilia Romanorum, brevique futurum ut propterea omnes exules reverterentur. *Quid tibi*, inquit Rutilius, *mali feci, ut mihi ejorem reditum, quàm exitum, optares? Malo ut patria exilio meo erubeſcat, quàm reditu mœreat.* Quod dixerat præſtitit: nam cùm ei reditum in patriam poſtea Syllana victoria facilem faceret; in exilio, ne quid adverſus leges peccaret, remanſit. *Senec. Benef. l.* vi. *c.* 37.

Multos illuſtrat fortuna, dum vexat. Rutilii innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet injuriam. Cùm violata eſt, effulſit. *Senec. Ep.* 79.

LIBER QUINTUS.

DE TEMPERANTIA.

CAPUT I.

Ratione duce per totam vitam eundum eſt.

1. TEmperantia moderatrix omnium commotionum animi eſt, è libidine avocat, inani lætitiâ geſtire non ſinit: hæc pacem animis affert: in rebus expetendis aut fugiendis rationem ut ſequamur, monet: in eâ verecundia, modeſtia, omnis ſedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. *Cicer.* 5 *Tuſc. n.* 42. 1 *de Fin. n.* 47. 1 *Offic. n.* 93.

2. Eſt animus in partes diſtributus duas, quarum una in appetitu poſita eſt, qui hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumve ſit. Efficiendum autem eſt

ut

ut ratio præſit, appetitus verò obtemperet. Quod temperantiæ munus eſt. 2 *Tuſc. n.* 47.

In animis omnium eſt naturâ molle quiddam, demiſſum, humile. Si nihil eſſet aliud, quid eſſet homine deformius? Sed præſtò eſt domina & regina ratio, cujus magna vis. Hæc ut ſemper imperet illi parti quæ obedire debet, curandum eſt: imperet autem velut ſervo dominus, imperator militi, parens filio.

Ratione duce per totam vitam eundum eſt: minima maximaque ex hujus conſilio gerenda ſunt. *Senec.* 2 *Benef. c.* 18.

CAPUT II.

Inſedationē perturbationum animi vita beata.

1. Omnes animi perturbationes rationem repellentes, nullum beatæ vitæ locum relinquunt, hique ſoli beati dicendi ſunt, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ efferunt, nullæ voluptates molliunt. Ut autem maris tranquillitas intelligitur, nullâ ne minimâ quidem aurâ fluctus commovente; ſic animus quietus & placatus ſtatus cernitur, cùm perturbatio nulla eſt, quâ moveri queat. *Cicer.* 5 *Tuſc. n.* 15.

2. Quemadmodum civitas in ſeditione beata eſſe non poteſt, nec in diſcordiâ dominorum, domus: ſic animus ſecum ipſe diſcordans, pugnantibus & contrariis ſtudiis conſiliiſque, nullam guſtare partem poteſt veræ voluptatis. *Cic.* 1 *de Fin. n.* 58.

3. Quòd ſi corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas impeditur, quantò magis animi morbis impediri neceſſe eſt? Animi autem morbi ſunt cupiditates divitiarum, gloriæ, dominationis, libidinoſarum etiam voluptatum ægritudines, moleſtiæ, mœrores, qui animos exedunt & curis conficiunt. *n.* 59.

4. Beatum dicamus hominem eum, cui unum bonum honeſtas, unum malum turpitudo videatur. Cui vera voluptas erit voluptatum contemptio. Quem honeſti cultorem & virtute contentum nec extollant

fortuita,

fortuita, nec frangant. Qui fortunæ muneribus utatur, non ſerviat. Hunc neceſſe eſt ſequantur gaudium inconcuſſum & æquabile, perpetua tranquillitas & libertas, pax animi & magnitudo. *Senec. de Beat.* 3, 4.

5. Cùm ex Socrate quæſitum eſſet à Polo, nonne beatum putaret Archelaum Perdiccæ filium, qui tum fortunatiſſimus haberetur? *Haud ſcio*, inquit Socrates, *nunquam enim cum eo locutus ſum.* Pol. *An tu aliter id ſcire non potes?* Soc. *Nullo modo.* Pol. *Tu igitur ne de Perſarum quidem rege magno potes dicere beatuſne ſit?* Soc. *An ego peſſim, cùm ignorem quàm ſit bonus?* Pol. *Quid? tu in eo ſitam vitam beatam putas?* Soc. *Ita prorsùs exiſtimo, bonos beatos, improbos miſeros.* Pol. *Miſer ergo Archelaus?* Soc. *Certè, ſi injuſtus.*

Nonne hic videtur Socrates omnem beatam vitam in unâ virtute ponere? *Cicer.* 5 *Tuſc. n.* 34. *Plato in Gorgiâ.*

CAPUT III.

Malus beatæ vitæ judex populus.

Vivere omnes beatè volunt: ſed quid ſit, quod beatam vitam efficiat, non pervident. Statuendum itaque primùm quid appetendam nobis ſit; tum circumſpiciendum, quà pervenire illò celerrimè poſſimus. Nihil magis eſt cavendum, quàm ne pecorum ritu ſequamur gregem nos antecedentium, pergentes non quà eundum eſt, ſed quà itur. Id nobis maximè nocet, quòd non ad rationis lumen, ſed ad ſimilitudinem aliorum vivimus; eadem laudamus, eadem probamus quæ multitudo, & alienis perimus exemplis. Id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſque multos habet.

Una ſalutis via eſt, ſi ſeparemur à cœtu. Hæc quidem pars major eſt; at ideò pejor. Meliora pluribus placere non ſolent, & argumentum peſſimi turba eſt. Quæramus quid optimum factu ſit, non quid uſitatiſſimum: quid nos in poſſeſſione felicitatis

æternæ

æternæ conſtituat, non quid vulgo, veritatis peſſimo judici, probatum ſit. *Senec. de Benef. c.* 1, 2.

2. Quodam die cùm populus è theatro egrederetur, Diogenes adverſus populum nitens ingrediebatur. Interrogatus quâ de causâ id faceret: *Hoc*, inquit, *in omni vitâ facere ſtudeo.* Diog. Laërt. in Diog.

Dicebat Antiſthenes: *Satius eſſe cum paucis viris bonis diſſentire ab omnibus malis, quàm cum multis malis diſſentire à paucis bonis.* Idem aliquando laudatus ab improbis hominibus: *Quàm timeo*, inquit, *ne fortè quid mali fecerim!* Et Antimachus poëta, cùm convocatis auditoribus legeret magnum volumen ſuum, et eum legentem omnes, præter Platonem, reliquiſſent; *Legam*, inquit, *nihilominus: Plato enim mihi unus inſtar omnium eſt.* Idem in Antiſt. Cicer. in Bruto, 191.

3. Anaxagoras interroganti cuidam, quiſnam eſſet beatus, non parùm prudenter reſpondit: *Nemo ex his quos tu felices exiſtimas: ſed eum in illo numero reperies, qui à te ex miſeris conſtare creditur. Non erit ille divitiis & honoribus abundans: ſed aut exigui ruris aut non ambitioſæ doctrinæ fidelis ac pertinax cultor; in pectore, quàm in fronte, beatior.* Valer. l. vii. c. 2.

Ubi Crœſus Solonem, quem ad ſe Sardes vocaverat, audivit accedere; ut advenæ oculos perſtringeret, eumque aliquâ ſui admiratione afficeret, corpus quàm potuit magnificentiſſimè exornavit, et veſtem tum variis coloribus diſtinctam, tum auro & gemmis fulgentem induit. Quo ſpectaculo non modò nihil moveri viſus eſt Solon, nullamque emiſit vocem, quâ regi, pro ejus expectatione, gratularetur; ſed etiam ſatis oſtendit ſe ejuſmodi ineptias contemnere, & anguſti animi eſſe ducere. Juſſit ergo Crœſus omnes ei pecuniarum ſuarum theſauros aperiri, et regium omne inſtrumentum ac ſupellectilem ante ejus oculos explicari. Quæ cuncta contemplatus Solon, ut ad regem eſt reductus; quæſivit ab eo rex, *an quem in terris hominem vidiſſit ſe beatiorem?* Ille Tellum nominavit popularem ſuum, virum bonum, qui rebus ad

ad vitam degendam neceſſariis cùm non caruiſſet, egregiè pugnando vitam patriâ profuderat, relictis liberis bene inſtitutis & probatis. Tum verò Crœſo & agreſtis & inſanus Solon eſt viſus, qui beatitudinem non auro neque argento metiretur, & privati hominis vitam atque obitum tantæ opulentiæ tantoque imperio præferret. Interrogavit tamen eum denuò, *an poſt Tellum iſtum cognoceret aliquem alium ſe ipſo beatiorem?* Beatiores profectò fuiſſe, reſpondit Solon, Cleobin & Bitonem; fraternâ inter ſe amicitâ & ſingulari in matrem pietate inſignes viros: qui morantibus bobus, â quibus eorum genitrix ad Junonis delubrum trahi deberet, jugum plauſtri ipſi ſubierant, & ſacris peractis epulati non ſurrexerant poſtridie: ſed vitam cum morte ſine ullo dolore commutaverant. *Quid ergo*, inquit jam irâ incenſus Crœſus, *nullone nos numero inter beatos ponis?* cui Solon, nec adulari ſuſtinens, nec iram ultra moveri volens: *Nos quidem Græci*, inquit, *ô Lydorum rex, quàm varios caſibus pateat hominum vita, cernentes, nemini licere exiſtimamus propter præſentia bona animos tollere: neque felicitatem ſuſpicimus, quæ temporis viciſſitudinibus obnoxia ſit: illum verò ſolum beatum dicimus, cui vitam feliciter abſolvere Dii conceſſerunt. Viventis enim & adhuc fortunæ telis propoſiti hominis beatitudo, non minùs incerta & dubia eſt quàm militis in acie decertantis victoria ac corona.* His dictis, diſceſſit Solon à rege offenſo magis, quàm emendato. *Plut. in Solon.*

. . . . . Ultima ſemper
Expectanda dies homini eſt, dicique beatus
Ante obitum nemò ſupremaque funera debet.
Juven. Sat. x. ver. 274.

CAPUT IV.

Corpori indulgendum, non ſerviendum.

1. Corpus quia nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quàm magnam. Vanus ſuggerit voluptates breves, ac, niſi magnâ moderatione temperentur, pœnitendas. *Senec. Ep.* 13.

Fatcor

Fateor inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem. Non nego indulgendum illi, ſerviendum nego. Multis enim ſerviet, qui pro illo nimiùm timet, qui ad illud omnia refert. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur ejus cura: ita tamen, ut, cùm exiget ratio, dignitas, fides, in ignem mittatur. *Ep.* 14.

Major ſum, inquiebat Seneca, & ad majora genitus, quàm ut mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter aſpicio, quàm vinculum, & pondus, & pœnam. Nunquam me caro iſta compellet ad metum, nunquam ad indignam bono ſimulationem: nunquam in honorem hujus corpuſculi mentiar. Contemptus corporis ſui certa libertas eſt. *Ep.* 65.

Sapiens corporis, velut oneris neceſſarii, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi, cui imperare debet, ſubjicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſervit, Nam multos dominos nimia pro corpore ſolicitudo nobis imponit. *Ep.* 92.

2. Memento hanc ſalubrem vitæ formam tenere, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Duriùs tractandum eſt, ne animo malè pareat. Cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit adverſùs inſeſta corpori. Hæc utrùm è congeſto ceſpite, an è vario lapide gentis alienæ exſtructa ſit, nihil intereſt. Scito hominem tam bene culmo, quàm auro, tegi. Imò culmus liberos tegit, ſub marmore atque auro ſervitus habitat. *Ep.* 8. *Ep.* 90.

Tutus in mensâ capitur anguſtâ cibus:
Venenum in auro bibitur. *Senec. Thyeſt. ver.* 453.

CAPUT V.

Cibus & potus deſiderio condiuntur.

Cicer. 5 Tuſc. 97.

1. Magis juvat bibere ſitientem, gratior eſt eſurienti cibus. Fames commendat cibos: nihil contemnit eſuriens. *Senec. Ep.* 78. 119

Darius in fugâ, cùm aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibiſſet; negavit unquam ſe bibiſſe

jucundiùs: nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat; cui cùm peragranti Ægyptum cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. *Cicer.* 5 *Tusc. n.* 97.

Artaxerxes Mnemon, cùm ficis aridis & pane hordeaceo vesceretur, in fugâ direpto ejus commeatu: *Quàm*, inquit, *voluptate hactenùs carui!* Plut. Apoph. 2. Socratem ferunt, cùm usque ad vesperum contentiùs laboraret, quæsitumque esset ex eo quare id faceret, respondisse: *Se, ut melius cœnaret, abstinere famem, ambulando: cibi enim condimentum esse famem, potionis sitim.* Cicer. ibid. 2 de Fin. n. 92.

Cùm Dionysius tyrannus à Lacedæmoniis convivio exceptus esset; negavit se jure illo nigro, quod cœnæ caput erat, fuisse delectatum. Tum quidam: *Minimè mirum*, inquit: *condimenta enim defuerunt. Quæ tandem?* inquit ille. *Labor in venatu, cursus, fames, sitis.* Cicer. 5. Tusc. n. 97.

Mausoli Cariæ regis soror Ada, patrio regno ab Alexandro donata, arte multâ parari curavit exquisiti saporis cibos & varia bellaria: quæ cùm ipsis coquis & cupediariis regi donum misit, tanquam relatura gratiam bene merenti, si armorum laboribus fatigatum recrearet Asiatici luxûs deliciis. At ille talia munera aversatus, reginæ quidem in se voluntati comiter gratias egit: *Cæterùm coquos ad se mitti nihil opus fuisse*, dixit: *cùm duos longè meliores haberet, quos olim à Leonidâ pædagogo accepisset, nempe iter nocturnum ad prandium, & prandium frugale ad cœnam.* Addiditque, Leonidam solitum fuisse suas vestes, & stragula & arculas perscrutari, ne fortè mater Olympias, nimiùm filio puero indulgens, aliquid delicatioris cibi clam abscondisset. Puerilis institutionis diu memor fuit Alexander: nam cùm Asiam pervagaretur; si qui ad eum arborum rari fructus, pisces, aliique cibi exquisiti afferrentur, eos amicis dividebat, vix unquam sibi quicquam ex his servans. *Plut. in Alex. Q. Curt. suppl. l.* ii.

CAPUT

CAPUT VI.

Disce parvo esse contentus.

Senec. Ep. 110.

1. Non præcipio ut naturæ neges quod poscit: sed et, quidquid naturam excedit, scias non necessarium. Esurio? edendum est. Utrùm hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio? bibendum est. Utrùm hæc aqua sit è proximo lacu accepta, an ea quàm nive aut glacie inclusero ac refrigeravero, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, sitim extingui. Utrùm aureo poculo utar, an manu concavâ, nihil refert. Finem rerum omnium specta, & supervacua dimittes. *Ep.* 119.

2. Civitates quædam universæ, naturam quæ parvo contenta est, secutæ, parvo victu delectatæ sunt, ut Lacedæmonii. Persas negat Xenophon ad panem quidquam adhibere solitos esse, præter nasturtium. Si quædam etiam suaviora natura desiderare videatur, quàm multa ex terrâ arboribusque nascuntur suavitate præstanti? *Cicer. 5 Tusc. n.* 99.

3. Non utile solùm sed etiam necessarium est parvo assuescere. Multæ difficultates & locorum & temporum occurrunt etiam locupletibus, & magnâ rerum copiâ instructis. Quidquid vult habere nemo potest: illud potest; carere æquo animo iis quæ non habet, & rebus oblatis hilaris uti. In villam tuam nocte multâ venis non expectatus; nihil paratum invenis; panem è mensâ suâ tibi apponit villicus malum. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet: ideò non est antè edendum, quàm illa imperet. *Senec. Ep.* 119.

4. Cupiditati nihil satis est: Naturæ satis est etiam parùm. Parabile est, quod natura desiderat: ad manum est, quod satis est: ad supervacua sudatur.

Corporis exigua desideria sunt: quidquid altrà concupiscitur, libidini quæritur, non necessitati. Non est necesse omnia perscrutari maria, nec strage ani-

jucundiùs: nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat; cui cùm peragranti Ægyptum cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. *Cicer. 5 Tusc. n. 97.*

Artaxerxes Mnemon, cùm ficis aridis & pane hordeacco vesceretur, in fugâ direpto ejus commeatu: *Quid*, inquit, *voluptate hactenùs carui!* Plut. Apoph. 2. Socratem ferunt, cùm usque ad vesperum contentiùs laboraret, quæsitumque esset ex eo quare id faceret, respondisse: *Se, ut melius cœnaret, abstinere famem, ambulando: cibi enim condimentum esse famem, potionis sitim.* Cicer. ibid. 2 de Fin. n. 92.

Cùm Dionysius tyrannus à Lacedæmoniis convivio exceptus esset; negavit se jure illo nigro, quod cœnæ caput erat, fuisse delectatum. Tum quidam: *Minimè mirum*, inquit: *condimenta enim defuerunt. Quæ tandem?* inquit ille. *Labor in venatu, cursus, fames, sitis.* Cicer. 5. Tusc. n. 97.

Mausoli Cariæ regis soror Ada, patrio regno ab Alexandro donata, arte multâ parari curavit exquisiti saporis cibos & varia bellaria: quæ cùm ipsis coquis & cupediariis regi donum misit, tanquam relatura gratiam bene merenti, si armorum laboribus fatigatum recrearet Asiatici luxûs deliciis. At Ille talia munera aversatus, reginæ quidem in se voluntati comiter gratias egit: *Cæterùm coquos ad se mitti nihil opus fuisse*, dixit: *cùm duos longè meliores haberet, quos olim à Leonidâ pædagogo accepisset, nempe iter ante lucanum ad prandium, & prandium frugale ad cœnam.* Addiditque, Leonidam solitum fuisse suas vestes, & stragula & arculas perscrutari, ne fortè mater Olympias, nimiùm filio puero indulgens, aliquid delicatioris cibi clam abscondisset. Pueriles institutionis diu memor fuit Alexander: nam cùm Asiam pervagaretur; si qui ad eum arborum rari fructus, pisces, aliique cibi exquisiti afferrentur, eos amicis dividebat, vix unquam sibi quicquam ex his servans. *Plut. in Alex. Q. Curt. suppl. l. ii.*

CAPUT

CAPUT VI.

Disce parvo esse contentus.

Senec. Ep. 110.

1. Non præcipio ut naturæ neges quod poscit: sed ut, quidquid naturam excedit, scias non necessarium. Esurio? edendum est. Utrùm hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio? bibendum est. Utrùm hæc aqua sit è proximo lacu accepta, an ea quam nive aut glacie inclusero ac refrigeravero, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, sitim extingui. Utrùm aureo poculo utar, an manu concavâ, nihil refert. Finem rerum omnium specta, & supervacua dimittes. *Ep.* 119.

2. Civitates quædam universæ, naturam quæ parvo contenta est, secutæ, parvo victu delectatæ sunt, ut Lacedæmonii. Persas negat Xenophon ad panem quidquam adhibere solitos esse, præter nasturtium. Si quædam etiam suaviora natura desiderare videatur, quàm multa ex terrâ arboribusque nascuntur suavitate præstanti? *Cicer.* 5 *Tusc.* n. 99.

3. Non utile solùm sed etiam necessarium est parvo assuescere. Multæ difficultates & locorum & temporum occurrunt etiam locupletibus, & magnâ rerum copiâ instructis. Quidquid vult habere nemo potest: illud potest; carere æquo animo iis quæ non habet, & rebus oblatis hilaris uti. In villam tuam nocte multâ venis non expectatus; nihil paratum invenis; panem è mensâ suâ tibi apponit villicus malum. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet: ideò non est antè edendum, quàm illa imperet. *Senec. Ep.* 119.

4. Cupiditati nihil satis est: Naturæ satis est etiam parùm. Parabile est, quod natura desiderat: ad manum est, quod satis est: ad supervacua sudatur.

Corporis exigua desideria sunt: quidquid altrà concupiscitur, libidini quæritur, non necessitati. Non est necesse omnia perscrutari maria, nec strage ani-

mullum ventrem onerare, nec conchylia ex ignoto litore evuere. Dii Deæque istos perdant, quorum luxuria nec imperii Romani transcendit, & undique convehit cibos gulæ omnia nota fastidienti. O miseros, quorum palatum non excitatur, nisi ad cibos quos non eximius sapor, sed raritas & difficultas parandi pretiosos facit; & qui cùm famem exiguo pretio possint sedare, magno irritant. *Ad Helv. c. 9. & Ep 4.*

5. Cn. Pompeio ægrotanti quum præcepisset medicus ut turdum ederet, negarent autem servi eam avem usquam æstivo tempore posse reperiri, nisi apud Luculli, qui turdos domi saginaret; prohibuit Pompeius inde peti, sed medico dixit: *Ergo nisi Lucullus perditus deliciis esset, non viveret Pompeius?* & etiam avem, quæ parabilis esset, jussit sibi apponi. *Plutar. in Lucul.*

CAPUT VII.

Platonicæ & Syracusanæ mensæ.

1. Timotheus dux Athenienſis tam felix in expugnandis urbibus fuit, ut ejus dormientis effigies depicta sit, tenentis rete, in quod Fortuna urbes cogeret. Quod quidem vel assentandi vel irridendi causâ excogitatum est. Certè ejusmodi honores ei ab Atheniensibus habiti sunt, qui antea nemini. Cùm maximè & rerum gloriâ & potentiâ floreret, incidit fortè in Platonem extra Athenarum mœnia cùm discipulis ambulantem. Quem ut aspectu venerabilem conspexit, audivitque non de armis & classibus, non de tributis & stipendio aliisque ejus generis rebus differentem; sed de bono atque honesto; exclamavit: *O beatam vitam! ô veram felicitatem!* quibus verbis significabat ejusmodi colloquia omnibus divitiis atque honoribus sibi videri potiora. Eundem Timotheum ferunt, cùm aliquando in Academiâ cœnavisse apud Platonem, fuissetque frugali mensâ & erudito prudentique colloquio exceptus; eo convivio fuisse mirè delectatum: cumque Platonem vidisset postridie, dixisse: *Vestræ quidem cœnæ non solùm in præsentiâ*

fed

sed etiam postero die jucunda sunt. Ælian. l. ii. c. 18. Suidas. Cicer. 5. Tusc. n. 100.

Est præclara epistola Platonis ad Dionis, qui ipsum in Siciliam vocaverat, propinquos, his ferè verbis: *Quò cùm venissem, vita illa, beata quæ ferebatur, plena Italicarum Syracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit; bis in die saturum fieri: numquam pernoctare solum: cæteraque, quæ comitantur hanc vitæ, in quâ sapiens nemo efficitur unquam, moderatus verò multò minus.* Neque enim mente rectè uti possumus, multo cibo & potione completi. *Cicer. ibid.*

Idem Plato cùm videret Agrigentinos magnis impensis ædificare, nec minoribus cœnare: *Agrigentini,* inquit, *ædificant, quasi semper victuri: & cœnant, quasi ultimùm cœnaturi.* Ælian. l. xii. c. 18.

Platonis magister Socrates nonnullos divites ad cœnam vocaverat, & Xantippem uxorem pudebat modici apparatûs. Cui Socrates: *Bono esto animo,* inquit, *nam si homines boni frugique sunt, æquo animo ferent; si mali atque intemperantes, de his nihil curandum.* Diog. Laërt. in Socrat.

CAPUT VIII.

Convivia Lacedæmoniorum.

1. Providit Lycurgus ne quis Lacedæmoniorum privatim gulæ indulgeret. Itaque instituit ut omnes sine ullo discrimine communi mensâ & frugali victu uterentur. Nemini licebat ad publica convivia venire præsumptis domi cibis expleto. Propterea acriter sese invicem observabant, atque eum, qui non biberet cùm ipsis aut vesceretur, irridebant, & objurgabant ut intemperantem & à promiscuo victu fastidiosè abhorrentem. Singulis mensis quindeni accumbebant ut plurimùm, nec quemquam abesse, nisi gravissimâ de causâ, licebat. Itaque cùm è bello, quo Athenienses vicerat, reversus rex Agis, domi cum uxore vellet cœnare; portionem postulanti non miserunt magistratus.

2. Ad hæc convivia pueri quoquè, sicut ad temperantiæ scholam, deducebantur. Ibi crebros de rei

publicâ sermones excipiebant, magistros liberè & facetè cavillantes, audiebantque ultrò ipsi jocari, & dicteria citra severitatem jacere, atque aliorum cavillis non offendi: namquem videbatur in primis Laconicum, cavilla æquo animo sustinere? si quis tamen se eorum impatientem diceret, à facetiis in illum temperabatur.

Ut quisque intrabat, natu maximus commonstratis ei foribus dicebat: *Ex his nihil hic dictorum egreditur.*

Inter opsonia prima laus erat juri nigro, quo fames maximè delectabantur, relictâ juvenibus carne. Ubi mediocriter biberant, sine face recipiebant se domum, neque permittebatur ad lumen incedere, ut discerent in tenebris & nocte commeare fidenter. *Plut. in Lycurg.*

3. Sunt quidam delicatuli, mulieribus aliquando ciborum omnium fastidio laborantibus non dissimiles: nam & ipsi solitos cibos fastidiunt. Itaque ut obtusum ferrum novâ acie eget; sic eorum stomachus acui quodam modo postulat nonnunquam, aceto, sive acerbo aliquo condimento. Quantùm ab istis differebat Laco ille! qui cùm conspexisset quemdam ejusmodi delicatulum pretiosam aviculam sibi appositam præ fastidio renuere: *Ah mihi*, dixit, *et am vultur & hircus sapiunt.*

CAPUT IX.

Castigata corporis obesitas.

1. Lacedæmoniis lex erat, ne quis vultu præferret mollitiem colore fœmineo, aut corporis nimiam molem haberet: hoc enim segnitiem declarare videbatur, illud animum parùm virilem. Decimo quoque die adolescentes Ephoris sese exhibebant conspiciendos. Si essent corpore bene compacto et per exercitia roborato, laudabantur: contrà, si membra flaccida et molliora viderentur, succrescente per inertiam pinguedine, verberibus plectebantur. Itaque Nauclidem Polybiadæ filium, præpinguem per luxuriam factum, cùm in mediam concionem produxissent Ephori,

Ephori, & ibi Lysander eum graviter objurgâsset; parùm abfuit quin è civitate ejicerent. Certè exilium minitati sunt, nisi emendaret vitam, quæ Ionica magis quàm Lacedæmonica erat: et corporis habitum, qui patriæ dedecori esse videbatur, temperantiâ & exercitiis corrigeret. *Ælian. l.* xiv. *c.* 6. *Athen. l.* xv. *c.* 12.

Censores Romani equiti nimìs pingui equum adimere soliti erant, sive minùs idoneum esse rati hominem tanto corporis pondere ad faciendum equitis munus; sive non omnino desidiæ culpâ vacare videretur, cujus corpus tam immodicè exuberâsset. *A. Gell. l.* vii. *c.* 23.

2. Non inutile erit pauca alia de severitate censoriâ hìc exscribere.

Si quædam coram censoribus erant intempestivè dicta aut facta, ea notatione suâ non carebant. Cujus rei omnium instar erunt hæc exempla duo. Censores P. Scipio Nasica & M. Popilius quum equitum censum agerent; equum nimìs strigosum sed equitem ejus admodum succi plenum & pinguem viderunt: *Et cur*, inquiunt, *ita est, ut tu sis, quàm equus, curatior? Quoniam*, inquit, *ego me curo, equum Statius nihili servus.* Visum est parùm reverens esse responsum, relatusque inter ærarios est eques.

Quidam amico apud censores aderat advocatus. Is cùm clarè nimìs & sonorè oscitâsset, parùm abfuit quin plecteretur, & de notâ illi inurendâ deliberatum est. Sed cùm ille dejerasset invitissimum se oscitatione victum fuisse, tenerique eo vitio quod oscedo appellatur; tum notæ jam destinatæ exemptus est. *Idem, l.* iv. *c.* 20.

CAPUT X.

Corporis voluptas non est digna hominis præstantiâ.

1. Nunquam obliviscendum est quantum natura hominis pecudibus reliquisque bestiis antecedat. Illæ nihil sentiunt nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu. Si quis verò hominum voluptate capiatur,

piatur, ad eamque fit paulò propenſior; occultat & diſſimulat appetitum ejus, *propter verecundiam*. Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non ſatis eſſe dignam hominis præſtantiâ, eamque contemni & rejici oportere. Si verò ſit quiſpiam, qui aliquid tribuat voluptati; diligenter ei tenendus eſt ejus fruendi modus. Itaque victus cultuſque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem. Atque etiam ſi conſiderare volumus, quæ ſit in naturâ hominis excellentia & dignitas; intelligemus quàm ſit turpe diffluere luxuriâ & delicatè ac molliter vivere; quàmque honeſtum parcè, continenter, ſeverè, ſobriè. *Cicer. 1. Offic. n.* 105.

Si divina noſtris animis origo eſt, tenendum ad virtutem, nec voluptatibus corporis ſerviendum. *Q. intil. l.* xii. *c.* 2.

Dicebat Socrates: *Multos homines propterea male vivere, ut ederent & biberent: ſe bibere atque edere, ut viverent.* A. Gell. l. xix. c. 2.

2. Corporis voluptas fragilis eſt, brevis, & eo vicinior faſtidio, quò avidiùs hauſta eſt. Ejus ſubinde neceſſe eſt, aut pœniteat hominem aut pudeat. In eâ nihil magnificum, aut quod naturam hominis Diis proximi deceat. Imò res humilis eſt, & fœda. Hæc eſt voluptas & homine & viro digna non implere corpus; nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum maximè optanda eſt quies: ſed omni animi perturbatione carere. *Senec. 7 Benef. c.* 2.

Lyſandro Spartiatæ, cùm in Ioniam veniſſet, hoſpites ejus inter alia munera bovem & placentam miſerunt. Ille oculis in placentam conjectis, quæſivit quodnam eſſet illud cibi genus? Reſpondit qui afferebat, ex melle & aliis ſuavibus condimentis eſſe confectum. *Hoc ergo*, inquit Lyſander, *data helotibus* (qui ſervi erant); *non eſt enim hominis liberi cibus.* Bovem verò juſſit Lacedæmoniorum more apparari, & libenter jucundèque in cœnâ comedit. *Ælian l.* iii. *c.* 20.

Cùm Ageſilaüs pariter oblata ſibi à Thaſiis eſculenta & poculenta magni pretii multa helotibus diſtribui juſſiſſet, quærentibus cauſam Thaſiis reſpondit,

dit; *eos qui probitati ac fortitudini studuerunt, non decere ejusmodi irritamentis gulæ delectari: propterea quod ingenuos homines iis cibis uti non oportet, quibus servitia capiantur.* Itaque farinam tantùm ab iis accepit. *Plut. in Apoph.*

CAPUT XI.

Corpus & animum ad patientiam exercere.

1. Exercendum est corpus, & ita afficiendum, ut obedire rationi possit in exequendis negotiis, & in labore tolerando. *Cicer. 1 Offic. n.* 79.

Corpus humanum propè uti ferrum est. Ferrum si exerceas, conteritur; si non exerceas, tamen rubigo consumit. Item homines exercendo videmus conteri: si nihil exerceas, inertia atque torpedo plùs detrimenti affert, quàm exercitatio. *A. Gell. l. xi. c. 2.*

Socrates, ut corpus adversus ea, quæ fortuitò patienda essent, obfirmaret, dicitur, inter alios labores & exercitia, aliquando stare solitus à solis ortu ad solem alterum orientem, inconnivens, immobilis, ore atque oculis eundem in locum directis cogitabundus. In ipso frigore hiemis glaciem nudis pedibus calcabat. Collectâ corporis exercitationibus siti, non tamen priùs bibebat, quàm primam è puteo haustam aquæ urnam effudisset. *Idem, l. ii. c. 1. Plut. de garr.*

Diogenes pariter omni ex parte se ad laborum tolerantiam exercens, hieme statuas nive perfusas complectebatur, æstate sese in fervidâ arenâ volutabat. *Diog. Laërt. in Diog.*

Quoniam majore corporis sarcinâ animus quasi opprimitur, & minùs agilis est; exerceatur corpus. Sint tamen exercitationes breves: quæ tempori parcant, cujus præcipua ratio habenda est. Citò redi à corpore ad animum. Illum diebus ac noctibus exerce. Hanc exercitationem non frigus, non æstas impedit, ne senectus quidem. *Senec. Epist.* 15.

2. Animum domesticis malis ad patientiam exercebat Socrates. Ejus uxor Xantippe morosa admodum fuisse fertur & jurgiosa, ita ut per diem perque noctem marito molesta esset. Has ejus intem-

peries

peries demiratus Alcibiades, interrogavit Socratem, quænam ratio eſſet, cur mulierem tam acerbam domo non exigeret? *Quoniam*, inquit Socrates, *cum illam domi talem perpetior, exerceor atque inſuefco, ut cæterorum quoquè foris petulantiam & injuriam facilius feram: equiteſque illos imitor, qui ferociorem equum eligunt, quem doment, futurum vati, ut cæteris poſtea facilius uti poſſint.* A. Gell. l. ii. c. 1. Xenoph. in Conv.

Cùm in conjugem, ipsâ judice, mitiſſimum, iracunda illa mulier aliquando convitia & maledicta conjeciſſet, deinde verò ſordidam aquam effudiſſet: *Nunc*, inquit amicis Socrates, *verè dicebam, ã Xantippe poſt tonitru pluviam venturam?* Diog. Laërt. in Socr.

3. Mirâ quâdam ratione ſe ad ciborum abſtinentiam exercebant Pythagorei. Apparato enim omni genere ferculorum, quæ in lautis conviviis apponi ſolent, cum diutiſſimè oculos paviſſent, eoque ſpectaculo comedendi cupiditatem excitâſſent: ſtatim menſam tolli jubebant, & diſcedebant impranſi. *Diodor. Sic. l.* vi.

CAPUT XII.

Bonæ valetudinis mater eſt frugalitas.

1. Valetudo ſuſtentatur notitiâ ſui corporis; & obſervatione earum rerum quæ prodeſſe ſolent aut obeſſe; & continentiâ in victu omni atque cultu, corporis tuendi causâ; & prætermittendis voluptatibus; poſtremò arte eorum, quorum ad ſcientiam hæc pertinent. *Cic. 2 Offic. n.* 86.

Bonæ valetudinis priſcorum Romanorum quaſi quædam mater erat frugalitas, inimica luxurioſis epulis. Maximis viris prandêre & cœnare in propatulo verecundiæ non erat. Nec ſanè ullas epulas habebant, quas populi oculis ſubjicere erubeſcerent. Deinde ubi mores paulatim in pejus ruiſſent imperari cœpit, ut patentibus januis pranſitaretur & cœnitaretur, ſicque civium oculi luxuriæ modum facerent. Deinde variæ leges latæ ſunt, quibus non ſolùm cœnarum ſumptus finitus eſt, ſed etiam genus ciborum. *Val. l.* ii. *c.* 5. *Macrob.* 2. *Sat. c.* 13. *A. Gell. l.* ii. *c.* 14.

2. Poteſt

2. Potest aliquatenus nostrâ providentiâ longior prorogari huic corpusculo mora, si voluptates, quibus pars major hominum perit, poterimus regere, & coërcere. Plato erat quidem corpus validum ac forte fortitus; sed navigationes ac varia pericula multùm detraxerunt viribus. Tamen omnia ferè vitæ suæ tempora inoffensâ valetudine traduxit. In illius pestilentiæ vastitate, quæ in belli Peloponnesiaci principiis Athenienſium civitatem internecino genere morbi depopulata est, ipse parcè & moderatè victitando, & iis carendo voluptatibus, quæ corpus & animum frangunt aut debilitant, communi omnium cladi nequaquam obnoxius fuit. Temperantia eum perduxit ad senectutem: & natali suo decessit, quum annum unum atque octogesimum implêsset. Dubium autem esse non debet, quin aliquos ex hâc summâ annos libenter fuisset remissurus. Nam cùm eum juberent medici ex Academiâ, loco morbis infesto, demigrare in Lyceum, ut valetudini consuleret; consilium illud aspernatus, ait: se ne in Atho quidem montem, ubi homines diutiùs quàm alibi vivere credebantur, commigraturum, etiamsi sciret se illuc omnium diutissimè victurum. *Senec. Ep.* 58. *Aul. Gell. l.* ii. *c.* 2. *Ælian. l.* ix. *c.* 10.

3. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis & vulnera coirent patulatim. Deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem. Minus illa negotii habebat, cùm homines uterentur facili nec per artem corrupto cibo: qui postquam cœpit non ad tollendam sed ad irritandam famem quæri, & inventæ sunt mille condituræ, quibus aviditas excitaretur; quæ alimenta erant, onera facta sunt, dum malè assuescit venter plùs capere, quàm potest: hinceque exorti innumerabiles morbi, supplicia luxuriæ. Quando homines corpora opere ac vero labore durabant, & eos aut cursu, aut venatu, aut tellure versatâ defatigatos atque esurientes excipiebat domi cibus parabilis & simplex; nihil opus erat tam magnâ medicorum supellectile, nec tot ferramentis ac pyxidibus. Multos morbos ac medicos multa fercula fecerunt. Vide

quantum

quantum rerum per unam gulam transiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix; quot coqui, piſtores, miniſtratores, ad coquendam & inferendam cœnam diſcurrant! Dii boni, quantum hominum unus venter exereat! *Senec. Ep.* 95.

4. Cùm Mandanem filiam & Cyrum nepotem adhuc puerum epulis exciperet Aſtyages Medorum rex; patinas eis multas appoſuit cùm cujuſvis generis condimentis ac cibis. Ibi Cyrum dixiſſe ferunt: *Quantum tibi, mi ave, negotiorum eſt in cœnâ: ſi ad omnes iſtas patinas manus extendere neceſſe eſt, & cibos hinc tam varios deguſtare!* Tum Aſtyages: *Quid?* inquit, *an non hæc tibi cœna multò videtur melior eſſe Perſicâ?* Ad quæ Cyrus: *Nequaquam, ave. Nam via multò ſimplicior apua nos & rectior eſt ad ſatietatem, quàm apud vos. Etenim ad eam aliquid carnis & panis nos deducit; cùm vos eòdem, quò nos, tendentes, multas per ambages & circuitus ſurſùm deorſùm vagati, vix eò tandem perveniatis, quo dudum nos pervenimus.* Xenoph. Cyrop. l. i.

CAPUT XIII.

Omne vitium ebrietas & incendit & detegit.

1. Turpe eſt plus ſibi quempiam ingerere cibi & vini, quàm capiat, & ſtomachi ſui non nôſſe menſuram. Quàm multa ebrii faciunt quibus ſobrii erubeſcunt? Non eſt animus in ſuâ poteſtate ebrietate divinctus. Onerati vino, ut cibum & potum, ſic ſecretum, non continent: quod ſuum alienumque eſt pariter effundunt.

Nihil aliud eſt ebrietas quàm voluntaria inſania, & brevis furor. Hinc Alexander cariſſimum ſibi ac fideliſſimum amicum Clitum inter epulas transfodit. M. Antonium, magnum virum, & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, quam ebrietas & Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem, hæc crudelem fecit, cùm inter apparatiſſimas epulas vino gravis, ſitiret tamen ſanguinem: Solet nempe vinolentiam crudelitas ſequi.

Omne vitium ebrietas & incendit & detegit; obstantemque malis conatibus verecundiam removet. Ubi possedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit; tunc libidinosus cupiditatibus suis, quantum petierunt, sine dilatione permittit: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sævo, malignitas livido: omne vitium laxatur & prodit. Adjice illam ignorationem sui, parùm explanata verba, gradum errantem, vertiginem capitis, stomachi tormenta, cùm efferveſcit vinum, ac viscera ipsa distendit.

2. Quæ gloria est capere multum vini? Cum penès te palma fuerit, cùm omnes convivas viceris virtute magnificâ, & nemo tam vini capax fuerit; vincêris à dolio. *Senec. Ep.* 83.

Aristippus cuidam glorianti quòd multum bibens non inebriaretur: *Hoc*, inquit, *& mulus facit.* Sic Demosthenes, cùm legati ad Philippum missi, atque inde Athenas reversi, regem eo nomine laudarent quòd plurimum biberet: *Hoc*, inquit, *ei cùm spongiâ commune est.* Diog. Laert. in Aristip. Plut. in Dem.

Mirabatur Anacharsis quòd Græci initio convivii cyathis parvis uterentur, ubi verò saturati essent, majoribus; judicans potum adhibendum esse tantùm ad sedandam sitim: absurdum igitur esse tum bibere cùm jam sitis esset sedata. Idem interrogatus quo pacto quis vitare posset ne vini potator fieret: *Si*, inquit, *præ oculis habeat ebriorum indecora facta dictaque.* Hinc Lacedæmonii, ut liberos ab ebrietate absterrerent, servos multum vini bibere coactos, atque ita ebrios, in eorum conspectum jubebant venire. *Diog. Laërt. in Anach. Plut. in Lycurg.*

Ebrietas hilarem unius horæ insaniam longi temporis tædio sæpiùs pensat. *Senec. Ep.* 59.

3. Cùm Astyagi mirum videretur, quòd Cyrus puer, pincernam Sacam egregiè imitatus in porrigendo sibi poculo ad bibendum, non præguſtâsset vinum, ut ille solebat; causam ab eo quæsivit. Cui Cyrus: *Metuebam*, inquit, *ne vino admistum venenum esset, Nam cùm tu nuper die natali amicos convivio exciperes,*

Statim iſtum vobis venenum infudiſſe animadverti. Videbam vos nec animis nec corporibus conſtare. Quæ nos pueros facere vetatis, ea faciebatis ipſi. Omnes ſimul vociferabamini, neque quiſquam, quid ab altero diceretur, attendebat. Cantabatis ridiculè admodum, jurabatis tamen cantum illum eſſe optimum. Quinetiam cùm ſurrexiſſetis ad ſaltandum, non modò non ſaltare ad numeros, ſed ne rectè quidem ſtare, poteratis: prorſuſque obliti eratis, & tu & illi, regem eſſe te. Tum Aſtyages: *An verò,* inquit, *fili mi, pater tuus cùm bibit, non fit ebrius? Nunquam profectò,* reſpondit ille: *ſitire enim tantùm deſinit.* Xenoph. Cyr. l. i.

CAPUT XIV.

Coercendus luxus & colenda frugalitas.

1. Diogenes vir ingentis animi, qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitavit, divitias, ſicut & Democritus, projecit, onus illas exiſtimans, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Servus, quem ſibi unicum ſervaverat, cùm effugiſſet; eum reducere, cùm monſtraretur, tanti non putavit: *Turpe eſt,* inquit, *Manem ſine Diogene poſſe vivere, Diogenem ſine Mane non poſſe.* Cùm vidiſſet puerum cavâ manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perulâ calicem, cùm hac objurgatione ſui: *Quamdiu homo ſtultus ſupervacuas ſarcinulas habui!* Senec. de Tranq. c. 8, 9. Ep. 90.

Quoniam non eſt tantum roboris nobis, ut tale exemplum ſequamur, anguſtanda certè ſunt patrimonia. Optimus autem pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit. Placebit nobis hæc menſura, ſi priùs parſimonia placuerit, ſine quâ nullæ opes ſufficiunt, & cùm quâ vel exiguæ ſatis patent. Poterit ipſa paupertas in divitias ſe, advocatâ frugalitate, convertere. Hinc Plinius ad Calvinam ſcribens, cui remittebat grandem pecuniæ ſummam debitam ſibi ab ejus patre, hæc ait: *Non eſt quòd verearis ne ſit mihi iſta oneroſa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas ſumptuoſa, reditus, propter conditio-*

nem agellorum, nescio minor an incertior: sed quod deficit ex reditu, frugalitate suppletur; ex quâ, velut è fonte, liberalitas nostra decurrit. L. ii. Ep. 4.

2. O miserum, quem delectat sui patrimonii liber amplus, & vasta spatia terrarum colenda per servos, & immensi greges pecorum per provincias pascendi, & familia quibusdam nationibus major, & ædificia privata laxitatem urbium vincentia! Si quicquid habet, ei, quod cupit, comparet, pauper est. Neque enim unquam expletur nec satiatur cupiditatis sitis. Solebat Attalus philosophus hâc imagine uti: Vidisti aliquando canem missa à domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? Quidquid excepit, protinus integrum devorat, & semper ad spem novorum frustorum hiat. Idem evenit ejusmodi hominibus semper ad nova fortunæ munera erectis & attentis. *Senec.* 7 *Benef. c.* 10. *Cic.* 1 *parad. Senec. Ep.* 71.

3. Assuescamus à nobis removere pompam, servis paucioribus serviri, vestes parare ad id cujus causâ inventæ sunt, habitare contractiùs. Discamus membris nostris inniti, naturæ voluntati parentes, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, sicut oculos, ut per nos videremus. Discamus victum cultumque non ad nova exempla componere, sed ut majorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, desideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere, spes effrænatas velut sub vinculis habere: denique id agere ut divitias à nobis potiùs, quàm à fortunâ, petamus. Facit autem animus sibi divitias, nihil concupiscendo. *Senec. de Tranq. c.* 9. *Epist.* 55. *Ep.* 87.

4. Si quis hoc sæculo, inquit Valerius, vir illustris, pellibus hœdinis pro stragulâ veste utatur, quingentorum tantùm assium sumptu in transmarinam provinciam eat, eodem vino eodemque cibo, quo nautæ, uti contentus sit, tribus servis comitatus Hispaniam regat: nonne mirabilis existimetur? Atqui hæc libenter facit, ac toleravit Cato superior, propter frugalitatis consuetudinem. Assueverat enim ab

adoleſcentiâ, aquam in bellicis expeditionibus potare; ſi nimio æſtu torqueretur, acetum; ſi vires deficerent, paululum vilis vini. Ipſe ſcriptum reliquit, ſe nunquam veſtem induiſſe quæ majoris pretii, quàm centum denariorum eſſet: cùm conſulatum gereret, idem vinum bibiſſe quod opifices, & opſonium ad cœnam è foro comparâſſe triginta ſeſtertiis: idque reipublicæ causâ feciſſe. Unde Seneca ait M. Catonem cenſorium tam reipublicæ Romanæ profuit naſci, quàm Scipionem: alter enim cùm hoſtibus noſtris bellum, alter cùm moribus, geſſit. Canterio vehebatur, & hippoperis quidem impoſitis, ut ſecum utilia portaret. Quantum erat ſæculi decus imperatorem triumphalem, cenſorium, &, quod ſuper omnia hæc eſt, Catonem, uno caballo fuiſſe contentum, & ne toto quidem! partem enim occupabant ſcarinæ ab utroque latere dependentes. *Valer. l.* iv. *c.* 3. *Plut. in Caton. Senec. Ep.* 87.

5 Scipio Æmilianus, poſt duos inclytos conſulatus, & totidem triumphos, ſeptem ſervis ſequentibus, officio legationis functus eſt: è Carthaginis & Numantiæ, quas deleverat, ſpoliis comparare certè plures potuerat: ſed operum ſuorum ad ſe laudem, manubias ad patriam redundare maluit. Itaque cùm per populi Romani ſocios & exteras nationes iter faceret; non mancipia ejus, ſed victoriæ numerabantur: nec quantum auri & argenti, ſed quantum dignitatis atque gloriæ, ſecum ferret, æſtimabatur. *Valer l.* iv. *c.* 3.

6. Cùm Ætolorum gens vaſa argentea magni ponderis & exquiſitæ artis Q. Ælio Tuberoni conſulatum gerenti miſiſſet per legatos, qui ſe in priore legatione fictilia in ejus mensâ vaſa vidiſſe retulerant; eos cùm ſuis muneribus abire juſſit, monitos ne voluntariæ paupertati, quæ à continentiâ oriretur, ſuccurrendum putarent. Utinam, exclamabat Valerius, hujus frugalitatis exemplum poſterior ætas ſequi voluiſſet. At nunc quò ventum eſt? A ſervis vix impetrari poteſt, ne eam ſupellectilem faſtidiant, quâ tunc conſul uti non erubuit. *Valer. l.* iv. *c.* 3, 4.

Sexdecim eodem tempore Ælii fuerant, quibus una Romæ domuncula erat, & unus in agro Veiente fundus,

fundus, cultores multo pauciores desiderans, quàm dominas habebat. Princeps civitatis Æmilius Paulus Ælio Tuberoni, cujus tam pauperes Penates videbat, nuptum dedit filiam: quæ viri paupertate adeò non offensa est, ut illam, propter quam pauper erat, virtutem maximè admiraretur. *Plut. in Æmil.*

7. Qualis P. Scipionis Africani villa fuerit, quale balneum, scribit ad amicum Seneca. In ipsâ Scipionis Africani villâ jacens hæc tibi scribo. Video villam structam lapide quadrato, murum circumdatum sylvæ, turres in propugnaculum villæ erectas, balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiquâ. Magna ergo me voluptas, simul & pudor, subit, contemplantem Scipionis mores ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque, ut mos fuit priscis, ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc pavimentum tam vile illum sustinuit. At nunc quis est qui sic lavari sustineat? Sibi quisque pauper videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis speculis, marmore, ebore, variisque coloribus refulgeant. In hoc Scipionis balneo minimæ sunt rimæ magis quàm fenestræ, ut sine injuriâ muri lumen admitteret. At nunc balnea nolunt, nisi quæ totius dici solem fenestris ampliſſimis recipiant; nisi, dum lavantur, agros & maria prospiciant. Sic quæ in usum reperta fuerant, oblectamenta facta sunt. *Senec. Ep.* 86.

CAPUT XV.

Nihil est agriculturâ melius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.

Cic. 1 Offic. n. 151.

1. In urbe luxuries creatur: ex luxuriâ existat avaritia necesse est: ex avaritiâ erumpit audacia. Inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. Vita verò rustica, parsimoniæ, diligentiæ, justitiæ magistra est. *Pro Rosc. Amer.* 75.

Vita ruſtica ſine dubitatione proxima & quaſi conſanguinea ſapientiæ. *Columel. l.* i.

2. Haud ſcio an ulla beatior eſſe vita poſſit, quàm eorum qui agris colendis dant operam; non ſolùm quòd hominum generi univerſo cultura agrorum eſt ſalutaris; ſed etiam quòd delectationem affert, & copiam omnium rerum, quæ ad victum hominum & ad cultum etiam Deorum pertinent. Apud veteres Romanos ſummi viri, clariſſimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicæ ſedere debebant, tamen in agris quoquè colendis aliquantùm operæ temporiſque conſumpſerunt. In agris plerumque vivebant ſenatores & ſenes, & à villâ in ſenatum arceſſebantur. Sic. M. Attilium ſuâ manu ſerentem agrum invenerunt, qui eum juſſu ſenatûs evocârunt ad imperium populi Romani ſuſcipiendum: unde illi cognomen Serranus fuit. Sed illæ ruſtico opere attritæ manus ſalutem publicam ſtabiliêrunt, ingentes hoſtium copias peſſumdederunt; & quæ modò arantium boum jugum rexerant, triumphalis currûs habenas moderatæ ſunt: nec fuit deinde iis rubori, eburneo ſcipione depoſito, agreſtem ſtivam aratri repetere. Poteſt pauperes conſolari Attilius: ſed multò magis docere locupletes, quàm non ſit neceſſaria ſolidam laudem cupienti nimis anxia divitiarum comparatio. *Cic. de Senec. Pro Roſc. Amor. n.* 51. *Valer. l.* iv. *c.* 4. *Plinius, l.* xviii. *c.* 3.

3. Ducentis ante Attilii ætatem annis, cùm Romam nunciatum eſſet Minucium conſulem atque exercitum ejus ab Æquis circumceſſos teneri; tantus pavor, tanta trepidatio fuit, quanta, ſi urbem, non caſtra, hoſtes obſiderent. Cùm autem in altero conſule Nautio parùm eſſe præſidii videretur, dictatoremque dici placeret, qui rem perculſam reſtitueret; L. Quintius Cincinnatus omnium conſenſu dictator eſt dictus. Ille, ſpes unica imperii Romani, quatuor tantùm jugerum colebat agrum; nam ex ſeptem, quæ priùs poſſidebat, tria amiſerat voluus, ſolutâ pro amico multâ. Sicque ejus rura minùs patebant, quàm nunc, inquit Valerius, multorum domus. Hic

à legatis

à legatis ſenatûs ſive foſſam fodiens, ſive arans, operi certè agreſti intentus, inventus eſt. Salute datâ invicem, redditâque, rogatus ut ſenatûs mandata togatus audiret; togam properè è tugurio proferre uxorem Racıliam juſſit. Quâ poſtquam indutus eſt, &, abſterſo pulvere ac ſudore, ſe dictatorem à legatis conſalutari audivit; Romam venit, &, Minucio obſidione liberato, victos hoſtes pecudum in modum ſub jugum miſit, ne à ruſtici operis imitatione ceſſaret. Quæ quidem tantâ velocitate geſſit, ut dictaturâ in ſex menſes acceptâ, ſexto decimo die ſe abdicaverit: prorsùs ut feſtinâſſe ad repetendum opus relictum videretur. Expeditione quippe finitâ, rediit ad boves triumphalis agricola. *Livius, l.* iii. *c.* 26, *&c. Valer. l.* iv. *c.* 4. *Florus, l.* i. *c.* 11.

4. P. Scipio Naſica, cùm ædilitatem curulem peteret, manumque cujuſdam civis Romani ruſti coopere duratam more candidatorem tenaciùs apprehendiſſet: joci gratiâ interrogavit eum: *Num manibus ſolitus eſſet ambulare?* Quod dictum à circumſtantibus exceptum, ad populum manavit, cauſamque repulſæ Scipioni attulit. Omnes namque ruſticæ tribus communem ſibi ab eo factam injuriam judicantes, iram ſuam adversùs contumelioſum ejus dicterium exercuerunt. *Valer. l.* vii. *c.* 5.

5. Cultura agrorum operâ, non impensâ, conſtat. C. Furius Creſinus, cùm in parvo admodum agello largiores fructus perciperet quàm ex ampliſſimis agris vicinitas; in invidiâ magnâ erat, quaſi fruges alienas in agellum ſuum pelliceret veneficiis. Quapropter die ei dictâ ad populum Romanum, damnationem metuens, inſtrumentum omne ruſticum in forum attulit, & duxit filiam validam atque bene curatam & veſtitam, ferramenta egregiè facta, graves ligones, vomeres ponderoſos, boves ſaturos. Poſtea dixit: *Veneficia mea, Quirites, hæc ſunt: nec poſſum vobis oſtendere aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliaſque & ſudores.* Omnium ſententiis abſolutus eſt. *Plin. l.* xviii. *c.* 6.

CAPUT

CAPUT XVI.

Omnes corporis motus decorum teneant.

1. Status, inceſſus, ſeſſio, accubitio, vultus, oculi, manuum motus, teneant decorum, præſertim naturâ ipsâ duce & magiſtrâ. Quibus in rebus duo maximè fugienda ſunt, ne quid effeminatum aut molle, & ne quid durum aut ruſticum ſit. *Cic* 1 *Offic. n.* 1. 8.

2. Cùm pudorem pueris innaſci vehementer cuperet Lycurgus; juſſit eos in vicis manum utramque intra pallium continere, tacitoſque incedere, nuſquam circumſpicientes; at ea tantùm intuentes, quæ ante pedes eſſent. *Xenoph. in Lacon.*

Xenocrates Platonis diſcipulus dicebat: *Nihil intereſſe pedeſne, an oculos, in alienam domum alìquis defigat: tam enim peccare eum, qui oculos vertat quò non conveuit, quàm illum, qui ingrediatur quò non licet.* Ælian. l. xiv. c. 42.

Sic cùm prætereunte formoſo puero exclamâſſet Sophocles, *O puerum pulchrum!* dixit ei Pericles: *At enim non ſolùm manus, ſed etiam oculos, habere abſtinentes decet.* Cic. 1 Offic. n. 144.

3. Cavendum eſt ne aut tarditatibus utamur in greſſu mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur, aut tam celeres feſtinationes noſtræ ſint, ut anhelitus moveantur, vultus mutentur, ora torqueantur. Hinc Tigellium ridet Horatius, qui interdum currebat, quaſi hoſtem fugeret; aliàs lentus incedebat, tanquam Junonis ſacra ferret. *Cic.* 1. *Offic. n.* 131. *Horat. l.* i. *Sat.* 3.

CAPUT XVII.

A forma removeatur ornatus non dignus viro.

1. Cùm pulchritudinis duo genera ſint, quorum in altero enuſtas ſit, in altero dignitas; venuſtatem muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem. Ergò à formâ removeatur omnis, viro non dignus, ornatus. Formæ autem dignitas coloris bonitate tuenda eſt, color exercitationibus corporis. *Cic.* 1 *Offic. n.* 130.

Sint

Sint procul à nobis juvenes, ut fœmina, compti:
Fine coli modico forma virilis amat.
Forma viros neglecta decet.
Ovid. Heroid. Ep. iv. 1 *De Arte, ver.* 509.

Nôſti juvenes barbâ & comâ præter modum nitidos, elegantes totos? nihil ab illis ſperaveris forte, nihil ſolidum. *Senec. Ep.* 115.

Diogenes Cynicus conſpiciens adoleſcentem cultu geſtuque parùm virili: *Non te pudet*, inquit, *qui pejùs tibi velis, quàm ipſa natura voluit? Siquidem illa te virum finxit, tu te ipſe refingis in fœminam.* Diog. Laërt. in Diog.

Videns quemdam Metium formæ causâ ſibi nimìs placentem Domitianus: *Vellem*, inquit, *tam formoſus eſſe, quàm Metius ſibi videtur.* Sueton. Domit. c. 20.

Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis,
Ut velox celeri pede laberis!
Res eſt forma fugax; quis ſapiens bono
Confidat fragili? *Senec. in Hip. ver.* 758.
——————Rara eſt concordia formæ
Atque pudicitiæ. *Juven. Sat.* x. *ver.* 297.

2. Complures videas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, tum decerpitur ſi quid barbæ proximâ nocte ſuccrevit, dum te ſingulis capillis in conſilium itur, dum disjecta coma reſtituitur. Quis eſt iſtorum qui non ſollicitior ſit de capitis ſui decore, quàm de ſalute? Qui non comptior eſſe malit, quàm honeſtior? O homines inter pectinem & ſpeculum deſidiosè occupatos! *Senec. de Brev. c.* xii.

Ea quotidie comminiſcimur per quæ virili dignitati fiat injuria. 7 *Quæſt. c.* 31.

Formâ fuit Auguſtus eximiâ & per omnes ætatis gradus venuſtiſſima. Erat tamen omnis lenocinii negligens, & in capite comendo tam incurioſus, ut eo ipſo tempore, quo illud tonſoribus committebat, aut legeret aliquid, aut etiam ſcriberet. *Sueton. in Aug. c.* 79.

3. Regnante apud Lacedæmonios Archidamo, venit Spartam Ceorum legatus, jam ſenex, vir naturâ oſtentator, & qui formoſus videri vellet. Itaque cùm

cùm illum puderet senectutis, crines suos, qui cani erant, dissimulaverat tinctùrâ. Ubi in concionem prodiit cum mentitis capillis, & ea dixit, quorum causâ venerat; consurgens Archidamus, qui legati comam alieno colore tinctam deprehenderat: *Quid*, inquit, *hic veri & sani di eret, qui non in animo tantùm, sed etiam in capite circumfert mendacium?* Explositque ejus dicta: de hominis ingenio, ex iis quæ videndo cognosci poterant, judicans. *Ælian. l.* vii. *c.* 20.

Cùm Adrianus imperator cuidam canescenti aliquid negâsset; eidem iterùm postea accedenti; sed infecto capite, lepidè respondit: *Jam hoc patri tuo negavi.* Spart. in Adr. c. 20.

CAPUT XVIII.

E speculo consilium ad quædam.

1. Ex inventis speculis venit homini primò sui vultûs nitidi, deinde & ad quædam utiliora consilium; formoso, ut vitaret infamiam: deformi, ut sciret redimendum esse virtutibus, quidquid corpori deesset: juveni ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi: seni ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. *Seneca* 1 *Quæst. c.* 17.

Habebat quîdam filiam turpissimam,
Idemque insigni & pulchrâ facie filium,
Hi speculum, in cathedrâ matris ut positum fuit,
Pueriliter ludentes fortè inspexerant.
Hic se formosum jactat; illa irascitur,
Nec gloriantis sustinet fratris jocos,
Accipiens (quid enim?) cuncta in contumeliam.
Ergo ad patrem cucurrit læsura invicem,
Magnâque invidiâ criminatur filium,
Vir natus quòd rem fœminarum tetigerit.
Amplexus utrumque ille, & carpens oscula,
Dulcemque in ambos caritatem partiens:
Quotidie, inquit, *speculo vos uti volo:*
Tu formam ne corrumpas nequitiæ malis;
Tu faciem ut istam moribus vincas bonis. Phædr. i. iii. Fab. 8.

Socrates

Socrates quoquè philoſophus dicitur ſuaſiſſe diſcipulis, ut qui inſpecto ſpeculo formoſus ſibi videretur, caveret, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret; qui verò deformis, daret operam ut virtutis ſplendore vultûs turpitudinem tegeret. *Apul. Apol. Soc.*

2. Natura facultatem nobis dedit noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus imaginem ſuam reddit. Qualem fuiſſe putas cultum hominum ad hoc ſpeculum ſe comentium? Ætas illa ſimplicior beneficium atque inventum naturæ non vertebat in libidinem & luxum. Statìs nitidi ſibi videbantur, ſi ſqualorem opere collectum fluminis aquâ eluerunt. Crinem ſine arte formoſi quatiebant, non aliter quàm jubam generoſa animalia. Deinde cùm inſitus mortalibus ſui amor cœpit iis dulcem aſpectum formæ ſuæ facere, & è terrâ metalla effoſſa ſunt; hic in poculo, ille in vaſe ad alios uſus comparato ſpeciem ſuam inſpexit curioſiùs? mox propria huic miniſterio ſpecula præparata ſunt; & tandem immodeſtiùs creſcente luxuriâ, totis paria corporibus ex auro argentoque facta ſunt, & gemmis adornata: ita ut unum ex his pluris fœminæ conſtiterit, quàm antiquorum fuit dos illa, quæ publicè dabatur imperatorum pauperum filiabus. *Seneca*, 1 *Quæſt. c.* 17.

CAPUT XIX.

In veſtitu mediocritas optima.

1. Adhibenda eſt munditia non exquiſita nimìs: ſicut fugienda agreſtis negligentia. Eadem ratio eſt habenda veſtitûs: in quo ſicut in pleriſque rebus, mediocritas optima eſt. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 130.

Alter ſe juſto plùs colit, alter ſe juſto plus negligit. *Senec. Ep.* 114.

Demoſthenem, Atticæ eloquentiæ principem, tradunt veſtitu nimìs accurato fuiſſe. Hinc illi elegans veſtis & molles tuniculæ ab æmulis adverſariiſque probro datæ ſunt, nec ab indignis in eum verbis eſt temperatum.

Hortenſius

Hortenſius quoquè omnium oratorum ætatis ſuæ, ſi M. Tullium excipias, clariſſimus, propterea exagitatus eſt: multaque in ipſis cauſis & judiciis ſunt in illum dicta, quòd munditiæ nimiùm ſtudioſus, compoſitè amictus eſſet, manuſque ejus inter dicendum forent argutæ admodum & geſtuoſæ. *A. Gell. l.* i. *c.* 5.

Hæc ad deridendam Hortenſii mollitiem addit Macrobius. Ut aptè circumamictus incederet Hortenſius in ſpeculum intuens, togam corpori ſic applicabat, ut rugæ non fortè, ſed de induſtriâ locarentur. Cùm aliquando procederet veſte ad ſpeculum ita compoſitâ; collegæ diem dixit, quòd ſibi in anguſtiis obvius offenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat. *Macrob.* 2 *Sat. c.* 9.

2. Julia, quum Anguſtum patrem veniſſet ſalutatum, ſenſerat oculos ejus licentiore cultu ſuo offenſos, licèt ille tacuiſſet. Itaque poſtero die mutato habitu patrem complexa eſt. At ille, qui pridie dolorem ſuum continuerat, gaudium continere non potuit, &: *Quantò magìs,* inquit, *hic in filiâ Anguſti cultus probabitur!* Verùm fruſtrà Juliæ ſæpè præcepit Auguſtus temperato inter indulgentiam ſeveritatemque ſermone, ut molliorem profuſioremque cultum moderaretur. Nam cùm ei amicus, vir gravis, diceret, illam meliùs eſſe facturam, ſi ſe compoſuiſſet ad exemplar paternæ modeſtiæ; ſuperbè reſpondit: *Ille obliviſcitur ſe Cæſarem eſſe: ego memini me Cæſaris filiam.* Auguſtus quippe rarò veſte aliâ eſt uſus, quàm confectâ ab uxore, & ſorore, & filiâ neptibuſque. Quod & ab Alexandro magno factitatum accipimus, antequam Perſicos mores & veſtes induiſſet. Nam cùm Siſygambi captivæ matri Darii multam purpuram miſiſſet, admonerique juſſiſſet, ut neptes ſuas aſſuefaceret veſtes conficere, & dono dare; ubi reginam aſpernari id munus audivit, & injuriam ſibi factam putare, ipſe ad eam venit, &: *Mater,* inquit, *hanc veſtem, quâ indutus ſum, ſororum non ſolùm donum ſed etiam opus vides. Noſtri decêpere me mores. Cave, obſecro, in contumeliam accipias ignorationem meam.* Idem, 2 Sat. c. 5. Sueton. in Aug. c. 73. Q. Curt. *l.* v. c. 2.

3. Lycurgus

3. Lycurgus juvenibus non ampliùs una veſte ut toto anno permiſit, nec quemquam cultiùs ornatum, quàm alterum, progredi, nec epulari opulentiùs: ne imitatio in luxuriam verteretur. *Juſtin. l.* iii. *c.* 3.

Ipſe Lacedæmoniorum rex Ageſilaus, quatuor anni tempeſtatibus, unâ tantum veſte induebatur; & cùm in caſtris inter milites ageret, lectum non habebat molliorem quàm alii: hocque ſæpè in ore ei erat: *Principem decere, non mollitie & deliciis, ſed temperantiâ & fortitudine privatis hominibus præſtare.* Eodem vitæ inſtituto etiam ſenex factus utebatur; & percontanti cuidam cur per ætatem hiemem ſolo pallio tectus obambularet ſine tunicâ illâ ætate? *Ut*, inquit, *juvenes hanc vitæ rationem imitentur, cùm exemplum habeant extremæ ſenectutis viros & principes.* Apoph.

Quàm diſſimilis Ageſilao fuit apud Romanos Nero cùm multis aliis in rebus, tum in veſtitu! Nam nullam veſtem bis induit. *Sueton. in Ner. ca.* 30.

Cùm in regali ſolio ſederet Crœſus pretioſiſſimis veſtibus indutus, Solonem interrogavit, an quid unquam vidiſſet pulchrius? *Gallos*, inquit ille, *& phaſianos & pavones: naturali enim & inimitabili colore ac pulchritudine fulgent.* Diog. Laërt. in Sol.

CAPUT XX.

Nihil olere ſatiùs eſt quàm bene olere.

1. Luxuriam juvit multos odores miſcere, et è cunctis unum facere: ita reperta ſunt unguenta. Ab Aſiaticis videtur veniſſe unguenti uſus; illi madent eo, & accerſito odore natum ex ingluvie fœtorem oris extinguunt. *Plin. l.* xxiii. *init.*

Unguentarios Lacedæmonii urbe expulerunt, & properè cedere finibus ſuis juſſerunt: quòd oleum diſpergerent, & mollitiem ac luxum viderentur invecturi. *Senec. Quæſt.* vi. *c.* 13. *Clemens Alex.* I *ſtrom.*

Cuidam adoleſcenti unguentis delibutum caput habenti, *Vide*, inquit Diogenes, *ne bonus capitis odor malum vitæ tuæ ac famæ odorem afferat.* Diog. Laërt. in Diog.

Cùm adoleſcens fragrans unguento acceſſiſſet ad Veſpaſianum, ut pro impetrato magiſtratu gratias ageret, hic, ne quam occaſionem corrigendi diſciplinam prætermitteret, adoleſcentem vultu aſpernatus, voce etiam graviſſimâ increpuit: *Malùiſſem allium oluiſſes.* Munuſque conceſſum revocavit. *Sueton. in Veſp. c.* 7.

2. In omnem vitam unguento abſtinemus (ait ipſe de ſe Seneca) quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. *Senec. Ep.* 108.

Hoc mihi ſuſpectum eſt quòd oles bene, Poſtume, ſemper.

Poſtume, non bene olet, qui bene ſemper olet.
Martial. l. ii. *Ep.* 12.

Rides nos, Coracine, nil olentes:
Malo, quàm bene olere, nil olere. *l.* vi. *Ep.* 55.

3. Qui in ſolem venit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna reſederunt, & paulò diutiùs commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt. Sic qui apud philoſophum aut virum probum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt quod profit. *Senec. Ep.* 103.

CAPUT XXI.

Dormi quantùm ſatis eſt.

1. Naturâ appetit animus aliquid agere ſemper, neque ullâ conditione quietem ſempiternam poſſit pati. Somnum, niſi requiem corporibus & medicinam quandam laboris afferret, nobis contra naturam datum putaremus: aufert enim ſenſus, actionemque tollit omnem. Endymionis ſomnum nobis profectò nolimus dari: idque ſi accidat, mortis inſtar putemus. Nam ut quiſque optimè natus inſtitutuſque eſt, eſſe omnino nolit in vitâ, ſi gerendis negotiis aut doctrinæ ſtudiis orbatus poſſit paratiſſimis frui voluptatibus, & ſemper inerti quieti indulgere. *Cicer.* 5 *de Fin* n, 54. &c.

Propter nocturnam quietem dimidio tantùm quiſque ſpatio vitæ ſuæ vivit. Extendamus vitam agendo, nam vitæ argumentum & officium actus eſt. Circumſcribatur nox, & aliquid ex illâ in diem transferatur. *Plin. l.* vii. *c.* 50. *Senec. Ep.* 122.

Mycerinus Ægypti rex ab oraculo monitus ſex tantùm vitæ annos ſibi ſupereſſe, hoc excogitavit, ut oraculum, quantùm liceret, convinceret mendacii, & duodecim pro ſex anni fierent: Quàm minimè potuit, ſomno indulſit, & accenſis, cùm nox appeteret, per multis lucernis, aut domi ſe continebat, aut agros & nemora pervagabatur. *Herodot. l.* ii.

2. Julianus Imperator noctes ad officia dividebat tripartita, quietis, publicæ rei, & muſarum. Quod & Alexandrum magnum feciſſe legimus. Nocte verò mediâ ſemper exſurgebat Julianus, non è plumis vel ſtragulis fericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete et pelle. *Ammian. l.* xvi.

Laudare ſolebat Attalus philoſophus culcitram quæ reſiſteret corpori. *Tali utor*, inquit Seneca, *etiam ſenex, in quâ veſtigium apparere non poſſit. Breviſſimo quoquè ſomno utor.* Senec. Ep. 108. & 83.

3. Vir bonus, qualem ex præceptis Pythagoræ deſcribit Auſonius, Idyllio viii.

Non priùs in dulcem declinat lumina ſomnum,
Omnia quàm longi reputaverit acta diei:
Ut pravis doleat, capiat vel gaudia juſtis.

Pythag. ver. 40.

Hunc morem ſecutus Cato Cenſorius quid quoquè die dixerat, audierat, egerat, commemorabat veſperi. *Cicer. de Senec n.* 38.

Quotidie ad rationem reddendam vocandus eſt animus. Faciebat hoc Sextius, ut, conſummato die, cùm ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: *Quod hodie malum tuum ſanâſti? cui vitio obſtitiſti? quâ parte melior es?* Quid pulchrius hâc conſuetudine excutiendi totum diem? Utor, inquit Seneca, hâc conſuetudine, & quotidie apud me cauſam dico. Cùm ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit uxor moris mei conſcia, totum diem meum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior, nihil mihi ipſe abſcondo, nihil tranſeo. Hoc quoque Horatius à ſe factitari ſolitum narrat ipſe. *Senec. l.* iii. *de Irâ, c.* 36. *Hor. l.* i. *Sat.* 4.

Hoc nos peſſimos facit, quòd nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id raro:

quid fecerimus, non cogitamus. Atquì conſilium futuri ex præterito venit. *Seneca, Ep.* 83.

4. Turpis eſt, qui alto ſole in lecto dormiens jacet, qui vigilare medio die incipit, qui officia lucis noctiſque pervertit. Quanta illa in animo pravitas eſt averſari diem, & magnam vitæ partem in noctem tranſferre! Iſtis, luciſugis cauſa eſt ita vivendi communis vitæ faſtidium, & gravis malæ conſcientiæ lux. Quomodo veſtitu ſe à cæteris diſtinguunt, elegantiâ cœnarum, munditiis vehiculorum, ſic volunt etiam temporum diſpoſitione diſtingui. Omnes iſti, ut ita dicam, retrò vivunt. Omnia vitia contra naturam pugnant. Tenenda nobis via eſt, quam illa præſcripſit, nec ab eâ declinandum. *Senec. Ep.* 122.

CAPUT XXII.

Nemo ferè ſaltat ſobrius, niſi fortè inſanit.

1. Cùm Cato Murænam conſulem ſaltâſſe accuſâſſet; his verbis reſpondit ei Cicero in oratione quam habuit pro Murænâ: Saltatorem appellat L. Murænam Cato. Si verè objicitur ſaltatio, maledictum eſt vehementis accuſatoris: ſin falsò, maledici conviciatoris. Quare cùm iſtâ fis auctoritate, Marce Cato, non debes temerè conſulem populi Romani ſaltatorem vocare: ſed conſpicere quibus præterea vitiis affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui verè iſtud objici poſſit. Nemo enim ferè ſaltat ſobrius, niſi fortè inſanit: neque in ſolitudine, neque in convivio moderato atque honeſto. Intempeſtivi convivii multarumque deliciarum comes eſt extrema ſaltatio. *n.* 13.

Domitianus Quæſtorium virum, quòd geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur, movit ſenatu. *Suetcn. in Domit. c.* 8.

2. Apud Romanos matronæ ſaltationem non inhoneſtam putabant, quippe quâ inter ſacra utebantur: eratque inter probas quoqué ſaltandi cura, ſed non uſque ad artis perfectionem. Itaque Semproniam reprehendit Saluſtius, non quòd ſaltare, ſed quod optimè ſciret. Erat, inquit, docta pſallere & ſaltare elegantiùs quàm neceſſe eſt probæ. Multaque alia ine-

rant,

rant, quæ instrumenta luxuriæ sunt. *Macrob. l.* ii, *Sat. c.* 10. *Sallust. Cat. c.* 25.

Scipio triumphalo illud & militare corpus movit, ad numeros; non molliter se infringens, ut mos est multis incessu ipso muliebrem mollitiem vincentibus; sed ut illi viri antiqui, qui solebant inter lusum ac festa tempora virilem in modum tripudiare, nec facturi erant famæ detrimentum, etiamsi ab hospitibus suis spectarentur. *Senec. de Tranq. c.* 15.

CAPUT XXIII.

Musicæ magna vis in utramque partem.

1. Cantu, fidibus, tibiis uti licet, dummodo ea moderata sint. Assentior enim Platoni, nihil tam facilè in animos teneros atque molles influere, quàm varios canendi sonos; quorum dici vix potest quanta sit vis in utramque partem. Namque & incitat languentes, & languefacit excitatos; & tum remittit animos, tum contrahit. *Cicer. 2 de Leg. n.* 38.

Civitatum in Græciâ mutarum mores ipsi ad mollitiem sunt & pariter immutati cum cantibus.

2. Claros quosdam sapientiâ viros nemo dubitaverit studiosos musices fuisse. Duces maximos & fidibus & tibiis cecinisse traditum est, & exercitus Lacedæmoniorum musices ad prœlium accensos fuisse modis. Apud Græcos ille mos fuit, ut in conviviis post cœnam circumferretur lyra: cujus cùm se imperitum Themistocles confessus esset, habitus est indoctior. Veterum quoquè Romanorum epulis fides ac tibias adhibere fuit moris.

Musicam natura ipsa videtur velut muneri nobis dedisse ad tolerandos faciliùs labores. Siquidem & remiges cantus excitat; & fatigatos quamlibet rudis modulatio consolatur.

Ut manifestum fiat, inquit Quintilianus, quæ mihi & quatenus, musica placeat, apertè profitendum puto, non hanc á me probari & præcipi, quæ nunc in scenis effeminata quidquid in nobis roboris virilis manebat maximè extulit; sed eam, quâ olim viri fortes virorum fortium laudes canebant. *Quint. l.* i. *c.* 17.

3. Habent iſti iners negotium, qui in componendis, diſcendis, audiendis canticis operam ponunt: qui vocem, cujus rectum curſum natura optimum fecit, inflectunt & torquent inertiſſimè: quorum, cùm ad res ſerias, ſæpè & triſtes, adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio. *Seneca de Brev. c.* 12.

Quum animis inſit naturâ quædam diſcendi aviditas; iis culpâ non carent, qui circa vana occupantur, honeſtis atque utilibus præteritis. Præclarè itaque Antiſthenes, cùm quidem prædicaret inſignem tibicinem eſſe Iſmeniam: *At*, inquit, *non magni animi: alioquin non ſit tam inſignis tibicen.* Et Philippus filio Alexandro, cùm ſuaviter admodum & peritè in convivio caneniſſet: *Non te pudet tam bene canere?* Sat enim eſt, ſi regi audire canentes vacet: & magnum muſis honorem habet, ſi alios de ejuſmodi rerum gloriâ certantes ſpectet. Qui verò ultrò humiles artes exercet, hic ſuam ad utilia atque honeſta ſectanda ſocordiam profert. Poſt opportunam patris caſtigationem Alexander leviorem muſicæ operam dedit, et delectatus maſculo cantu, molles modulationes, ut morum perniciem eſt averſatus. Accerſivit ad ſe Timotheum tibicinem, quem ferunt, cùm primùm artis ſuæ ſpecimen Alexandro exhiberet, accommodatè ad illius ingenium & mores ceciniſſe, non mollibus & remiſſis modis, ſed ita acribus & incitatis, ut ſtatim Alexander ad arma rapienda exiterit. *Plut. in Pericle. Dio. Chryſ. Or.* 1 & 2.

Cùm deinde Alexander in Aſiam profectus, campos, ubi veteris Ilii ſedes monſtrabatur, peragraret: quodam ex incolis lyram Paridis offerente: *Quid*, inquit, *mihi mollium deliciarum vile inſtrumentum offers? Achillis lyram quæro, quâ fortis facta virorum forum canebat.* Plut. in Alex. Ælian. l. 9. c. 38.

4. Demaratus Lacedæmoniorum rex, earum artium contemptor, quæ ſolummodò delinirent aures, nullam autem publicæ rei veram utilitatem afferrent, audito egregio cantore, id unum dixit: *Næ iſte mihi videtur non malè nugari.* Sic Archidamus Lacedæmonius cuidam citharœdum admiranti ac laudibus extollenti: *O amice*, inquit, *quid bonoris ac præmii abs*

te

ne ferent viri boni, cùm citharœdum tantopere laudes? Plut. Apoph.

Ægyptii muſicam non ſolùm inutilem, ſed etiam noxiam, ducebant, tanquam virorum animos effeminantem. *Diod. Sicul. l.* ii.

5. Muſicæ artis peritos mirari ſe dicebat Diogenes, qui lyræ chordas ita aptarent, ut ſuavis concentus exiſteret, animi verò affectus inconcinnos haberent. *Diog. Laërt. in Diog.*

Ut in fidibus ac tibiis, quamvis paulùm diſcrepent, tamen id à ſciente animadverti ſolet; ſic videndum eſt in vitâ moribuſque noſtris, ne fortè quid diſcrepet: atque etiam multò magis; quia melior actionum, quàm ſonorum, concentus eſt. *Cicer. 1 Offic. n.* 145.

CAPUT XXIV.

Bonis moribus damnoſum eſt deſidere in ſpectaculo.

1. Nihil eſt tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere: tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepunt. Ego certè confiteor imbecillitatem meam: nunquam mores, quos domo extuli, refero: aliquid ex eo quod compoſueram, turbatur: aliquid ex his, quæ fugaveram, redit. Quidmulta? avarior redeo, ambitioſior, luxurioſior, imò verò crudelior & inhumanior; quia inter homines fui. *Seneca, Ep.* 7.

Dixit Ovidius de fœminis ad publica ſpectacula euntibus:

Spectatum veniunt, veniunt ſpectentur ut ipſæ,
Ille locus caſti damna pudoris habet.
Ovid. 1 Art. ver. 99.

2. Comœdiam ac tragœdiam moribus plurimùm nocere exiſtimavit Cicero. Nam poſtquam retulit aliquos Cæcilii verſus de amore, exclamavit: *O præclaram emendatricem vitæ poëticam! de comœdiâ loquor, quæ, ſi ejuſmodi vitia non proderemus, nulla eſſent omnino.* Allatis quoque non paucis verſibus, quibus nobiles tragœdiarum ſcriptores Sophocles & Æſchylus Herculem & Prometheum intoleranter dolentes exhibuerunt, ſubjungit: Videſne poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos viros: molliunt animos noſtros?

noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut non audiantur modò & legantur, ſed etiam ediſcantur. Sic ad malam domeſticam diſciplinam vitamque umbratilem & delicatam cùm acceſſerunt etiam poëtæ, nervos omnes virtutis elidunt. Quas illi obducunt tenebras; quos invehunt metus? quas inflammant cupiditates? Rectè igitur à Platone educuntur ex eâ civitate, quam finxit ille, cùm mores optimos & optimum reipublicæ ſtatum exquireret. *Cicer.* 5 *Tuſc.* n. 69. 2 *Tuſc.* n. 27. *Cicer. fragm.*

3. Cùm Theſpis egiſſet ipſe Athenis, ut mos fuit veterum, tragœdiam quam ſcripſerat, audiente Solone jam ſene; peractâ fabulâ, convenit hominem Solon, quæſivitque an ipſum non puderet tot & talia proferre mendacia in tantâ hominum coronâ? Reſpondit Theſpis, Nihil incommodi eſſe hæc per ludum fingere ac dicere. Tum indignatus Solon, terrâ baculo graviter percuſsâ: *Atqui*, inquit, *ſi hunc ludum probamus & amplectimur, eum brevi in pactionibus cæteriſque negotiis noſtris reperiemus.* Senec. Ep. 115.

Non deſunt inter tragicos, qui affectibus noſtris facem ſubdant, qui divitias velut unicum vitæ ornamentum laudent, qui lucro innocentiam & bonam famam poſtponant, qui turpes voluptates jactitent. *Ibid.*

4. Omnes fabularum actores, hiſtriones, mimos, è republicâ ſuâ exulare voluerunt Lacedæmonii: ut cives neminem audirent, qui vel ſeriò vel joco quicquam in leges publicas & ſalubriter inſtitutam diſciplinam jactaret. Callipedes, actor tragœdiarum totâ Græciâ celeberrimus, occurrens aliquando regi Lacedæmoniorum Ageſilao, primùm ſalutavit eum, deinde confidentior ſemet admiſcuit iis qui regem comitabantur, futurum ſperans, ut rex ipſum præ cæteris comiter exciperet, propter celebratam, quâ ſibi plurimùm placebat, artem comicam. Quod cùm proſpe non ſuccederet; tandem: *Non agnoſcis me*, inquit, *ô rex?* Tum reſpiciens eum Ageſilaus, id unum reſpondit: *An non tu es Callipedes mimus?* Plut. in Lacon. Plut. in Ageſil.

Romæ quoquè, etſi comœdia ac tragœdia populo placebant,

placebant, omne hiſtrionum genus malè audiebat. Itaque Cicero Roſcium comœdum, pro quo orationem habuit, laudans, hæc de illo dixit: *Cum artifex ejuſmodi ſit Roſcius, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcenâ ſpectetur; vir ejuſmodi eſt, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui eò non accedat.* Cicer. pro Quint. n. 78.

Imperante Tiberio decretum eſt, ne domos pantomimorum ſenator introiret: ne eos egredientes in publicum ullus eques Romanus comitaretur: aut alibi quàm in theatro ſpectarentur. Quinetiam paulò poſt hiſtriones omnes Româ atque Italiâ pulſi. *Tacit. An.* i. *c.* 77. *An.* iv. *c.* 14.

Maſſilia, civitas ſeveritatis cuſtos acerrima, nullum apud ſe aditum mimis dabat, ne turpia ſpectandi conſuetudo etiam imitandi licentiam afferret. *Valer. l.* ii. *c.* 6.

CAPUT XXV.

Subducendus populo eſt tener animus.

1. Quid tibi vitandum præcipuè exiſtimem, quæris? turbam. Nondum enim illi te tutò commiſeris. Inimica eſt multorum converſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit; & quò major eſt populus cui commiſcemur, hôc periculi plus eſt. Subducendus populo eſt tener animus & parùm tenax recti; facilè tranſitur ad plures. Hoc eſt ſalutare, non converſari diſſimilibus & diverſa cupientibus. Socrati, Catoni, Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet; adeò nemo eorùm etiam, qui maximè concinnando ingenio dant operam, ferre poteſt impetum vitiorum tam magno comitatu venientium. Unum exemplum aut luxuriæ aut avaritiæ multum mali facit: convictor delicatus paulatim enervat & emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: quid tu accidere his credis in quos publicè factus eſt impetus? Diſcede ergò à turbâ, quantùm potes. Cùm his verſare, qui te meliorem facturi ſunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò iſta fiunt; a homines, dum docent, diſcunt. *Senec. Ep.* 52.

2. Cùm

2. Cùm Charondas, multarum apud Thurios legum auctor, videret eos, qui optimam naturam sortiti, & bonis artibus instituti essent, plerumque corrumpi propter junctam cùm flagitiosis hominibus consuetudinem, & multa inde in rempublicam mala redundare, lege cavit, ne quis perditorum civium familiaritate uteretur; gravemque mulctam ei imponi jussit, qui initæ cùm improbis pravisque hominibus consuetudinis convictus esset. *Diod. Sic. l.* xii.

CAPUT XXVI.

Est adolescentis majores natu vereri.

1. Officia non eadem disparibus ætatibus tribuuntur, aliaque sunt juvenum, alia seniorum. *Cic. 1 Offic. n.* 122.

Est adolescentis majores natu vereri; exque his deligere optimos atque probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur. Ineuntis enim ætatis inscientia constituenda & regenda est senum prudentiâ.

Ut adolescentibus bonâ indole præditis sapientes senes delectantur, leviorque fit senectus eorum, qui à juventute coluntur & diliguntur; sic probi adolescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. *Cicer de Senec. n.* 26.

Magna fuit quondam capitis reverentia cani:
Inque suo pretio ruga senilis erat.
Ovid. 3 Fast. ver. 57.

Apud antiquos Romanos neque generi neque pecuniæ præstantior honos tribus solitus erat, quàm ætati. Majores natu à minoribus colebantur ad Deûm prope & parentum modum, atque in omni loco inque omni re priores potioresque habebantur. *A. Gell. l.* ii *c.* 15.

Credebant hoc grande nefas & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicumque puer: licèt ipse videret
Plura domi fraga, & majores glandis acervos.
Juven. Sat. xiii. *ver.* 54.

De convivio quoquè seniores à juvenibus domum deducebantur; eumque morem Romanos ferunt acceptisse

cepiſſe à Lacedæmoniis, apud quos Lycurgus maximum honorem non divitum & potentium, ſed ſenum, eſſe voluerat. Itaque nuſquam tantum tribuebatur ætati, nuſquam erat ſenectus honoratior: & Lyſandrum Lacedæmonium dicere aiunt ſolitum: *Lacedæmone eſſe beneſtiſſimum domicilium ſenectutis.* Juſtin. l. iii. c. 3. Cicer. de Senec. n. 63.

2. Quum Athenis quidam in theatrum grandis natu veniſſet ad ſpectandos ludos; in magno conſeſſu locus ei à ſuis civibus non eſt datus. Cum autem ad Lacedæmonios acceſſiſſet, qui certo in loco, quia legati eſſent, conſederant; conſurrexêre omnes, et ſedem ſeni inter ipſos dederunt. Quod ubi fieri populus adſpexit, multiplici plauſu comprobavit. Tunc quidam ex illis legatis dixit: *Athenienſes ſcire quæ recta eſſant, ſed facere nolle.* Cicer. ibid. Valer. l. iv. c. 5.

3. Legibus cautum erat apud Lacedæmonios, ut adoleſcentes non ſolùm parentes ſuos revererentur, eiſque obedirent; ſed ſeniores quoquè omnes colerent. Itaque de viâ illis decedebant, è ſedibus aſſurgebant, & conſiſtebant quieti ac verecundantes dum illi tranſirent.

Cuilibet ſeni non modò licebat juniores omnes monere & verbis caſtigare; verùm etiam propoſita pœna erat hoc officium non præſtanti: ita ut qui peccantem juvenem increpare neglexiſſet, perinde puniretur ac ſi ipſe peccâſſet. Quin, id moris erat, ut juniores à ſenioribus ſibi obviam factis interrogarentur, quónam, & cujus gratiâ, irent? *Plut. in Lacon.*

4. Solebant Romani adoleſcentes cupidi doctrinæ & gloriæ ad clarum aliquem virum aut applicare ipſi ſe, aut à parentibus deduci, quo duce in ſtudiis & in inſtituendâ vitâ uterentur. *Auctor. Cor. Eloq. c.* 34.

Facillimè & in optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes, qui ſe ad claros & ſapientes viros, bene conſulentes reipublicæ, contulerunt. Quibuſcum ſi frequentes fuerint, opinionem afferunt populo, eorum fore ſe ſimiles, quos ſibi ipſi delegerint ad imitandum. Ego, inquit Cicero, à patre ita eram deductus ad Scævolam, ut, quoad poſſem & liceret, à ſenis la-

tere nunquam diſcederem. Itaque multa ab eo prudenter diſputata, multa etiam breviter & commodè dicta memoriæ mandabam, fierique ſtudebam ejus prudentiâ doctior. Quo mortuo me ad pontificem Scævolam contuli, quem unum noſtræ civitatis & ingenio & juſtitiâ præſtantiſſimum audeo dicere. *Cicer. 2 Offic. n. 46. de Amic. n. 1.*

Cicero, in oratione pro Cœlio, his verbis ejus adoleſcentiam ludat. Fuit M. Cœlii prima ætas primùm ipſius pudore, deinde etiam patris diligentiâ diſciplinâque, munita: qui, ut filio virilem togam dedit, continuò hunc ad me deduxit. Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craſſi caſtiſſimâ domo, cùm artibus honeſtiſſimis erudiretur. Fuit aſſiduus mecum, prætore me, à me nunquam receſſit. *Pro Cæl. n. 9.*

5. Erat antiquitùs inſtitutum, ut à majoribus natu non auribus modo, verùm etiam oculis, diſceremus, quæ facienda eſſent. Inde adoleſcentuli ſtatim in caſtris militaribus præceptis imbuebantur, ut imperare parendo, & duces agere ſequendo, alios aſſueſcerent. Inde honores petituri aſſiſtebant curiæ foribus, & concilii publici ſpectatores, antequam conſortes erat parens, maximus quiſque & vetuſtiſſimus pro parente erat. Quæ poteſtas magiſtratibus eſſet, quæ cæteris libertas; ubi cedendum, ubi reſiſtendum; omnem denique ſenatorium morem, exemplis, quod optimum eſt præcipiendi genus, adoleſcentes docebantur. *Plin. l.* viii. *Ep.* 14.

CAPUT XXVII.

Vir bonus aſpectus & cogitatus emendat.

Nulla res animos in pravum inclinabiles magìs revocat ad rectum, quàm bonorum converſatio. Viri boni frequenter auditi, frequenter aſpecti, nobis multorum præceptorum inſtar ſunt: occurſus meherculè ipſe ſapientum juvat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. *Senec. Ep.* 94.

Speuſippus

Speuſippus, ſororis Platonis filius, adoleſcens omnis officii negligens, iracundus, & libidinoſus, cùm juſtas parentum objurgationes pati non poſſet, ad Platonem avunculum venit: qui eum domo exceptum non verbo ullo, non facto, læſit, ſed ipſe ſe placidum, atque ab omni irâ & libidine vacuum quotidie exhibens, hâc arte magnum homini pudorem incuſſit, & cùm illum in admirationem atque imitationem ſui rapuit, tum ad philoſophiæ ſtudium accendit. Platonem arguebant amicorum nonnulli, quòd protervum & contumacem adoleſcentem non caſtigaret: *Ego verò*, inquiebat, *caſtigo, & quidem maximè, vitæ meæ ratione demonſtrans ei diu noctuque, quod ſit honeſtarum & turpium rerum diſcrimen.* Plut. de amor. fratern.

Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic, tanquam illo ſpectante, vivamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus. Hunc nobis cuſtodem, hunc pædagogum, datum putemus. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem itaque habeat animus, quem vereatur, & qui non aſpectus tantùm, ſed etiam cogitatus, emendet. O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt! ipſe citò erit verundus. Elige itaque Catonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium: elige eum, cujus placuit tibi & vita & oratio, & ipſius animum ac vultum tibi præſentem fingens, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri exigantur. Niſi ad regulam, prava non corrigas. *Senec. Ep.* 11.

CAPUT XXVIII.

Multa nobis aliorum judicio & exemplo facienda aut corrigenda ſunt.

1. Adoleſcenti optimum erit propter ætatis inſcientiam, in iis, quæ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel uſu peritos, & quid his placeat exquirere. Ut enim pictores, & ii qui ſigna fabricantur, ſuum quiſque opus à vulgo conſiderari vult, ut, ſi quid reprehenſum ſit à pluribus, id corriga-

cur; ſic aliorum judicio permulta nobis & facienda & non facienda, & mutanda, & corrigenda ſunt. *Cicer. 1 Offic. n.* 147.

Ex vitio alterius ſapiens emendat ſuum. *P. Syrus.*

Omnia mihi ſtudia excuſſit dolor, quem ex morte Junii Aviti graviſſimum cepi. Ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quaſi magiſtro, uteretur. Rarum hoc adoleſcentibus noſtris. Nam quotuſquiſque vel ætati alterius vel auctoritati ut minor cedit? Statim ſapiunt, ſtatim ſciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atquì ipſi ſibi exempla ſunt. Sed non Avitus, cujus hæc præcipua prudentia, quòd aliquos prudentiores arbitrabatur: hæc præcipua eruditio, quòd diſcere volebat. Semper ille aut de ſtudiis aliquid, aut de officiis vitæ conſulebat. Semper ita recedebat, ut doctior aut melior factus. *Plin. l.* i. *Ep.* 23.

Apelles pictor egregius, cùm tabulam pinxerat, eam inſpiciendam proponebat tranſeuntibus; & poſt ipſam latens, vitia quæ à quoque notarentur, auſcultabat; vulgi enim judicium ſæpè præferebat ſuo. Is aliquando à ſutore reprehenſus in crepidis pictæ imaginis, ſtatim quod peccatum fuerat emendavit. At eodem ſutore ſuperbè propter priorem admonitionem cavillante circa crus imaginis die poſtero, indignatus Apelles proſpexit, denunciavitque, *Ne ſutor ſupra crepidam judicaret.* Quod deinde in proverbium venit. *Plin. l.* xxxv. *c.* 10.

2. Quid aptè fiat, quid à naturâ officioque diſcrepet, facile & commodum eſt judicare ex aliis: ut, ſi quid dedeceat alios, vitemus & ipſi. Fit enim neſcio quo modo, ut magìs in aliis cernamus, quàm in nobiſmetipſis, ſi quid delinquitur. Itaque ii facillimè corriguntur in diſcendo, quorum vitia imitantur, emendandi causâ, magiſtri. *Cic.* 1 *Offic. n.* 146.

Peras impoſuit Jupiter nobis duas;
Propriis repletam vitiis poſt tergum dedit,
Alienis ante pectus ſuſpendit gravem,
Hâc re videre mala noſtra non poſſumus.
Alii ſimul delinquunt, cenſores ſumus.

Phædrus, l. iv. *Fab.* 9.

Ali-

Aliena vitia in oculis habemus: à tergo nostra sunt. *Senec. 2 de Irâ, c.* 28.

Erat inter discipulos Zenonis adolescens quidam mirè edax, qui in convivio nihil ferè obsoniorum fodalibus soleret relinquere. Huic appositum aliquando in mensâ ingentem piscem sustulit Zeno, quasi eum ipse esset solus devoraturus. Cùm verò vorax adolescens in eum intueretur, mirans atque indignabundus: *Quid ergo?* ait Zeno: *num so io educationem tuam quotidie æquo animo ferre vis, qui hodie non fers meam?* Diog. Laërt. in Zen.

CAPUT XXIX.

Adolescentia in labore & patientiâ est exercenda.

1. Adolescentia maximè à libidinibus arcenda est, exercendaque in labore & patientiâ tum animi tum corporis, ut ejus in bellicis & civilibus officiis vigeat industria. Itaque illi, qui Græciæ formam rerumpublicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt. *Cicer. 1 Offic. n.* 122. *2 Tusc. n.* 36.

Cùm animadverteret Lycurgus adolescentes plerumque ad injuriam faciendam proclives esse, & cupiditatibus voluptatum vehementiùs urgeri: Lacedæmonios juvenes laboribus exerceri voluit, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando: interminatus, omnem ad honores & imperia aditum occlusum iri ei, qui constituta legibus exercitia refugeret. Ut autem assuescerent non labori per reliquam vitam cedere, non hosti; in quotidianis inter ipsos exercitationibus & certaminibus res omnino seriò agebatur, & ad mortem usque victoriæ instabant. Imò ad aram Dianæ certabant inter se pueri ipsi de verberum tolerantiâ, & qui plura pertulisset, maximam inde gloriam consequebatur. Spartæ, inquit Cicero, pueri ad aram Dianæ sic verberibus accipiuntur, ut multus sanguis exeat: nonunquam etiam, ut, quum ibi essem, audiebam, ad necem. Quorum non modò nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem. Quinetiam in virgines, quæ cæteris

in urbibus molliſſimo cultu, parietum umbris occultæ, educantur, laborioſas exercitationes tranſtulerunt Spartiatæ: iiſque palæſtra, curſus, ſôl, pulvis, ſtudio eſt. Impelluntur, feriuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori. *Xenoph. in Lacon. Cicer. 2 Tuſcul. n.* 34. 36.

Præter doloris ac laboris tolerantiam, hoc maximè edocebantur adoleſcentes Lacedæmonii, imperium pati, non magiſtratuum ſolùm, parentum, magiſtrorum, ſed etiam quorumvis ætate majorum. Exiſtimaverat quippe Lycurgus ſatiùs eſſe reipublicæ habere cives ad parendum bene inſtitutos & promptos, quàm magiſtratus ad imperandum idoneos. Hincque Theopompus, quodam dicente Spartam incolumem ſtare, quia reges ſcirent imperare: *Imò*, inquit, *quia cives parere.* Fecit quippe inſtituta Lycurgi legibus diſciplina, ut reges propterea parentiores habuerint exercitus & fortiores. *Plutar. in Lycurg & Apoth. Cicer. 1 Offic. n.* 76.

2. Perſarum liberi, quos veritati maximè & juſtitiæ ſtudiſſe diximus, ad temperantiam quoquè libidinum domitricem inſtituebantur. Propterea non domi apud matres alebantur, ſed apud præceptorem in ſcholis publicis, ad quas ſummo mane venientes quotidie, afferebant pro cibo panem, pro obſonio naſturtium, &, aquæ è proximo flumine hauriendæ causâ, poculum. Accedebat multiplex corporis exercitatio, & ſevera magiſtris parendi diſciplina: ad quam obedientiam maximè excitabantur tum adoleſcentum tum ſenum exemplo, quos magiſtratibus impigrè obſequi cernerent. Poſtquam è pueris exceſſerant, per decennium diu noctu permanebant in quodam foro, quod Liberale vocabatur, cibum ibi & ſomnum capientes, urbis cuſtodiendæ & colendæ temperantiæ causâ. Quantò enim ad vitia proclivior proniorque adoleſcentia eſt, eò majore curâ & diligentiâ eam eſſe inſtituendam cenſebant Perſæ. Non dabatur huc & illuc diſcurrendi licentia: & rarò à magiſtris diſcedebant, niſi venationis causâ: regem enim tum dimidia adoleſcentum pars ſequebatur, eadem in prandium ferens cibaria & obſonia, quæ pueris

ris dabantur; nec ante venationem peractam licebat prandere. Cui abſtinentiæ aſſueſcebant, ut in bello, ſi quando res cogeret, inediam perpeti poſſent. *Xenoph. Cyrop. l.* i.

3. Jugurthæ regis adoleſcentiam ſic deſcribit Salluſtius: Ubi primùm adolevit Jugurtha, pollens viribus, decorâ facie, ingenio validus, non ſe luxui neque inertiæ corrumpendum dedit: ſed equitare, jaculari, curſu cum æqualibus contendere, & cùm omnes gloriâ anteiret, omnibus tamen carus eſſe; plurimùm facere, & minimùm ipſe de ſe loqui. *Salluſt. Jug. c.* 6.

Publius Scipio Æmilianus à tenerâ ætate Græcis literis apprimè imbutus, ut primùm licuit, ſe Polybio ad optima quæque erudiendum tradidit. Cujus è congreſſu & contubernio, quod rebus omnibus anteferebat, tantos fructus tulit, ut non modò æquales ſuos, ſed etiam majores natu, omni virtutum genere ſuperaret. Temperantiæ & continentiæ laudem, prout ætati conveniebat, ante omnia comparare ſtuduit. Quod quidem valde difficile tunc erat. Mirum enim eſt, quo impetu ad fœdas libidines & epulas juvenes eo tempore ferrentur. Quippe bello Perſico diutiùs tracto, Græcorum in eo genere mollitiem celeriter hauſerant Romani, & maximarum divitiarum compotes facti, habebant affatim unde luxuriam ſuam alerent atque explerent. At Scipio contrarium vitæ inſtitutum ſecutus, & cum omnibus cupiditatibus tanquam cum teterrimis belluis, colluctatus, intra quinquennium publicam modeſtiæ ac continentiæ laudem eſt adeptus. Hæc autem voluptatum abſtinentia optimam ei valetudinem corporis attulit, quâ per totum vitæ ſpatium uſus, ampliſſimam temperantiæ ſuæ mercedem percepit. At ſtudium pudoris, cujus præcipua ei cura fuerat, acceſſit venandi exercitatio, quæ bellicæ fortitudinis quædam eſſe diſciplina videbatur. *Diod. Sic. l.* xxvi. *Polyb. l.* xxxi.

4. Draco Athenienſis, vir inſignis integritate vitæ, & juris divini atque humani peritus, tulit Athenis multas leges: quas, quia acerbiores erant, dicebat Demades videri ſcriptas fuiſſe ſanguine potiùs quàm

atramento. Una ex illis legibus capitali ſupplicio plecti eum jubebat, qui convictus fuiſſet deſidiæ. *Plutarch. in Solon. A. Gell. l.* xi. *c.* 18.

Amaſis quoquè Ægyptiorum rex lege ſanxerat, ut ſinguli cives ſingulis annis accederent ad provinciarum præfectos: quibus quiſquis probare non poterat ſe profiteri artem aliquam certam & honeſtam unde viveret, tanquam perniciosus humanæ ſocietati civis, morte afficiebatur. *Herod. l.* ii.

Lucani publica judicia inſtituerant non deſidiæ ſolùm, ſed etiam luxuriæ. Quin & ſi quis his vitiis infecto mutuam pecuniam dediſſet, eâ pecuniâ mulctabatur. *Nicol. Damaſ.*

CAPUT XXX.

Plura audiamus, loquamur pauca.

1. Hæc Pythagoræ in recipiendis inſtituendiſque diſcipulis ratio fuiſſe traditur. Adoleſcentium, qui ſeſe ad diſcendum obtulerant, mores naturamque cognabatur pernoſcere ex oris totiuſque corporis habitu. Tum eos, qui explorati ab eo & idonei habiti fuerant, recipiebat in diſciplinam, & jubebat tempus certum tacere; non omnes idem, ſed alios aliud, pro æſtimatâ captu ſolertiæ. Quinquennale ut plurimùm erat ſilentium: neque quiſquam minùs quàm biennium tacere ſolitus. Ubi res didicerant rerum omnium, ut quidam putant, difficillimas, ut alii, facillimas, tacere audireque; tum poteſtas erat verba facere, & quærere, quæque audiſſent ſcribere, & quæ ipſi opinarentur, expromere. *A. Gell. l.* i. *c.* 9.

Erat audiendi ſtudioſus Epaminondas, ex hoc enim facillimè diſci arbitrabatur. Itaque cùm in circulum veniſſet, in quo aut de reipublicâ diſputaretur, aut de philoſophiâ ſermo haberetur; nunquam inde priùs diſceſſit, quàm ad finem ſermo eſſet productus. *Cor. Nep. Epam. c.* 3.

2. Apud Perſas lingua caſtigabatur graviùs, quàm quodvis probrum: nec magnam rem ſuſtineri poſſe credebant ab eo, cui tacere grave eſſet: quod homini facillimum voluerat eſſe natura. Regum arcana.

cana mirâ fide celabant: non spes, non metus, eliciebat vocem, quâ proderentur occulta. *Q. Curt. l. iv. c. 6.*

Sic & Hispani sæpè tormentis pro servando rerum creditarum silentio inmortui: adeò fortior illis taciturnitatis cura quàm vitæ. *Just. l. xliv. c. 2.*

Pompeii cujusdam, Romani viri, virtus laudatur; qui, dum legationis officio fungeretur, à Gentio Illyriorum rege interceptus, & senatûs consilia prodere jussus, ardenti luceræ admotam digitum cremandum præbuit, eâque patientiâ regi simul & spem tormentis quicquam ex se cognoscendi abstulit, & expetendæ populi Romani amicitiæ magnam cupiditatem injecit. *Valer. l. iii. c. 3.*

Zeno inepto & nihil ad rem loquenti adolescentulo: *Idcirco*, inquit, *aures habemus duas, & os unum, ut plura audiamus, loquamur pauca.* Idem interrogantibus eum legatis regis Ptolemæi, quid de se renunciari regi vellet: *Senem*, inquit, *renunciate à vobis conspectum Athenis, qui inter pocula servare silentium sciat.* Diog. Laërt. in Zenon.

Xenocratis philosophi responsum quàm laudabile? Cùm maledico sermoni quorundam hominum interesset, ac taceret; uno ex his quærente, cur solus ita linguam cohiberet: *Quia locutum fuisse me*, inquit, *aliquando pœnituit; tacuisse, nunquam.* Val. l. vii. c. 2.

Q. Cæcilius Metellus Macedonicus amico cuidam interroganti quid esset acturus? *Tuneam*, inquit, *meam exuerem, si eam consilium meum sine existimarem.* A. Vict. c. 61.

Antigonus Philippo filio, multis præsentibus, quærente quando castra moturus esset? *Ecquid*, inquit, *times, ne solus tubam non audias?* Plut. Apoph.

Alium silere quod voles, primus sile. *Senec. Hippol. vers. 873.*

3. Sermo, qui in circulis, disputationibus congressionibus familiarium, conviviis versatur, sit lenis minimèque pertinax. Nec verò, tanquam in possessionem nostram venerimus, excludamus alios: sed cum reliquis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudi-

nem

nem non iniquam putemus. Videamus, quibus de rebus ſit ſermo. Si ſeriis, ſeveritatem adhibeamus; ſi jocoſis, leporem. Sed quomodo rectiſſimè præcipitur, ut in omni vitâ motus animi nimios rationi non obtemperantes fugiamus; ſic ejuſmodi motibus ſermo debet vacare, ne aut ira exiſtat, aut cupiditas aliqua, aut tale aliquid appareat. Profert enim mores plerumque oratio, & animi ſecreta detegit. Nec ſine causâ Græci prodiderunt, quemque ita dicere, ut vivat. Maximè verò curandum, ut eos, quibuſcum ſermonem conferimus, & vereri & diligere videamur. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 132. 136. *Quint. l.* XI. *c.* 1.

Habentur plerumque ſermones aut de domeſticis negotiis, aut de republicâ, aut de artium ſtudiis atque doctrinâ. Danda igitur opera eſt, ut, ſi aberrare ad alia cœperit, ad hæc revocetur oratio: ſed uteumque aderunt res. Neque enim omnes iiſdem rebus, nec omni tempore, nec ſimiliter delectamur.

Cùm aliquid obſcœnum coram te dictum fuerit; aut, ſi opportunitas feret, eum objurgabis, qui ſermonem illum injecerit: aut ſilentio ſaltem, rubore, triſti vultu oſtendes eam orationem tibi diſplicuiſſe. *Epict. c.* 55.

CAPUT XXXI.

Adoleſcentium ludis interſint majores natu.

1. Non in eadem intentione ſemper retinenda mens, ſed ad luſus & jocos revocanda. Socrates deprehenſus ab Alcibiade ludens cum filio infante, non erubuit. Ageſilaus arundini inſidens equitabat cum filio puero: & quum quidam eum deriſiſſet: *Nunc*, inquit, *tace: cùm verò & ipſe pater fueris, tunc rem narrabis.* Cæſar Auguſtus animi laxandi causâ modò piſcabatur hamo, modò talis nucibuſque ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat. Domitianus inter initia principatûs quotidie ſecretum ſibi per horam unam ſumere ſolebat, & interim muſcas captare, ac ſtylo præacuto configere: ita ut cuidam interroganti, eſſetne quis intùs cum Cæſare, non abſurdè reſponſum ſit à Vibio Criſpo: *Ne muſca quidem.* Senec. de Tranq. c. 15.

Ælian.

Ælian. l. xii. c. 15. Sueton. in Aug. c. 83. in Domit. c. 3.

Lælium ferunt cum Scipione sæpè rusticatum, eosque incredibiliter repperaſcere esse ſolitos, cùm rus ex urbe, tanquàm à vinculis, evolaviſſent. Vix audeo dicere de tantis viris, ſed ita narratur: conchas eos ad Caietam & ad Laurentum legere conſuêſſe, & ad omnem animi remiſſionem ludumque deſcendere. Scilicet quemadmodum volucres videmus fingere & conſtruere nidos, eaſdem autem, cùm aliquid effecerint, levandi laboris ſui causâ paſſim ac liberè volitare; ſic noſtri animi negotiis & opere defeſſi, volitare quodammodo cupiunt. *Cicer. 2 de Orat. n. 22.*

2. Amaſim Ægyptiorum regem cùm admonerent amici, eum parùm è regiâ dignitate facere, quòd inter epulas jocaretur: *Qui*, inquit, *arcum habent, eum, cùm eſt opus, intendunt, mox remittunt: ſi enim perpetuò intentus ſit, frangatur neceſſe eſt, it aut eo amplius uti non poſſint. Eadem eſt hominis ratio. Si aſſiduè ſeria tractare, & nihil ſibi ad luſum indulgere velit, inſanis membris aut animo captus ſiet.* Herod. l. ii.

Puerorum in turbâ quidam ludentem Atticus
Æſopum nucibus quum vidiſſet, reſtitit,
Et quaſi delirum riſit. Quod ſimul ſenſit
Deriſor potiùs quàm deridendus ſenex;
Arcum retenſum poſuit in mediâ viâ:
Heus, inquit, *ſapiens, expedi quid fecerim.*
Concurrit populus: ille ſe torquet diu,
Nec quæſtionis poſitæ cauſam intelligit:
Noviſſimè ſuccumbit. Tum victor ſophus:
Citò rumpes arcum, ſemper ſi tenſum habueris:
At ſi laxâris, cùm voles, erit utilis.
Sic luſus animo debent aliquando dari,
Ad cogitandum melior ut redeat tibi.
Phædr. l. iii. fab. 14.

Danda eſt remiſſio animis: meliores acrioreſque erunt poſt quietem. Ut agris non eſt imperandum ſingulis annis frumentum, citò enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcunditas; ita animorum impetum aſſiduus labor frangit. *Senec. de Tranq. c. 15.*

3. Natu-

3. Naturalem quandam voluptatem habent luſus jocuſque. At eorum frequens uſus omne animis pondus omnemque vim eripiet. Sic ſomnus refectioni corporis neceſſarius eſt; hunc tamen ſi per diem noctemque continues, mors erit. Itaque ſubinde tantùm indulgendum eſt animo, & dandum otium, quod ei alimenti ac virium loco ſit. *Ibid.*

4. Cùm adoleſcentes relaxare animos, & dare ſe jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ, ſine quâ nihil rectum eſſe poteſt, nihil honeſtum. Quod erit facilius, ſi in ejuſmodi quidem rebus majores natu intereſſe velint. Ipſa quippe ſeniorum, ſicut & magiſtratuum præſentia, verum pudorem & liberalem timorem animis ſolet infundere. *Cicer.* 1 *Offic.* n. 122. 148. *Ariſt.* 7 *polit.* c. 12.

Proderit ſine dubio cuſtodem tibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias. Cùm jam profeceris tantum, ut ſit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. *Senec. Epiſt.* 95.

Verba quis auderet coram ſene digna pudore
Dicere? *Ovid.* 5. *Faſtor. ver.* 69.

Hinc Perſæ, qui in liberorum inſtitutione plurimum ſtudii ac diligentiæ ponebant, lectos à ſenioribus viros iis præficiebant: & Lacedæmonii omnibus ſuorum ludis majores natu volebant intereſſe. *Xenoph. Cyrop. l.* i. *Plut. in Lycurg.*

CAPUT XXXII.

In ludo ac joco modus retinendus.

1. Interrogatus Socrates quænam juvenum virtus eſſet, reſpondit: *Ne quid nimis.* Diog. Laërt. in Socr.

Ludendi eſt quidam modus retinendus, ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. *Cic.* 1 *Offic. n.* 153, *&c.*

Appetitus omnes contrahendi ſedandique ſunt: excitanda animadverſio ac diligentia, ut nihil temerè inconſideratéque agamus. Neque enim ita generati à natura ſumus, ut ad ludum & jocum facti eſſe videamur;

deamur; sed ad severitatem potiùs, & ad studia quædam graviora atque majora.

Ludo & joco uti quidem licet; sed sicut somno & quietibus cæteris, cùm gravibus seriisque rebus satisfecerimus.

2. Ipsum genus jocandi non profusum nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena; sic in ipso joco aliquod probi ingenii lumen eluceat.

Duplex omnino est jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, & facetum. Quo genere philosophorum Socraticorum libri referti sunt: multaque multorum tum Græcorum tum Romanorum sunt facetè dicta.

Facilis est distinctio ingenui & illiberalis joci. Alter est libero dignus; alter, ne homine quidem, si rerum turpitudine adhibeatur verborum obscœnitas.

Persæ, quæcunque facta turpia erant, eadem & dicta turpia censebant. Itaque nihil dicere licebat, quod non facere fas esset. *Herodot. l.* i.

Quod facere turpe est, dicere ne honestum puta. *P. Syrus.*

3. Jocis, tanquam sale, parcè utendum. *Diog. apud Stob.*

Vitandum est, ne scurrilis jocus sit aut mimicus. *Cic. 2 de Orat. n.* 239.

Lædere nunquam velimus, longéque absit propositum illud, potiùs amicum, quàm dictum, perdere. *Quintil. l.* vi. *c.* 3.

Adversus miseros inhumanus est jocus.

Ea quæ dicit vir bonus, salvâ dignitate & verecundiâ, decent: nimiùm enim risûs pretium est, si probitatis impendio constat.

Oratori longè recedendum est ab omni obscœnitate & verborum & sensuum. Quædam satiùs est cum causæ detrimento tacere, quàm cum verecundiæ dicere. *Senec. Exc. contr. l.* i.

CAPUT

CAPUT XXXIII.

Est cui magno constitit dicterium.

1. Cùm Romæ medio foro quidam mortuus efferretur, accessit ad eum scurra, & in aurem quiddam insusurravit. Interrogatus ab iis qui aderant, quidnam dixisset? *Mandâsse*, respondit, *ut Augusto nunciaret, nihil dum eorum, quæ moriens plebi legaverat, solutum esse à Tiberio.* Re auditâ, Tiberius accersitum scurram suâ legatorum parte donavit, & duci ad supplicium jussit, *ut ipse Augusto verum nuncium ferret.*

Longe alio in dicaces animo antea fuerat Tiberius. Nam adversus convicia, malosque rumores, & famosa de se ac suis carmina, firmus ac patiens, subinde jactabat: *In civitate liberâ linguam mentemque liberas esse oportere.* Et aliquando senatu cognitionem de ejusmodi criminibus ac reis flagitante: *Non tantum*, inquit, *otii habemus, ut implicare nos ejusmodi negotiis debeamus. Si quis temerè aliquid locutus fuerit, dabo operam ut rationem factorum meorum dictorumque reddam.* Suet. in Tiber. c. 28.

2. Cum Theocritus Chius duceretur ad Antigonum regem quem offenderat, eumque solarentur amici, ac spem facerent fore ut regis clementiam experiretur, ubi ob ejus oculos venisset: *Omnem ergo*, inquit, *mihi spem salutis eripitis.* Erat enim Antigonus uno orbatus oculo. Audito amaro intempestivoque joco rex, qui antea se Theocrito gratiam delicti facturum dixerat, hominem luce privavit. *Macrob. Sat.* vii. *c.* 3.

3. Thacus Egyptiorum rex, factus est ex rege privatus, quòd Agesilaum Lacedæmoniorum regem dicto salso & amaro vellicâsset, quo tempore ad se venerat belli adjutor futurus. Quoniam etiam Agesilaüs brevi corporis statarâ erat, hoc ex Æsopi fabulis memoravit Thacus. *Athen. l.* xiv. *c.* 1.

Mons parturibat gemitus immanes ciens,
Eratque in terris maxima exspectatio:
At ille murem peperit. *Phæd. l.* iv. *fab.* 21.

Quæ cùm audiſſet Ageſilaüs, irâ percitus, *Videbor*, inquit, *tibi al quando etiam leo.* Poſtea regno ſpoliatus Thacus ad Perſas fugere coactus eſt.

Scipionem Naſicam, cùm ædilitatem peteret, repulſam paſſum eſſe ſuprà retulimus, quòd civem, cujus manus erant ruſtico labore duratæ, interrogâſſet, *An manibus ſolitus eſſet ambulare?* Valer. l. vii. c. 5.

Plerumque ſtulti riſum dum captant levem,
Gravi diſtringunt alios contumeliâ:
Et ſibi novicum concitant periculum. *Phæd. l.* i, 29.

CAPUT XXXIV.

Facetè dicta aut facta.

1. Cùm ad poëtam Ennium veniſſet Naſica, eique à foribus quærenti Ennium ancilla dixiſſet, domi non eſſe; Naſica ſenſit illam domini juſſu ita reſpondiſſe, & eum intùs eſſe. Paucis poſt diebus cùm ad Naſicam veniſſet Ennius, & illum à januâ quæreret; exclamat Naſica, *ſe domi non eſſe.* Tum Ennius: *Quid? ego non agnoſco vocem*, inquit, *tuam?* Hìc Naſica: *Homo es impudens: ego, cùm te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non eſſe; tu mihi non credis ipſi?* Cicer. 2 de Orat. n. 276.

Siculus quidam, cui prætor Scipio patronum cauſæ dabat hominem nobilem, ſed admodum ſtultum: *Quæſo*, inquit, *Prætor, adverſario meo da iſtum patronum; deinde mihi neminem dederis.* n. 280.

Patrono malo, qui vocem in dicendo obtuderat, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimul ac domum rediſſet: *Perdam*, inquit, *vocem, ſi id fecero. Malim eſt*, reſpondit Granius, *quàm reum.* n. 282.

Craſſum, cùm cauſam oraret, Lucio Helvio Lamiâ, homine deformi, odioſè interpellante: *Audiamus*, inquit Craſſus, *pulchellum puerum.* Cùm eſſet arriſum: *Non potui*, inquit Lamia, *mihi formam ipſe fingere, ingenium potui.* Tum hic: *Audiamus*, inquit, *diſertum.* Multo etiam arriſum eſt vehementiùs. n. 283.

2. Cùm Orator malus in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putaret; rogavit Catulum, videreturne miſericordiam moviſſe? *Ac magnam quidem*, inquit Ca-

tulus: *neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua mirabilis visa sit.* n. 278.

Poëmatibus scribendis operam dabat Siciliæ tyrannus Dionysius: & (quoniam in hoc genere, magis quàm in aliis, suum cuique pulchrum est, vixque ullus reperitur poëta, qui sibi non optimus videatur) magis ob carmina, quàm propter res bello bene gestas sese jactabat. Accersierat ad se & præcipuo in honore habebat quoscumque usquam arte poëticâ nobiles esse audierat, eorumque judiciis poëmata sua permittebat. At illi, ne regis benevolentiam & munera amitterent, quæ scribebat omnia probabant ac laudabant. Aderat inter eos Philoxenus, celeberrimus dithyramborum versuum artifex: qui unus adulari nescius, cùm aliquando inepta à Dionysio recitata carmina audivisset, de iis quid sentiret liberè aperuit. Quâ libertate offensus rex poëtæ, reprehensorem suum à satellitibus abripi, & in latomias, qui publicus carcer erat, detrudi jussit. Sed postridie ab amicis, Philoxeno veniam dari postulantibus, exoratus, rursus ad epulas eum adhibuit. Carmina sua, ut solebat, ipse mirum in modum extulit, & de quibusdam versibus, quos omnium optimos existimabat sententiam Philoxeni exquisivit. Ille, nulla ad regis interrogationem responsione factâ, ejus satellites vocavit, seque ad latomias reduci jussit. Tam facetum libertatem, quæ omnium convivarum risu excepta fuerat, æquo animo tulit Dionysius.

Non multò pòst admonitus oratusque ab amicis Philoxenus, ut à tam apertâ loquendi licentiâ tandem abstineret, pollicitus est se deinceps effecturum, ut & vera diceret, & Dionysii benevolentiam tamen retineret. Nec sanè fefellit. Nam cùm deinde tyrannus, quibusdam versibus, qui miserabiles affectus exprimerent, recitatis, illum interrogâsset, quales ei tandem viderentur? *Miserabiles*, respondit. Quâ verbi ambiguitate præstitit quod erat pollicitus. Rex enim ita accepit, quasi Philoxenus versus suos ad movendam commiserationem idoneos esse respondisset, atque adeò illos laudâsset: alii verò sic interpretabantur.

bantur (quæ erat vera dicterii ſententia) quaſi miſeros, hoc eſt, peſſimos, dixiſſet verſus illos. *Dicd. Sic. l.* xv. *Cicer. 5 Tuſc. n.* 63.

3. Lucernam accenſam circumferens Diogenes ambulabat in foro elariſſimâ luce, quærenti ſimilis. Rogantibus quid ageret, *Hominem*, inquit, *quæro*: notans publicos civitatis mores, in quâ vix quiſquam dignus eſſet hominis nomine.

Animadvertens quemdam imperitè jaculantem, proximè ſcopum conſedit: & cùm ex eo quæreretur, cur id faceret: *Ne fortè*, inquit, *ille me feriat. Diog. Laërt in Diog.*

Ad Antiſthenem, quem ferre moleſtiùs morbi dolores audierat, accessit cum ſicâ, & cum ei dixiſſet Antiſthenes: *Quis me hiſce doloribus liberabit?* Ille, oſtensâ ſicâ, *Hæc*, ait. Cui Athiſthenes: *Doloribus, dixi, non tuâ.* Idem, in Ant.

4. Prætor Prænestinus per timorem ſegniùs ſuos in prælium duxerat. Victis hoſtibus, cum, quum Papirius Curſor conſul inambulans ante tentorium, vocari juſſiſſet, lictorem expedire ſecurim juſſit. Ad quam vocem exanimi ſtante Prænestino: *Agedum licet*, inquit, *excidat radicem hanc incommodam ambulantibus.* Perfuſumque ultimi ſupplicii metu dimiſit. *Liv. l.* ix. *c.* 6.

Auguſtus penè nulli ſe invitanti negabat. Exceptus igitur à quodam cœnâ ſatis parcâ & penè quotidianâ, hoc tantùm inſusurravit: *Non putabam me tibi tam familiare eſſe.* Macrob. 2 Sat. c. 4.

Illienſibus paulò ſeriùs Tiberium conſolantibus de morte filii Druſi: *Se quoque*, reſpondit, *vicem eorum dolere, quòd egregium civem Hectorem amiſiſſent.* Effluxerant autem tum plùs quàm mille anni à morte Hectoris. *Suston. in Tiber. c.* 52.

5. Cùm Cicereni in accuſatione Verris aliquid obſcuriùs locuto dixiſſet patronus Verris Hortenſius: *Non intelligo hæc ænigmata. Atqui debes*, inquit Cicero, *cùm Sphingem domi habeas.* Acceperat enim Hortenſius à Verre Sphingem æneam magni pretii. *Quint. l.* vi *c.* 4.

Maximo conſule mortu die Decembris ultimo, Cæſar conſulem horâ ſeptimâ in reliquam partem

dici renunciaverat Caninium. Quem cùm plerique irent salutatum de more : *Festinemus*, inquit Cicero, *priusquam abeat magistratu*. De eodem Caninio scripsit Cicero : *Fuit mirificâ vigilantiâ Caninius, qui suo toto consulatu somnum non viderit*. Plut. in Cicer. 7 ad famil. Ep. 30.

Quidam adolescens, quem fama erat patri venenum dedisse in placentâ, agebat ferociùs, & Ciceroni probra ac maledicta minabatur ; cui Cicero : *Hoc*, inquit, *malo à te, quàm placentam*. Plut. in Cicer.

Fabiæ Dolabellæ triginta se annos habere dicenti : *Verum est*, inquit Cicero, *nam hoc jam viginti annos audio*. Q. int. l. vi c. 4.

6. Cùm partâ Actiacâ victoriâ Romam ingrederetur Augustus, occurrit ei inter gratulantes opifex quidam, corvum tenens quem instituerat hæc dicere : *Ave, Cæsar, victor, imperator*. Miratus Cæsar officinam avem, viginti millibus nummorum emit. Socius opifici, ad quem nihil ex illâ liberalitate prevenerat, affirmavit Cæsari habere illum & alium corvum, quem afferri postulavit. Allatus corvus, verba quæ didicerat expressit : *Ave, victor, imperator, Antoni*. Nihil propterea exasperatus Augustus, satis duxit jubere corvorum doctiorem dividere acceptum munus cum contubernali. Salutatus similiter à psittaco, emi eum jussit. Idem miratus in picâ, illam quoquè mercatus est. Exemplum pauperem sutorem solicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem : sed cùm parùm proficeret, sæpè ad avem non respondentem dicere solebat : *Opera & impensa periit*. Tandem tamen corvus cœpit dicere dictatam salutationem. Hâc auditâ, dum transit, Augustus respondit : *Satis domi salutatorum talium habeo*. Tum corvus illa verba, quibus dominum querentem solebat audire, subrexuit : *Opera & impensa periit*. Ad quod Cæsar risit, emique avem jussit quanti nullam adhuc emerat. *Macrob. 2 Sat. c. 4.*

Solebat Græculus quidam descendenti è palatio Cæsari Augusto honorificum aliquod epigramma porrigere. Id cùm frustra sæpè feciſſet, & tamen rursum

sum eum idem facturum vidisset Augustus; breve suâ manu in chartâ exaravit Græcum epigramma, & Græculo venienti ad se obviàm misit. Ille legendo laudare, mirarique tam voce quàm vultu gestuque. Deinde cùm accessit ad sellam, quâ Cæsar vehebatur, demissâ in pauperem crumenam manu paucos denarios protulit, quos principi daret, dixitque: *Se plus daturum fuisse, si plus habuisset.* Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar vocavit, & satis grandem pecuniæ summam numerari Græculo jussit. *Idem.*

7. Cùm M. Pomponius Marcellus ex oratione Tiberii aliquid reprehendisset quasi minimè Latinum, affirmaretque contra Atteius Capito & esse illud Latinum, &, si non esset, futurum: *Certè mentitur Capito*, inquit Pomponius: *tu enim, Cæsar, civitatem dare potes hominibus, verbis non potes.* Sueton. de gram. *c.* 22.

Quum Favorini, viri Græcæ ac Latinæ linguæ peritissimi, verbum quoddam ab Adriano imperatore reprehensum esset, atque ille cessisset: arguentibus eum amicis, quòd malè cederet Adriano de verbo, quod idonei auctores usurpâssent: *Non rectè facetis*, inquit jocans Favorinus, *qui non patimini me illum doctiorem omnibus cedere, qui habet triginta legiones.* Spart. in Adr. c. 15.

8. Cùm inter duos scelestos judex esset Philippus Macedoniæ rex; auditâ causâ, pronunciavit: *Ut alter à Macedoniâ fugeret, alter illum insequeretur.* Hoc faceto judicio utrumque exulem esse jussit. *Plut. Apoph.*

Deridenda erat, & sanè derisui ab eodem Philippo habita est, Menecratis medici inanis superbia. Ille Syracusanus fuit; qui, quia comitialibus morbis medebatur, in eam arrogantiam est prolapsus, ut ipse se Jovem diceret. Hanc autem ab iis quos curabat mercedem paciscebatur, ut se per urbes Græciæ euntem comitarentur, minorum Deorum nomina & ornatum gerentes. Misit aliquando ad Philippum literas, quibus erat hæc præfixa salutatio: *Menecrates Jupiter Philippo felicitatem.* Ad ea Phi-

lippus reſcripſit: *Philippus Menecrati ſanitatem. Satis deo tibi ut Anticyram te conferas.* In urbe autem Anticyrâ vel optimum naſcebatur, vel optimè temperabatur, helleborum, quo cerebrum purgabatur. Cùm in Macedoniam ad Philippum veniſſet, lautiſſimum inſtrui convivium rex juſſit, & novo Jovi ad epulas vocato lectum ſeorſùm parari, tum pro cibo acerram apponi. Ita ſuffitus ei fiebat, dum cæteri convivæ exquiſitis veſcebantur cibis. Gaudere primùm Menecrates tali honore. At ubi, obrepente ſenſim fame, nihil eſcæ apponebatur eſurienti, ſeque ſolo odore thuris à rege paſci tandem intellexit; jejunus & irriſus diſceſſit. *Ælian. l.* xii. *c.* 51. *Athen. l.* vii. *c.* 10.

CAPUT XXXV.

Excitatur laude æmulatio.

1 Cùm Quantilianus expendit utiliuſne ſit pueros domi atque intra privatos parietes continere, an frequentiæ ſcholarum & publicis præceptoribus tradere; inter alia publicæ inſtitutionis commoda hoc præcipuum prædicat, quòd in ſcholâ audiet puer multa quotidie probari, multa corrigi; proderit alicujus objurgata deſidia, proderit laudata induſtria: excitabitur laude æmulatio: turpe ducet cedere pari, pulchrum ſuperàſſe majores. Accendunt hæc omnia animos: & licèt ipſa vitium ſit ambitio, frequenter tamen cauſa virtutum eſt. *Quint. l.* i. *c.* 3.

Honeſtum per ſe eſſe expetendum indicant pueri, in quibus, ut in ſpeculis, natura cernitur. Quanta ſtudia decertantium ſunt! Quanta ipſa certamina! Ut illi efferuntur lætitiâ, cùm vicerunt! Ut pudet victos! Ut ſe accuſari nolunt! Ut cupiunt laudari! Quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint! *Cicer.* 5. *de Fin. n.* 61.

Utile eſt habere quos imitari primùm, mox vincere velis. *Quint. l.* i. *c.* 2.

2. Noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quòd ſomnum capere non poſſet; & cauſam quærentibus reſpondebat,

reſpondebat, *Miltiadis trophæis ſe à ſomno ſuſcitari.* Cicer. 4 Tuſc. n. 4.

Cui non ſunt auditæ Demoſthenis vigiliæ? qui dolere ſe aiebat, ſi quando opificum antelucanâ victus eſſet induſtriâ.

Ariſtoteles vir ſummo ingenio, mirâ ſcientiæ copiâ, cùm motus eſſet Iſocratis rhetoris gloriâ, dicere etiam cœpit, adoleſcentes docere, & eloquentiam conjungere cùm philoſophiâ, ad quam Xenocratis quoquè exemplo incenſus acceſſerat. 1 *Tuſc. n. 7. Diog. Laërt. in Ariſt.*

3. Alexander paternæ laudis æmulator, cùm eum urbem aliquam nobilem expugnâſſe, aut inſigni victoriâ potitum eſſe, acciperet; adeò non ejuſmodi nunciis lætabatur, ut inter æquales exclamaret: *O amici, omnia nobis præripiet pater, nec quidquam magnificum gerendum relinquet!* Achillis quoquè, à quo ſe originem ducere prædicabat, fortitudinem & gloriam ab Homero carminibus celebratam æmulatus, cùm ad ejus tumulum in Sigeo adſtitiſſet! *O fortunate,* inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* Et verè: nam niſi Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus Achillis contexerat, memoriam obruiſſet. *Plut. in Alex. Cicer. pro Arch. n. 24.*

Julium Cæſarem ferunt, cùm in Hiſpaniâ, quò reipublicæ causâ miſſus erat, legendis Alexandri rebus geſtis vacaret, aliquando diu ſecum cogitabundum hæſiſſe, deinde lacrymas profudiſſe. Quarum cauſam quærentibus amicis: *Nonne,* inquit, *idonea dolendi cauſa eſt, quòd nihilum præclari egerim, cum ætatem adeptus, quâ Alexander multa regna vincendo peragraverat?* Plut. in Cæſar.

4. Honos alit artes, omneſque incenduntur ad ſtudia gloriâ: jacentque ea ſemper, quæ apud quoſque populos improbantur. Itaque quò minùs honoris erat poëtis apud veteres Romanos, eo minora poëticæ artis ſtudia fuerunt: ſeròque ab illis poëticæ vel cogniti vel recepti. *Cicer. 1 Tuſc. n. 3 & 4.*

CAPUT

CAPUT XXXVI.

Famæ consulendum est.

Cùm nobis à naturâ moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes sint datæ, cúmque eadem natura doceat non negligere quomodo nos erga homines geramus: est hominis ingenui & liberaliter educati velle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis viris cæteriſque hominibus: ut non solùm arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti, negligere quid de se quisque sentiat. Quemadmodum autem pulchritudo corporis movet oculos, & delectat hoc ipso, quòd inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt; sic movemus approbationem eorum quibuscum vivimus, ordine, & constantiâ, & moderatione dictorum omnium atque factorum. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 98. 3 *de fin. n.* 97.

Si cupis bene audire, disce bene dicere, & rectè agere: sic enim perfrueris bonâ famâ. *Stob. serm.* 1.

Præclarè Socrates dicebat hanc esse proximam & quasi compendiariam viam ad famam & gloriam, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. Quòd si qui inani ostentatione, & ficto sermone ac vultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. Ficta enim omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quidquam potest esse diuturnum. *Cicer.* 2 *Offic. n.* 43.

Antè conscientiæ consulendum est, quàm famæ. *Paterc. l.* ii. *c.* 115.

CAPUT XXXVII.

Vive ut in publico.

1. Tunc te virum bonum & felicem judica, cùm domi tanquam in publico vices, cùm tè parietes tui tegent, non abscondent. Plerumque parietes nobis esse circumdatos volumus, non ut tutiùs vivamus, sed ut peccemus occultiùs. Janitores ædibus nostris

tam

tam malefactorum conscientia oppositi, quàm superbia. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum aufesque vitare? Mala conscientia etiam in solitudine anxia atque sollicita est: bona turbam advocat. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cùm tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem! *Sen. Ep.* 43.

Julii Drusi ædes pluribus ex partibus patebant vicinorum prospectui. Hoc incommodum faber, si quinque talenta ei darentur, se correcturum pollicebatur, effecturumque ne pars ulla esset obnoxia prospectui. Tum Drusus: *Decem*, inquit, *dabo, si talem reddas domum meam, ut non vicini tantùm, sed omnes etiam cives videre possint quomodo in eâ vivam.* Plutar. pol. præt.

2. Magna vis est conscientiæ in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint: & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccârint. *Cicer. pro Milone, n.* 61.

Nunquam secura est prava conscientia. *P. Syrus.*

Tuta fortasse scelera esse aliquando possunt, secura non possunt. Prima & maxima peccantium est pœna peccâsse, nec ullum scelus, licèt publica pœna non sequatur, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Mala facinora conscientiâ flagellantur. Proprium est nocentium timere semper & expavescere. Bona conscientia prodire vult & conspici: ipsas nequitia tenebras timet. *Seneca, Ep.* 97.

Hanc Catilinæ & Jugurthæ post patrata flagitia & facinora imaginem expressit Sallustius:

Catilinæ animus impurus, Diis hominibusque infestus, neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat: ita conscientia mentem excitam vexabat. Igitur color est exsanguis: fœdi oculi: citus modò, modò tardus, incessus: prorsùs, in facie vultuque vecordia interat. *Bell. Cat. c.* 15.

Neque postea Jugurthæ dies ulla aut nox quieta fuit: neque loco, neque mortali cuiquam, aut tempori satis credere: cives hostesque juxtà metuere, circumspectare

ſpectare omnia, & omni ſtrepitu paveſcere : alio atque alio loco ſæpè contra decus regium noctu requieſcere : interdum ſomno excitus arreptis armis tumultum facere : ita formidine, quaſi vecordiâ, exagitari. *Bell. Jug. c.* 72.

3. Tiberio quoquè facinora & flagitia ſua in ſupplicium verterant : neque eum fortuna impediebat, quin tormenta pectoris ſuaſque ipſe pœnas in literis ad ſenatum ſcriptis fateretur. Itaque non fruſtrà olim affirmavit vir ſapientiâ præſtantiſſimus, ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe aſpici laniatus & ictus : quoniam, ut corpora verberibus, ita ſævitiâ, libidine, malis conſultis, animus dilaceratur. *Tacit. Annal.* vi. *c.* 6.

Dionyſius major Siciliæ tyrannus indicavit ipſe quàm parùm eſſet beatus. Nàm cùm quidam ex ejus aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copias ejus, opes, majeſtatem, magnificentiam ædium regiarum ; negaretque unquam beatiorem illo quemquam fuiſſe : *Viſne igitur*, inquit, *Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipſe eadem deguſtare & fortunam experiri meam?* Cùm ille cupere dixiſſet : collocari juſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimis ſtragulis : abacoſque complures ornavit argento auroque cælato. Tum ad menſam eximiâ formâ pueros delectos juſſit conſiſtere, eoſque ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare. Aderant unguenta & coronæ, odores incendebantur, menſæ exquiſitiſſimis epulis erant inſtructæ. Fortunatus ſibi Damocles videbatur. At Dionyſius in hoc medio apparatu fulgentem gladium, è lacunari ſetâ equinâ appenſum, demitti juſſit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos adminiſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum : nec manum porrigebat in menſam : jam ipſæ defluebant coronæ. Denique exoravit tyrannum ut abire liceret, quòd jam beatus eſſe nollet. Satisne videtur declaraſſe Dionyſius nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror ex conſcientiâ malefactorum impendeat? *Cicer.* 5 *Tuſc. n.* 61, 62.

CAPUT

CAPUT XXXVIII.

Vitæ genus eligere res difficillima.

1. De eligendo genere deliberatio eſt omnium difficillima. Ineunte enim adoleſcentiâ, cùm eſt maxima imbecillitas conſilii, tum id ſibi quiſque genus degendæ vitæ conſtituit, quod maximè admavit. Itaque antè implicatur aliquo certo curſu vivendi, quàm potuit judicare quid optimum eſſet. Plerique parentum præceptis imbuti, ad eorum morem & exemplum deducuntur. Alii multitudinis judicio feruntur, & quæ majori parti pulcherrima videntur, ea maximè exoptant. Nonnulli tamen, ſive felicitate quâdam, ſive bonitate naturæ, ſive parentum diſciplinâ, rectam vitæ ſecuti ſunt viam.

2. In conſtituendo genere vitæ, potiſſimùm habenda eſt ratio naturæ noſtræ, modò non vitioſæ, ut conſtare nobiſmet ipſis poſſimus, nec in ullo officio claudicare; deinde fortunæ. Suum igitur quiſque noſcat ingenium, acremque ſe & vitiorum & bonorum ſuorum judicem præbeat: ut ad quas res aptiſſimus erit, in iis potiſſimùm elaboret. Si verò aliquando neceſſitas nos ad ea detruſerit, quæ noſtri ingenii non erunt; omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, ſi non decorè, ut quàm minimè indecore, facere poſſimus.

Si natura non feret, ut quis majorum ſtudia atque inſtituta ſequatur; ſi non poterit ſive cauſas defenſitare; ſive populum concionibus tenere; ſive bella gerere; illa tamen præſtare debebit, quæ erunt in ipſius poteſtate, juſtitiam, fidem, liberalitatem, modeſtiam, temperantiam; ut minùs ab eo id quod deſit requiratur. *Cicer. 1 Offic. n.* 114. 121.

CAPUT

CAPUT XXXIX.

Magiſtratus non ſuis, ſed civium, commodis conſulat.

1. Magiſtratûs ea poteſtas, hoc munus eſt, ut præſit, præſcribatque recta & utilia, & conjuncta cum legibus. Ut enim magiſtratibus leges, ita populo præſunt magiſtratus: veréque dici poteſt, magiſtratum legem eſſe loquentem, legem autem mutum magiſtratum *Cicer.* 3. *leg. n.* 2.

Magiſtratibus opus eſt, ſine quorum prudentiâ ac diligentiâ eſſe civitas non poteſt. Iis non ſolùm obtemperare atque obedire cives oportet, ſed etiam eos colere ac diligere. Plato verò impios, & Titanum, qui Jovi adverſati ſunt, ſimiles eſſe ſtatuit eos, qui magiſtratibus adverſentur. *n.* 5.

Qui modeſtè paret, videtur qui aliquando imperet dignus eſſe.

Ubi voluiſſet Alexander Severus aliquos provinciis reflores, præpoſitos, procuratores dare, nomina eorum publicè preponebat: ut ſi quis è populo aliquid adverſùs eos criminis haberet, afferre poſſet: dicebatque, *Quid Chriſtiani ac Judæi facerent in eligendis ſacerdotibus, id fieri debere in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur, & capita.* Lamprid. in Alex. Sev. c. 45.

2. Qui reipublicæ præfuturi ſunt, hoc Platonis præceptum teneant, ut quicquid agant, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum. Ut enim tutela, ſic procuratio reipublicæ, ad utilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, gerenda eſt, non verò eorum, quibus eſt commiſſa. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 85, 86.

Mihi quidem videntur huc omnia eſſe referenda ab iis qui præſunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio, ſint quàm beatiſſimi. Eſt enim non modò ejus qui civibus, ſed etiam qui ſervus; qui mutis pecudibus præſit, eorum, quibus præſit, commodis utilitatique ſervire. Itaque gravis, & fortis civis, dignuſque principatu, tradet ſe totum reipublicæ, eamque ſic tuebitur, ut omnibus conſulat. Non opes &

potentiam conſectabitur, omninoque ita juſtitiæ & honeſtati adhæreſcet, ut mortem oppetat potiùs quàm eas deſerat. 1 *Epiſt. ad Quint.*

Adrianus, ubi ad imperium eſt invectus, in concione & in ſenatu ſæpè dixit: *Ita ſe rempublicam geſturum, ut non obliviſceretur populi rem eſſe, non propriam.* Spart. c. 8.

3. Nullum vitium tetrius quàm avaritia, præſertim in iis qui rempublicam gubernant. Habere enim quæſtui rempublicam, non modò turpe eſt, ſed etiam ſceleratum & nefarium. Nullâ autem re conciliare faciliùs benevolentiam multitudinis poſſunt ii qui præſunt, quàm abſtinentiâ & continentiâ. Itaque caput eſt omni procuratione negotii & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima ſuſpicio. *Cicer.* 2 *Offic. n.* 77. 79.

Cùm videret Cimon omnes ætatis ſuæ magiſtratus, præter Ariſtidem & Ephialtem, quæſtui habuiſſe rempublicam Athenienſem, & magnas ex eâ prædas collegiſſe; aliam viam ingreſſus, incorruptum ſe & intactum ab omni avaritiæ labe præſtitit, dona oblata conſtantiſſimè repudiavit, omniaque gratis & innocenter per totam vitam & fecit & dixit. *Plut. in Cimon.*

Valerius Publicola, cùm tres acceptiſſimos populo Romano conſulatus geſſiſſet, mortuus eſt, gloriâ ingenti, copiis familiaribus adeò exiguis, ut funeri ſumptus deeſſet. Itaque publicâ pecuniâ eſt elatus. Menenius quoque Agrippa, quem ſenatus & plebs Romana pacis inter ſe faciendæ arbitrum legerant, ita pecuniæ inops deceſſit, ut ſepulturæ honore caruiſſet, niſi à populo collatis in capita ſextantibus funeratus eſſet. *Valer. l.* iv. *c.* 4. *Liv. l.* ii. *c.* 16.

Omni Macedonum gazâ, quæ fuit maxima, potitus eſt Æmilius Paulus. Tantam in ærarium populi Romani pecuniam invexit, ut unius imperatoris præda fidem attulerit tributorum. At hic non modò nihil ex theſauris regiis concupivit, ſed ne ipſe quidem ſpectare eos dignatus, per alios homines cuncta adminiſtravit: & nihil in domum ſuam intulit præter memoriam nominis ſempiternam. Quin, ſi Va-

lerio fides habeatur, adeò inops deceſſit, ut, niſi fundus, quem unum reliquerat, venundatus eſſet, non habuiſſet uxor ejus unde dotem reciperet. Imitatus patrem Scipio Æmilianus, nihilo locupletior, Carthagine eversâ, fuit: nihilo copioſior L. Mummius, cùm copioſiſſimam urbem Corinthum ſuſtuliſſet. Italiam ornare, quàm domum ſuam, illi maluerunt. Quamquam Italiâ ornatâ ipſa eorum domus videtur fuiſſe ornatior. Sic & M. Marcellus, cùm captis Syracuſis quædam Romam aſportâſſet, quæ victoriæ populi Romani monumenta & urbis ornamenta eſſent, nihil in ædibus ſuis, nihil in hortis, nihil in ſuburbano poſuit; putavitque, ſi ejuſmodi ornamenta domum ſuam non contuliſſet, domum ſuam ornamento urbi futuram. Singulorum enim abſtinentia domeſtica publicum civitatis decus eſt. *Cicer. 2 Offic. n* 76. *Polyb. l.* viii. *c* 4. *Valer. l.* iv. *c.* 4. *Cicer. in Ver. Act.* vi. *n.* 120.

4. Quum ſecundo Punico bello Cn. Scipio, Africani patruus, ex Hiſpaniâ ſenatui ſcripſiſſet, petens ut ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam virginem adultæ jam ætatis haberet, neque ei ſine ſe dos expediri poſſet: ſenatus, ne reſpublica bono duce careret, patris ſibi partes deſumpſit, conſilioque uxoris ac propinquorum Scipionis conſtitutam dotem ex ærario erogavit, ac puellam nuptam dedit. Dos autem undecim millia æris fuit. In quo non ſolùm humanitas ſenatûs, ſed etiam modus veterum patrimoniorum, cognoſci poteſt. Nunquam adeò fuerunt exigua, ut, quia Megullia quinquaginta millia æris dotem ad virum attulerat, Dotatæ cognomen invidioſum invenerit. *Valer. l.* iv. *c.* 4.

Illis temporibus bona animi, non divitiæ, in cunctis rebus ponderabantur. Hæc conciliabant magiſtratus & imperia: hæc jungebant affinitates: hæc in foro, hæc in curiâ, hæc intra privatos parietes plurimùm poterant. Patriæ rem unuſquiſque, non ſuam, agere properabat: pauperque in divite, quàm dives in paupere imperio, verſari malebat.

Extat C. Gracchi è Sardiniâ provinciâ Romam reverſi oratio, in quâ hæc inter alia de ſe narrat.

Verſatus

Versatus sum in provinciâ quomodo ex usu vestro existimabam esse, non quomodo ambitioni meæ conducere arbitrabar. Nemo possit verè dicere assem aut eo plus in nummeribus me accepisse: aut meâ causâ quemquam sumptum fecisse. Zonas, quas Româ proficiscens plenas argenti extuli, eas ex provinciâ inanes retuli. Alii amphoras, quas vini plenas retulerunt, eas argento repletas domum reportarunt. *A. Gell. l.* xv, *c.* 12.

Contrà verò pecuniæ quàm non contemptor fuerit Varus Quinctilius, Syria, cui præfuerat, declaravit: quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. *Patere. l.* ii. *c.* 117.

6. Cum Ser. Sulpicius Galba & Aurelius Cotta consules in senatu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mitteretur, ac magna inter Patres dissensio esset: omnibus, quonam Scipionis Æmiliani sententia inclinaretur, exspectantibus: *Neutrum*, inquit, *mihi mitti placet: quia alter nihil habet, alteri nihil est satis.* Imperii, in quo omnia licet pro arbitrio agere, æquè malam magistram judicans inopiam atque avaritiam. Quo dicto, ut neuter in provinciam mitteretur, obtinuit. *Valer. l.* vi. *c.* 4.

CAPUT XL.

Varia eorum, qui aliis præsunt, officia.

1. Difficile dictu est, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis. *Cicer.* 2 *Offic. n.* 48.

In gerendo magistratu exercenda est facilitas & altitudo animi: ne, si irascamur aut intempestivè accedentibus, aut impudenter rogitantibus, in morositatem inutilem atque odiosam incidamus. Anus pauperculæ Philippum regem obsecranti, ut litem suam dijudicaret, cùm respondisset, sibi tempus ad ista non superesse: *Ne ergo sis rex*, illa reposuit. Admiratus Philippus liberam vetulæ vocem, non solùm ei aures præbuit, sed multam quoquè jus sibi dici postulantium turbam audivit statim. 1 *Offic.* 88. *Plut. Apoph.*

Quum Augusto principi optimo quidam libellum supplicem porrigens, præ metu & verecundiâ nunc manum proferret, nunc retraheret: *Putas*, inquit jocans Augustus, *te asſem elephanto dare?* Fuit ipse dixit assiduè, & in noctem nonnunquam; si parùm corpore valeret, lecticâ ante tribunal collocatâ vel domi etiam cubans. *Macrob. 2 Sat. c. 4. Sueton. in Aug. c. 33.*

Inter alia dicta Trajani hoc fertur egregium. Amicis culpantibus quòd nimiùm in omnes comis esset, respondit: *Talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optaret.* Eutrop. l. viii.

Erat in Miltiade cùm summa humanitas, tum mira comitas: ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret. Contrà Pausanias conveniendi facultatem petentibus non dabat, superbè respondebat, & crudeliter imperabat. *Corn. Nep. in Miltiad. & Paus.*

2. Ita probanda est mansuetudo atque clementia, ut adhibeatur publicæ utilitatis causâ severitas, sine quâ administrari civitas non potest. Nam ubi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Promiscuam habere & vulgarem clementiam non decet: & tam ignoscere omnibus credulitas est, quàm nulli. *Cicer. 1 Offic. n. 88. Senec. de Clem. l. i. c. 2.*

Bonis nocet, quisquis pepercerit malis.

Invitat culpam, qui peccatum præterit. *P. Syrus.*

Modum tenere debemus. Sed quia difficile est temperamentum; quidquid plùs æquo futurum est, in partem humaniorem præponderet.

3. Objurgationes aliquando incidunt necessariæ, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & verborum gravitate acriore. Sed, ut ad urendum & secandum medici, sic nos ad hoc genus castigandi rarò invitique veniamus, nec unquam nisi necessariò, si nulla reperietur alia medicina. Sed tamen ira procul absit, cum quâ nihil rectè fieri, nihil considerate, potest. Atque etiam fugiendum est, illud ipsum acerbitatis, quod habet objurgatio,

ipsius

ipſius causâ, qui objurgetur, eſſe ſuſceptum. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 136.

Omnis autem animadverſio & caſtigatio contumeliâ vacare debet: neque referri ad utilitatem ejus qui punit aliquem aut verbis caſtigat, ſed ad reipublicæ commodum. 1 *Offic. n.* 88.

4. Cavendum eſt etiam ne major pœna, quàm culpa, ſit; & ne iiſdem de cauſis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. *n.* 89.

Prohibenda maximè eſt ira in puniendo, optandumque, ut ii, qui præſunt aliis, legum ſimiles ſint, quæ ad puniendum æquitate ducuntur, non iracundiâ. Quod vitium cùm in privatâ quotidianâque vitâ levis eſſe animi atque infirmi videtur, tum verò nihil eſt tam deforme, quàm ad ſummum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere. 1 *Epiſt. ad Quint.*

Cyri & Ageſilaï, ſummo in imperio, nemo unquam verbum ullum aſperius audivit. 2 *Epiſt.*

Ad coërcitionem errantium ſceleratorumque, irato caſtigatore non opus eſt. Omne pœnæ genus remedii loco admovebo. Varia in tot animis civium vitia video, & civitati curandæ adhibitus ſum: pro cujuſque morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecundia, hunc mutatio loci, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Procedam in tribunal non furens, non infeſtus, ſed vultu legis: & illa ſolennia verba damnationis pronunciabo, non iratus, ſed ſeverus. *Senec. l.* i. *de Irâ*, 15, 16.

5. Cicero in egregiâ illâ ad Quintum fratrem Aſiæ prætorem epiſtolâ, quædam cum admonet ut faciat; quædam quòd jam fecerit laudat, quæ hic paucis verbis referentur.

Sint hæc fundamenta dignitatis tuæ: tua primùm integritas & continentia; deinde omnium, qui tecum ſunt, pudor: delectus in familiaritatibus percautus & diligens: familia gravis & conſtans diſciplina. Quid autem erit negotii continere eos quibus præſis, ſi te ipſe contineas?

Sit ſumma in jure dicendo ſeveritas: dummodo ea non varietur gratiâ, ſed conſervatur æquabilis.

Sed tamen parvi refert abs te ipso jus dici æqualiter & diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu ejus muneris aliquam partem commiseris. Neque enim satis est te ipsum justum esse, & abstinentem, sed omnes ministros imperii tui tales præstare & sociis nostris & reipublicæ debes.

Constanti famâ ad me perlatum est, tibi omnium, quibus præes, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas: te pecuniæ, te voluptati, te omnium rerum cupiditati sic jam biennium restitere, ut in Asiâ, tam corruptrice provinciâ, nihil te ab summâ integritate continentiâque detraxerit: non itineribus tuis perturreri homines, non sumptu exhauriri: esse, quocumque veneris, & publicè & privatim maximam lætitiam, cùm urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem, recepisse videatur facillimos esse aditus ad te: patere aures tuas querelis omnium: nullius inopiam ac solitudinem, non modò publico accessu ac tribunali, sed ne domo quidem tuâ & cubiculo esse exclusam tuo: toto denique in imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, mansuetudinis, humanitatis.

CAPUT XLI.

Judicis est in causis semper verum sequi.

1. Dicebat Pythagoras, donorum à Deo homini concessorum hæc duo esse præstantissima, veritatem sequi, & benefacere aliis: his enim duobus mortales Deo propè similes fieri. *Cicer. 2 Offic. n. 51. Ælian. l. iv. c. 34.*

Thebis Ægyptiacis visebántur simulacra judicum manibus carentium, & præsidis eorum oculos in terram versos habentis. Quo significabatur, eos, qui jus dicunt, nec donis, nec conspectu reorum moveri oportere. *Plut. in Iside.*

Quoniam magna aut bona aut mala è judiciis aut æquis aut iniquis in publicam rem veniunt, Ægyptiis præcipua judiciorum cura erat. Optimos è majoribus urbibus viros triginta eligebant. Qui confessus nec Areopagitis Athenienſium, nec senatui Lacedæmoniorum, videtur

videtur fuisse postponendus. Hi unum ex sese, justitiâ maximè insignem, sibi præsidem dicebant. Stipendium à rege omnibus dabatur in victum & alias res necessarias. Cùm ad judicandum conveniissent, præses collo suo torquem aureum circumponebat, è quo suspensa erat, confecta ex pretiosissimis lapillis, imago, quam Veritatem dicebat: & octo volumina, in quibus scriptæ erant leges Ægyptiorum, proponebantur in medium. Actor & reus, non verbis, sed scripto tantùm, causam agebant: & postquam res satis liquere judicibus visa erat, ferebatur sententia, & præses Veritatis imaginem convertebat in alterum è litigatoribus qui causâ vicerat. Hoc modo cuncta judicia peragere Ægyptiis solenne erat. Caufidicorum oratione multum caliginis juri offundi arbitrabantur; & sæpè fieri, ut oratorum artes, actionis præstigiæ, lacrymæ periclitantium, judicum aures, oculos, animos sic afficerent, ut unam Veritatem non ampliùs intuerentur. *Diod. Sic. l.* i.

2. Athenis in senatum Areopagiticum neminem admitti fas erat, nisi & honesto loco natum, & vitæ modestiâ spectatissimum. *Isocr. in Areop.*

Nihil illis judicibus constantius, nihil severius, nihil fortius. Qui causam apud eos dicebant, ab iis omnibus, quæ ad conciliandam benevolentiam & movendos affectus valent, jubebantur abstinere: quod si negligere viderentur, præconis voce cohibiti tacere cogebantur. Ne reorum quoquè miserando aspectu judices commoverentur, ipsâ nocte, nullis admotis luminibus, judicia exercebant: summoque silentio sententiam tabellâ dabant, ita ut alter alterius sententiam ignoraret. Puerum coturnicum oculos eruentem dicuntur damnâsse, judicantes id signum esse pernicioſissimæ mentis multisque malo futuræ, si adoleviſſet. Iidem quid quisque Athenienſium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissimè inquirebant, ut cives vitæ rationem reddendam esse memores, honestatem sequerentur. *Cicer. l.* i. *ad Attic. Epist.* 14. *Quint. l.* ii. *c.* 17. *l.* vi. *c. Lucian. in Hermot. Pollux, l.* viii. *c.* 19. *Quint. l.* v. *c.* 9. *Valer. l.* ii. *c.* 6.

3. Sisamnem,

3. Siſamnem, unum è Perſarum judicibus, quòd pecuniâ acceptâ injuſtè judicaſſet, rex Cambyſes mori plecti juſſit; interemptoque detractâ pelle contexit tribunal, in quo ille ſederat: tum filium ejus Otanem ibidem ſedere judicem voluit, admonitum ut unaquæque paternæ culpæ ac pœnæ obliviſceretur. Severior poſtea Artaxerxes, alius Perſarum rex, in quoſdam malos judices fuit: nam vivis pelles detrahi præcepit, iiſque aliorum judicum ſubſellio inſterni, ut recens ſemper ante oculos haberent exemplum juſtitiæ non impunè violatæ. *Herod. l.* v. *Dicd. Sic. l.* xv.

4. Qui ſtatuit aliquid parte inauditâ alterâ,
Æquum licèt ſtatuerit haud æquus fuit.
Senec. in Medea, ver. 200.

Quemdam ex inimicis vocaverat in judicium Ariſtides: & judices, auditâ accuſatione, confeſtim ſententiam laturi videbantur de reo, quem audire abnuebant, notam omnibus accuſatoris juſtitiam ac fidem reveriti. Tum Ariſtides in medium proceſſit, & unà cum reo ſupplex concidit ad pedes judicum, orans, ut inimicus audiretur, & ex legibus cum eo ageretur. *Plut. in Ariſt.*

Alexander primis regni annis cùm in capitalibus cauſis judex ſederet, loquente accuſatore, alteram aurem admotâ manu occludebat. Interrogatus cur id faceret: *Illam*, inquit, *aurem reo integram ſervo.* Idem. Alex.

5. Nihil contra rempublicam, neque contra jusjurandum ac fidem, amici causâ, vir bonus faciet; ne ſi judex quidem erit de ipſo amico. Ponit enim perſonam amici, cùm induit judicis. Hoc ſolum dabit amicitiæ, ut veram amici cauſam eſſe malit, ut perorandæ liti tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Itaque præclarum à majoribus accepimus morem ea tantùm rogandi judicis, quæ ſalvâ fide facere poſſit. *Cicer.* 3 *Offic. n.* 10.

Eſt ſapientis judicis meminiſſe non ſolùm quid potestati ſuæ permiſſum ſit à republicâ, ſed etiam quid fidei commiſſum ac creditum: abſolvere aliquando, quem oderit: quem verò amet, condemnare: non putare ſibi, quodcumque concupierit, licere:

cere: sed habere in consilio legem, religionem, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, invidiam, metum, cupiditatesque omnes amovere: maximèque rebus omnibus præferre conscientiam mentis suæ, quam à Diis immortalibus accepimus, quæ à nobis divelli non potest: quæ si optimorum consiliorum atque factorum testis in omni vitâ nobis erit, sine ullo metu & summâ cum honestate vivemus. *Pro Cluent. n.* 159. *Pro Rab. Posth. n.* 12.

6. Chilo ille sapiens in re capitali amici sui aliquando judex fuit cum duobus aliis judicibus. Itaque aut amicus ei capite plectendus erat, aut legi adhibenda fraus. Consultanti secum quid in tam ancipiti casu faciendum esset, hoc optimum visum est. Sententiam, quâ amicum damnaverat, dissimulans ac tacens, duobus sociis judicibus, ut eum absolverent, persuasit: sicque se & amici & judicis officio functum fuisse existimabat. Verùm die vitæ supremo amicos circumstantes allocutus, cùm dixisset nihil à se commissum esse, cujus memoria aliquid ægritudinis afferret morienti; confessus est sibi nondum liquere, rectène, an perperàm, fecisset in illo amici judicio: hæreque se ex eo facto capere molestiam, quòd metueret ne perfidi hominis fuisset in eadem re, eodemque tempore, & communi negotio, aliis suasisse diversum ab eo quod ipse justum, & à se faciendum duxerat. Virum sapientiâ præstantem hæc res meritò anxium & sollicitum habebat. Declinavit enim de viâ, & justitiâ discessit, cùm falsum conservandi amici causâ consilium dedit. *A. Gell. l.* i. *c.* 3.

7. Antigoni regis frater Marsyas litem habebat, postulabatque ab eo sibi domi judicium institui: *Melius quidem*, inquit Antigonus, *in foro, & omnibus audientibus, res agetur, si nihil injuste facere in animo est.* Plut. Apoph.

Philippum regem rogabat Harpalus, qui gratiâ plurimùm valebat apud eum, ut propinquus & familiaris suus Crates, accusatus injuriarum, mulctam quidem solveret, sed non damnaretur publico judicio, ne inimicorum aliorumque hominum maledictis pate-

fier.

ret. Cui Philippus: *Satiùs est ipsum propter culpam, quàm nos propter illum malè audire.*

Cùm litis inter duos privatos judex esset Aristides, & alter conciliandæ sibi judicis benevolentiæ causâ diceret adversarium multa in Aristidem injuriosè fecisse: *Quin tu potiùs*, inquit, *bone vir, si quid ille te læsit, eloquere. Tibi enim nunc, non mihi, judex sum.* Idem, in Aristide.

CAPUT XLII.

Cives magistratibus pareânt, magistratus legibus.

1. Divina mens prima & summa lex est, alia jubens, alia vetans: ex quâ illa lex, quam Dii humano generi dederunt, profecta est, ratio, ad rectè faciendum impellens, & à delicto avocans. *Cicer. 2 de leg. n. 9. 11. 2 Philip. n. 28.*

Constat profectò ad salutem civium, vitamque omnium quietam & beatam, conditas esse leges: eosque, qui primùm ejusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos atque laturos, quibus susceptis honestè beatéque viverent. Vitiorum enim emendatricem legem oportet esse, commendatricemque virtutum. Ideóque supplicia vitiis proponit, præmia virtutibus. *2 de Leg. n. 11. 1 de Leg. n. 58.*

Sicut morbos antè necesse est cognitos esse, quàm remedia eorum; sic cupiditates priùs natæ sunt quàm leges, quæ iis modum facerent. Vetustissimi mortalium, quorum ætas aurea dicta est, naturam & ducem & legem habentes, sine probro & scelere, atque ideò sine coërcitionibus & pœnâ, vitam agebant. Nec præmiis nec minis opus erat, cùm honesta suopte ingenio peterent, & nihil contra morem cuperent. At postquam pro modestiâ & pudore, ambitio, vis, aliæque cupiditates incessêre; leges conditæ sunt. Sic Cretensibus Minos, Spartanis Lycurgus, Athenienſibus Solon leges perscripsit. *Livius*, l. xxxiv. c. 4, *Tacit. 3 Ann. c. 26. Senec. Ep. 90.*

2. Lycurgus non habentibus Spartanis leges instituit, & suo exemplo confirmavit: siquidem nihil legem ullâ sanxit, cujus non ipse primus in se documenta daret,

daret. Populum in obsequia principum, principes ad justitiam imperiorum formavit: parsimoniamque omnibus suasit, existimans laborem militiæ assiduâ frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Tanto viro neque vitæ summa integritas, neque constantissimus erga patriam amor, neque leges salubriter excogitatæ, auxilio esse potuerunt, quò minùs infestos cives experiretur. Lapidibus enim aliquando petitus à divitibus quibusdam, quorum luxui frœnos injecerat, foro ejectus, oculo etiam privatus fuit. Hoc facinus admisit adolescens nomine Alcander, qui Lycurgi è foro fugientis tergo inhærens, respicientem percussit baculo, cique oculum excussit. Illum, sibi à populo traditum ad pœnam, egregiè ultus est Lycurgus: nam cùm domi ministrare sibi jussisset; mansuetudinis, frugalitatis, sanctitatisque suæ exemplo tantam in eo morum mutationem fecit, ut ille ex protervo & audaci adolescente in verecundum moderatumque transiret. *Justin. l.* iii. *c.* 2. *Valer. l.* v. *c.* 3. *Plut. in Lycurg.*

3. Codro rege Athenis extincto pro patriâ, administratio reipublicæ annuis magistratibus permissa est. Sed civitati nullæ tunc leges erant, quia voluntas regum pro legibus habebatur. Lectus est itaque Solon, vir ingenio & justitiâ insignis, qui velut novam civitatem legibus conderet. Hicque tanto temperamento inter plebem senatumque egit, ut ab utrisque parem gratiam tràheret. *Justin. l.* ii. *c* 7.

Solonem leges condentem arrisit Anacharsis, dixitque: *Leges aranearum tellis similes sibi videri. Quemadmodum enim*, inquiebat, *illæ infirmiora animalia retinent, valentiora transmittunt: sic pauperes & humiles legibus constringuntur, divites & præpotentes eas perrumpunt.* Idem Anacharsis cùm concioni populi Atheniensis interfuisset: *Mirari se*, dixit, *quod apud Græcos verba facerent sapientes, stulti verò judicarent.* Plut. in Solon: Valer. l. vii. c. 2. Plut. ibid.

Interrogatus Solon, quomodo optimus fieri posset civitatum status? *Si*, inquit, *ci[illegible] magistratibus obediant, magistratus autem legibus.* Stob. serm. xli.

4. Archi-

4. Archidamus cuidam quærenti, quinam Spartæ imperarent? *Leges*, inquit, *ac secundum leges Magistratus*. Plut. Apoph.

Cùm Agesilaüs, Lacedæmoniorum rex, subactâ Asiæ parte, adversus regem Persarum pergeret, maximamque haberet fiduciam regni ejus potiundi; ab Ephoris revocatus, eorum absentium jussis tam obediens fuit, quàm si privatus in comitio esset Spartæ: opulentissimo regno præposuit bonam existimationem, multóque gloriosius sibi futurum duxit, si patriæ institutis paruisset, quàm si bello Asiam superâsset. Rediit itaque confestim, dicens: *Bonum imperatorem oportere legibus parere*. Plut. Apoph. Cor. Nep. in Agesil. c. 4.

Antiochus tertius omnibus regni sui civitatibus scripserat: *Si quid fortè per literas jussisset facere quod esset contra leges, ne sibi parerent*. Plut. ibid.

5. Charondas populi conciones ad vim & cruorem usque seditiosas pacaverat, lege cavendo, ut, si quis eas cum ferro intrâsset, continuò interficeretur. Interjecto deinde tempore, ipse ex longinquo rure, gladio accinctus, domum repetens, subitò indictâ concione, ficut erat armatus, in eam processit. Ubi cùm ab eo, qui proximè constiterat, solutæ à se legis suæ admonitus fuisset: *Idem ego*, inquit, *illam sanguine meo sanciam*. Ac protinus ferro, quod habebat, districto incubuit. De Zaleuco, vide lib. iii. c. 49. *Valer. l.* vi. *c.* 5.

Idem Charondas, ne leges suæ temerè abrogarentur ad arbitrium & libidinem eorum quibus graves essent, hâc ratione præcaverat. Si quis quampiam è sancitis legibus abrogari vellet, & in ejus locum aliam novam inferri; is, collo in laqueum immisso, verba faciebat ad populum de utrâque lege. Ubi, latis suffragiis, visum erat veterem legem abrogandam esse, & novam accipiendam; ille discedebat nihil mali passus. Contrà verò si prior lex retinenda, & nova rejicienda videretur: temerario novæ legis suasori guttur perfringebatur eo, quo vinctus accesserat, laqueo. *Diod. Sic. l.* xii. *Stob. serm.* 42.

6. Jus civile neque inflecti gratiâ, neque perfringi potentiâ, neque adulterari pecuniâ debet. Si non modò

modò oppressum, sed etiam desertum aut negligentiùs adservatum fuerit: nihil est quod quisquam sese habere certum, aut à patre accepturum, aut relicturum liberis, arbitretur. *Cicer. pro Cæcin. n.* 73.

Non ea olim erat, quæ nunc sæculum tenet, legum negligentia: nec interpretando sibi quisque eas aptas faciebat, sed suos potiùs mores ad illas accommodabat. *Livius, l.* iii. *c.* 20.

7. Dictum est ab eruditissimis viris, nisi sapientem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas vivendi ut velis. Quis igitur vivit ut vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio; qui legibus non propter metum paret, sed eas sequitur atque colit, quia id rectum & salutare maximè esse judicat: qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique nisi libenter ac liberè: apud quem nulla res est, quæ plùs polleat, quàm ipsius voluntas ac judicium? Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus. *Cicer. Paræd.* 5.

Non minùs apud viros bonos honestas, quàm apud alios necessitas, valet. *Plin. l.* iv. *Ep.* 10.

Interrogatus Aristippus, quid præ cæteris hominibus eximium haberent philosophi? *Hoc*, inquit, *quòd si leges omnes tollantur, æquabiliter tamen victuri simus.* Diog. Laërt. in Artist.

Legem nocens veretur, fortunam innocens. *P. Syrus.*

Quàm angusta innocentia est, ad legem bonum esse! quantò latiùs officiorum patet, quàm juris regula! quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides, exigunt, quæ omnia publicæ leges non jubeant! *Senec.* ii *de irâ, c.* 27.

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor. *Senec. Troas, ver.* 332.

CAPUT XLIII.

Vitiosi principes pluris exemplo, quàm peccato nocent.

1. Ut cupiditatibus & vitiis principum infici solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentiâ.

Nam licet videre, ſi temporum memoriam repetas, qualeſcunque ſummi civitatis viri fuerunt, talem civitatem fuiſſe: & quæcumque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo ſecutum eſſe. *Cicer. 3 de Leg. n.* 30. 32.

Cùm L. Lucullo magno viro magnificentia villæ Tuſculanæ objiceretur, reſpondebat: *Duos ſe habere victus, alterum equitem Romanum, alterum libertinum: quorum cùm eſſent magnificæ villæ, id ſibi concedi oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis eſſent, liceret.* At non videbat ab ipſo natum eſſe, ut illi talia cuperent. Nam Lucullus, ſummus alioquì vir, profuſæ in ædificiis, conviviis, & apparatibus luxuriæ primus auctor fuit: eumque ob injectas moles mari, & ſuffoſſos montes, haud infacetè magnus Pompeius Xerxem togatum vocare aſſueverat. Pauci autem, atque admodum pauci, honore & gloriâ amplificati, vel corrumpere mores civitatis, vel corrigere poſſunt. Itaque eo pernicioſiùs de republicâ merentur vitioſi principes, quòd non ſolùm vitia concipiunt ipſi, ſed etiam ea infundunt in civitatem, plúſque exemplo, quàm peccato, nocent. *Paterc. l.* ii. *c.* 33.

2. Princeps optimus faciendo docet; & licèt ſit imperio maximus, exemplo major eſt. *Paterc. l.* ii. *c.* 126.

Non tam imperio nobis opus eſt, quàm exemplo: quippe malus recti magiſter eſt metus. Meliùs homines exemplis docentur. *Plinius Paneg.*

Rex velit honeſta: nemo non eadem volet.
Senec. in Thyeſt. ver. 213.

— Componitur orbis
Regis ad exemplum; nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.
Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus.
Claud. de 4. Conſ. Honor. ver. 296.

Veſpaſianus legibus acquiſſimis, quodque vehementius eſt, vitæ ſpecie, vitiorum plura Romæ abolevit. *d. Vit. Epit. c.* 17.

Theodoſio imperatori, quòd lapſos mores exemplo ſuo reſtituerit, his verbis gratulatur Latinus Pacatus:

catus: Ubi primùm imperium accepiſti, non contentus ipſe vitiis carere, alienis vitiis corrigendis curam adhibuiſti, idque moderatè, ut ſuadere potiùs honeſta, quàm cogere, videreris. Et quia vel longo Orientis uſu, vel principum remiſſione, tantus multos luxus infecerat, ut adulta conſuetudo non facilè mutari poſſe videretur: ne quis ſe pati injuriam putaret, à te voluiſti incipere cenſuram: impendia imperatoriæ domûs minuiſti, & ad menſam vix neceſſarium adhibendo ſumptum, quod naturâ difficillimum eſt, emendâſti volentes. An quis ferret moleſtè ſe ad principis modum coërceri? aut ſubtractum ſibi aliquid doleret de privatâ luxuriâ, cùm videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parcè viventum, modico & caſtrenſi cibo contentum? ad hoc aulam omnem labori-, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? Tute, imperater, epulæ menſis communibus ſunt parciores. Hinc in omnes, quieſcentibus legum minis, luxuriæ pudor & parſimoniæ ſtudium venit. Sic eſt enim, ſic eſt: *Exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè jubentis exemplo.* Latin. Pacat. c. 13.

3. Cavendum eſt viro honorato & principi, ſi ipſe domum ædificet, ne extra modum ſumptu & magnificentiâ prodeat. Quo in genere multum mali etiam in exemplo eſt: ſtudioſè enim plerique, præſertim in hanc partem, facta principum imitantur. Ut L. Luculli virtutem quis? quàm multi villarum magnificentiam imitati ſunt? quarum quidem certè adhibendus modus, & ad mediocritatem revocandus. *Cicer.* 1 *Offic. n.* 138. 140.

In Ageſilao Lacedæmoniorum rege illud in primis admirabile fuit, quòd, cùm maxima ei munera à regibus, & dynaſtis, & civitatibus mitterentur, nihil unquam in domum ſuam contulerit, nihil de victu, nihil de veſtitu Laconum mutaverit. Domo eâdem fuit contentus, quâ Euryſthenes progenitor majorum ſuorum fuerat uſus: quam qui intrârat, nullum ſignum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat; contrà plurima patientiæ atque abſtinentiæ: ſic enim erat

instructa, ut nullâ in re differret à cujusvis inopis atque privati domo. *Cor. Nep. in Agesil. c. 7.*

M. Cato consularis & censorius villas suas ne tectorio quidem perlitas fuisse scribit ad annum usque ætatis suæ septuagesimum; atque postea addit: *Neque mihi ædificatio, neque vas, neque vestimentum ullum est pretiosum, neque pretiosus servus, neque ancilla. Si quid est quo uti possim, utor: si non est, egeo* (id est, facilè careo.) *Suo quemque uti & frui per me licet. Mihi vitio quidam vertunt, quia multis egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* A. Gell. l. xiii. c. 23.

Crassus ille dives nullam, præter eam, in quâ habitabat, domum ædificavit; dicebatque, homines ædificandi cupidos omnibus everti fortunis solere. *Plut. in Crass.*

Cùm esset pecuniosus Atticus, nemo illo minùs ædificator fuit. Domum habuit Romæ in Colle Quirinali ab avunculo hæreditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, sed sylvâ constabat. Ipsum tectum antiquitùs ædificatum, magìs venustum erat quàm sumptuosum: in quo nihil commutavit, nisi quod vetustate coactus est. *Corn. Nep. in Attico, c. 13.*

Habitavit Augustus in ædibus modicis, neque laxitate neque cultu conspicuis: ubi sine marmore ullo aut insigni pavimento conclavia: ac per annos amplius quadraginta in eodem cubiculo hieme & æstate mansit. Instrumentum quoquè ejus & supellex vix privatæ elegantiæ erant. Idem tamen Romam, quam pro majestate imperii non satìs ornatam invenerat, adeò excoluit, ut jure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. *Sueton. in Aug. c. 72, 73. c. 29.*

Anno urbis conditæ 628, Censores Cassius & Longinus Lepidum Æmilium augurem, virum consularem, coram se adesse jusserunt, quòd sex millibus æris ædes conduxisset. *At nunc,* inquit Velleius, qui centum & quinquaginta post annis scribebat, *si quis tantas habitet, vix ut senator agnoscitur. Adeò maturè*

à

à rectis in prava, à pravis in præcipitia pervenitur. Paterc. l. ii. c. 10.

CAPUT XLIV.

Potentia decori eſt, ſi ſalutaris ſit.

1. Neminem ex omnibus hominibus magìs quàm regem aut principem decet clementia. Ita enim potentia decori gloriæque eſt, ſi ſalutaris ſit. Quæ verò gloria eſt valere ad nocendum? *Senec. 1 de clement. c. 3.*

Illius demum magnitudo glorioſa & ſtabilis eſt, quem omnes tam pro ſe eſſe quàm ſupra ſe ſciunt; cujus curam pro ſalute ſingulorum atque univerſorum tuendâ quotidie experiuntur: quo procedente, non, tanquam noxium animal è cubili proſilerit, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim advolant, objicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi.

Magnam fortunam magnus animus decet: magni autem animi eſt proprium placidum eſſe tranquillumque, & injurias atque offenſiones deſpicere. Regem ſæva & inexorabilis ira non decet. *c. 5.*

Talis ſit civibus ſuis princeps, quales ſibi Deos velit. Quòd ſi Dii placabiles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur; quantò æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium? *c. 7.*

Si, quoties homines peccant, ſua fulmina mittat
Jupiter, exiguo tempore inermis erit.
Ovid. 2. Triſt. Eleg. ii.

Quod principis officium eſt? quod bonorum parentum, qui objurgare liberos nonnunquam blandè, nonnunquam minaciter ſolent, aliquando admonere etiam verberibus? Nunquid aliquis ſanus filium propter primam offenſam exhæredat? Hoc quod parenti, etiam principi faciendum eſt, quem aliquando patrem patriæ, titulo omnium pulcherrimo, appellamus, ut ſciat datam ſibi poteſtatem patriam, quæ eſt temperatiſſima. *Senec. de clement. c. 14.*

Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis, haberi queunt. *Tacitus*, 4 *Hiſt. c.* 74.

Vectigalia nervi ſunt reipublicæ. *Cicer. pro Leg. Man. n.* 17.

Tiberius præſidibus provinciarum onerandas eſſe tributo provincias ſcribentibus reſcripſit: *Boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere.* Sueton. in Tiber. c. 32.

Trajanus exactiones improbans & deteſtans, *fiſcum lieni ſimilem eſſe*, dicebat, *quo creſcente, artus reliqui tabeſcunt.* A. Vict. Epit. c. 6.

FINIS.

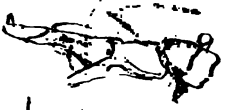

commans

James M. Cochran

Samuel M. Coch

James M Cochran

man

Jam

James mott

James M

James M Cochran

James M. Cochran
Book

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 05989 1708

A 3 9015 00392 572 7
University of Michigan – BUHR

THE GIFT OF
THE TAPPAN PRESBY-
TERIAN ASSOCIATION